

Nikolai Gogol

OPERE

VOLUMUL I

NIKOLAI VASILIEVICI
GOGOL

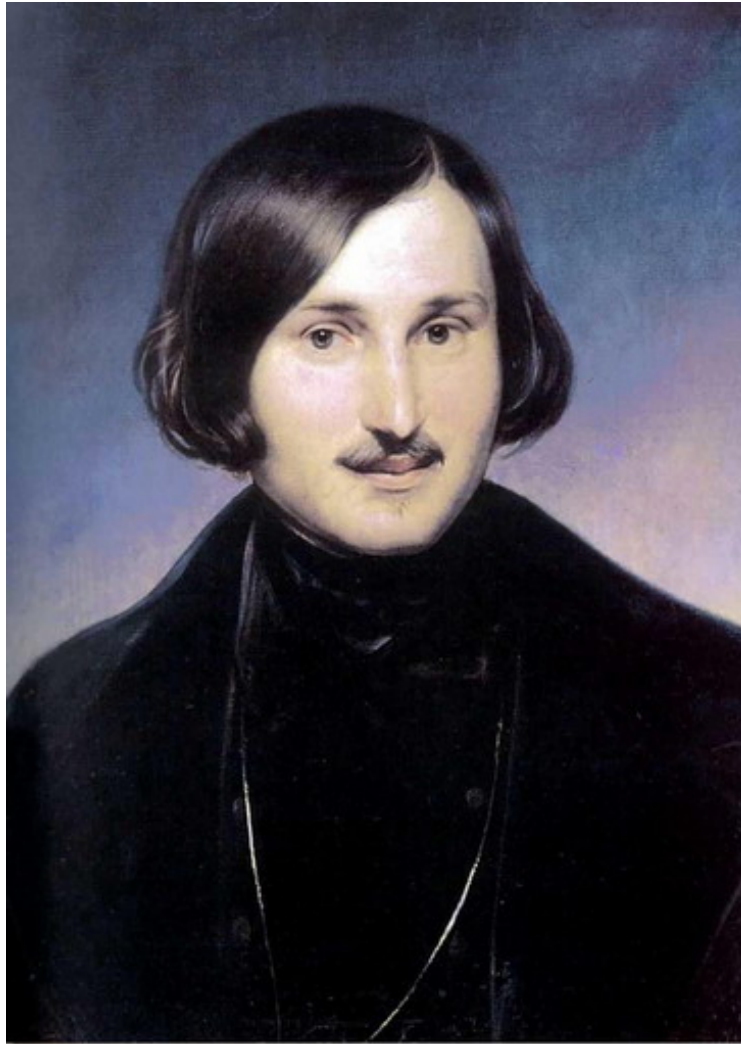
OPERE

VOLUMUL I

SERILE ÎN CĂTUNUL
DE LÂNGĂ DICANCA

EDITURA CARTEA RUSĂ
BUCUREȘTI 1954

Proza tradusă de
AL. TEODOREANU, ANDA BOLDUR ȘI
ADA STEINBERG
Versurile traduse de
PETRE SOLOMON

W. Forster

CUPRINS

Din partea redacției ruse

SERILE ÎN CĂTUNUL DE LÂNGĂ DICANCA

PARTEA ÎNTÂIA

Predoslovie

Iarmarocul de la Sorocinți

I

II

III

IV

V

VI

VII

VIII

IX

X

XI

XII

XIII

Seara în Ajun de Ivan Cupala

O noapte de mai, sau înecata

I Ganna

II Primarul

III Un rival neașteptat. Complotul.

IV Flăcării petrec

V Înecata

VI Deșteptarea

Răvașul pierdut

PARTEA A DOUA

Predoslovie

În noaptea de Ajun

O răzbunare cumplită

I

II

III

IV

V

VI

VII

VIII

IX

X

XI

XII

XIII

XIV

XV

XVI

Ivan Feodorovici Șponca și mătușica sa

I Ivan Feodorovici Șponca

II Călătoria

III Mătușica

IV Prânzul

V Noul plan al mătușichii

Locul fermecat

Note

ANEXE

Hans Küchelgarten

Tabloul I

Tabloul II

Tabloul III

Tabloul IV

Tabloul VI

Tabloul VII

Tabloul VIII

Tabloul IX

[Tabloul X](#)
[Tabloul XI](#)
[Vedenii nocturne](#)
[Tabloul XIII](#)
[Tabloul XVI](#)
[Tabloul XVII](#)
[Dumă](#)
[Tabloul XVIII](#)
[Epilog](#)
[Două capitole din povestirea malorusă](#)
[„Mistrețul fioros”](#)
[I Învățătorul](#)
[II Izbânda soliei](#)
[Hatmanul](#)
[\(Capitolul 1\)](#)
[\(Capitolul 2\)](#)
[\(Capitolul 3\)](#)
[\(Capitolul 4\)](#)
[\(Capitolul 5\)](#)
[\(Capitolul 6\)](#)
[\(II\) Banduristul însângerat](#)
[\(III\) Capitol dintr-un roman istoric](#)
[\(IV\) \(Trebuie să-l văd pe polcovnic\)](#)

Din partea redacției ruse

Prezenta culegere de opere ale lui N. V. Gogol, care se publică în șase volume, cuprinde toate lucrările literare terminate ale marelui scriitor, precum și articole și scrisori alese. Operele lui Gogol apar în ordinea următoare: volumul I – „Serile în cătunul de lângă Dicanca”, volumul II – „Mirgorod”, volumul III – Povestiri, volumul IV – Opere dramatice, volumul V – „Suflete moarte” volumul VI – Articole și scrisori alese.

În alcătuirea acestei culegeri de opere s-au folosit textele edițiilor publicate în timpul vieții lui Gogol, ținându-se seamă în același timp și de munca textologică efectuată asupra volumelor din Operele complete ale lui Gogol editate de Academia de Științe a U.R.S.S.

În anexele la diferite volume se publică poemul lui Gogol din adolescență „Hans Küchelgarten”, „Taras Bulba” în forma din 1835, „Portretul” în forma din 1835, „Revizorul” în forma din 1836, drama istorică neterminată „Alfred”, scene din comedia neterminată „Ordinul Vladimir clasa a treia”, fragmente dintr-o dramă cu subiect din istoria Ucrainei etc.

Adnotările din fiecare volum sunt precedate de câte o notă introductivă care fac o caracterizare istorico-literară generală a operelor cuprinse în volumul respectiv, iar fiecare lucrare are de asemenea câte un scurt comentariu istorico-literar.

Toate notele explicative din text (în afară de traducерile cuvintelor și a expresiilor străine) sunt ale lui Gogol.

Ortografia și punctuația sunt cele actuale.

SERILE ÎN CĂTUNUL DE LÂNGĂ DICANCA

POVESTIRI SCOASE DE PRISĂCARUL PANCO
ROȘCOVANUL

PARTEA ÎNTÂIA

Predoslovie

Ce bazaconie o mai fi și asta: „Serile în cătunul de lângă Dicanca”? Ce fel de „Seri”, rogu-vă? Și iată, colac peste pupăză, le-a mai scos la iveală și-un prisăcar. Doamne ferește! Se vede treaba că nu s-au jumulit destule găște pentru pene, că peticăria prefăcută în hârtie n-ajunge, că nu-s destui geanabeți care să-și fi mânjit pân-acum degetele cu cerneală. A mai trebuit să-i vie și unui prisăcar cheful s-o ia pe urma lor! De stăm și judecăm, atâta hârtie de tipar s-a izvodit, că nu te mai taie capul ce să-nvelești cu ea.

Întâmpinarea asta o așteptam de-acum o lună. Adică, vreau să spun că e destul ca fratele nostru, săteanul, să-și scoată capul din bârlogul lui și să iasă în vileag, c-apoi ține-te Doamne! E tot una cum se-ntâmplă uneori când te duci la palatul vreunui pan din cei simandicoși: s-adună toți în jurul tău și încep a te lua peste picior. Și-aș mai zice, dacă cei ce te iau la vale ar fi cel puțin dintre slugile mai breze! Dar nu, până și-un plodan în zdrențe, un târâie-brâu care-și pierde vremea în ograda din dos, până și acela nu te iartă. Toți te încolțesc și-ți dau copite. „Încotro o iei? Și cu ce treabă ai venit, mă rog? Ian te cară de-aici, mujicule!” V-aș putea spune... Da' ce să mai vorbesc? Mai lesne-mi vine să mă duc de două ori pe an la Mirgorod, unde de cinci anișori n-am mai

dat ochii nici cu pisarul de la judecătoria județeană, nici cu preasfinția sa arhiepiscopul, decât să mă arăt în lumea asta suspusă. Dar de întâmplat și te-ai arătat, apăi vrei nu vrei, vorbește!

La noi, dragi cititori, iertați de-ndrăzneală că vă zic așa (mai știi, poate să mă bănuieți că un prisăcar vorbește cu dumneavoastră cum ar vorbi c-un cumătru sau cuscru de-al lui), la noi în cătun e obicei din vechi ca îndată ce și-a gătit mujicul muncile la câmp și s-a suit pe cuptor să hodinească cât mi ți-i iarna de lungă, iar noiăștia, prisăcarii, am pus albinele în temnice la iernat, când cocostârc pe cer și pară-n pom nu mai zărești, în fapt de seară, nu se poate să nu vezi pe undeva, în vreun fund de ulicioară, licărind o luminiță. De departe auzi cântece și râsete, zdrăngănit de balalaică, uneori și de scripcă, larmă de glasuri, tămbălău... Asta-i la noi șezătoare. Șezătorile noastre (iertați-mi vorba) seamănă și nu prea cu balurile dumneavoastră. Dumneavoastră vă duceți la bal să dați din picioare și să căscați în palmă. La noi, când s-adună grămadă fetele într-o odaie, nu vin cu gând de țupăială, ci vin cu fusul și cu roata de tors. La început pare că-și văd de treabă. Fusurile sfârâie, cântecele se țin lanț și niciuna nu-și ridică ochii de pe lucrul ei. E destul însă ca flăcăii și scârțacul^[1] să deie buzna în odaie, ca să înceapă larma, să prindă a zburda și a se porni pe năzdrăvănii, că ți-e peste mână să le pomenești.

Dar și mai frumos e când s-adună ciotcă^[2] la ghicitori sau numai la taclale. Doamne Dumnezeule! Câte nu spun! Câte basme uitate nu dezgroapă! Și ce de strășnicii nu izvodesc! Mă chitesc că nicăieri nu se povesteau atâtea minunății ca la șezătorile de la prisăcarul Panco Roșcovanul. De ce m-a poreclit lumea Panco Roșcovanul, zău nu pricep. Mie-mi pare că păru-mi e mai mult cărunt decât roșu. Dar să nu vă fie cu supărare, așa-i obiceiul la noi. Dacă au apucat oamenii să-i pună cuiva o poreclă, cu ea rămâne câte zile are.

Se întâmpla ades, în ajun de sărbătoare, să se adune oamenii în coliba prisăcarului; când se așezau în jurul mesei, știu c-aveai ce asculta. Ce-i drept că nu erau oameni de duzină, săteni de rând. De bună seamă, oaspeți ca ei ar fi fost o cinste și pentru unul mai dihai ca un prisăcar. Iaca, de pildă, îl știți pe Foma Grigorievici, psaltul bisericii din Dicanca? Ehei, strașnic cap! Și ce istorii mai știa! Două din istoriile lui le găsiți chiar în cartea asta. Nu punea niciodată pe el halat de pichire, după cum vedeți la mulți dintre psalții de țară. De veneai la el într-o zi de lucru, te primea totdeauna într-un caftan de postav scump, de culoarea chiselului rece, pentru care plătea la Poltava șase ruble arșinul. Nu era om în cătun să poată spune că ciubotele lui duhnesc a dohot^[3]; în schimb, toți știau că le ungea cu untura cea mai bună, pe care nu mă îndoiesc că mulți ar fi pus-o bucuros în casă. Așijderea, nimeni nu putea spune că l-ar fi văzut vreodată ștergându-și nasul cu poala caftanului, cum obișnuiesc unii din tagma lui; scotea din sân o basma albă, frumos împăturită, cusută pe margini cu arnici roșu, își sufla nasul într-însa, o împătura la loc, în douăsprezece, cum îi era obiceiul și o băga iar în sân. Unul dintre oaspeți... Ei, acela era un cuconaș care fără tăgadă putea fi pus sfetnic de județ sau jude hotarnic. Cu privirea ținută la vârful degetului, pe care-l ținea în sus, unde mi-ți începea să povestească cu vorbe înflorite și meșteșugite, ca din carte. De multe ori rămâneai tiuliuliuc^[4] ascultându-l și boabă nu pricepeai. De unde scornea el asemenea voroave^[5]? Foma Grigorievici a izvodit odată în legătură cu asta o snoavă cu tâlc: un învățăcel, cică, fusese pentru învățătură la un dascăl și într-o bună zi se întorsese acasă ghiftuit de latinească. Băietanul mai că uitase pravoslavnicul grai părintesc. Nu era cuvânt să nu-i agațe el de coadă câte un *us*. Lopata era *lopatus*, muiera – *muierus*. Se brodisese odată că-l luase taică-său cu el la câmp. Zărind o greblă,

latinistul nostru îl întrebă pe taică-său: „Spune-mi, tătucă, rogu-te, cum îi ziceți voi la asta pe limba voastră?” Și cum căsca gura, călcă cu piciorul în greblă. Nici n-apucase taică-său să-i răspundă, când deodată coada greblei se cumpăni, se ridică și poc! în fruntea băietanului. „Afurisită greblă! răcni el sărind în sus de un arșin. Cumplit lovește! Ducă-s-ar pe apa sâmbetei cu tot neamul ei!” Aferim, bobocule! Carevasăzică tot n-ai uitat! Snoava asta nu i-a prea plăcut meșterului în ale povestirii. Se sculă de la locu-i fără să zică păs, se opri în mijlocul odăii, își rășchiră picioarele, își plecă puțin capul în jos, își vârî mâna în buzunarul de la spate al caftanului de culoarea mazării de unde-și scoase tabachera rotundă și lăcuită, apăsă cu degetul pe nasul unei pașale osmanlii zugrăvite pe capac, luă între degete o moviliță mai mărișoară de tabac frecat cu cenușă și leuștean, o puse în palmă, aduse palma făcută căuș și trase din zbor pe nări toată movilița fără să-și fi astupat cu degetul cealaltă nară și fără să scoată o vorbă. Numai când își vârî mâna în alt buzunar, scoțând o basma albastră de bumbac, cu pătrățele, abia atunci bombăni, ca pentru sine, zicătoarea: „Degeaba pui mărgăritar dinaintea porcilor!”... „Buclucu-i gata!” îmi ziceam, văzând că degetele lui Foma Grigorievici se pregăteau de tiflă. Spre norocul nostru pe baba mea o duse capul să așeze pe masă colaci fierbinți și unt. Toți s-au pus numaidecât pe treabă și mâna lui Foma Grigorievici, în loc să dea cu tifla, se întinse spre colaci și toți începură, după obicei, să laude iscusința gospodinei. Mai aveam noi un povestitor, dar acela (n-ar trebui să-l pomenesc acum, la vreme de seară), iscodea niște povești așa de fioroase, că ți se ridica părul măciucă. Anume nu le-am spus aici. S-ar fi – Doamne ferește – speriat oamenii cumsecade de prisăcar, ca de ucigă-l toaca. De mi-o da Domnul zile s-apuc și cela an, oi scoate eu altă carte, sperind oamenii cu stafii și cu minunile săvârșite

în vechime în pravoslavnicul nostru olat^[6]. Se prea poate să găsiți printre ele și niscaiva povești de-ale prisăcarului spuse de el însuși nepoților. Numai de le-ați citi și asculta, că din partea mea, de n-ar fi pârdașnica asta de lene care nu mă lasă să le caut, știu destule, să tot umplu cu ele zece cărțuții ca asta.

Da' na, c-am uitat tocmai lucrul cel mai de seamă: de-ți binevoi să poftiți la mine, apoi luați-o, boieri dumneavoastră, întins pe drumul de poștă care duce la Dicanca. I-am pus dinadins numele pe cea dintâi foaie a cărțuției ca să nimeriți mai repede la noi în cătun. Despre Dicanca cred c-ați auzit destule. Casele de-acolo, nu zic, îs mai curate decât sălașul unui prisăcar. Dar ce să mai vorbesc de livezi! Nici în Petersburgul dumneavoastră mai cilibii^[7] nu se află. Cum intrați în Dicanca, întrebați pe cel dintâi băiețaș cu cămașa slinoasă, care vă iese-n drum, ducându-și găștele la păscut: „Unde șade Panko Roșcovanul, prisăcarul?” „Uite colo!” o să vă răspundă arătând cu degetul și, dacă binevoiți vă și duce până în cătun. Numai că v-aș ruga să nu umblați cu mâinile la spate luând-o, ca să zic așa, razna, pentru că drumurile noastre de țară nu-s chiar așa oable^[8] ca ulițele dinaintea palatelor dumneavoastră. Anțăr^[9] i s-a întâmplat lui Foma Grigorievici, pe când venea la Dicanca, să se răstoarne-n șanț cu nadișanca lui cea nouă la care înhămasse iapa murgă, cu toate că mâna singur și că peste ochii lui își mai puneă din când în când și alții, de târg.

Și de-o fi să veniți, o să vă dăm niște zămoși cum n-ați mâncat de când sunteți, și miere cum jur că-n alt cătun nu aflați. Când aduc un fagure, așa iscusită mireasmă face în toată odaia, că te lasă locului fără grai. Mierea-i curată cum îi lacrima sau cleștarul din cercei. Și ce plăcinte are să vă deie baba mea! De-ați ști numai! Zahăr, nu altceva, curat zahăr! Cum le pui în gură, țâșnește untul din

ele și-ți umple buzele. Stai și te minunezi: la drept vorbind, la ce nu-s meștere muierile noastre? Băutați, rogu-vă, vreodată cvas de pere și coarne? Dar votcă fiartă cu stafide și prune? Întâmplatu-vi-s-a vreodată să mâncați din păsatul cu lapte care se face la noi? Doamne Dumnezeule, că multe mâncări mai sunt pe lumea asta! Să tot mănânci! Îți lingi degetele, nu altceva. E o adevărată desfătare. Anul trecut... Da' ce m-a apucat, de tot trăncănesc despre asta? Cercați și veniți numai, și cât mai curând. Ș-apoi avem noi grijă să vă ospătăm așa ca s-aveți de ce umple lumea cu laudele voastre.

Panco Roșcovanul prisăcar.

(În originalul rusesc urmează un glosar de cuvinte ucrainiene întocmit de însuși autorul.)

Iarmarocul de la Sorocinți

I

Traiu-n casă mă-apasă,
Du-mă unde-s lăutari,
Unde joacă fete mari,
Unde-i chiot de flăcăi,
Trâmbițe și zurgălăi.

Dintr-o veche legendă.

Cât de frumoase și pline de farmec sunt zilele de vară în Malorusia^[10]! Ce fierbinți și toropitoare sunt ceasurile acelea când amiaza strălucește neclintită, cuprinsă de arșiță, când nesfârșitul ocean de azur, boltindu-se leneș peste stepă, pare să fi adormit, cufundat în desfătare și strângându-și iubita într-o îmbrățișare cerească! Pe cer, niciun nor; pe câmp niciun murmur. Parcă totul ar fi murit.

Numai sus, în țăriile albastre, tremură câte o ciocârlie și cântecele ei de argint lunecă pe treptele văzduhului spre glia îndrăgită. În răstimpuri, strigătul pescărușului sau chemarea duioasă a pitpalacului răsună în stepă. Leneși și nepăsători, ca niște călători fără țință, stejarii se-nalță cu creștetul în nori, iar razele orbitoare ale soarelui, pe alocuri aprind minunate văpăi în frunzișul bogat, pe alocuri aruncă o umbră neagră ca noaptea, pe care numai când vântul se întetește, scapără scânteii de aur. Ca o ploaie de smaragde, topaze și safire, se lasă în zbor gângăni străvezii peste grădinile pestrițe, umbrite de lujerele zvelte

de floarea soarelui. Căpițele sure de fân și snopii aurii de grâu s-au așezat ca o tabără pe câmpie, întinzându-se cât vezi cu ochii. Ramurile încărcate ale cireșilor, prunilor, merilor și perilor se încovoiaie sub greutatea poamelor. Într-un cadru de verdeață se vede, sus – cerul; jos – oglinda lui cristalină – râul. Cât de plină de încântări și desfătare e vara în Malorusia.

O asemenea mândrețe strălucea într-o zi fierbinte a lunii August, din anul o mie opt sute... opt sute... să tot fie vreo treizeci de ani de atunci. Pe o întindere cam de zece verste, drumul ce duce spre Sorocinți mișuna de lume care se grăbea din toate cătunele, și mai apropiate și mai depărtate, spre iarmaroc. Dis de dimineată porniseră caravanele de ciumaci^[11] cu sare și pește. Munți de oale învelite în fân înaintau încet, nemulțumite parcă de atâta închisoare și întuneric. Pe ici-colo, câte-o oală sau vreo strachină zugrăvită în culori vii se ițea fudulă din coșul înalt cocoțat pe căruță atrăgând privirile înduioșate ale iubitorilor de asemenea frumuseți. Mulți drumeți aruncau priviri pizmașe stăpânului acestor comori – un olar vânjos, care pășea încet alături de marfa lui, învelindu-și cu grijă arătoarele odrasle de lut în fânul de care le era lehamite.

Mai la o parte, un car tras de niște boi osteniți se târa singuratic, gemând sub saci, fuioare de cânepă, pânzeturi și altele de-ale gospodăriei, iar îndărătul lui mergea alene stăpânul, în cămașă curată de pânză albă și șalvari tot de pânză, plini de pete. Omul își ștergea cu mișcări domoale sudoarea care-i curgea pe fața arsă de soare și-i picura până și de sub lungile-i mustăți, albite de acel necruțător meșter-bărbier care vine nepoftit și la fetele frumoase, și la cei hâzi, pudrând de milenii, cu sau fără voie, întregul neam omenesc. Legată de car, alături de el, pășea o iapă, a cărei călcătură potolită arăta vârsta înaintată. Mulți drumeți, și mai ales flăcăi, trecând pe lângă mujic

își scoteau cușmele. Dar nu mustața lui cărunță, și nici mersul lui țațoș, nu-i îndemnau la asta. Era de-ajuns să-ți înalți puțin privirea, ca să-ți dai seama de tâlcul acestui respect: în vârful carului ședea mândrețea lui de fată. Era la față rotundă, cu sprâncene negre arcuite pe ochii căprui și sclipitori, cu buzele ca trandafirul, zâmbind cu nepăsare. Avea în păr, ca o cunună împletită din cordele albastre și roșii, laolaltă cu cozile, și un mănunchi de flori de câmp pe capu-i drăgălaș. Toate o desfătau, toate i se păreau ciudate și noi... și ochisorii ei frumoși cătau fără încetare în toate părțile. Și cum să nu-i fugă ochisorii? Se ducea pentru întâia oară la iarmaroc! O fată de optsprezece ani, pentru întâia oară la iarmaroc!... Dar nu bănuiau trecătorii și căruțașii cât se zbatuse fata până să-l înduplece pe tată-său s-o ia cu dânsul. Cât despre el, ar fi luat-o demult, și cu dragă inimă, dacă n-ar fi fost la mijloc și maștiha, femeie rea, care-și ținea bărbatul în frâu cu aceeași iscusință cu care ținea el hățurile bătrânei iepe pe care, drept răsplată pentru atâția ani de slujbă, o ducea acum s-o vândă. Îndărătnică femeie! Dar noi am și uitat că și ea se afla tot acolo, în vârful carului. Purta o frumoasă scurtă de postav verde pe care, ca pe blănile de hermină, erau cusute niște codițe, numai că erau roșii, o plahtă^[12] scumpă, cadrilată, ca o tablă de șah, iar pe cap avea o scufie de câț, de o culoare aprinsă, care sporea fudulia chipului ei dolofan și stacojiu. Din întreaga ei înfățișare răzbătea ceva atât de neplăcut și de amarnic, încât privirile speriate ale drumeților se îndreptau grabnic spre obrajii surâzători ai codanei.

În fața călătorilor noștri începea să se ivească satul Psiol. De departe venea o boare răcoroasă, care se făcea și mai simțită după căldura aceea coplesitor de năbușitoare. Printre frunzele cu felurimi de verde ale arțarilor, mestecenilor și plopilor împrăștiați la întâmplare prin luncă, se

întrezăriră scânteieri strălucitoare, adiind răcoare, și apa, crăiasa, își dezveli pieptul de argint pe care cădeau bogatele plete verzi ale copacilor. Cu toane, ca o mândră crăiasă în clipa de încântare când își vede în oglinda credincioasă fruntea mândră și luminoasă, umerii gingași și gâtul de marmoră, umbrit de un vâl întunecat, schimbându-și nepăsătoare podoabele după nesfârșitele nazuri ale închipuirii – la fel și ea își schimbă țărmurile mai în tot anul, alegându-și altă albie și împrejmuindu-se cu noi și felurite priveliști. Șiruri de mori îi ridică pe roțile lor greoaie valurile mari, aruncându-le cu putere, sfărâmându-le în stropi și acoperind de pulbere și zgomot împrejurimile. În vremea asta, carul cu drumeții noștri trecea pe pod. Râul, în toată frumusețea și măreția lui, se întindea în fața lor ca o oglindă. Cerul, pădurile verzi, oamenii, carele cu olărie, morile – tot ce cuprindeai cu ochii, răsfrânt în apă cu capul în jos, stătea locului sau mergea, fără a se prăbuși în minunatele adâncuri albastre. Înaintea acestei priveliști, frumoasa fată căzu pe gânduri și uită să-și mai ciugulească roata de floarea soarelui cu care se îndeletnicise atât de sânguincios în tot timpul drumului; când, deodată, cuvintele: „Măi-măi, ce fată!” îi loviră auzul. Întorcând capul, zări pe pod o ceată de flăcăi, dintre care unul îmbrăcat mai fercheș decât ceilalți, într-o svitcă^[13] albă și cu căciulă brumărie de astrahan în cap, ținea mâinile în șolduri și privea cu îndrăzneală călătorii. Frumoasa nu putu să nu bage de seamă fața lui arsă de soare, plină de farmec, și privirea lui focoasă, care căuta parcă s-o străpungă; își plecă ochii la gândul că poate chiar el să fi fost acela care rostise cuvintele de adineaori.

— Ce mândrețe de fată! spuse iar flăcăul cu svitca albă, fără a-și lua ochii de la ea. Mi-aș da tot ce am numai s-o pot săruta. Hei, da' uite și dracul!

Un hohot de râs răsună din toate părțile. Împopoțonatei neveste a gospodarului, care pășea

agale pe lângă car, nu-i prea venea la socoteală asemenea întâmpinare; obraji ei stacojii se aprinseră ca para focului și o ploaie de ocări se abătu pe capul cutezătorului curtezan:

— Îneca-te-ai să te-neci, derbedeule! Cădea-i-ar lui tat-tău o strachină în cap! Frânge-ș-ar gâtul pe gheață. Antihristule! Pârli-i-ar dracul barba pe ceea lume!

— Ia-auzi ce mai ocări! spuse flăcăul, uluit de acest potop de binecuvântări neașteptate. Și nici limba n-o ustură pe hoasca^[14] asta!

— Eu, hoască? strigă frumoasa de altădată. Prăpăditule! Șterge-ți nasul întâi. Nemernicule! N-am văzut-o pe maică-ta, dar știu că-i o lepădătură și tată-tău și mătușă-ta și toți sunt lepădături! Eu, hoască? Vezi că mai ai caș la gură...

În vremea asta, carul începuse a coborî podul, așa că vorbele ei din urmă se pierdură, dar flăcăul nostru nici gândea să se lase bătut și, fără să se mai codească, luă un glomotoc de noroi și-l aruncă după car. Lovitura nimerise peste toate așteptările; scufia nouă de cât fu mânjită toată și râsul necuviincioșilor flăcăi răsună și mai tare. Fercheșă dolofană clocotea de necaz, dar cum în vremea asta carul se depărtase destul de mult, toată răzbunarea ei se revărsă asupra fiicei vitrege, care n-avea nicio vină și asupra blajinului ei soț care, obișnuit demult cu asemenea izbucniri, tăcea cu îndărătnicie, ascultând nepăsător furtuna de vorbe a mânioasei lui neveste. Cu toate acestea, limba ei neobosită tot îi mai umbla în gură duruind, până ajunseră la cumătrul și vechea lor cunoștință, cazacul Țâbulea. Această întâlnire a cumetrilor, care nu se mai văzuseră demult, alungă pentru câțva timp amintirea neplăcutei întâmplări. Călătorii noștri începură să vorbească despre iarmaroc și se mai odihniră puțin după drumul lung pe care-l făcuseră.

II

Doamne, Dumnezeu! Ce nu găsești la iarmaroc: roți, geamuri, dohot, tutun, curele, ceapă și tot soiul de târgoveți... așa că de-ai avea și treizeci de ruble în chimir, tot n-ai putea cumpăra tot iarmarocul.

Dintr-o comedie malorusă.

Ați avut, desigur, prilejul să auziți de departe o cădere de apă. Împrejurimile trezite vuiesc și un haos de sunete minunate și nelămurite trece, în iureș, prin fața voastră. Nu-i așa că aceleași simțăminte vă cuprind într-o clipă în iureșul unui iarmaroc de țară, când toată mulțimea se încheagă într-o dihanie uriașă, care-și mișcă trupul prin piață și pe ulițele înguste, strigând, vuind și râzând în hohote? Zgomotele, gâlceava, mugetele, zbieretele, urletele – totul se contopește într-o larmă asurzitoare. Boi, saci, fân, țigani, străchini, femei, turtă dulce, căciuli – tot ce ți se perindă pe dinaintea ochilor e viu, colorat, pestriț și învâlmășit. Felurite voci se acoperă unele pe altele și niciun cuvânt nu poți prinde în această harababură. Din toate ungherele iarmarocului răsună numai pocnete. Precupeții bat palma, căruțele se strică, fierul zăngăne, scândurile aruncate la pământ trosnesc, iar tu, amețit, nici nu mai știi încotro s-o apuci. Mujicul nostru, și fata lui cu sprâncene ca pana corbului, au ajuns și ei la iarmaroc și demult își tot fac loc cu coatele prin înghesuială. Se apropie de o căruță, se uită la alta, întreabă de prețuri, dar gândul lui e tot la cei zece saci de grâu și la iapa bătrână pe care le-a adus să le vândă. Dar pe fată n-o prea trăgea inima la carele cu făină și grâu. Asta i-o puteai ghici după față. Inima o trăgea spre corturile de pânză, unde erau frumos orânduite panglici roșii, cercei de

cositor, cruci de aramă și ducați pentru salbe... Totuși și aici erau multe lucruri care o ispiteau. Mare haz făcea când câte un țigan și un mujic își băteau palma așa de vârtos că se strâmbau de durere, când vreun jidov^[15] beat dădea cu genunchiul în spatele vreunei femei; când precupețele se sfădeau aruncându-și înjurături și raci, când câte un muscal, mângâindu-și cu o mână barba ca de țap, iar cu cealaltă... Dar, deodată, fata simți că cineva o trage de mâneca înflorată cu arnici a cămășii. Întoarse capul și în fața ei văzu flăcăul cu svitcă albă și cu ochii strălucitori. O trecu un fior și inima începu să-i bată cum nu-i mai bătuse încă la nicio bucurie și la nicio durere. I se păru și neașteptat, și încântător și nu-și dădea seama ce-i cu ea.

— Nu te teme, inimioara mea, nu te teme, îi șopti el, apucându-i mâna. N-am să-ți spun nimic de rău...

„Poate că e adevărat că n-ai să-mi spui nimic de rău, se gândi frumoasa fată, totuși mă simt nu știu cum... se vede că-i necuratul! Știu doar bine că nu se cade... și totuși n-am putere să-mi scot mâna dintr-a lui...”

Mujicul se întoarse ca să-i spuie ceva fetei, dar cuvântul „grâu” se auzi de undeva. Cuvântul ăsta fermecat îl făcu să se apropie îndată de cei doi negustori care sporovăiau^[16] cu glas tare și toată luarea lui aminte, odată prinsă de vorba lor, n-o mai putu abate nimic. Iată ce vorbeau negustorii despre grâu.

III

Ca el nu-i altu-n lumea-ntreagă!

Vezi ce mândrețe de flăcău?

— Crezi, fârtate, că n-a merge grâul nostru? spuse un om cu șalvari de pânză pestriță, unsuroși și pătați cu dohot, pasă-mi-te un târgoveț, venit de undeva dintr-un târgușor, către un altul, cu un cogeamite cucui în frunte și îmbrăcat în svitcă albastră, peticită pe alocuri.

— Nici vorbă! De-om vinde mai mult de-o dimerlie^[17] îmi prind ștreangul de gât și mă spânzur de copacul ăsta, ca un cârnat din ajun.

— Ce tot băsnești^[18], fârtate? Nimeni n-a adus grâu, afară de noi, mai zise omul cu șalvarii pestriți.

„Trăncăniți cât vreți... se gândea tatăl frumoasei noastre, fără să scape un cuvânt din vorba celor doi precupeți, că eu am puși de o parte zece saci”.

— Vorba e că acolo unde-și bagă dracul coada, mai mult folos ca de la un muscal flămând nu iese, spuse cu tâlc omul cu cucuiul în frunte.

— Care dracul? întrebă omul cu șalvarii pestriți.

— Păi n-ai auzit ce zvon umblă printre oameni? urmă cel cu cucuiul în frunte, aruncându-i chiorăș o privire încruntată.

— Ei?

— Ei, ei. Asesorul^[19] – n-ar mai ajunge să-și șteargă gura de șliboviță boierească – a ales pentru iarmaroc un loc blestemat, unde poți să crăpi și nu vinzi niciun bob de grâu. Vezi colo, sub deal, șopronul acela vechi și dărăpănat? – La aceste vorbe, tatăl fetei, hulpav^[20] să afle mereu câte ceva, se apropie și mai mult. Era numai ochi și urechi. – Prin șopronul acela se zbenguie dracul în voie și niciun iarmaroc nu s-a isprăvit fără nenorocire. Aseară, târziu, trecea pe acolo pisarul^[21] de plasă și numai ce văzu în ferăstruica de la pod ieșind un rât de porc și grohăind de-l trecură fiori de gheață. Ei,

ce te faci acum dacă te pomenești iarăși cu *svitca roșie*?

— Ce-i cu *svitcă asta roșie*?

La aceste vorbe, ascultătorul nostru simți că i se ridică părul măciucă și, întorcând înspăimântat capul, își văzu fata și flăcăul îmbrățișați, șoptindu-și vorbe dulci, nepăsători la cele din jur, și uitând de toate svitcele din lume. Asta îi alungă spaima, întorcându-l în obișnuita lui nepăsare.

— Da' știu că te pricepi la îmbrățișat, fârtate! Eu abia a patra zi după nuntă am învățat cum să strâng în brațe pe răposata mea Hvesica, și asta încă mulțumită cumătrului, care mi-a fost vornicel ia nuntă, și m-a pus pe calea cea bună.

Flăcăul oblici^[22] pe dată că tatăl dragei lui nu-i prea isteț și se chibzuia cum să-l tragă de partea lui.

— Dumneata poate nu mă știi, dar eu te-am cunoscut numaidecât.

— Se prea poate să mă fi cunoscut.

— Dacă vrei îți spun numele, și porecla, și multe altele: te cheamă Solopi Cerevic.

— Chiar așa, Solopi Cerevic.

— Ia te uită bine, nu cumva mă cunoști?

— Nu, nu te cunosc. Să nu-ți fie cu supărare, dar în viață mi-a fost dat să văd atâtea fețe, că dracu' le mai ține minte pe toate.

— Păcat că nu-ți mai aduci aminte de fecioru-lui Golopupenco!

— Cum, tu ești feciorul lui Ohrim?

— Păi, cine să fiu dacă nu el? Știu că nu-s Zarzavela.

Prietenii își scoaseră căciulile și se porniră pe pupat; dar feciorul lui Golopupenco era hotărât să nu piardă timpul și să-l ia repede.

— Ei, Solopi, uite, după cum vezi și dumneata, eu și cu fiica dumitale ne-am îndrăgostit unul de altul atât de tare, încât am vrea să trăim împreună în veci.

— Ei, Parasca, spuse Cerevic, râzând și întorcându-se spre fiică-sa. Mai știi, poate, cum se spune... să mâncați din aceeași strachină. Ei, ce zici? Batem palma? Și acum, ginere, de bine ce te-am găsit, hai să bem adălmașul.

Și toți trei se treziră într-o cunoscută cârciumă din iarmaroc, ținută de o nevestă de jidov, sub un șopron plin de o armată numeroasă de sticle, damigene și garafe de toate soiurile și de toate vârstele.

— Ehei, că vrednic mai ești! De asta îmi placi! spuse Cerevic, puțin cherchelit, văzând că proaspătul ginere își turnase o ulcică de o jumătate de oca și fără a clipi, o golise până la fund, trântind-o apoi de se făcu țandări. Ce zici, Parasca, de logodnicul pe care ți l-am găsit? Ia te uită, ia te uită ce voinicește suge!

Și râzând și clătinându-se, porni cu fata spre căruță, pe când flăcăul se îndreptă spre tarabele cu tot felul de găтели, aduse chiar și de negustori din Gadeaci și Mirgorod – cele două vestite orașe din gubernia Poltava. Căuta o lulea de lemn mai arătoasă, cu încrustații de alamă; o basma roșie cu flori și o căciulă, daruri de nuntă pentru socru și toți ceilalți, după cuviință.

IV

Când bărbatul una vrea,
Și muierea altceva,
Tu, tot ei să-i faci pe plac...

Cotlearevski.

— Ei, nevestă! I-am găsit logodnic fetei!

— Numai de asta ne arde! Să căutăm logodnic!
Tontule, așa ți-e scris pesemne, tot tont să rămâi.

S-a mai pomenit oare ca un om cumsecade să alerge după logodnici la vremea asta? Mai bine te-ai fi gândit cum să scapi de grâu! Frumos trebuie să mai arate logodnicul acela! Un coate-goale, un târâie-brâu, de bună-seamă!

— Ba să vezi că nu-i deloc așa. E chiar o mândrețe de flăcău! Numai svitcă lui face mai mult decât scurteica ta verde și ciubotele tale roșii. Și să mai vezi ce strașnic dă de dușcă votca... Să mă ia dracu', și pe tine la fel, dacă am văzut de când sunt ca un flăcău să bea dintr-o sorbitură o jumătate de oca, cât ai zice valeu!

— Nici vorbă! Fiindcă-i bețiv și derbedeu îți e pe plac. Pun rămășag că-i haimanaua ceia care s-a legat de noi, pe pod. Păcat că nu mi-a căzut în mână; i-aș fi arătat eu!

— Ei și, Hivrea, chiar dacă ar fi același, de unde ai scos tu că-i haimana?

— Cum de unde am scos că-i haimana? Of, căpățână fără minte ce ești! Auzi! De unde am scos că-i haimana! Da' unde-ți erau ochii, nătărăule, când treceam prin fața morii? Ție puțin îți pasă dacă, sub nasul tău mânjit de tutun, îți batjocorește cineva nevasta.

— Ei și ce-i cu asta? Așa flăcău mai rar! Atâta numai că ți-a cam feștelit obrazul cu băligar.

— Ce? Nu mă lași să spun nicio vorbă! Ce-nseamnă asta? Când s-a întâmplat așa ceva cu tine? De vândut, n-ai vândut nimic, dar timp să tragi la măsea ai găsit...

Văzu atunci și Cerevic al nostru că se întrecuse cu vorba și, cât ai clipi din ochi, își acoperi capul cu mâinile, sigur fiind că furioasa lui nevastă e gata să-și bage ghearele în chica lui.

„La dracu! Mai fă acum nuntă dacă poți! Își spunea el, depărtându-se de femeia care se tot îndesa într-însul. Va trebui acum să alung de pomană un om cumsecade. Doamne, Dumnezeule! De ce-ai trimes așa năpastă pe capul păcătoșilor de

noi? Nu sunt destule năpaste pe lumea asta, trebuia să mai scorești și nevestele!”

V

Nu-ți pleca, arțar, coroana,
Cât ți-e verde firea;
Cât ești tânăr tu, cazace,
Să-ți alungi mâhnirea!

Cântec malorus.

Rezemat de car, flăcăul cu svitcă albă privea, cu gândul aiurea, mulțimea zgomotoasă din juru-i. Obosit, soarele părăsea lumea, după ce o luminase liniștit dimineața și amiaza; ziua care se stinge se nimenea viu și fermecător. Vârfurile albe ale corturilor și tarabelor sclipeau să-ți ia văzul, scăldate într-o ușoară văpaie trandafirie. Geamurile ferestrelor aduse la vânzare și îngrămădite unele peste altele ardeau; sticlele și paharele verzui de pe mesele cârciumăreselor se prefăcuseră în aprinse făclii, grămezile de zămoși, harbuji și bostani păreau turnate în aur și în aramă roșie. Vorbele oamenilor se auzeau tot mai rar și mai slab. Gurile obosite ale precupeților, ale mujicilor și ale ȝiganilor se mișcau tot mai încet, mai leneș. Ici și colo se aprindeau luminițe, iar aburul mirositor al găluștelor se răspândea pe străzile tot mai puțin zgomotoase.

— De ce-ai căzut pe gânduri, Grițco? strigă un ȝigan înalt, ars de soare, lovind flăcăul nostru pe umeri. Ei, îmi lași boii cu douăzeci?

— Tu una știi: boii și iar boii! Neamul vostru umblă numai după plească! Să puneți mâna pe un om cinstit și să-l înșelați, atâta știți!

— Ptiu, drace! Da' furios mai ești, fără glumă. Nu cumva de ciudă că ți-ai luat singur logodnică pe cap?

— Nu, nu-i felul meu așa: eu mă țin de cuvânt; odată pornit, nu dau înapoi. Dar uite, după câte văd eu, hodorogul de Cerevic n-are obraz, nici de doi bani – a făgăduit și acuma se codește... Da el, de altfel, n-are nicio vină, e un nerod. Astea toate-s mofturile bahadârcei^[23], pe care am înjurat-o să-i ajungă, astăzi pe pod, când eram cu flăcăii! Hei, de-aș fi eu țarul sau vreun boier de vază, ce! dintâi lucru pe care l-aș face, i-aș spânzura pe toți nătărăii care se lasă duși de nas de muieri...

— Ne lași boii cu douăzeci dacă-l silim pe Cerevic să ți-o dea de nevestă pe Parasca?

Grițco îl privi cu mirare. Obrazul tuciuriu al țiganului arăta în același timp și răutate, și batjocură, și ceva josnic și semeț; oricine l-ar fi privit, s-ar fi încredințat repede că în acest suflet de om clocotesc virtuți care nu-și află pe pământ decât o răsplată: spânzurătoarea. Gura adâncită, între nas și bărbia ascuțită, pe care flutura, mereu un surâs veninos, ochii mici, dar vii ca para focului, și râvnele și gândurile lui ascunse, care scăpărau ca fulgerele pe chipul lui, toate acestea cereau parcă un vestmânt deosebit, ciudat, așa cum îl și avea. Un caftan cafeniu închis, pe care orice atingere l-ar fi putut parcă preface în pulbere, plete negre, lungi și încâlcite, ce-i cădeau pe umeri, și ciubote încălțate de-a-dreptul pe picioarele-i goale și arse de soare. Totul părea contopit cu el însuși și făcând parte din ființa lui.

— Nu cu douăzeci, cu cincisprezece ți-i las, numai dacă nu-ți calci vorba! răspunse flăcăul, și ochii lui iscoditori nu-l slăbeau o clipă pe țigan.

— Cu cincisprezece? Bine. Vezi numai să nu uiți: cu cincisprezece! Iaca și o hârtie de cinci ruble arvună!

— Și dacă minți?

— Dacă mint, a ta-i arvuna!

— Bine. Hai să batem palma.
— Hai!

VI

Aoleu! Ce nenorocire! Vine Roman! Acum o să înceapă să-mi tragă o mamă de bătaie și nici de dumneata, pane Homa, n-a să fie tocmai bine...

Dintr-o comedie maiorusă.

— Pe-aici, pe-aici, Afanasi Ivanovici! Uite, aici gardul e mai jos. Nu-ți fie frică și sai, nătărăul meu a plecat pentru toată noaptea cu cumătrul la căruțe, ca să nu șterpească, Doamne ferește, muscalii ceva.

În felul acesta, amarnica nevestă a lui Cerevic îndemna cu blândețe pe feciorul popii, care se lipise cu frică de gard. Urcându-se apoi în grabă pe ostrețe, rămase un timp nehotărât, ca o vedenie lungă și înspăimântătoare, în căutarea unui loc bun de sărit. În cele din urmă se prăvăli cu zgomot în buruieni.

— Doamne ferește! Nu cumva te-ai lovit? Nu cumva ți-ai frânt gâtul? gângurea grijulie Hivrea.

— Sst! Nu-i nimic, nu-i nimic, prea cinstită Havronia Nichiforovna, șopti plângăreț feciorul popii, ridicându-se, numai că urzicile, buruiana asta șerpească, cum zicea răposatul părinte protopop, m-a cam pișcat.

— Să intrăm în casă, că nu-i nimeni. Și eu crezusem, Afanasi Ivanovici, că ai prins gălci sau că te-a durut pântecul, de nu mai veneai. Cum o mai duci? Am auzit că tatăl dumitale a pus mâna pe o seamă de bunătați.

— Fleacuri, Havronia Nichiforovna. Tătuca a căpătat în tot postul numai cincisprezece saci cu

grâu de primăvară, patru saci de mei, vreo sută de colaci, iar găinile, dac-ai sta să le numeri, nu-s nici cincizeci, și ouăle, cea mai mare parte clocite. Daruri cu adevărat dulci rămâne să capăt numai de la dumneata, Havronia Nichiforovna, spuse feciorul popii, privind-o galeș și apropiindu-se de ea.

— Poftim și darurile, Afanasi Ivanovici! i-a răspuns, punând pe masă niște străchini și încheindu-și cu prefăcută rușine polcuța, care se deschiesc ca din întâmplare. Poftește colțunași, găluște din făină albă, gogoșele și minciunile.

— Jur că toate acestea le-au făcut cele mai iscusite mâini din tot neamul Evei, spuse feciorul popii, și se puse pe înfulecat, apucând cu o mână gogoșile și cu cealaltă colțunașii. Totuși, Havronia Nichiforovna, inima mea înfometată dorește de la dumneata o mâncare mai dulce decât toate gogoșile și găluștele din lume.

— Ei, acuma zău că nu mai știu ce mâncare îți mai trebuie, Afanasi Ivanovici, răspunse frumoasa durdulie, prefăcându-se a nu înțelege.

— Bine-nțeles, iubirea dumitale, neasemuită Havronia Nichiforovna, șopti feciorul popii, ținând în mână un colțunaș, iar cu cealaltă cuprinzându-i mijlocul rotofei.

— Dumnezeu știe ce-ți mai dă prin cap acum, Afanasi Ivanovici,

— Spuse Hivrea, plecându-și rușinată ochii. Mai știi? Ți s-o năzări poate să mă și săruți?

— În legătură cu asta am să-ți povestesc ceva despre mine, urmă feciorul popii. Pe când eram la seminar, mi-aduc aminte ca acum...

În clipa aceea se auzi în curte lătrat de câini și bătăi în poartă. Hivrea ieși repede și se întoarse cu fața ca varul.

— Vai de mine, Afanasi Ivanovici, am pățit-o. O mulțime de oameni bat la poartă și mi se pare că am auzit și glasul cumătrului.

Colțunașul i se opri feciorului popii în gâtlej...
Și ochii i se holbară ca în fața unui strigoi.

— Bagă-te aici, strigă speriată Hivrea, arătându-i niște scânduri așezate sub tavan, de-a-curmezișul peste două bârne, pe care erau îngrămădite tot felul de catrafuse.

Primejdia dădu curaj eroului nostru. Mai venindu-și în fire, sări pe cuptor și de acolo se furișă cu băgare de seamă sus, pe scânduri. Hivrea, ca scoasă din minți dădu buzna la poartă, unde bătaile se înteteau tot mai puternic și mai nerăbdătoare.

VII

Păi, aici se-ntâmplă minuni, Luminăția Voastră!

Dintr-o comedie malorusă.

La iarmaroc se petrecuse o întâmplare ciudată. Se răspândise zvonul că undeva, printre mărfuri, s-ar fi arătat *svitca roșie*. Bătrânei vânzătoare de covrigi i se păru că-l vede pe satana cu chip de porc, scormonind printre căruțe, ca și când ar fi căutat ceva. Această veste se răspândi ca fulgerul în toate ungherele taberei, care abia ațipise. Toți socoteau că ar fi o nelegiuire să n-o creadă, cu toate că vânzătoarea de covrigi, a cărei tarabă se învecina cu a cârciumăresei, făcea plecăciuni fără niciun rost cât era ziulica de mare, împleticindu-și picioarele după chipul și asemănarea covrigilor pe care-i vindea. La asta se mai adăugară și zvonurile tot mai umflate despre minunea văzută de pisar la șopronul dărăpănat, astfel că la căderea nopții toți se înghesuiră unii în alții; nu mai avură liniște și nu putură închide ochii de frică. Cei mai puțini viteji din fire și care aveau unde să tragă plecară acasă.

Printre aceștia era și Cerevic cu fiică-sa și cumătrul. Împreună cu alți musafiri, care se pofțiseră singuri în casa lor, băteau acum cu putere în poartă, sperînd-o atât de tare pe Hivrea. Cumătrul se cam afumase, așa că, până să găsească casa, trebui să înconjoare de două ori curtea cu căruța. Musafirii erau și ei veseli și, fără să țină seama de gazdă, intrară înăuntru, înaintea stăpânului casei. Nevasta lui Cerevic al nostru stătea ca pe ghimpi, văzându-i că încep a cotrobăi prin toate ungherele.

— Ce-i, cumătră? strigă cumătrul intrînd, tot te mai scutură frigurile?

— Da, nu prea mă simt bine, răspunse Hivrea, privind cu neliniște scândurile de sub tavan.

— Nevastă, ia scoate plosca ceea din căruță, spuse cumătrul către soția lui care sosise cu dînsul. S-o bem cu acești oameni de treabă; că afurisitele astea de muieri ne-au speriat, de-i mai mare rușinea. Că zău, fraților, degeaba am venit noi aici, urmă el, sorbind dintr-o cană de lut. Iaca, pun rămașag pe căciula mea cea nouă, că muierile au vrut să-și bată joc de noi. Ei, și chiar de-o fi fost într-adevăr satana? Și ce mare lucru e satana? Scuipați-l în obraz! Să poftească numai să ni se arate. Câine să fiu de nu-i dau cu tifla în nas!

— Da' de ce te-ai îngălbenit așa? strigă unul dintre oaspeți, care-i întrecea cu un cap pe ceilalți și făcea întotdeauna pe viteazul.

— Eu?... Doamne ferește! Poate ai visat!

Oaspeții zâmbiră... Un surâs de mulțumire apăru pe fața voinicului vorbăreț.

— Ce să se mai îngălbenească acum? urmă altul. I-au înflorit obraji ca doi maci. Acum nu mai este Țâbulea^[24], ci curat sfeclă, sau mai degrabă *svitca cea roșie* care a speriat oamenii.

Plosca făcu ocolul mesei, sporind și mai mult veselia oaspeților. Cerevic, pe care demult îl frămînta *svitca cea roșie* fără răgaz, se apropie de cumătru.

— Fii bun, cumetre, și spune-mi! Că de când te rog, și tot nu mi-ai spus istoria blestematei aceleia de *svitce*!

— Ei, cumetre. Nu se prea cade să povestesc așa ceva la vreme de noapte. Doar numai așa, ca să vă fac pe plac, ție și acestor oameni (și întorcându-se către oaspeți) care, după cum văd, stau ca și tine pe ghimpi să afle ceva despre minunea asta. Bine, fie! Ascultați!

Cumătrul se scărpină pe umăr, își șterse gura cu poalele hainei, își așeză mâinile pe masă și începu:

— Odată, pentru care vină, asta zău că nu mai știu, un drac a fost izgonit din iad.

— Cum, cumetre, îi tăie vorba Cerevic, cum s-a putut întâmpla una ca asta, ca dracu' să fie alungat din iad?

— Ce să-i faci, cumetre, l-au izgonit și pace, așa cum alungă mujicul câinele din casă. Poate că l-a apucat nebunia să facă vreo faptă bună și atunci i-au arătat ușa. Și l-a cuprins pe bietul drac un dor de iad, de-i venea să se spânzure. Ce să facă?! De necaz, s-a pus pe băut. S-a aciuat în șopronul dărăpănat de sub deal pe care l-ai văzut și pe lângă care acum nu trece niciun om cumsecade fără să facă mai întâi sfânta cruce. Și s-a făcut dracul un chefliu, fără pereche. De dimineața până seara, numai la cârciumă sta...

Și Cerevic stăruie din nou întrerupând povestitorul:

— Ce tot bășnești, cumetre! E cu putință ca cineva să lase pe dracu' să intre în cârciumă? Are, slavă Domnului, și ghiare la labe și cornițe în cap.

— Ei, aici e aici, că dracul purta căciulă și mănuși. Cine să-l mai cunoască? A chefuit el ce-a chefuit, pân-a rămas fără para chioară. Cârciumarul i-a dat o vreme pe datorie, dar la urmă l-a înțârcat. Dracu' a trebuit să-și pună zălog *svitcă* lui roșie la jidovul care era pe atunci cârciumar în iarmarocul de la Sorocinți, pe mai puțin de o treime din cât făcea. A pus-o zălog și i-a

spus: „Bagă de seamă, jupâne, am să vin la timp pentru svitcă, taman peste un an, păstrează-o”. Și pieri, ca intrat în pământ. Jidovul a cercetat cu băgare de seamă svitca și văzu că era croită dintr-o stofă cum nu găsești nici la Mirgorod. Era de-un roș aprins ca para, că nu te mai săturai privind-o. De la o vreme jidovului i s-a urât să mai aștepte sorocul. S-a scărpinat în perciuni și a vândut svitcă unui boier venit de aiurea, jumulindu-l de vreo cinci galbeni. De soroc mai că uitase. Și iată că într-o zi, pe înserate, vine un om: „Ei, jupâne, ia dă-mi înapoi svitca”. La început jidovul nu-l recunoscuse, dar după ce-l privi mai bine se prefăcu că habar n-are cine e. „Care svitcă? N-am nicio svitcă. Habar n-am de svitca ta!” Omul se făcu nevăzut. Abia spre seară, după ce jidovul, ferecat în cămăruța lui, isprăvisese de numărat toți banii din cufere și înfășurat într-un cearceaf începuse să se roage după legea lui, auzi un foșnet... Se uită... La fiecare geam se ivise câte un râț de porc...

În clipa asta se auzi un grohăit ca de porc. Toți îngălbeniră...

Broboane de sudoare curgeau pe chipul povestitorului.

— Ce e? făcu înspăimântat Cerevic.

— Nimic!... răspunse cumătrul, tremurând ca varga.

— Ai, răspunse unul dintre oaspeți.

— Ai spus ceva?...

— Nu!

— Cine a grohăit?

— Dumnezeu știe de ce ne-am speriat. Nu e nimeni!

Toți se uitară cu teamă împrejur și începură a cotrobăi prin unghere. Hivrea era mai mult moartă decât vie.

— Și mai ziceți că sunteți cazaci și bărbați? Muieri sunteți, cu toții, spuse ea cu glas tare. Mai bine ați lua fusul în mână și v-ați așeza la tors. Vreunul, Doamne iartă-mă, o fi... o fi scârțâit o

laviță sub careva și toți v-ați repezit ca nebunii care-ncotro.

Vitejii noștri se rușinară la aceste vorbe încercând să prindă inimă; cumătrul sorbi din cană și-și urmă povestirea:

— Jidovul căzu ca mort, dar porcii cu labele mai lungi decât cataligele s-au urcat pe fereastră și l-au înviat într-o clipă cu niște biciuști împletite din câte trei curele făcându-l să țopăie mai sus decât grinda din tavan. Jidovul căzu în genunchi și mărturisi totul... Dar svitca n-a putut fi înapoiată așa de repede. Boierul fusese prădat pe drum de un țigan, care vânduse svitca unei precupețe. Aceasta o adusese din nou la iarmarocul de la Sorocinți, dar de atunci nimeni nu mai cumpăra nimic de la ea. Precupeța s-a minunat ea ce s-a minunat și, până la urmă, se dumiri că vina o poartă svitca roșie. Nu degeaba, ori de câte ori încerca s-o îmbrace, simțea că o apasă ceva. Fără a sta mult pe gânduri, a aruncat-o în foc, dar veșmântul necuratului nu ardea. „Ehei, ăsta-i ploconul dracului!” Precupeța izbuti s-o bage pe furiș în căruța unui mujic, care venise să vândă ulei. Prostul s-a bucurat, numai că nimeni n-a mai întrebat de ulei. „Ehei, mâinile diavolului mi-au aruncat svitcă asta”. A luat un topor și a tăiat-o în bucăți. Dar vezi că bucățelele se lipeau la loc, și iacă svitca iar întreagă. Făcându-și cruce, mujicul apucă toporul, lovi a doua oară, împrăștie apoi bucățelele în toate părțile, și plecă... Numai că de atunci, în fiecare an și tocmai pe vremea iarmarocului, dracul cu rât de porc colindă piața, guițând și adunând bucățile svitcei. Se spune că acum numai mâneca stângă îi mai lipsește. De atunci oamenii se feresc de locul acela și iată că sunt aproape zece ani de când n-a mai fost iarmaroc. Acuma necuratul l-a pus pe asesor să des...

Restul cuvântului se opri pe buzele povestitorului...

Geamul se sparse cu zgomot, cioburile zburară cât colo zăngănind, și un râț fioros apărură, rotindu-și ochii, ca și cum ar fi întrebat: „Da' ce-i cu voi, oameni buni? Ce faceți aici?”

VIII

...Cu coada-ntre picioare, ca un câine,
Cu tabacul curgându-i pe sub nas,
El tremura de-nfricoșare ca și Cain.

Cotlarevschi, „Eneida”.

Toți cei din casă înlemniră de groază. Cu gura căscată, cumătrul înlemni și el. Ochii i se holbară, gata să-i iasă din cap, degetele desfăcute i se opriră în aer. Lunganul cel viteaz, cuprins de-o frică nestăpânită, sări până-n tavan și se lovi cu scăfârlia de grindă; scândurile lunecară și, în mijlocul zgomotelor și trosniturilor, feciorul popii căzu jos, bufnind strașnic. „Vai, vai, vai!” țipă unul îngrozit, și căzu pe o laiță dând din mâini și din picioare. „Ajutor!” urlă un altul, acoperindu-se cu un cojoc. Cumătrul, pe care cea de-a doua sperietură îl scosese din starea de împietrire, se târî tremurând până sub fusta nevesti-sii. Lunganul se băgă în cuptor, cu toate că gura era îngustă, și trase după el capacul. Iar Cerevic, ca opărit cu apă clocotită își îndesă pe cap o oală în loc de căciulă, se repezi spre ușă și, înnebunit, o zbughi pe uliță, mâncând pământul. Numai oboseala îl făcu să-și încetineze pasul. Inima îi bătea ca piua unei mori; broboane de sudoare îi curgeau pe obraz. Sleit de puteri era să cadă la pământ când, deodată, i se păru că cineva îl urmărește... Răsuflarea i se curmă... „Necuratul, necuratul!” strigă el înnebunit, prăbușindu-se în nesimțire. „Necuratul!

Necuratul!” strigă o voce din urmă și Cerevic simți că cineva se aruncă asupra lui, își pierdu cu totul cunoștința; rămase mut și nemișcat, întins în mijlocul drumului, ca un mort într-un sicriu.

IX

Din față – hai, mai treacă-meargă;
Din spate – zău că seamănă cu dracul!

Dintr-un basm popular.

— Auzi, Vlas, spuse ridicându-se într-o rână unul din mulțimea de oameni care dormea pe uliță. Lângă noi a pomenit cineva de dracul.

— Și ce-mi pasă mie? mormăi, întinzându-se, țiganul care era culcat alături. Pomenească-i rudele și paparudele!

— Dar a țipat așa, parcă l-ar fi sugrumat cineva.

— Hei, ce nu spune omul prin somn!

— Fie, cum zici, dar trebuie să vedem măcar ce e. Ia fă lumină! Celălalt țigan se ridică bombănind. Scânteile îi luminară de vreo două ori fața, ca niște fulgere: suflă în iască și cu un opaiț în mână – care de obicei în Malorusia nu-i decât un vas de lut spart, umplut cu seu – porni, luminând drumul.

— Ia stai, aici zace cineva: luminează în partea asta.

Apoi li se mai alăturară câțiva oameni.

— Vlas, aicea-i ceva pe jos.

— Parc-ar fi doi oameni – unul deasupra, celălalt dedesubt. Care din doi o fi dracul!

— Da' cine-i deasupra?

— O muiere.

— Atunci ea e dracul.

Toți izbucniră într-un râs care trezi aproape toată ulița.

— Uite unde s-a cocoțat muiera! Se vede că femeia asta știe să călărească, nu șagă! grăi cineva din mulțimea care se adunase.

— Ia uitați-vă, fraților, spuse altul, ridicând un ciob dintr-o oală, din care jumătate se mai ținea încă pe capul lui Cerevic. Ce căciulă și-a pus mândrețea asta de voinic!

Zgomotul și râsetele întetindu-se, morții noștri începură să se trezească. Sub stăpânirea spaimei ce i-a fost cuprins, Solopi și nevastă-sa priviră mult timp îngroziți și cu ochii țintă fețele tuciurii ale ȝiganilor. Luminați pe alocuri de lumina slabă și pâlپătoare a opaițului, păreau în întunericul nopții adânci o adunare înfricoșătoare de pitici, învăluți de aburi grei țâșnind de sub pământ.

X

Crapă, piei din ochii mei, nălucirea dracului!

Dintr-o comedie malorusă.

Răcoarea dimineții adia peste târgul Sorocinți, care începea a se trezi. Rotocoale de fum izbucneau din toate coșurile, ieșind întru întâmpinarea soarelui care răsărea. Iarmarocul se însufleți. Oile behăiau, caii nechezau, țipetele gâștelor și ale precupețelor se răspândeau iară în toată tabăra. Spăimântătoarele zvonuri despre *svitcă roșie*, care speriaseră lumea în ceasurile tainice ale înserării, dispărură odată cu ivirea zorilor.

Căscând și întinzându-se, Cerevic mai lupta încă cu somnul în șopronul acoperit cu stuf al cumătrului; sta culcat lângă boi, cu sacii de făină și de grâu alături și nu părea deloc grăbit să se despartă de visele lui, când deodată auzi un glas

care-i era tot atât de cunoscut, ca și cuptorul de-acasă, – cuibul lenei sale – sau cârciuma pe care o ținea o cimotoie¹²⁵¹ la zece pași de poarta lui.

— Scoală, scoală! îi hârâia la ureche duioasa lui nevastă, zgâlțâindu-l din toate puterile.

Drept răspuns, Cerevic își umflă obrajii și începu să dea din mâini, ca și când ar fi bătut toba.

— Nebunule! strigă ea, ferindu-se de mâinile lui care erau cât pe ce s-o lovească peste obraz.

Cerevic se sculă, își frecă puțin ochii și se uită împrejurii.

— Să mă ia dracul, porumbița mea, dacă nu mi s-a părut că fața ta e o tobă, în care m-au pus să bat deșteptarea, ca muscalul! Răturile acelea de care, cum spunea cumătrul...

— Taci odată! Destulă pălăvrăgeală! Ia du-te mai bine și cată de vinde iapa. Mai mare rușinea: am venit la iarmaroc și n-am vândut un fuior de cânepă...

— Da, nevastă, îi luă vorba Solopi, au să râdă oamenii de noi.

— Haide, mișcă! Că și fără asta toți râd de tine!

— Vezi doar că nici nu m-am spălat, urmă Cerevic, căscând și scărpinându-se pe spate, ca să mai câștige timp pentru lenea lui.

— Ei, acu' te-a găsit curățenia. Când ți s-a mai întâmplat una ca asta? Ia, ține ștergarul și șterge-ți botul!

Și femeia apucă un ghemuleț – dar îl aruncă cu groază cât colo: era *mâneca unei svitce roșii*.

— Du-te de-ți vezi de treburile tale, spuse femeia după ce-și veni în fire, când văzu că bărbatului, de frică, îi înțepeniseră picioarele și îi clănțăneau dinții.

— Ce vânzare o să facem acum? mormăi Cerevic dezlegând iapa și ducând-o spre piață. Nu degeaba, pe când mă pregăteam să plec la blestematul ăsta de iarmaroc, simțeam atâta greutate pe suflet, de parcă mi-ar fi trântit cineva o vacă moartă în spinare... De două ori s-au întors

boii singuri spre casă. Și, colac peste pupăză, după cât mi-aduc aminte, am plecat într-o luni. Și-acuma numai necazuri! Da' zurbagiu mai e și dracul ăsta afurisit: ce, nu poate purta svitcă și fără mânecă? Nu, îi place să încurce oamenii! Dacă, de pildă, aș fi eu necuratul – de! dar de asta ferească-mă Dumnezeu

— M-aș apuca eu să hoinăresc noaptea după niște sărăcii de petice?!

Aici filosofia lui Cerevic fu întreruptă de o voce groasă și aspră. În fața lui stătea un ȝigan înalt.

— Ce vinzi, omule?

Cerevic tăcu, îl măsură din cap până-n picioare și răspunse liniștit fără să se oprească și fără să lase din mână frâul:

— Păi nu vezi ce am de vânzare?

— Curelușe? întrebă ȝiganul privind frâul pe care-l ținea Cerevic în mână.

— Da, curelușe, dacă iapa seamănă cu niște curelușe.

— Ei, drăcie, se vede c-ai hrănit-o numai cu paie?!

— Cu paie?

Și Cerevic voi să zmucescă de frâu și să tragă iapa mai aproape, ca să-l facă de râs pe nerușinatul acela care-i defăima marfa, dar mâna lui, neîntâmpinând nicio piedică, îl lovi în bărbie. Ia te uită, frâul era tăiat și de frâu era legată –grozăvie! părul i se ridică măciucă! – *o bucată de mânecă roșie*. În fața acestui dar neașteptat, scuișând, făcându-și cruce și dând din mâini, Cerevic o rupse la fugă mai dihai ca un flăcău și se făcu nevăzut în mulțime.

XI

Pentru grâul ce-am avut, tot pe mine m-au bătut

— Puneți mâna pe el, puneți mâna pe el! strigau câțiva flăcăi și-l înghesuiră pe Cerevic la o strâmtoare, înhățându-l cu mâinile lor puternice.

— Leagă-l! El a furat iapa!

— Dumnezeu ocrotească-vă; de ce vreți să mă legați?

— Auziți-l, mai și întreabă! de ce ai furat iapa lui Cerevic?

— Ați înnebunit, măi băieți? Unde s-a mai pomenit să se fure omul pe sine?

— Palavre, palavre! de ce fugeai cu sufletul la gură de parcă te fugărea dracul?

— Cum să n-o iei la fugă când vezi haina necuratului...

— S-o spui la alții! Ai să vezi tu ce păți de la asesor pentru că sperii oamenii cu drăcovenii.

— Puneți mâna pe el! se auzi un strigăt în celălalt capăt ai uliței. Uite-l, uite fugarul.

Și Cerevic văzu înaintea ochilor pe cumătrul său în cea mai jalnică stare, cu mâinile legate la spate și dus de câțiva flăcăi.

— Vezi că minunile încep să se înmulțească, grăi unul dintre ei. Ascultați numai ce îndrugă coțcarul^[26] ăsta. E destul să-l privești, ca să vezi că-i hoț. Când l-am întrebat: de ce fugeai ca scos din minți? Am băgat, zice, mâna în buzunar să miros niște tabac, și în loc de tabacheră am scos o bucată din *svitcă* necuratului, din care a izbucnit o flacără roșie, și-am rupt-o la fugă.

— Ehe-he! Păsările astea două sunt din același cuib. Ia legați-i împreună!

XII

„Să-mi spuneți, oameni buni, cu ce sunt eu de vină?

De ce vă bateți joc de mine? scânci Grivei amar.

De ce mă chinuiți, de parc-aș fi tâlhar?

De ce? De ce?” scânci și lacrimi șiroaie,

Îi curseră pe-obraz, îi curseră puhoaie”

Artemovschi-Gulac, „Boierul și câinele”

— Te pomenești că ai ciordit ceva, cumetre? întrebă Cerevic, legat cuiți era de cumătru-său, zăcând amândoi sub șopronul de paie.

— Cum, și tu, cumetre? Să mi se usuce mâinile și picioarele dacă am furat vreodată cuiva ceva, afară de colțunașii cu smântână de la maică-mea; dar n-aveam pe atunci decât zece ani.

— Atunci de ce năpasta asta pe capul nostru, cumetre? Tu tot stai mai bine: pe tine, încaltea, te învinuiesc că ai furat de la altul, da' de ce această ocară asupra mea, săracul de mine, că mi-aș fi furat eu singur iapa! Se vede că așa ni-e scris, cumetre, să n-avem noroc!

— Vai de noi, bieți orfani!

Și cei doi cumetri începură să plângă cu hohote.

— Ce-i cu tine, Solopi? spuse Grițco, care intrase tocmai atunci. Cine te-a ferecat așa?

— Ah, Golopupenco, Golopupenco! strigă plin de bucurie Solopi. El e, ăsta-i, cumetre, flăcăul despre care ți-am vorbit. Ehei, vrednic flăcău! Să mă trăsnească Dumnezeu pe loc dacă n-a dat de dușcă, în fața mea, o cană de rachiu aproape cât căpățâna ta de mare, fără să clipească măcar.

— Cum asta, cumetre, și tu n-ai cinstit un flăcău atât de vrednic?

— Ei, uite, urmă Cerevic, întorcându-se către Grițco, după cum se vede, m-a pedepsit Dumnezeu, pentru că sunt vinovat față de tine. Iartă-mă, fârtate... Zău, aș fi bucuros să fac tot ce-ți pofteste sufletelul... Dar ce să-i faci?... A intrat dracu'n baba mea...

— Eu, Solopi, am uitat ce-a fost. Dacă vrei, am să te scap. Și făcu un semn cu ochiul flăcăilor, care-l păzeau pe Cerevic și aceștia se repeziră să-l dezlege. În schimb și tu fă nuntă în lege. O să chefuim așa, ca un an întreg să ne doară picioarele de cât om juca gopacul^[27].

— Uf, ce bine-i! spuse Solopi, bătând din palme, mă simt așa de voios, parcă muscalii mi-ar fi furat baba și-ar fi dus-o hăt, departe. Ei, ce să mai stau la gânduri, dacă se cade sau nu? Facem azi nuntă și pace!

— Bine, ai grijă, Solopi, peste un ceas sunt la tine. Acuma du-te acasă, că te așteaptă cumpărători pentru iapă și grâu.

— Cum, s-a găsit iapa?

— S-a găsit.

Cerevic rămase înlemnit de bucurie, privind în urma lui Grițco, care se depărta.

— Ei, Grițco, am pus eu rău la cale treaba asta? zise țiganul cel înalt flăcăului care se grăbea. Ai mei îs boii, nu-i așa?

— Ai tăi, ai tăi!

XIII

Nu te teme, măicuță,
Pune-ți roșii cizmulițe,
Dușmani calcă
În picioare
Să răsune
Potcovioare!
Dușmanii să amuțească!

Cântec de nuntă.

Sprijinindu-și bărbia drăgălașă pe braț, Parasca stătea pe gânduri în fața mesei, singură în toată casa. Și stol de visuri zburau în jurul căpșorului bălai. Uneori, o umbră de zâmbet flutura pe buzele ei roșii; o presimțire de bucurie o făcea să-și ridice sprâncenele negre, dar norul mâhnirii i le cobora din nou, umbrind ochii ei căprii și luminoși. „Și dacă nu va fi așa cum zice el? șopti ea cuprinsă de îndoială. Și dacă n-au să vrea să mă mărite cu el?... Nu, nu, asta n-are să se întâmple. Maștiha mea face tot ce vrea... Oare nu pot să fac și eu ce vreau? Dacă-i vorba de încăpățănare, le-o-i arăta eu! Frumos mai e! Cum îi ard ochii negri! Ce duios spune: Parasca, porumbițo! Svitca albă îi vine ca turnată! Numai brâul dacă ar fi mai aprins! Las-că-i țeș eu unul, când om fi în casa noastră! Cu câtă bucurie mă gândesc, urmă ea, scoțând din sân o oglinjoară cumpărată la iarmaroc, cu o ramă de hârtie roșie și se privi în ea cu o tainică mulțumire, că atunci când oi mai întâlni-o, n-am să-i spun ziua bună, nici moartă. Nu, mașteră, destul ți-ai bătut fata!

Mai repede țășni-va apă din piatră seacă și s-o încovoia stejarul ca salcia în heleșteu, decât să mă plec eu în fața ta! Hei, dar am și uitat, ia să încerc scufia măcar că-i a mașterei, să văd cum îmi vine!” Vorbind astfel se sculă, ținând în mână oglinjoara, își plecă capul asupra-i și începu să. calce ferindu-se, ca și cum s-ar fi temut să nu cadă, căci așa cum ținea oglinda, în loc de dușumea vedea tavanul și scândurile de pe care se prăvălise nu demult feciorul popii și străchinile de pe polițe. „Ce-i cu mine? Parcă-s un copil! strigă ea râzând. Mi-e frică să calc!” Și începu să bată din picioare, din ce în ce mai viu. În sfârșit, mâna stângă lunecă în jos, se sprijini în șold și fata se porni pe jucat, cu oglinda-n față, zăngănind din potcovioare și cântând cântecul ei drag:

Foaie verde de pervincă,

La pământ te-ntinde!
Vin, iubite cu ochi negri,
Strâns de mă cuprinde!

Foaie verde de pervincă,
Mai jos te întinde!
Vin, iubite cu ochi negri,
Mai strâns mă cuprinde!

În această clipă, Cerevic băgă capul pe ușă și văzându-și fata jucând cu oglinda în mână, rămase locului și o privi lung, făcând haz de toana asta nemaiauzită. Cu gândul aiurea, fata nu băgă de seamă nimic. La auzul cunoscutului cântec, Cerevic se simți prins și el. Punându-și cu semeție mâinile în șolduri, păși înainte și începu să joace pe vine, uitând de toate treburile lui. Râsul puternic al cumătrului îi făcu pe amândoi să tresară.

— Halal petrecere, tatăl și fata nuntesc în doi! Ia haideti mai repede, a venit mirele!

La ultimul cuvânt, Parasca se făcu mai roșie decât panglica pe care o avea în păr, iar nepăsătorul ei tată își aduse în sfârșit aminte pentru ce venise.

— Ei, fată, hai mai iute! De bucurie că am vândut iapa, Hivrea, zise el, uitându-se cu frică în toate părțile, s-a dus să-și cumpere tot soiul de fleacuri și cârpe, așa că până ce se întoarce trebuie să isprăvim!

Nici n-apucă Parasca să treacă pragul casei și se pomeni în brațele flăcăului cu svită albă, care-o aștepta în uliță cu o mare mulțime de oameni.

— Blagoslovește, Doamne! spuse Cerevic, împreunându-și mâinile. Să trăiți uniți ca florile dintr-o cunună!

Atunci se auzi un zgomot în mulțime.

— Mai bine crăp decât să îngădui una ca asta, strigă nevasta lui Solopi, pe care însă mulțimea oamenilor o împingea îndărăt hohotind.

— Potolește-te, potolește-te, muiere! îi spuse liniștit Cerevic văzând că doi ȝigani vânjoși puseseră stăpânire pe mâinile ei. Ce s-a făcut, s-a făcut! Eu nu-mi întorc vorba!

— Nu, nu, asta n-are să se întâmple! strigă Hivrea. Dar nimeni n-o asculta. Câteva perechi îi înconjură pe miri, formând în jurul lor un zid de nepătruns de dănțuitori.

Un simțământ ciudat și neînțeles ar fi cuprins pe orice privitor, văzând cum dintr-o singură trăsătură de arcuș a muzicantului cu svitcă de postav și cu mustățile lungi și răsucite, totul se transformă cu sau fără voie într-un tot armonios. Oamenii cu fețe posomorâte, pe care parcă de ani de zile nu mai înflorise un zâmbet, tropăiau din picioare și mișcau din umeri. Totul era numai joc și zburdăciune. Dar mai de neînțeles și mai de mirare era să vezi băbuțele zbârcite, pe care nu le aștepta decât somnul de veci, îmbulzindu-se printre tinerii veseli și plini de viață. Tăcute și nepăsătoare, fără umbră de înțelegere pentru cei din jur, mașinării neînsuflețite, numai aburii băuturii le mai făceau să aibă mișcări omenești. Amețite, clătinau încet din cap și fără a lua în seamă tânăra pereche de alături, ȝopăiau laolaltă cu mulțimea care petrecea.

Larma, râsetele, cântecele se auzeau din ce în ce mai slab. Arcușul se istovea treptat și sunetele lui nelămurite se pierdeau în văzduh. Pe undeva mai stăruiau încă tropăituri, ca murmurul unei mări îndepărtate, și curând, peste tot se întinse pustiul și tăcerea.

Minunat, dar vremelnice oaspete, bucuria, oare, nu ne părăsește la fel? Zadarnic câte-o notă stingheră cată să ne mângâie. În propriul ei ecou tristețea și pustiul ascultă cu înfiorare. Tot astfel voioșii prieteni ai furtunaticei și neștiutoarei tinereți se mistuie unul câte unul în lumea largă, lăsând la urmă singur pe vechiul lor tovarăș. Tristețea îl apasă pe cel părăsit. Grea și mahnită își simte inima și mângâiere nicăieri nu-și află.

„Iarmarocul de la Sorocinți” a apărut în prima carte a celei dintâi ediții a „*Serilor*”, în 1831. Ciorna povestirii a fost scrisă la începutul lui 1830, iar redactarea textului definitiv pentru tipar a fost făcută în 1831. Data de „1829”, pe care o poartă ediția a doua a „*Serilor*” trebuie raportată la începerea povestirii. În „*Iarmarocul de la Sorocinți*” Gogol a întrebuințat din plin atât motive din folclorul ucrainian, cât și din literatura ucrainiană. Cea mai mare parte din materialul referitor la această povestire, Gogol l-a scos din comedia tatălui său „Prostănacul, sau șiretenia femeii întrecută de șiretenia unui soldat”. Raporturile dintre personajele acestei comedii, Roman, Parasca și diacul, caracteristicile lor, situațiile comice din cuprinsul comediei (de pildă scena întâlnirii cu pocinog a Parascăi cu diacul este asemănătoare cu scena întâlnirii dintre Hivrea cu feciorul de popă din „*Iarmarocul de la Sorocinți*”), culoarea locală a comediei arată apropierea dintre comedia lui Gogol și aceea a tatălui său. Trebuie să menționăm că în scrisoarea din 30 Aprilie 1829, adresată mamei sale, Gogol o roagă să-i trimită comedia tatălui său.

Legende populare și basmele despre dracul izgonit din iad și felul în care își căuta svitca etc., au servit ca un și mai important izvor povestirii (Vezi: N. Dragomanov, „Legende și povestiri populare ucrainiene”, Kiev, 1876; I. Rudcenco, „Basme populare din sudul Rusiei”, I, Kiev, 1869). Există de asemenea o legătură neîndoieală între personajele din povestirile lui Gogol cu acelea ale teatrului popular ucrainian de păpuși, „vertep”-ul, în care personajele aduse în fața spectatorilor erau: un țăran mărginit, asemănător lui Cerevic, înșelat de cicălitoarea lui nevestă, ibovnicul ei, feciorul de popă, care vorbește o limbă prețioasă, și ȋiganul șiret, arătați în dramele teatrului de păpuși, cu tot pitorescul amănuntelor vieții lor și cu toată causticitatea umorului popular ucrainian. Oricum, Gogol a folosit foarte liber aceste motive, împrumutate din izvoare populare, și a arătat în povestirea sa realitatea ucrainiană, culorile ei vii, ceea ce dovedește că scriitorul s-a inspirat nemijlocit din viață.

Legătura strânsă care există între povestirea de mai sus și literatura ucrainiană o dovedesc și epigrafele din

„Iarmarocul de la Sorocinți”, luate în cea mai mare parte din poemul comic *„Eneida”* al lui I. P. Cotlearevschi, unde sunt descrise aventurile unui „flăcău” lipsit de griji care vorbește peste măsură de necuviincios zeilor mitologiei antice. Poemul lui Cotlearevschi zugrăvește tablouri ample din viața ucrainiană, deși realizarea lor este cam grosolan-naturalistă. Celelalte epigrafe sunt luate din comediile *„Prostănacul”* și *„Câinele-oaie”* ale lui Gogol-tatăl, pe care Gogol le cunoștea din manuscris, cum și din fabula lui Gulac-Artemovschi *„Boierul și câinele”*. O altă serie de epigrafe este luată din folclorul ucrainian ceea ce subliniază legătura povestirii cu folclorul.

Seara în Ajun de Ivan Cupala^{28}

ÎNTÂMLARE ADEVĂRATĂ POVESTITĂ DE
PSALTUL BISERICII DIN ***

Foma Grigorievici avea și el un nărav. Pentru nimic în lume n-ar fi spus de două ori aceeași poveste. Iar dacă izbuteai să-l îndupleci, și de se învoia să mai spună odată ce mai spusese, cu iscusit meșteșug strecura în povestire ceva nou, și o pritocea în așa fel că nici n-o mai cunoșteai. Așa odată un cuconaș din aceia cărora noi, prostimea, nici nu știm bine cum să le zicem – scriitori nu le-ai putea spune, iar la năravuri îs întocmai ca geambașii din iarmaroacele noastre, iau de ici, de colo, cerșesc sau ciordesc de pe unde pot și te trezești că nu trece lună, ba nici săptămână, c-au și scos la iveală câte o cărțulie cât un abecedar – unul dintre acești cuconași, zic, ce-a făcut ce-a dres, c-a ciugulit din gura lui Foma Grigorievici această poveste de care el, Foma, nici nu-și mai amintea. Cuconașul acela cu caftan în culoarea bobului de mazăre, de care-am mai pomenit și aiurea într-una dintre povestirile pe care ați mai citit-o, de abia sosise din Poltava. Adusese cu el o cărțulie nu prea groasă, o deschise la mijloc și ne-o puse dinainte. Foma Grigorievici era gata să-și așeze ochelarii pe nas, dar cum își aminti că uitase să și-i lege cu ață și să și-i lipească cu ceară, mi-o trecu mie. Eu, care nu port ochelari și știu o brumă de carte, am început s-o citesc. Dar nu dovedisem două file când, deodată, Foma Grigorievici mă opri, trăgându-mă de mână:

— Stai puțin! Spune-mi mai întâi ce citești.
Mărturisesc că întrebarea m-a cam zăpăcit.

— Cum ce citesc, Foma Grigorievici? Povestea dumitale o citesc. Chiar vorbele spuse de dumneata.

— Și cine ți-a spus, mă rog, că-s vorbele mele?

— E scris aici: *Poveste auzită de la psaltul cutare*. Ce mai vrei?

— Stuche-l în ochi pe cel ce-a tipărit-o! Dacă-i așa, scârba de muscal minte! Am spus eu asta? Iaca cum le încurcă dracu', când are cineva gărgăuni în cap. Aveți puținică răbdare și vă spun eu povestea cea adevărată.

Ne-am tras mai aproape de masă și psaltul începu:

Bunicu-meu, (fie-i țărâna ușoară și deie-i Dumnezeu pe ceea lume numai colaci de grâu și turtă dulce cu mac!) tare frumos mai povestea. Când se pornea pe băsnit, stam cât mi ți-i ziulica de mare de-l ascultam și nu ne mai săturam. Nici la călcâie nu-i ajung palavragiii din zilele noastre care îndrugă verzi și uscate cu glas leșinat de parcă n-au mâncat de trei zile, că-ți vine să-ți iei căciula și să te tot duci, auzindu-i. Mi-aduc aminte ca acum. Era o seară de iarnă care nu se mai sfârșea. Gerul năprasnic de afară astupase de tot ferestruica colibei noastre. Pe atunci mai trăia răposata maicămea și, cu furca de tors dinainte, trăgea cu mâna firul alb, în timp ce cu piciorul legăna covata și cânta un cântec, pe care și acum parcă-l aud. Flacăra tremurătoare a opaițului lumina odaia, tresărind în răstimpuri, ca speriată. Fusul sfârâia iar noi copiii, strânși grămadă, ascultam voroava bunicului care, de bătrân ce era, de cinci ani nu mai coborâse de pe cuptor. Dar basmele de pe vremuri, frumoase cum nu sunt altele, în care era vorba de năvălirea zaporojenilor^[29], de leși^[30], de vitejiile lui Podcova, ale lui Poltora-Cojuh și ale lui Sagaidacinii, erau departe de a ne fi pe plac cum ne erau niște povești cu firoase întâmplări din bătrâni. La auzul lor simțeam fiori în tot trupul

și părul de pe cap ni se făcea măciucă. Frica ne pătrundea uneori într-atâta că de cum începea să se-ntunece toate ni se înfățișau ca niște nemaipomenite dihănii. Dacă se întâmpla să ieșim noaptea din bordei pentru vreo nevoie, ne așteptam să găsim la întoarcere un strigoi de pe ceea lume, cuibărit în pat. Să nu mai ajung să spun povești, dacă până și svitcă pe care eu însumi o puneam la căpătâi nu mi se părea că-i dracul ghemuit acolo. Dar ceea ce prețuiam mai mult în povestirile bunicului e că nu mințea niciodată. Tot ce spunea se întâmplase aievea. Să vă spun una dintre poveștile lui. Isteți din aceia care știu să scrie jalbe, ba pot chiar citi și în pravilă, dar dacă-i pui în fața unui ceaslov ca toate ceasloavele nu pricep buche, în schimb, spre rușinea lor, la hlizit se pricep, sunt destui. Orice le-ai spune, atâta știu: să râdă. Rău s-a lățit necredința în lumea asta! Poate că nu mă credeți, dar să nu-mi mai ajute Dumnezeu și Maica Domnului dacă vă mint! Mi s-a întâmplat odată să vorbesc despre vrăjitoare. Ei, ce credeți? S-a găsit un viteaz care nu credea în vrăjitoare. Apăi, slavă Domnului, am văzut și eu în zilele mele necredincioși destui, care îmbrobodesc popa la spovedanie cu mai multă ușurință decât ar trage unul de-ai noștri tabac pe nas; dar până și aceia numai la auzul cuvântului vrăjitoare își făceau cruce. Arăta-li-s-ar în vis... nu mai spun cine. Și-apoi nici nu face să mai vorbesc de dânșii.

E mult de atunci, începu răposatul bunicu-meu: or fi ani vreo sută, de nu și mai bine. Cine-a știut satul nostru din vremea ceia nu-l mai cunoaște. Un biet cătun, cu vreo zece bordeie nevăruite pe dinafară și semănate în mijlocul câmpului după voia întâmplării și în bătaia vântului. De-un gard sau de-o șură ca lumea, în care omul să-și fi putut adăposti o vită sau căruța, nici pomeneală. Și asta la cei înstăriți. D-apoi la ai noștri, sărăcimea! Săpau o groapă în pământ și bordeiul era gata. Numai după fum te dumireai că înăuntru trăiau

făpturi omenești. Mă veți întreba: și de ce trăiau astfel? Nu din sărăcie, credeți-mă... Pe vremea ceia mai toți trăiau după obiceiul căzăcesc și dobândeau destul plean^[31]; ci mai mult pentru că nu avea rost să-și dureze bordeie întemeiate. Ce mai duium de omenire forfotea pe tot locul: crâmleni, leși, litvanieni. Ba se întâmpla să dea buzna peste noi să ne prade, chiar de-ai noștri. De toate se întâmplau.

În cătunul acela se ivea din când în când un om, sau mai bine zis chiar diavolul cu chip de om. De unde și pentru ce anume venea, nu știa nimeni. Bea și chefuia procletul și deodată se făcea nevăzut: ia-l de unde nu-i. Un răstimp nu se mai pomenea de el. Dar când nici gândeai, ca picat din văzduh iar îl vedeai bătând ulițele satului aflător la o zvârlitură de băț de Dicanca de-acum și din care nici urmă nu se mai vede azi. Aduna de pe drum cazacii de teapa lui și se așternea pe chef și râs și cântec. Și banii, și votca, ca apa curgeau. Acolisea^[32] ades fetele nurlii și le acoperea de cordele, cercei și salbe, că nici nu mai știau ce să facă cu ele. Ce-i drept că nu fără turburare primeau fetele acele daruri și-și spuneau în sinea lor că numai Cel de Sus știe de erau curate mâinile din care le-au primit. O mătușă bună de-a bunicului ținea pe atunci crâșmă la drumul căruia îi zice azi al Opoșnianscului. În crâșma asta chefuia ades Basavriuc – așa-i spuneau acestei satanicești făpturi. Pentru nimic în lume – zicea ea – n-ar fi primit ceva de la el. Dar iar să nu primești, nu se putea. Pe toți îi apuca groaza când își încrunta Basavriuc sprâncenele stufoase, aruncând pieziș o privire care te făcea să-ți iei picioarele la spinare. Iar dacă te ispiteai^[33] să iei darurile, în noaptea următoare ți se arăta un împielit cu coarne, ieșit din baltă. De fusese salbă, de gât o strângea, de purta inelul, de deget o mușca, iar de-și împletise-n păr panglică, de cozi o trăgea. Mă las păgubașă de asemenea daruri – ziceai. Dar pacostea era că nu te

mai puteai descotorosi de ele. Degeaba le-aruncaii în apă! Și salbele, și inelele dracului pluteau deasupra și ți se-ntorceau înapoi în mână.

Era la noi în sat o biserică cu hramul, dacă nu mă-nșel, la sfântul Pantelimon. La acea biserică păstorea pe atunci un popă – slăvit fie-i numele – părintele Afanasi. Văzând el, părintele Afanasi, că Basavriuc ăsta nu venea la biserică nici măcar de ziua paștelui, se hotărî să-l dojenească, aducându-l la pocăință. Ți-ai găsit! Abia a putut scăpa părintele cu fuga. „Ian ascultă, pane, vezi-ți mai bine de treburile tale decât de-ale altora, că altfel îți astup eu gâtul de țap cu colivă fierbinte”, tună ipochimenul^[34]. Ce era să facă popa cu afurisitul? Părintele Afanasi hotărî atunci că vericine^[35] se va încârdoșa^[36] cu Basavriuc, eretic să se socoată și dușman bisericii lui Christos și al întregului neam omenesc.

În satul acela un cazac poreclit Corj avea un argat căruia oamenii îi ziceau Piotr Bezrodnâi^[37], poate pentru că nimeni nu-și mai amintea nici de tată-său nici de maică-sa. Știut este că starostele bisericii spunea că părinții i-au murit de ciumă la un an după nașterea lui. Dar mătușa bunicului meu nici nu voia s-audă de una ca asta și se căznea foarte să-i afle vreo cimotoe, deși bietul Piotr avea tot atâta nevoie de una ca asta cât chelbosul de pieptene. Mătușa bunicului ținea morțiș că tatăl lui Piotr trăia pe undeva, la Zaporojie, prins de turci, că îndurase mari chinuri și că printr-o minune își putuse schimba straiile cu ale unui eunuc, dând bir cu fugiții. Dar codanele sprâncenate și nevestele tinere nu se sinchiseau de rudele lui. Spuneau numai că de s-ar fi îmbrăcat cu caftan nou, încins cu brâu roșu și cu căciulă de miel negru cu fundul albastru, care să-ți ia ochii și dacă pe deasupra și-ar fi atârnat de șold un iatagan turcesc – ținând într-o mână harapnicul iar în cealaltă o lulea cu imameaua de chilimbar – ar fi băgat în cofă toți

flăcăii de pe vremea lui. Din nenorocire însă bietul Petrus n-avea decât o svitcă cenușie cu mai multe găuri decât are un jidov galbeni în pungă. Dar nu asta, ci alta era nenorocirea: bătrânul Corj avea o mândrețe de fată cum nu cred să se mai fi pomenit cândva. Mătușa răposatului meu bunic – și, fără supărare fie spus, știți și dumneavoastră că femeia mai degrabă se sărută cu dracu-n bot decât să mărturisească despre alta că-i frumoasă – spunea că obrajii bucălați ai copilei erau fragezi și proaspeți ca cel mai gingaș mac trandafiriu când, spălat cu roua Domnului, se aprinde și-și potrivește petalele, gătindu-se întru întâmpinarea soarelui-răsare; că sprâncenele-i erau ca două șireturi negre din acele pe care le cumpără în zilele noastre fetele pentru atârnat crucile și salbele de ducați și că păreau că se apleacă să-i vadă ochii limpezi; că gurița, la care flăcăii de pe atunci se uitau cu jind, părea făcută anume să scoată din ea numai cântec de privighetoare; că părul ei negru ca pana corbului și moale ca inul fraged – pe atunci fetele nu-l împleteau încă în atâtea cosițe cu panglici frumoase de culori aprinse – îi cădea în cârlionți pe rochia cusută cu fir de aur. Ehei, să nu-mi ajute Dumnezeu să mai spun vreodată aleluia, dacă n-aș săruta-o chiar aici pe loc, cu toate că neaua mi-a troienit bătrânul creștet, și baba îmi stă coala în coastă, ca spinul în ochi. Eh, și acolo unde stau alături un flăcău și o fată, știți voi ce se întâmplă. Uneori nici nu se crăpa de ziuă și se și vedeau urmele cizmulitelor roșii ale Pidorcăi pe locul unde stătuse de vorbă cu Petrus al ei. Totuși, Corj n-ar fi avut nici urmă de bănuială, dacă într-o zi – și aici sigur că dracul și-a vârât coada – pe când se aflau în tindă, nedeschizând bine ochii în jur, îi veni lui Petrus să fure o fierbinte sărutare de pe buzele roșii ca fraga ale căzăciței. Și tot dracu' (dă Doamne să i s-arate-n vis numai sfânta cruce!) îl pune nitam-nisam pe hodorog să-mpingă ușa. Căscat-a Corj gura mare, și-a proptit mâna în

ușorul ușii, ș-așa a încremenit. Pârdalnica asta de sărutare îi luase auzul. I se părea că răsună mai dihai ca bătăile în perete cu chilugul, cu care mujicii din vremea noastră, în lipsă de puști și de pulbere, prăznuiesc sărbătorile.

Venindu-și în fire, Corj scoase din perete nagaica strămoșească și era gata să mustre cu ea spinarea bietului Petro când hodoronc tronc, frățiorul Pidorcăi, Ivas, un băiețel de șase ani, se năpusti speriat la taică-său, îi cuprinse picioarele cu amândouă mânuțele și-i strigă: „Tătucă, tătucă, nu da în Petrus”. Ce să facă bătrânul? N-avea inimă de piatră. Spânzură nagaica înapoi în cuiul din perete și, scoțându-l cu binișorul pe Petrus din tindă, i-a spus: „Ascultă, Petro, dacă te mai prind vreodată la mine în bordei, sau măcar pe sub fereastră, vai de mustățile tale; te las fără ele! Și să nu-mi spui mie Terenti Corj dacă moțul care ți-a crescut că-l poți înfășură de două ori în jurul urechii nu și-o lua rămas bun de la scăfârlia ta”. Zicând acestea îl lovi ușor cu pumnul în ceafă. Petrus o zbughi mâncând pământul. Sărutat le-a trebuit! Așa dar, necazul a dat peste hulubașii noștri și, colac peste pupăză, taman atunci se duse vorba prin sat cum că pe la bordeiul lui Corj își face mereu drum un leah mustăcios, îmbrăcat cu niște haine cusute numai cu sârmă de aur, cu sabie, cu pinteni și cu buzunarele zângănind de bani, cum zângăne săculețul de pomeni cu care Taras, paracliserul nostru, umbla în fiecă zi în biserică. Ei bine, îl taie pe oricine capul de ce vine cineva la un părinte care are o față sprâncenată. Intr-o zi, Pidorca îl luă în brațe pe frate-său Ivas și, plângând de-o înnecau lacrimile, îi spuse: „Ivas frățioare, Ivas, dragul meu, zboară ca săgeata din arc la Petrus și spune-i tot din fir a păr: Ochii căprui iubi-i-aș, obrăjorii albi săruta-i-aș, dar soarta nu mă lasă. Năframe multe udat-am cu lacrimi fierbinți. Greu și amar de sufletul meu. Până și taica dușman îmi este. Cu sila vrea să mă

dea unui nesuferit de leah. Spune-i că se gătesc de nuntă, dar că la nunta mea lăutari n-au să fie: în locul cobzelor și fluierelor psaltii cânta-vor. De bunăvoie cu mirele n-am să joc, ci pe sus din casă mă vor scoate. Întunecos îmi va fi bordeiul de scânduri de arțar iar pe acoperiș, în locul hornului, o cruce-nfiptă”.

Nemișcat, ca de piatră, asculta Petro, nevinovatul copil ciripindu-i vorbele Pidorcăi. „Și eu, nenorocitul de mine, care mă gândesc să mă duc în Crâm și în Țara turcească să adun și să mă întorc la tine, mândra mea, încărcat de bogății. Dar mi-a fost scris așa, se vede. Ne-a deochiat un ochi hain. Am să mă însor și eu, draga mea, numai că la nunta mea n-au să fie psalți. Corbul cel negru are să croncăne în locul popii, câmpul întins are să-mi fie bordeiul, norul vânat acoperișul, vulturul are să-mi ciugulească ochii căprui, ploile au să-mi spele ciolănașele căzăcești, iar vântoasele⁽³⁸⁾ mi le-or usca. Ce să fac? De cine și cui să mă jăluiesc? Cum văd eu, asta-i voia Domnului. Să mă prăpădesc așa și gata”. Și Petro se duse întins la cârciumă.

Mătușii răposatului meu bunic i-a fost cam cu mirare văzându-l pe Petrus intrând în cârciumă, mai cu seamă la vremea când omul cumsecade se duce la utrenie, și holbă ochii la dânsul ca trezită din somn, când îi ceru o ulcică de votcă mai cât o jumătate de vadră. Zadarnic credea Petrus că are să-și înece aleanul. Votca îi pișcă limba taman ca urzica și-i păru amară ca pelinul. Zvârli ulcica cât colo. „Nu-ți face sânge rău, cazace”, îi bubui cineva în ureche. Când își întoarse capul, de cine îi dădură ochii? De Basavriuc. Uf! Ce pocitanie! Părul îi ședea ca peria și ochii – ca de bou. „Știu eu ce-ți lipsește! Uite, asta”. Zâmbi drăcește, zângănindu-și punga de piele care îi atârna la cingătoare. Petro tresări. „He-he-he! Să vezi cum lucesc! urlă el, vânturând șiroiul de galbeni dintr-o mână în alta. He-he-he! Ascultă cum zornăie! Și

când te gândești că ți-aș cere numai un singur lucru pentru o movilă întreagă de jucărele din astea”. „Diavole! îi spuse Petro. Dar fie! Primesc orice!” Și bătură palma. „Să știi, Petro, c-ai picat la țanc, îi spuse necuratul. Mâine-i Ivan Cupala. Numai odată pe an, în noaptea asta, înflorește fereguța. Vezi de nu scăpa prilejul. Te aștept la miezul nopții în Văgăuna Ursului.”

Cred că nici găinile n-așteaptă cu atâta nerăbdare grăunțele babei, cum aștepta Petrus să vie seara. Cerceta întruna dacă nu s-a lungit umbra copacilor și dacă nu începuse soarele să se rumenească, și cu cât trecea timpul și nerăbdarea lui creștea. Lungă așteptare! Pesemne că ziua își rătăcise pe undeva capătul. Dar iată că soarele s-a ascuns. În zare, nu mai e roș decât cerul. Se-ntunecă și el apoi. Pe câmp, răcoarea creștea treptat. Se-ntunecă din ce în ce, până când se lăsă noaptea neagră. În sfârșit! Cu inima bătând să-i sară din piept, Petro porni la drum, luând-o cu băgare de seamă prin pădurea deasă, de unde coborî într-o râpă adâncă căreia i se zicea Văgăuna Ursului. Acolo îl și aștepta Basavriuc. Era întuneric beznă. Se luură de mână și o porniră spre mlaștini, poticnindu-se mai la fiecare pas și agățându-se de măracini. În sfârșit, ieșiră într-o poiană. Petro se opri și se uită în juru-i. Niciodată nu mai fusese pe acolo. Basavriuc se opri și el.

— Vezi tu cele trei movile din fața ta? Ai să găsești pe ele multe flori, dar să nu te ducă ispita să rupi vreuna. Când a înflori fereguța, să apuci floarea și, fie ce-o fi, nu privi înapoi.

Petro ar fi vrut să-l mai întrebe ceva pe Basavriuc... dar ia-l de unde nu-i. Se apropie de cele trei movile, dar nu văzu nimic. Unde or fi florile? Jur împrejur buruieni dese și întunecate acopereau tot. Dar iată că în zare prinse a scăpăra și în fața lui apărură straturi de flori, care de care mai frumoase, cum n-a mai văzut. Și printre flori zări și nearătoasele frunze ale fereguței. Nedumerit

și îngândurat în fața florilor, Petro își propti amândouă mâinile în șolduri:

— Și ce mare lucru mă rog? Mi s-a întâmplat să văd și de câte zece ori pe zi buruiana asta. Care să fie minunea? Nu și-a pus oare dracul în cap să-și bată joc de mine?

Uitându-se mai bine, văzu un bobocel care se mișca, de parcă avea viață. Curat minunăție! Bobocul se mișca, creștea și se înroșea ca jarul. Apoi se aprinse o steluță, se auzi un pâraie ușor și floarea se deschise în fața lui ca o flacăra, luminând și florile din juru-i.

„A sunat ceasul!” își zise Petro și întinse mâna. În clipa aceea văzu sute de mâini păroase întinzându-se spre floare și auzi în spatele lui pe cineva alergând și oprindu-se din loc în loc. Petro închise ochii, trase de tulpină și floarea îi rămase în mână. Totul amuți. Când a deschis ochii văzu înaintea-i pe buturugă pe Basavriuc, cu fața vânătă ca de mort. Sta nemișcat ca piatra. Ochii îi erau ațintiți în gol, spre ceva văzut numai de el; din gura, pe jumătate căscată, nu ieșea niciun sunet. Jur împrejur nicio adiere. Uf, ce înfricoșător! Dar deodată se auzi un șuierat care-i străpunse lui Petro inima ca un tăiș, și i se păru că iarba prinsese a foșni, florile a vorbi între ele cu glasuri subțirele ca niște clopoței de argint, iar copacii să se miște slobozind sudălmii... În clipa aceea, fața lui Basavriuc se învioră și ochii îi scăpărară. „Unde ai zăbovit atâta, babo? mormăi el printre dinți. Uite, Petro, acuși are să ți se înfățișeze o crăiasă. Orice ți-ar spune ea, tu să taci, altminteri pierdut ești, pe vecie.” Basavriuc îndepărtă cu ciatlău-i^[39] noduros crengile tufișului de mărăcini și înainte i se ivi căsuța mumei-pădurii înălțată, după cum știm cu toții, pe labe de găină. Basavriuc bătu cu pumnul în perete de se cutremură casa... Un dulău mare și negru le ieși înainte, schelălăi și, prefăcându-se în pisică, se repezi să le sară în ochi. „Potolește-te, cilihoaie^[40]!” și mai adăugă o vorbă la auzul căreia

orice om cumsecade și-ar fi astupat urechile. Într-o clipită se prefăcu într-o babă gheboasă și cu fața zbârcită ca un măr copt la cuptor. Nasul și bărbia erau ca spărgătoarea de nuci. „Aferim crăiasă!” își spuse în gând Petro cu fiori în spate. Zgripturoaica îi smulse floarea din mână, se aplecă deasupra ei bolborosind, ea știe ce, și udând-o cu un știu ce apă. Din gura babei ieșeau scânteii, iar la colțurile gurii făcea clăbuci. „Arunc-o!” îi spuse ea, dându-i înapoi floarea. Petro aruncă floarea. Și să fi văzut minunea. Floarea nu căzu și, în întunericul care domnea, păru multă vreme un glob de foc plutind în văzduh – ca barca pe valuri. În sfârșit, începu să coboare lin și căzu așa de departe, încât abia de mai zăreai steluța care se făcuse cât grăuntele macului, nu mai mare. „Aici!” șuieră înăbușit baba. Basavriuc îi dădu un hârleț spunându-i: „Sapă aici, Petro. Ai să dai de atâta aur cum n-ai visat de când sunteți, nici tu, nici Corj”. Petro luă hârlețul, scuipă în palme, îl înfipse cu piciorul și începu să scoată pământ odată, de două ori, de trei ori, încă odată... Hârlețul zăngăni lovind ceva tare și nu răzbi mai departe. Ochii lui Petro începuseră să deosebească mai bine și văzu o lădiță nu prea mare și ferecată. Dădu s-o apuce cu mâna, dar de ce o apuca, mai rău se înfunda, iar în spatele lui auzea hohote de râs care aduceau mai degrabă a șuierat de șarpe: „Degeaba, fără sânge de om nu vezi tu aur,” răcni vrăjitoarea, împingând spre el un copil de vreo șase ani, acoperit cu un giulgiu și-i făcu semn lui Petro să-i taie capul. Petro înmărmuri. Cum așa? E șagă să tai fără vină cap omenesc și încă unui copil nevinovat? Furios la culme, Petro smulse cearșaful din capul copilului, și ce-i văzură ochii? Se trezi dinaintea lui cu Ivas. Bietul copil își încrucișase mâinile plecându-și capul în piept... Ca turbat se repezi Petro cu cuțitul la zgripturoaică și era cât pe ce să-l și împlânte într-însa...

— Ce-ai făgăduit tu să faci pentru fată?... sună glasul lui Basavriuc, și Petro simți în spinare ca o lovitură de pumnal. Zgripturoaica bătu din picior și o flacără albastră țâșni din pământ. Măruntaiele pământului se lumina de ai fi zis că-s de cleștar și Petro văzu ca în palmă tot ce era înăuntru. Chiar sub locul unde stăteau, erau îngrămădite o sumedenie de sipete și de cazane pline ochi cu galbeni și nestemate. Privirea i se aprinse... Mintea i se întunecă... înnebunit apucă cuțitul și sângele nevinovat îi țâșni în ochi... Din toate părțile răsunau hohotele de râs ale diavolului. Turme de pocitanii hâde prinseră a ȝopăi dinaintea lui. Ca un lup își înfipse zgripturoaica ghearele în trupușorul fără de cap și-i sorbi sângele... Lui Petro i se întunecă mintea. Își adună puterile și o luă la fugă. Toate dinainte-i erau scăldate în roșu. Copacii muiați în sânge păreau că ard și gem. Cerul tremura de încins ce era... Îi scăpărau în față pete de foc ca niște fulgere. Ajunse la bordeiul lui sleit de puteri, intră înăuntru și căzu buștean. Îi cuprinse un somn adânc, vecin cu moartea.

Două zile și două nopți a dormit Petro fără să se trezească. Se deșteptă abia a treia zi și cercetă îndelung ungherele bordeiului. Dar degeaba încerca să-și amintească ceva. Mintea îi era ca buzunarul unui zgârcit, din care nu poți scoate o copeică. Se întinse alene, când auzi deodată la picioare zuruind. Se uită și văzu doi saci cu aur. Numai atunci își aminti ca prin vis cum căutase o comoară și ce spaimă îl cuprinsese în pădure. Dar cu ce preț căpătase aurul, asta nu putu pricepe nici în ruptul capului.

Îmbunatu-s-a Corj văzând sacii și începu: „Petrus în sus, Petrus în jos, Petrus ici, Petrus colea! Au un mi-ai fost tu mie întotdeauna drag? Au un te-am ținut eu ca pe feciorul meu?” și hodorogul se porni să-l hiritisească³⁴¹ până ce pe bietul Petro îl podidi plânsul de înduioșare. Pidorca îi povesti cum niște țigani, care trecuseră

pe acolo, îl furaseră pe Ivas, dar Petro nu-și mai aducea aminte nici de fața copilului, într-atâta îl solomonise^[42] zgrițuroaica! Nu mai aveau acum de ce trăgăna treaba. I-au dat leahului cu tifla și au făcut nuntă: au copt pâini, au cusut ștergare și basmale, au scos o butie de gorilcă, i-au pus pe miri la masă și au tăiat colacul de nuntă. Bandurile, chimvalele și cobzele au prins a zdrăngăni, fluierile a cânta și ține-te, petrecere...

Înainte vreme nunțile la noi nu se făceau ca acum. Ehe, când se apuca mătușa bunicului să ne spună cum era pe atunci, apoi dă Doamne bine. Să fi văzut cum jucau toți: fetele cu scufițe de panglici galbene, albastre și trandafirii, cu găitan de fir de aur, cu cămăși cusute cu arnici roșu și presărate cu floricele de argint pe ele, cu cizmulițe de safian^[43] cu călcâiul înalt și potcovit cu fier, jucau gorlița, când lunecând ușor ca niște păunițe, când răsucindu-se în avânt, ca vârtejul. Nevestele tinere cu comanace de zarpa^[44] de aur, aducând a corăbii, răscroite la ceafă – de unde le ieșeau scufițele cusute tot cu fir de aur, cu două cornițe de blăniță neagră de miel, din cea cu inele mărunte și din cea mai de preț, ieșindu-le afară una în față, alta în spate – în rochii scumpe de mătase albastră și pe deasupra cu contășuri cu bascuri roșii, una câte una jucau gopac, legănându-se mândre când pe o parte, când pe alta și bătând pământul cu pași măsuțați. Flăcăii, cu înalte căciuli căzăcești în cap, în svitce de postav ales, încinși cu cingători bătute în flori de argint, cu lulelele-n dinți, se răspândeau printre ele, răsucindu-și îndrăcit călcâiele și șoptindu-le verzi și uscate la ureche. Până și pe Corj, tot uitându-se la tineret, nu l-a mai răbdut inima să nu arate și el ce poate... Cu bandura în mână, pufăind din lulea și, în același timp, cântând, cu paharul pe cap, în mijlocul chiotelor chefliilor, s-a lăsat bătrânul pe vine, jucând căzăceasca. Ce nu scornesc oamenii la chef? își puneau măști cu niște chipuri care numai de

oameni nu erau. Dar ce-s giumbușurile de la nunțile de azi, față de cele de atunci? Azi? Se-mbracă ca țigăncile și ca muscalii și asta-i tot. Pe atunci, altfel era. Se îmbrăca de-o pildă unul în haine de jidov și altul în haine de drac. Începeau cu pupatul și isprăveau cu scărmanatul că te tăvăleai de răs. Bată-i să-i bată!

Uneori se îmbrăcau în haine turcești și tătărești, roșii ca para focului... Și când se puneau pe șotii și pe năzdrăvănii... îți venea să te iei cu mâinile de cap. Cu mătușa răposatului, care a fost și dânsa la nunta asta, e o poveste de tot hazul: mătușa purta o rochie tătărească, largă de tot, și umbla cu un ulcior în mână, turnând oaspeților de băut. Iată că-l pune dracul pe unul să-i verse în spate niște votcă. Altul n-are de lucru și scapără cu amnarul aprinzând votca... Atâta s-a speriat biata femeie de flacăra ceea, c-a început să se despoaie. S-a stârnit o larmă și un hohot și un talmeș-balmeș, ca la iarmaroc. Oricum, nuntă mai veselă ca aceea bătrânii nu-și aminteau.

Pidorca și Petrus s-au pus, cum se zice, pe trai ca niște pani adevărați. Aveau din belșug de toate și totul lucea la ei... Văzând traiul lor însă, oamenii de treabă clătinau din cap: „Nu-i a bine, când te-ai legat frate cu dracu’... spuneau toți într-un glas. De unde averea, dacă nu de la cel ce ispitește pravoslavnicul? De unde grămada asta de aur? Și cum se face că Basavriuc s-a mistuit ca intrat în pământ tocmai în ziua în care s-a îmbogățit Petro?” Și nu putem zice că oamenii cleveteau. În mai puțin de o lună se schimbase Petrus că nu-l mai cunoșteai. Ce s-o fi întâmplat? Ce era cu el? Asta, numai Dumnezeu știe. Încremenea locul și nu scotea o vorbă. Sta dus pe gânduri, căznindu-se parcă să-și amintească ceva. Când izbutea Pidorca să-l scoată din muțenie, se mai lua oarecum cu vorba, ba se și înveselea, dar cum dădea cu ochii de saci, prindea a răcni: „Stai, stai, c-am uitat!...” și iar cădea pe gânduri și iar se

muncea să-și amintească. Uneori, după ce sta locului mai mult, i se năzărea că ceea ce-l chinuie e pe cale să i se arate, dar repede se împrăstiau iarăși toate. Așa, se vedea la cârciumă cu votca dinainte. Votca îl frigea și-l apuca scârba. Se făcea apoi că cineva se apropie și-l bate pe umăr. Mai departe însă, toate se încetoșau. Sudorile îi curgeau șiroaie pe față și, neputincios, se așeza iarăși la locul lui.

Ce n-a făcut Pidorca? Cu vracii s-a sfătuit, să-i sperie cu plumb topit și descântece a încercat, dar toate au fost zadarnice^[45]. Așa trecu și vara. Mulți cazaci isprăviseră cositul și seceratul iar cei mai zurbagii plecaseră-n ceambur^[46]. Stoluri de rațe se mai îngrămădeau încă pe bălțile noastre, dar de sfredeluși nici urmă. Stepa ruginea. Stogurile de fân, ca niște căciuli căzăcești risipite pe ici-colo, împestrițau câmpul. Pe drum întâlneai care încărcate cu vreascuri și lemne. Pământul se învârtoșase și începuse pe alocuri să înghețe. De sus cernea ca prin sită și promoroaca se așternuse pe crengile copacilor ca o blăniță de iepure. În zilele senine și geroase, botgrosul cu pieptul stacojiu, trufaș ca un șleahitic, se plimba pe troiene în căutare de grăunțe, iar copiii cu ceatlaie groase băteau pe gheață bile de lemn, în timp ce tații lor stăteau liniștiți, întinși pe cuptoare și rar de mai ieșeau pe afară cu luleaua în dinți, să suduie pravoslavnicul pui de ger, sau să mai tragă în piept aer proaspăt și să bată cu îmblăciul grâul din tindă. În sfârșit, zăpezile au prins a se topi, și știuca spărsese gheața cu coada. Petro nu se schimbă deloc, ba pe vreme ce trecea se cătrănea mai rău. Ședea în mijlocul bordeiului ca bătut în cuie, cu sacii de aur la picioare. Se sălbăticise și părul îi crescuse peste măsură de lung: era spăimântător. Sta și nu-și putea muta gândul, se căznea să-și amintească și se supăra, și-l apuca furia că nu poate. Se scula ades de la locul lui ca apucat de nebunie, dădea din mâini, își ațintea ochii în gol,

parcă ar fi vrut să prindă ceva, buzele i se mișcau, ca și cum ar fi vrut să rostească un cuvânt demult uitat și, deodată, se oprea... Atunci îi venea furia. Înnebunit, își rodea mâinile, și le mușca și-si smulgea de ciudă smocuri de păr până ce se liniștea căzând într-un soi de uitare, după care iar încerca să-și aducă aminte și iar se chinuia, și iar îi venea furia... Ce năpastă se abătuse pe capul lor? Viața Pidorcăi, numai viață nu mai era. La început să temea să rămână singură în bordei, dar, până la urmă, se obișnuise, sărmana, cu durerea ei. Dar nu mai era Pidorca de altădată. Nu mai avea nici bujori în obraji, nici zâmbet pe buze. Slăbise, se ofilise, și ochii, odinioară limpezi, erau acum veșnic plânși. Intr-o zi, făcându-i-se cuiva milă de dânsa, o sfătui să se ducă la vrăjitoarea care trăia în Văgăuna Ursului. Îi mersese vestea că putea lecui toate bolile de pe lume. Pidorca se hotărî să încerce și această ultimă cale. O rugă ea ce-o rugă pe babă, până când în cele din urmă o înduplecă să vie la ea. În acea seară era tocmai ajunul sfântului Ivan Cupala. Petro zăcea pe laiță în nesimțire și nici nu băgă în seamă oaspetele. Deodată însă se ridică anevoie de pe laiță, se uită cu luare aminte la babă și începu să tremure din tot trupul ca înaintea gădelui. Părul din cap i se ridică măciucă... și izbucni într-un hohot de râs atât de puternic, că frica străbătu inima Pidorcăi ca un tăiș de cuțit.

„Mi-am adus aminte, mi-am adus aminte!” strigă el zguduit de groaznică veselie și cât ai clipi din ochi apucă toporul aruncându-l în babă din răspuț. Toporul se-nfipse de doi verșoci în ușa de stejar. Baba se mistuise și-n locul ei, în mijlocul bordeiului, sta acum un copil ca de vreo șapte ani, în cămășuță aibă și cu capul înfășurat într-un cearșaf... Cearșaful căzu. „Ivas!” strigă Pidorca, repezindu-se la el. Dar stafia se acoperi de sânge din cap până-n picioare, răspândind lumină roșie în bordei. Însăpăimântată Pidorca fugi în tindă dar, venindu-și oarecum în fire, cercă să-i ajute lui

Ivas. Zadarnic! Ușa se înțepenise așa de tare în urma ei că n-o mai putu deschide. Au venit oameni și au bătut în ușă. În cele din urmă au scos-o din țâțâni, dar în odaie nici țipenie de om. Odaia era plină de fum, și-n mijloc, unde stătuse Petrus, numai o grămadă de cenușă care fumega. Oamenii s-au repezit la saci, dar în locul galbenilor erau cioburi de oală... Cazacii holbau ochii și căscau gura și nici din mustață nu mișcau, atâta-i îngrozise minunea asta.

Ce s-a întâmplat pe urmă nu mai știu. Pidorca s-a jurat să pornească în hagialâc^[47], a strâns ce-i rămăsese de la tată-său și peste puține zile nu mai era în sat. Nimeni nu știa unde plecase. Niște babe milosârdnice^[48] au scornit că se dusesse pe urma lui Petro. Dar un cazac, venind din Kiev, a adus vestea că ar fi văzut la o chinovie^[49] o călugăriță uscată, numai piele și oase, care își petrecea zilele în rugăciuni și în care consătenii aflați împreună cu cazacul recunoscurea pe Pidorca; că nimeni nu prinsese încă o vorbă de la dânsa, că venise pe jos și că adusesse cu ea pentru icoana Maicii Domnului o îmbrăcăminte bătută în nestemate care strălucea de lua ochii privitorilor.

Fie-mi cu iertăciune, dar cu asta povestea nu-i gata. Chiar în ziua când dracul îl luase pe Petrus, Basavriuc se ivise iar, numai că acum toată obștea se ferea de el, căci aflase ce soi de pramatie este. Era însuși satana și luase chip de om ca să descopere comori; dar comorile neputându-le scoate decât cu mâini curate, momea flăcăi. Chiar în anul acela și-au părăsit cu toții bordeiele și s-au mutat în sat. Dar nici acolo n-au avut pace de la blestematul de Basavriuc. Mătușa răposatului meu bunic spunea că ei îi purta mai cu seamă sâmbetele pentru că-și părăsise crâșma veche de pe drumul Opoșnianscului și căuta din răspuțeri să arunce pe capul ei câte belele, toate. Într-o zi, bătrânii satului, adunați la crâșmă, țineau sfat, așezați, cum s-ar zice, după obraze, în jurul mesei, iar la mijloc

era un berbec fript, de care aş minţi spunând că era mic. Trăncăneau de una şi de alta, despre tot felul de întâmplări neobişnuite şi minuni. Deodată li se păru – şi mai zic să i se fi părut numai unuia, dar li se păru la toţi – că berbecul îşi ridicase capul, că ochii lui stinşi prind viaţă şi că sticlesc şi într-o clipă i se iviră şi nişte mustăţi negre şi bârzoiete¹⁵⁰¹, care se mişcau cu tâlc la cei de faţă. Toţi au văzut pe dată în căpăţâna berbecului chipul Basavriucului. Mătuşa răposatului bunicu-meu aştepta să-i ceară votcă. Preacinstiţii bătrâni îşi îndesară cuşmele în cap şi-şi luară repede tălpăşiţa pe la casele lor. Odată, însuşi starostele bisericii, căruia de taifasul în doi cu ulcica bătrânească nu-i era silă, nici n-apucase bine să-i zărească fundul a doua oară, că numai ce vede deodată ulcica ploconindu-se până la pământ. „Dracu’ să te ia!” blestemă starostele făcându-şi cruce. Dar şi nevesti-sii i s-a întâmplat una. Isprăvisese de frământat nişte aluat într-o covată mare, când covata o zbughi înlături. „Ho! ho!” strigă femeia. Ți-ai găsit! Covata se legăna fudulă şi prinse a juca căzăceasca prin odaie... Vă vine a râde! Dar bunicilor noştri numai de răs nu le ardea. Degeaba colinda părintele Afanasi tot satul cu agheasmă stropind uliţele cu sfeştocul, necuratul nu-l alunga. Mătuşa răposatului bunicu-meu se jeluia mereu că nici n-apucă să se-ntunece bine că şi începea să-i bată în acoperiş şi să-i zgârie pereţii.

Dar ce să mai lungim vorba despre acele vremi! Uite, chiar acum, pe locul unde-i satul nostru s-ar zice că-i linişte şi doar nu-i mult de atunci, că ştia şi răposatul tată-meu şi țin minte, Şi eu că un om cu frica lui Dumnezeu nu putea să se încumete pe lângă crâşma părăsită pe care neamul necuraţilor se străduise multă vreme s-o ridice la loc. Din hornul afumat ieşeau stâlpi de fum şi se ridicau aşă de sus că-ţi cădea căciula din cap de te-ndemnai să te uiţi la ei, şi se împrăştiau apoi împrôscând cu tăciuni toată stepa. Iar dracul – e păcat să

pomenești numai numele proclerului – se tânguia așa de jalnic în cămăruța lui, că până și stolurile de ciori speriate se ridicau din pădurea de stejar din apropiere și se roteau pe cer croncănind deznădăjduit.

Povestirea a fost tipărită pentru întâia oară în numerele din Februarie și Martie 1830 ale revistei „Otecestvennîie zapischi” fără semnătura autorului. Titlul ei era „*Bisavriuc sau seara din ajun de Ivan Cupala, poveste ucrainiană (după o legendă populară) istorisită de psaltul bisericii Pocroavele*”. Editorul revistei „Otecestvennîie zapischi”, P. Svinin, un literat lipsit de talent, a introdus cu prilejul tipăririi povestirii în revistă o mulțime de îndreptări, căutând să elimine din textul lui Gogol ucrainismele și să-l netezească stilistic. Supărat la culme din această pricină, Gogol și-a încetat colaborarea la revistă. Tipărind povestirea în cartea întâia a „*Serilor*”, Gogol nu numai că a restabilit tot ce fusese „îndreptat” de Svinin, dar l-a ironizat cu causticitate pe redactor într-o prefață în care a arătat supărarea lui Foma Grigorievici față de samavolnicia redactricească. La temelia povestirii lui Gogol sunt legende populare și povești păstrate din bătrâni despre Ivan Cupala. În „Cartea de felurite însemnări” a lui Gogol există o notă al cărei conținut trebuie să-i fi servit drept izvor pentru subiectul povestirii: „Fereguța (bilix) înfloarește cu flori roșii ca jăratul numai la miezul nopții în ajun de Ivan Cupala. Cine dovedește s-o rupă, ajunge așa de îndrăzneț încât poate ține piept tuturor fantomelor care i s-ar ivi și găsește și comoara”. Tema precarității bogăției dobândită pe căi necurate e înfățișată pe larg atât în folclorul rus, cât și în cel ucrainian. (Vezi: I. Rudcenco – „Basme populare din sudul Rusiei”, I, Kiev, 1869; M. Dragomanov – „Legende și povestiri populare ucrainiene”, Kiev, 1876).

O noapte de mai, sau înecata

Naiba știe cum mai vine și asta! Uneori când se apucă de ceva creștinul, apoi se căznește, se muncește, aleargă cu limba scoasă, ca ogarul după iepure – și mare scofală tot nu iese; unde-și vâra dracul coada, ca din senin îți vin toate pe cap, de te miri și tu.

I

Ganna

Zvonul cântecelor se revărsa în valuri peste sat. Era ceasul când în strălucirea serii senine, flăcăi și fete, trudiți de munca și grijile zilei, se adună în pâlcuri zglobii, cântând c-o voie bună umbrită de melancolie. Tainicul amurg cuprindea tot cerul, înecând contururile într-un vag necuprins. Ziua scăpăta și cântecele nu încetau. Din pâlcul de cântăreți se strecură furiș un tânăr cazac cu bandura ^[51] în mână: era Levco, fiul primarului din sat. Cu căciulă de astrahan în cap, cazacul înainta pe uliță, ciupind coardele bandurei și jucând din mers. Și iată-l în fața unei case înconjurată de vișini pitici. A cui să fie casa? A cui poarta? După o clipă de tăcere, Levco începu să cânte:

*Soarele-apune, seara coboară,
Vino, iubito, vin' inimioară!*

— Ehe, se vede că frumoasa mea cu ochi albaștri a adormit adânc, își zise cazacul terminându-și cântecul și apropiindu-se de

fereastră. Galia, Galia, dormi ori nu vrei să vii la mine? Te temi să nu ne vadă cineva, sau nu vrei să-ți scoți la frig alba fețișoară? Fii fără grijă! Nu e nimeni și seara e caldă. Dar chiar de ar fi să se arate cineva, cu svitca mea te-oi înveli, cu brâul meu te-oi înfășură, cu mâinile mele te-oi acoperi, și nimeni nu ne-o vedea. Și chiar de-ar sufla o adiere mai răcoroasă, la piept mai mult te-oi strânge, cu sărutările te-oi încălzi și sub piciorușele tale albe căciula mea ți-oi așterne. Inimioara mea, pușorul meu, odorul meu, arată-te o clipă numai! Scoate-ți mâna albă pe fereastră! Dar știi eu că nu dormi, trufașă copilă! spuse el ceva mai tare, rușinat oarecum că a fost cât de cât umilit. Dacă-ți bați joc de mine, rămâi cu bine!

Zicând acestea se întoarse, își puse căciula pe o ureche și se depărtă țațoș de fereastră, plimbându-și alene degetele pe strunele bandurei... În aceeași clipă, cineva apăsă clampa de lemn a ușii. Scârțâind, ușa se deschise larg și o fată de vreo șaptesprezece primăveri, învăluită de amurg și privind cu sfială împrejur, trecu pragul fără să-și ia mâna de pe clampă. În înserare, ochii ei albaștri și plini de dragoste scânteiau cu prietenie, ca niște stelute, salba-i roșie de mărgean sclipea și nici roșeața care-i îmbujoră obrajii nu scăpă privirii de vultur a flăcăului.

— Nerăbdător mai ești, îi șopti ea. Te-ai și supărat! Tocmai acum ți-ai găsit și tu să vii. Întruna trece câte cineva pe uliță. Tremur toată...

— O, nu tremura, podoaba vieții mele! Lipește-te mai tare de mine! zise flăcăul, îmbrățișând-o și aruncându-și la spate bandura, care-i atârna la gât prinsă de curea. Se așezară apoi amândoi lângă ușă. Tu știi bine că nu pot trăi niciun ceas fără să te văd!

— Știi la ce mă gândesc? îl întrerupse fata, pironindu-și neliniștită ochii asupra lui. Parcă-mi șoptește cineva la ureche că de-acu n-o să ne mai putem vedea atât de des. Răi mai sunt oamenii pe

aici... Toate fetele mă zavistuesc^[52], iar flăcăii... De altfel, am băgat de seamă că și mama, de la o vreme, a început să mă țină mai din scurt. Drept să-ți spun, mă simțeam mai bine între străini.

Grăind acestea fața i se întristă.

— De-abia de două luni ești acasă și ți s-a urât? Poate că și de mine ți s-a urât?

— Ba nu, de tine nu mi s-a urât, îngână ea zâmbind. Îmi ești drag, cazace cu sprâncene negre. Te iubesc pentru că ai ochi căprii și ori de câte ori mă privești, parcă-mi râde inima și sunt veselă și fericită. Îmi place când zâmbești pe sub mustața ta cea neagră, iar când treci pe uliță, cântând din gură sau din bandură, mi-e drag să te ascult.

— O, Galia mea scumpă, izbucni flăcăul sărutând-o și strângând-o mai tare la piept.

— Stai! Ajunge, Levco! Ia spune-mi mai întâi, ai vorbit cu tatăl tău?

— Ce să-i vorbesc? zise el ca trezit din vis. Că vreau să mă însor cu tine și că tu vrei să te măriți cu mine? Da, i-am spus.

Dar acest „i-am spus” sună trist în gura lui.

— Ei, și?

— Păi, ce-i poți face? Ghiujul face pe surdul, ca de-obicei. Nimic n-aude și mă ocărăște că umblu lela^[53], că-mi fac de cap, că bat ulițele cu flăcăii și că fac zurbă^[54]. Dar nu-ți fă inimă rea, Galia! Uite, îți dau cuvântul meu de cazac că am să-l înduplec.

— Da, Levco, e destul să deschizi gura și toate se fac precum vrei tu. Știu asta, fiindcă am simțit-o și eu; de multe ori ți-aș sta împotriva, dar e ajuns să scoți o vorbă și, fără voia mea, fac tot ce vrei. Privește, Levco! urmă ea, lăsându-și capul pe umărul lui și ridicând ochii spre cerul albastru al Ucrainei ce se zărea nemărginit și cald printre ramurile stufoase ale vișinilor. Privește colo, departe, au început să licărească stelele, una, două, trei, patru, cinci... Nu-i așa că îngerii Domnului au deschis ferestrele casuțelor lor luminoase și se uită la noi?... Spune, Levco, nu-i așa? Ne privesc! Ce-

ar fi dacă oamenii ar avea aripi ca păsările?... Aș zbură acolo sus, sus de tot! Te-nfiori. Niciunul dintre stejarii noștri nu poate ajunge până la cer. Se spune totuși că undeva, într-o țară îndepărtată, se află un copac al cărui creștet freamătă în înaltul cerului și că pe acolo coboară Dumnezeu pe pământ în noaptea Paștelui.

— Nu, Galia, Dumnezeu are o scară lungă, lungă de la cer până la pământ, pe care sfinții arhangheli o așază în ajunul învierii. Și cum pune Domnul piciorul pe cea dintâi treaptă, toate duhurile rele o și rup de fugă căzând huștiuluc în iad. De aceea de sfintele Paști, duh necurat pe pământ nu se află.

— Ce lin se mișcă apa, ca un copil legănat, zise Galia, arătând iazul înconjurat de o pădure de arțari și sălcii pletoase, care-și scăldau în apă crengile plângătoare. Ca un bătrân sleit de puteri, iazul ținea strâns, în recea-i îmbrățișare, cerul înalt și sumbru, acoperind cu sărutări de gheață stelele de jar care pâlpâiau sfios în văzduhul cald, așteptând să se arate cereasca noaptea doamnă. În coasta pădurii, pe deal, o casă veche de lemn, cu obloanele trase, hodinea; mușchiul și buruienile îi năpădiseră acoperișul; în fața ferestrelor se înălțau meri stufoși; pădurea o învăluia în umbră, cufundând-o într-o întunecime sălbatică; la poalele dealului, un crâng de aluni se întindea până la iaz.

— Mi-aduc aminte, ca prin vis, spuse Ganna, fără a-și lua ochii de la căsuță, că pe vremuri, pe când eram încă mică și stăteam la mama, se spuneau tot soiul de grozăvii pe seama casei acesteia. Levco, tu trebuie să le știi, ia povestește-mi-le!

— Lasă-le în plata Domnului, frumoasa mea! Câte nu scornesc muierile și necugetații, de ce să te turburi degeaba? Are să-ți fie frică și ai să-ți strici somnul.

— Povestește-mi, povestește-mi, flăcăul meu drag cu sprâncene negre, spuse ea, îmbrățișându-l

și lipindu-și fața de obrazul lui. Nu, văd eu că nu mă iubești și că ți-e dragă altă fată! N-are să-mi fie frică, am să dorm liniștită! Numai dacă n-ai să-mi povestești n-am să pot adormi. Am să mă frământ tot gândindu-mă... Haide, spune, Levco!

— Se vede că adevăr grăiesc oamenii când spun că dracul e sfetnicul fetelor. Bine, fie, ascultă! Odinioară, inimioara mea, locuia în această casă un sotnic⁽⁵⁵⁾. Sotnicul avea o fată frumoasă, ca o domniță, cu ochi albaștri, cu fața ca zăpada, cum e și fața ta. Nevasta sotnicului murise demult; sotnicul se gândi să se însoare iar. „Ai să mă mai alinți ca până acum, tăticule, dacă ai să-ți iei altă nevastă?” „De bună-seamă, fata mea, ba chiar cu mai mult drag am să te strâng la pieptul meu! Da, fata mea, îți voi dăruia cercei și salbe strălucitoare!” Și-și aduse sotnicul soție tânără în casa lui nouă. Frumoasă era tânăra lui nevastă: rumenă și albă. Dar atât de fioros a cătat la fiica ei vitregă, încât copila a scos un țipăt. Și toată ziua trecu fără ca apriga mașteră să-i spună o vorbă. Veni și noaptea; sotnicul trecu cu tânăra lui soție în iatacul lor, iar domnița cea albă se închise și ea în cămăruța ei. Cuprinsă de tristețe, fata începu să plângă. Deodată văzu o pisică neagră și feroasă strecurându-se spre dânsa; blana îi ardea și ghearele de fier ciocăneau pe dușumea. Îngrozită, fata a sărit pe o laviță; pisica – după dânsa. De acolo, fata sări pe prichiciul sobei, pisica iar după dânsa, când deodată, pisica îi sări de gât și începu s-o sugrume. Fata țipă, smulse pisica de la gât și o aruncă jos, dar înspăimântătoarea pisică se strecură iar spre ea. Pe fată a cuprins groaza. În perete atârna sabia sotnicului. Fata o apucă, izbi în dușumea – laba cu gheare de fier sări într-o parte, iar pisica se mistui urlând într-un ungher întunecat... Cât mi ți-i ziua de lungă, tânăra soție nu și-a părăsit iatacul ei. Abia a treia zi a ieșit cu mâna legată și atunci a priceput biata fată că mama ei vitregă e vrăjitoare și că ei îi tăiasse mâna.

A patra zi, sotnicul porunci fiicei sale să care apă, să măture casa ca o slugă și să nu îndrăznească să se arate prin odăile boierești. Mare a fost durerea sărmanei fete, dar n-avea încotro, trebuia să facă voia părintelui ei. A cincea zi, sotnicul și-a alungat fiica desculță și fără să-i dea măcar o bucată de pâine pentru drum. Acoperindu-și cu mâinile fața ei albă, fata izbucni în plâns. „Tată! Ți-ai pierdut fiica! Și sufletu-ți păcătos ai să-l pierzi din cauza vrăjitoarei! Dumnezeu să te ierte; iar mie, nenorocitei, se vede că nu-mi este dat să trăiesc pe pământ”... – și Levco, întorcându-se spre Ganna, îi arată cu degetul casa. – Uite-te, vezi! Ceva mai departe de casă, malul acela înalt? De acolo s-a aruncat fata în apă și dusă a fost de pe astă lume...

— Și cu vrăjitoarea ce s-a întâmplat? îl întrerupse înfiorată Ganna, cu ochii împăienjeniți de lacrimi.

— Vrăjitoarea? Babele au scornit că de atunci, în nopțile cu lună, înecatele ies să se încălzească la razele ei, în grădina boierului. Fiica sotnicului e mai mare peste ele. Intr-o noapte, zări lângă iaz pe mama ei vitregă; sări asupra-i și, țipând, o târî în apă. Dar și de astă dată vrăjitoarea o păcăli luând, sub apă, înfățișarea unei înecate și scăpă astfel de bătaia zdravănă cu nuiiele verzi pe care i-o pregătiseră celelalte. Să mai crezi muierilor! Se mai spune că în fiecare noapte fata adună pe cele înecate uitându-se pe rând în ochii fiecăreia... Doar, doar, o descoperi care-i vrăjitoarea. Dar până acum n-a putut-o afla. Iar dacă prinde vreun om, pe loc îl pune să ghicească care-i vrăjitoarea; dacă nu vrea, îl amenință că-l îneacă în iaz. Iată, Galia mea, ce povestesc bătrânii!... Boierului nostru i s-a năzărit să ridice pe locul acela o povarnă și a trimis chiar un rachier... Dar aud glasuri. Sunt ai noștri. Se întorc de la joc. Rămâi cu bine, Galia. Dormi în pace și nu te mai gândești la scorniturile astea muierești!

Spunând acestea, o îmbrățișă, sărutând-o cu mult foc și plecă.

— Cu bine, Levco, zise Ganna îngândurată cu ochii pironiți asupra pădurii întunecoase.

Majestuoasă, luna uriașă începu să se ridice roșie ca jarul. Nu se vedea încă decât pe jumătate, dar o lumină de sărbătoare se revărsa peste toate. Iazul sclipea în mii de scânteieri, iar umbra copacilor se desprindea mai deslușit pe iarba întunecată.

— Rămâi cu bine, Ganna! răsună o voce în spatele ei și o sărutare îi atinse fața.

— Te-ai înapoiat? zise ea întorcându-se, dar dând cu ochii de un flăcău necunoscut, se trase îndărăt.

— Rămâi cu bine, Ganna! se auzi din nou, și iarăși o sărută cineva pe obraz.

— Mi-a mai trimis dracul unu, spuse ea mâniată.

— Rămâi cu bine, Ganna dragă!

— Iaca și al treilea!

— Rămâi cu bine, rămâi cu bine, rămâi cu bine, Ganna! și o ploaie de sărutări căzu din toate părțile.

— Da' sunteți o sotnie, țipă ea, smulgându-se din mijlocul flăcăilor care se îmbulzeau care de care s-o sărute. Nu vi s-a urât de atâta pupătură? În curând n-ai să mai poți scoate capul din casă.

Ușa trântită acoperi vorbele-i din urmă și nu se mai auzi decât hârșăitul ivărului, împins cu mânie.

II

Primarul

Cunoașteți nopțile ucrainiene? O nu, nu cunoașteți nopțile ucrainiene! Uitați-vă bine; în mijlocul cerului veghează luna. Nemărginita boltă se adâncește pârând și mai de necuprins. Se încinge și respiră. Pământul tot e scăldat în lumină argintie. Răcoros și apăsător totodată, încântătorul văzduh e plin de desfătări ca un ocean de miresme... Dumnezeiască noapte! Noapte vrăjită! Nemișcate și tăcute, pădurile hodinesc în adânci întunecimi, așternându-și întinsele umbre. Iazurile în neclintire sunt mute; apele lor răcoroase și întunecate sunt aprig străjuite de zidurile verzi ale livezilor. Desișurile neprihănite de mălini și cireși și-au întins cu sfială rădăcinile în apa rece a izvorului și, din când în când, frunzișul freamătă mâniindu-se parcă pe șăgalnicul vânt, care le fură o sărutare. Întreaga fire doarme. Iar în înalt, totul respiră, totu-i minunat, totu-i solemn. În suflet coboară necuprinsul... și, ca într-o vrajă, stoluri de vedenii argintii se ridică în încântătoare rânduială din adâncurile lui. Dumnezeiască noapte! Noapte vrăjită! Iată că totul prinde viață și pădurea, și iazurile, și stepa. Se revarsă măiestrele triluri ale privighetorii ucrainiene. În mijlocul cerului pare că și luna s-a oprit să le asculte... Ca-n vrajă satul doarme pe deal. În lumina lunii, pâlcuri de căsuțe albe scânteie și mai tare, iar zidurile răsar din întuneric și strălucesc orbitor. Cânteculele au amuțit. Molcom, liniștea s-a-ntins peste toate. Oamenii cu frica lui Dumnezeu dorm. Numai ici și colo mai lucește câte o fereastră; și pe alocuri, în pragul unei case, câte o familie întârziată ia masa de seară.

— Păi da, gopacul nu se joacă așa. De aceea mă miram eu că nu merge. Ce tot spunea cumătrul?... Ia să vedem: hop, trala! hop, trala! hop, hop, hop! – Așa vorbea singur, ținându-l pe uliță, un mujic cam în vârstă și amețit. – Zău că nu se joacă gopacul așa! De ce-mi spui minciuni? Zău că nu-i

aşa! Ei, ia să vedem: hop, trala! hop, trala! hop, hop, hop!

— Şi-a pierdut minţile se vede! Dacă ar fi flăcău, aş mai zice, dar un porc bătrân să se facă de râsul copiilor, ţopăind noaptea pe uliţă! strigă o bătrânică, trecând cu un braţ de paie. Du-te acasă. E vremea să te culci!

— Mă duc, spuse mujicul, oprindu-se. Mă duc. Şi nu-mi pasă de primar. Ce crede el, dracu' să-l ia pe taică-său, că dacă e primar şi mare şi tare în sat, nu-i mai poţi ajunge nici cu prăjina la nas? Ei, şi dacă-i capul satului? Pentru mine eu mi-s cap! Pe legea mea, să mă trăsnească Dumnezeu! Eu mi-s cap. Iac-aşa... urmă el apropiindu-se de cea dintâi casă de care dădu în cale şi se opri la fereastră, pipăind geamul în căutarea clamei de lemn.

— Deschide, nevastă! Haide, mai iute. Ce naiba, n-auzi? Deschide! I-a venit cazacului timpul să se culce!

— Ce-i cu tine, Calenic? Ai nimerit la o casă străină! Țipară râzând, în spatele lui câteva fete, care se întorceau de la joc. Vrei să-ți arătăm casa ta?

— Arătați-mi-o, mândrețele mele!

— Mândrețe, auzit-ați, strigă una dintre ele. Ian te uită ce cuviincios s-a făcut Calenic! Ei, pentru asta face să-i arătăm casa... Ba nu, să ne joci întâi!

— Să vă joc?... ale dracului fete! spuse Calenic, trăgănind cuvintele.

Râse apoi şi, clătinându-se pe picioarele care nu-l mai țineau, le amenință cu degetul.

— Da' voi vă lăsați sărutate? Pe toate am să vă sărut, pe toate!

Şi, cu pas şovăielnic, se luă după ele. Fetele se zăpăciră, începură să ție şi să dea una peste alta. Când văzură însă că bătrânul nu era prea iute de picior, prinseră iar curaj şi fugiră de partea cealaltă a uliței.

— Uite-ți casa, îi strigară ele, depărtându-se şi arătându-i o casă mai răsărită decât celelalte, în

care locuia primarul satului. Supus, Calenic o luă într-acolo, apucându-se iarăși să-l înjure pe primar.

Dar cine-i acest primar care a stârnit vorbe atât de puțin măgulitoare? O, primarul acesta este o persoană însemnată în sat. De altfel, până ce va ajunge Calenic la capătul drumului său, avem tot timpul să spunem câteva vorbe despre primar. În fața lui tot satul își scoate căciula și până și fetele cele mai tinere îi dau bună ziua. Eh, care flăcău n-ar vrea să fie primar? Pentru primar se deschid toate tabacherele și mujicul așteaptă smerit și cu capul gol, ca degetele groase și aspre ale primarului să isprăvească de cotrobăit în tabachera lui din coajă de mesteacăn. În adunarea obștei, deși puterea lui e stăvilită de adunare, primarul biruie totuși mai totdeauna, trimițând pe cine vrea el la bătătorit drumul sau la săpat șanțuri. Posomorât și ursuz, primarul e scump la vorbă. Demult, încă foarte demult, când marea împărăteasă – slăvită să-i fie amintirea – Ecaterina, a făcut o călătorie în Crimeea, a fost ales și el printre însoțitori. Două zile i-a fost dat să îndeplinească această slujbă, ba a mai avut și cinstea să stea pe capră, alături de vizitiul împărătesc. De atunci, primarul a învățat cum să-și plece capul cu un aer gânditor și vajnic, să-și mângâie lungile-i mustăți, lăsate în jos, și să arunce priviri de șoim pe sub sprâncene. Și tot de atunci, despre orice ar fi vorba, primarul găsește prilejul să amintească cum a însoțit-o pe împărăteasă și cum a stat pe capra caretei împărătești. Îi cam place să facă uneori pe surdul, mai ales când e vorba de lucruri pe care nu vrea să le audă. Îmbrăcămintea înzorzonată n-o poate suferi: poartă întotdeauna o svitcă de postav negru țesut în casă, se încinge cu brâu de lână colorat și nimeni nu l-a văzut în alte straie, afară doar de timpul pe care îl petrecuse călătorind cu împărăteasa în Crimeea, când a purtat caftan căzăcesc albastru. Dar nu cred să mai fie cineva în tot satul care să-și amintească de vremurile acelea;

caftanul îl ține încuiat într-o ladă. Primarul e văduv. În casa lui stă o cumnată care gătește, spală lavițele, văruiește, îi țese cămășile și are grijă de toată gospodăria. Cam umblă vorba în sat că nu prea i-ar fi tocmai rubedenie, dar noi am văzut că primarul are mulți dușmani, gata să răspândească tot soiul de zvonuri pe seama lui. Se prea poate însă ca zvonul să se datoreze și faptului că rubedenia aceasta se arată întotdeauna foarte nemulțumită când primarul se abate pe la câmp unde seceră nevestele sau intră în casa vreunui cazac cu fată tânără. Primarul e chior dar singurul lui ochi, ochiul dracului, zărește de departe fetele frumoase. Are însă primarul o grijă: mai înainte de a-și pironi ochiul asupra vreunui chip drăgălaș, se uită bine de jur împrejur dacă nu cumva îl urmărește cumnată-sa. Dar uite că noi am isprăvit de povestit despre el, și bețivul de Calenic n-a ajuns nici măcar la jumătatea drumului. De altfel îl mai hirotonisi mult timp pe primar cu toate cuvintele alese pe care o limbă cleioasă le mai putea îndruga.

III

Un rival neașteptat. Complotul.

— Nu, măi flăcăi, nu, nu mai vreau! Ajunge cu atâta dezmăț! Cum de nu vi s-a urât să vă faceți de cap! Destul ni s-a dus buhul^[56] că suntem niște zurbagii fără pereche. Ia duceți-vă mai bine la culcare! așa grăia Levco către tovarășii lui de petreceri care căutau să-l îndemne la alte năzdrăvănii. Rămâneți cu bine, fraților! Noapte bună! și, cu pași repezi, o porni pe uliță, îndepărtându-se.

„Doarme oare Ganna mea cu ochi albaștri?” se întreba el, apropiindu-se de căsuța cu vișini pe care o știm. În tăcerea nopții se auziră șoapte. Levco se opri. Printre copaci se vedea pata albă a unei cămăși. „Ce să fie oare?” se gândi el și, furișându-se mai aproape, se pitulă după un copac. Obrazul unei fete, întors spre el, strălucea în lumina lunii... Era Ganna! Dar cine să fie omul acela înalt care stătea cu spatele? În zadar își încorda Levco privirea; umbra îl acoperea pe necunoscut din cap până-n picioare. Numai din față cădea pe el o fâșie de lumină, dar cel mai mic pas îl puneă pe Levco în primejdie de a fi descoperit. Rezemându-se fără zgomot de copac, se hotărî să rămână nemișcat. Fata rosti lămurit numele lui.

— Levco? Levco e încă un țânc! spuse răgușit și în șoaptă omul cel spătos. Dacă-l prind pe la tine, îi rup urechile...

— Tare aș vrea să știu cine-i blestematul acela care se laudă că are să-mi rupă urechile, șopti el întinzând gâtul ca să nu-i scape niciun cuvânt. Dar necunoscutul vorbea așa de încet, încât era cu neputință să audă ceva.

— Cum de mi ți-i rușine, grăi Ganna în cele din urmă. Minți, mă înșeli. Nu mă iubești! Niciodată n-am să cred că mă iubești.

— Știu, continuă vlăjganul, Levco ți-a îndrugat verzi și uscate și ți-a sucit capul. — (Aici i se păru flăcăului că glasul necunoscutului nu-i este chiar așa de necunoscut, și parcă-l mai auzise cândva.) — Dar las-că-i arăt eu lui Levco, urmă necunoscutul. Crede că eu nu văd ce face! Are să-mi simtă el pumnii, nerușinatul!

La auzul acestor cuvinte, Levco nu-și mai putu stăpâni mânia. Se apropie ca la trei pași de el, cu mâna ridicată. Era gata să-i ardă un dupac că și unul voinic s-ar fi prăbușit, dar în clipa aceea o rază de lumină îi căzu pe față și Levco înmărmuri: era taică-său. Fără să vrea, dădu din cap șuierând ușor printre dinți. Numai cu atâta își arătă mirarea.

Un zgomot slab se auzi. Ganna fugi grăbită în casă, trântind ușa în urma ei.

— Rămâi cu bine, Ganna, strigă atunci unul dintre flăcăi, strecurându-se și îmbrățișându-l pe primar, dar sări îngrozit înapoi, când dădu de o pereche de mustăți țepoase.

— Rămâi cu bine, frumoaso! exclamă un altul, dar cu o lovitură puternică primarul îi făcu vânt.

— Rămâi cu bine, rămâi cu bine, Ganna! strigară câțiva flăcăi, sărindu-i de gât.

— Fire-ați ai dracului, haimanalelor! răcni primarul, zbatându-se și izbind cu picioarele. Drept Ganna mă luați? Duceți-vă de vă spânzurați cu tot neamul vostru, dracilor! Vă îndesați ca muștele la miere! Am să vă dau eu Ganna!

— Primarul, primarul, ăsta-i primarul! țipară flăcăii împrăștiindu-se care încotro.

— Ia te uită la taică-meu, spuse Levco, revenindu-și din uimire și privind în urma primarului, care se depărta înjurând. De frumoase lucruri te mai ții, n-am ce zice! Și eu care mă miram și tot tălmăceam și răstălmăceam ce va să zică asta, că ori de câte ori mă apuc să-i vorbesc de ce mă doare, el face pe surdul. Stai, că te învăț eu minte ghiujule, să umbli pe sub ferestrele fetelor și să suflă logodnicele altora! Ei, flăcăi, ia veniți încoace! strigă el, făcând cu mâna semn flăcăilor care se adunaseră din nou, grămadă. Ia veniți încoace! Adineaori vă îndemnam să mergeți la culcare. Acum m-am răzgândit și sunt gata să petrec cu voi toată noaptea.

— Ei, așa mai zic și eu! spuse un flăcău vânjos și lat în umeri, căruia îi mersese faima că ar fi cel mai mare chefliu și cel mai zărghit flăcău din sat. Când n-am petrecut în lege și n-am făcut o năzdrăvănie, nu mă simt în apele mele, simt că-mi lipsește ceva. Parcă mi-aș fi pierdut cușma sau luleaua. Ce mai tura-vura, parcă n-aș fi cazac!

— Vreți să-i facem una bună primarului?

— Primarului?

— Da, da, primarului. Ce crede el? Ne mână ca un hatman. Nu-i ajunge că se poartă cu noi de parcă i-am fi slugi, dar se mai leagă și de fetele noastre. Nu cred să fie în tot satul fată frumușică căruia să nu-i dea târcoale.

— Așa e, așa e! strigară toți într-un glas.

— Ce suntem noi, măi flăcăi, slugile lui? Nu suntem și noi de-o seamă cu el? Suntem, slavă Domnului, cazaci liberi! Să-i arătăm, flăcăi, că suntem într-adevăr cazaci liberi!

— Să-i arătăm! strigară flăcăii, și dacă ne apucăm de primar, nici pisarul n-are să ne scape.

— Nici pisarul! Și uite, parcă anume am și turnat un cântec strașnic despre primar. Să mergem, să vi-l spun! continuă Levco, ciupind coardele bandurei. A, mai uitasem ceva: să vă mascați care cu ce găsiți!

— Așterne-te pe chef, cazacule! zise flăcăul cel vânjos, lovind din călcâie și bătând din palme. Ce minune! Ce libertate! Și când începi să-ți faci de cap, parcă-ți mai aduci aminte de anii duși. Inima ți se umple de plăcere, e liberă, iar sufletul parcă a pășit în rai. Ei, flăcăilor, ei, hai să chefuim!

Și ceata zgomotoasă trecu ca o furtună pe ulițe. Iar cuvioasele bătrâne, trezite de chiotele flăcăilor, deschideau ferestrele și pe jumătate adormite își făceau semnul crucii spunând: „Eh, iar petrec flăcăii!”

IV

Flăcăii petrec

La o singură casă din capătul uliței mai era lumină. Era casa primarului. Își terminase demult cina și fără îndoială că ar fi dormit acum, dacă n-ar

fi avut un musafir, pe rachierul trimis de boier să ridice o povarnă pe sfoara lui de moșie pe care o avea în mijlocul ogoarelor cazacilor liberi. Mărunt de stat și rotofei, cu ochii mici, mereu zâmbitori, exprimând parcă plăcerea de a sorbi fumul din luleaua-i scurtă, oaspetele stătea la locul de cinste, în colțul de sub icoane. Scuipe mereu îndesând scrumul care ieșea din lulea. Rotocoalele de fum creșteau cu iuțeală, învăluindu-l într-o ceață azurie. Ai fi zis că, sătul de a sta mereu cocoțat pe acoperiș, coșul larg al vreunei povarne se hotărâse să pornească la plimbare și se așezase tacticos la masa primarului. Sub nas, mustățile scurte și dese, abia zărindu-se din norul de fum care le învăluia, păreau un șoarece, pe care rachierul l-ar fi prins și l-ar fi ținut în gură încălcând pronomionul^[57] motanului din hambar. Primarul, ca la el acasă, era numai în cămașă și șalvari de pânză. Ochiul lui de vultur, asemeni soarelui care apune, începu să mijească și era gata să se stingă. La capătul mesei, trăgând din lulea, ședea unul dintre vătășei satului, care făcea parte din garda primarului; din respect pentru șeful său, vătășelul nu-și scosese svitcă.

— Și când socotiți să ridicați povarna? întrebă primarul, întorcându-se spre rachier și făcând semnul crucii peste gura larg deschisă într-un căscat.

— Cu ajutorul lui Dumnezeu, poate că-i dăm drumul la toamnă! Pun rămășag pe orice că de pocroave^[58] panul primar are să umble pe două cărări.

Rostind aceste cuvinte ochii rachierului dispărură, lăsând în loc două dâre, care i se întinseră până la urechi; tot corpul îi fu scuturat de un hohot de râs și rachierul înveselit lăsă o clipă din gură luleaua fumegândă.

— Dă, Doamne, spuse primarul și fața lui cercă să zâmbească.

— Acuma, slavă Somnului, nu prea avem multe povarne. Dar pe timpuri, când am însoțit-o pe împărăteasă pe drumul spre Pereiaslav, și răposatul Bezborodco...

— Ei, cumetre, de ce timpuri ți-ai mai adus aminte. Pe atunci de la Cremenciug până la Romnî nu erau decât vreo două povarne, în timp ce astăzi... Ai auzit la ce s-au gândit blestemații de Nemți? Cică în curând n-o să mai ardem la povarnă lemne cum face tot creștinul, ci vom face rachiu cu aburi. Dracu' știe ce fel de aburi! — Spunând aceste cuvinte, rachierul își privi visător mâinile așezate pe masă. — Să mă bată Dumnezeu dacă înțeleg cum o mai fi și cu aburii!

— Doamne iartă-mă! Da' tâmpiți mai sunt și Nemții ăștia! spuse primarul. I-aș biciui, câini afurisiți! Unde s-a mai auzit să fierbi ceva cu aburi? Dacă ar fi așa n-ai mai putea duce o lingură de ciorbă la gură fără să-ți frigi buzele, ca un purcel de lapte...

— Și tu, cumetre, spuse cumnata, care ședea turcește pe marginea cuptorului, ai să stai aici tot timpul fără nevastă?

— Da' ce să fac cu dânsa? Dacă ar fi fost ceva de capul ei, aș mai zice și eu, da' așa!

— Dar nu-i frumoasă? întrebă primarul, ațintindu-și asupra lui singurul său ochi.

— Frumoasă? Da' de unde? E bătrână ca dracul! Are toată fața numai crețuri, ca o pungă goală.

Făptura scurtă a rachierului se cutremură din nou de un râs puternic.

În acest timp se auzi umblând la ușă. Ușa se deschise și un mujic se ivi în prag. Fără a-și scoate căciula, se opri în mijlocul casei, dus pe gânduri, și căscând începu să se uite în tavan. Era Calenic, cunoștința noastră.

— În sfârșit, iată-mă și acasă, zise el, așezându-se pe lavița de lângă ușă și, fără să ia seama la cei din jur spuse: Ei, drăcie, că mult mi-a mai lungit dracul drumul! Mergi și tot mergi și nu-i mai dai

de capăt! Parcă mi-a frânt picioarele. Muiere, ia scoate cojocul să mi-l întind coala pe laviță. Nu zău, nu vin la tine pe cuptor. Mă dor picioarele! Scoate-l de colo din ungher; vezi numai să nu răstorni oala cu tutun pisat. Sau nu, nu, lasă, lasă. Poate că te-ai îmbătat pe ziua de astăzi... Lasă că-l găsesc eu singur!

Calenic se ridică puțin, dar o putere de neînvins îl ținut pe laviță.

— Ei, asta-mi place, spuse primarul, a venit în casă străină și poruncește ca-ntr-a lui! Ia să-l dăm binișor afară.

— Lasă-l, cumetre, să se odihnească, spuse rachierul, apucându-i mâna. E un om de Doamne ajută. — De ar fi mulți ca dânsul povarna noastră ar merge strună.

Dar asta n-o spunea de bunătate. Rachierul era foarte superstițios și să alungi un om care ți-a intrat în casă și a apucat să se așeze pe laviță, nenorocire înseamnă.

— Ehei, ce va să zică și bătrânețea asta? bombănea Calenic întinzându-se pe laviță. Măcar dac-aș fi beat? Dar nu sunt beat. Zău, nu sunt beat! De ce-aș minți? Sunt gata să i-o spun și primarului. Dar ce-mi pasă mie de primar? Să moară, spurcăciunea! Puțin îmi pasă de el! De l-ar călca o căruță, chiorul dracului! Ce tot face pe grozavul!...

— Hei, când lași porcul în casă își pune etichete pe masă! spuse primarul, ridicându-se mâniat de pe scaun; dar în aceeași clipă, făcând geamul țandări, un pietroi îi căzu la picioare. Primarul se opri. — Dacă aș ști, spuse el ridicând piatra, cine-i derbedeul care a azvârlit-o, l-aș învăța eu minte să mai arunce cu pietre. Ce ți-i și cu neobrăzarea asta? spuse el, uitându-se amenințător la piatra pe care o ținea în mână. Sta-i-ar piatra în gât!...

— Stai, stai. Să te ferească sfântul, cumetre! strigă rachierul, îngălbenindu-se. Să te ferească Dumnezeu și aici și pe lumea cealaltă să blagoslovești pe cineva cu un astfel de blestem.

— Uite că și-a găsit și apărător! Să piară mai bine!

— Leapădă-te de acest gând, cumetre! Se vede că nu știi ce i s-a întâmplat răposatei soacră-mi?

— Soacră-ti?

— Da, soacră-mi. Intr-o seară, poate ceva mai devreme ca acum, ne-am așezat la masă: soacră-mea, socru-meu, un argat, o slujnică și vreo cinci copii. Soacră-mea pusese câteva găluște din ceaun într-o strachină ca să se mai răcească. Toți erau flămânzi, ca după muncă și nu mai voiau să aștepte până să se răcească. Luară găluștele cu niște bețișoare lungi de lemn și începură să mănânce. Deodată răsări ca din pământ un om – Dumnezeu știe cine era – și ne rugă să-l primim la masă. Cum să nu ospătezi flămândul?! I-am dat și lui un bețișor. Numai că musafirul se repezea la găluște ca vaca la fân. Până să înghită ceilalți câte una, pregătindu-se s-o ia pe a doua, fundul strachinii era lună. Soacră-mea mai aduse găluște, crezând că oaspetele s-o fi săturat și are să se mai potolească. Ți-ai găsit! înfuleca și mai lacom, golind și a doua strachină! „Alelei, sta-ți-ar găluștele în gât!” gândi soacră-mea care rămăsese flămândă; și, pe neașteptate, pe om îl apucă tușea și căzu la pământ. Toți au sărit spre el. În zadar; își dăduse duhul. Se înecase.

— Așa i-a trebuit mâncăului! spuse primarul.

— Așa s-ar părea, dar vezi că n-a fost tocmai așa; soacră-mea n-a mai avut liniște de atunci. Cum venea noaptea, hop și mortul: încăleca, afurisitul, pe hogeag cu gălușca în gură. Ziua era bine, nici pomeneală de el; dar n-apuca să se întunece și procletul era călare pe hogeag...

— Cu gălușca în gură?

— Da, cu gălușca în gură...

— Mare minunăție, cumetre. Am auzit și eu o poveste ca asta, de pe vremea răposatei împărătese...

Aici primarul se opri. De sub fereastră se auzeau zgomote și tropăituri. Încet răsună o bandură, apoi se desluși o voce. Coardele răsunară mai tare, câteva voci începură să țină hangul și deodată cântecul izbucni ca o vijelie:

*Aleargă zvon în tot soborul
Despre primarul nostru, chiorul,
Și scăfârlia lui beteagă
Cum că i-ar fi pleznit o doagă.*

*Butnare, ca la poloboc,
Așează-i doagele la loc
Și lecuiește-l, vorba aia,
Tot cu bătaia, tot cu bătaia.*

*Cu fete mari își duce vacul⁽⁵⁹⁾,
Și-i chior și mai bătrân ca dracul,
Dar ține calea pe-nserat,
La toate fetele din sat.
De aceea trebuie de viu
Să fie pus într-un sicriu
Și după ce Voi bate măr,
Să-l tragi de păr, să-l tragi de păr.*

— Frumos cântec, cumetre, făcu rachierul cu capul puțin plecat pe umăr, întorcându-se spre primarul uluit de atâta obrăznicie. Frumos, n-am ce zice! Păcat numai că tocmai către primar se îndreaptă asemenea necuviințe... Și, cu ochii înduioșați de mulțumire, își puse mâinile pe masă, pregătindu-se să asculte urmarea, căci sub fereastră se auzeau zgomote, râsete și țipete: „Dă-i înainte, dă-i-nainte!” Totuși, un ochi ager ar fi văzut numaidecât că pe primar nu uimirea îl țintuise locului. Ca un motan bătrân și mehenghiu, care lasă șoricelul neștiutor să-i alerge în jurul cozii – în vreme ce el își întocmește planul pentru a-i tăia drumul spre gaură – singurul lui ochi era ațintit încă asupra ferestrei, pe când mâna-i apucă

clampa de lemn a uşii făcând în acelaşi timp un semn vătăşelului... În uliţă răsunară ţipete. Rachierul, care la multe alte frumoase însuşiri putea adăuga şi curiozitatea, după ce-şi îndesă în grabă tutun în lulea, se repezi şi el în uliţă. Dar ştrengarii se împrăştiaseră.

— Nu, nu, n-ai să scapi, strigă primarul, trăgând de mână un flăcău cu cojoc negru de oaie, întors pe dos. Folosind prilejul, rachierul se apropie în grabă să vadă zurbagiul dar văzând o barbă lungă şi o faţă mânjită cu chinoroz, se dădu înapoi înspăimântat. Nu, nu, n-ai să scapi, ţipa primarul, trăgând pe cel prins în tindă. Dar acesta îl urmă fără împotrivire, păşind ca în casa lui.

— Cârpo, deschide chelarul! zise primarul către vâtaf. Îl băgăm la răcoare, trezim pisarul, adunăm vâtafii, prindem derbedeii şi-i judecăm chiar azi.

Un mic lacăt zăngăni în mâinile vâtafului care deschisese chelarul. În aceeaşi clipă, prinsul, folosindu-se de întunericul din tindă, se smulse cu putere din încătuşarea mâinilor care-l ţineau.

— Încotro? strigă primarul, apucându-l şi mai zdravăn de guler.

— Lasă-mă, eu sunt! se auzi un glas subţire.

— Degeaba, frăţioare. Poţi tu chiţcăi ca dracul, nu numai ca o muiere, pe mine nu mă sperii! şi-l împinse cu atâta putere în chelarul întunecos, încât nenorocitul se rostogoli gemând. Primarul, însoţit de vâtaf, se îndreptă spre casa pisarului. În urma lor, scoţând rotogoale de fum ca un vapor, porni rachierul.

Tustrei mergeau duşi pe gânduri, cu capul plecat. Deodată, la o cotitură, într-un fundac întunecos, scoaseră un ţipăt: se izbiseră cu fruntea de ceva – un ţipăt asemănător fu răspunsul.

Primarul clipi din ochi şi văzu cu uimire înaintea i pe pisar cu doi vătăşei.

— Şi eu care mă duceam la tine, pane pisar!

— Iar eu la luminăta ta, pane primar.

— Ce minunății se mai petrec, pane pisar!

— Da, lucruri ciudate, pane primar.

— Dar ce-i?

— Flăcării își fac de cap! Umblă ciotcă pe ulițe și se țin de blăstămății. Iar pe Luminăția Ta o cinstesc cu niște vorbe – că mi-e și rușine să le spun... și-un muscal beat s-ar sfii să le rostească cu limba lui spurcată. – Și pirpiriul pisar cu șalvari vărğați și jiletcă de culoarea drojdiei de vin își însoțea spusele întinzându-și mereu gâtul înainte și trăgându-și-l înapoi. – De-abia ațipisem și eu un pic și m-au trezit derbedeii cu zgomotul și cântecele lor nerușinate. Voiam să-i strunesc cum se cuvine, dar până mi-am pus șalvarii și jiletca, s-au împrăștiat care încotro... Totuși, răul răilor nu mi-a scăpat. Cântă acum la răcoare. Ardeam de nerăbdare să cunosc și eu astă pasăre, dar era mânjit cu chinoroz pe bot, ca dracul care făurește cuie pentru păcătoși.

— Și cum e îmbrăcat, pane pisar?

— Pane primar, are un cojoc negru de oaie întors pe dos, scârnavia...

— Nu mă minți oare, pane pisar? Ce-ai zice dacă derbedeul acela ar fi închis acum în chelarul meu?

— Nu, nu se poate, pane primar. Să nu-ți fie cu supărare, dar cred că greșești!

— Ia fă lumină să-l vedem!

Aduseră lampa, deschiseră ușa și primarul rămase cu gura căscată văzând înaintea lui pe cumnată-sa.

— Ia spune-mi, te rog, zise ea, ți-ai pierdut și cel din urmă dram de minte? Avut-ai măcar un pic de glagorie în căpățâna ta chioară când m-ai băgat în chelarul ăsta întunecos? Noroc că nu mi-am spart capul de cârligul de fier! Și doar ți-am spus că sunt eu! M-ai apucat cu labele tale de fier și m-ai îmbrâncit înăuntru, urs afurisit. Îmbrânci-te-ar dracii pe ceea lume!

Cele din urmă cuvinte le-a spus din curte, unde se dusesese pentru treburi de ale ei.

— Da, acum văd într-adevăr că tu ești, zise primarul, venindu-și în fire. Ce zici, pane pisar, e dată dracului haimanaua.

— Așa e, pane primar.

— Nu-i oare timpul să-i învățăm minte pe toți zvăpăiații aceia și să-i punem la treabă?

— Ehei, pane primar, de când e timpul?

— Numaiăștia și-au băgat... Ce naiba mai e și asta? Mi se pare că am auzit afară țipetele cumnată-mi... Cum ziceam, nerozii și-au băgat în cap că una suntem. Ce cred ei că sunt? Un cazac de rând de teapa lor? — O tuse scurtă și o privire aruncată de jur împrejur cu coada ochiului dădea de bănuț că primarul se pregătea să spună ceva de seamă. — În anul o mie... datele astea blestemate, să mă omori și nu pot să le spun ca lumea, ei, în anul acela, i s-a poruncit lui Ledaci, ipistatul de pe atunci, să aleagă dintre cazaci pe unul mai deștept decât toți ceilalți. O, — pe acest „o” îl rosti ridicând degetul — mai deștept decât toți! ca să însoțească pe împărăteasă. Atunci eu...

— Nu-ți mai pierde vremea, cunoaștem povestea, pane primar. Nimeni nu zice că nu erai vrednic de milosârdia împărătesei. Acum însă mărturisește. Nu-i așa că am avut dreptate? Ai cam greșit spunând că ai prins pe derbedeul acela cu cojocul întors!

— Pe dracul cu cojocul întors trebuie să-l ferecăm în lanțuri și să-l pedepsim, să fie de învățătură și celorlalți. Să știe și ei ce înseamnă autoritatea! De cine-i pus primarul, dacă nu de țar! Apoi să le arătăm noi și celorlalți flăcăi: eu n-am uitat că blestemații au mânat în grădina mea o turmă de porci de mi-au mâncat varza și castraveții; n-am uitat cum împielițații n-au vrut să-mi bată grâul... n-am uitat... Dar ducă-se dracului cu toții, trebuie să aflumaimaidecât cine-i turbatul acela cu cojocul întors.

— Se vede că-i mare pișicher! spuse rachierul a cărui gură se umpluse cu fum, în timpul convorbirii, ca o pușcă de cetate^[61]. Când își scotea luleaua, fumul ieșea valuri din el, ca apa din havuz. — Un astfel de om nu strică să-l ții pentru orice împrejurare, pe lângă povarnă, dacă nu atârnat ca un policandru în vârful stejarului.

Această glumă nu i se păru rachierului lipsită cu totul de haz și fără să mai aștepte încuviințarea celorlalți, se răsplăti singur c-un hohot de râs răgușit.

Pe când se apropiau de o căsuță dărăpănată, ce sta să se năruie, curiozitatea li se ațâță. Dădură buzna la poartă. Pisarul scoase o cheie și încercă zadarnic s-o bage în broască: era cheia de la cufărul lui. Nerăbdarea lor spori, Băgând mâna în buzunar, începu să scotocească înjurând. Cheia — nicăieri. „Am găsit-o!” strigă în sfârșit aplecându-se și scoțând-o din adâncurile unui buzunar fără fund, cu care erau înzestrați șalvarii lui vârgați. La auzul acestor cuvinte, inimile eroilor noștri începură să bată ca una. Bătea atât de viu, că nici zgomotul lacătului nu-i putea acoperi neregulatele bătăi. Ușa, se deschise și... Primarul albi ca varul, pe rachier îl trecură fiorii, iar părul parcă i se pregătea să se. Înalțe în nori; fața pisarului arăta groază; vătafii rămaseră ținuiți locului cu gurile căscate: în fața lor se afla cumnata primarului!

Nu mai puțin uluită era și ea. Își veni totuși puțin în fire și dădu să se apropie de dânșii.

— Stai, urlă primarul ca scos din minți trântindu-i ușa în nas. Oameni buni, urmă el, ăsta-i necuratul! Dați foc casei! Mai repede! Nu cruț nici averea statului! Dați-i foc, dați-i foc! Nici ciolanele să nu mai rămână din el.

Femeia urlă îngrozită auzind înspăimântătoarea hotărâre ce se lua după ușă.

— Ce faceți, fraților? spuse rachierul. Slavă Domnului, v-au nins anii în cap, dar minte tot n-ați căpătat: nu știți că pe vrăjitori focul obișnuit nu-i

arde. Numai un foc de lulea le poate veni de hac. Lăsați pe mine.

Spunând acestea, rachierul presără cenușă fierbinte din lulea într-un maldăr de fân și începu să sufle. Îmboldită de deznădejde, biata femeie prinse inimă și începu să-i roage cu glas tare, căutând să-i înduplece:

— Stați, fraților! Nu vă încărcați degeaba sufletul cu un păcat.

— Poate că n-o fi satana, făcu pisarul. Dacă se învoiește să-și facă cruce, atunci de bună-seamă că necuratul nu poate fi.

Toți încuviințară.

— Piei, satană! urmă pisarul, lipindu-și gura de crăpătura ușii. Dacă stai binișor locului, îți deschidem.

Ușa se deschise.

— Fă semnul crucii! strigă primarul, privind înapoi, ca și când ar fi căutat un loc mai ferit în caz de primejdie.

Cumnata primarului își făcu cruce.

— La dracu'! E cumnată-mea!

— Numai puterea iadului te-a băgat în cotețul ăsta, cumătră!

Smiorcăind cumnata povesti cum a fost prinsă de flăcăi pe uliță și, cu toată împotrivirea ei, dusă pe sus și băgată prin geamul larg al casei și închisă cu oblonul. Pisarul cercetă fereastra: ce-i drept, oblonul era smuls din țâțâni și numai în partea lui de sus prins cu o stînghie de lemn.

— Frumos îți șade, chiorul dracului! strigă ea repezindu-se la primar, care se dăduse puțin înapoi, măsurând-o înainte cu singurul lui ochi. Știu eu ce-ai ticluit: erai bucuros să-mi dai foc, ca să poți ține în voie calea fetelor. Da, asta voiai! Să nu-ți mai vadă nimeni prostiile pe care le faci, hodorog bătrân! Crezi tu că eu nu știu ce-ai vorbit astă-seară cu Ganna? Hei. Eu toate le știu... Pe mine nu mă bagi în sac, cu capul tău de bostan. Rabd eu ce rabd, dar vai de tine până la urmă...

Zicând acestea, îi arată pumnul; apoi plecă în grabă, lăsându-l încremenit. „Ehei, aici e coada satanei la mijloc”, se gândi el scărpinându-se cu furie la ceafă.

— L-am prins, strigară vătășei intrând.

— Pe cine? întrebă primarul.

— Pe diavolul cu cojoc întors.

— Ia aduceți-l aici, țipă el, înhățând de mână pe cel prins. Ce, ați înnebunit? Nu vedeți că-i bețivanul de Calenic?

— Ce dracu! Și doar a fost în mâinile noastre. În ulicioară ne-au înconjurat blestemații de flăcăi, au început să țopăie, să ne împingă, să scoată limba, să ne tragă de mânecă... Lua-i-ar dracu! Dumnezeu știe însă cum am prins în locul lui pe nepricopsitul ăsta.

— În numele meu și al întregii obște, vă poruncesc să prindeți tâlharul și pe toți cei găsiți pe uliță și să mi-i aduceți la răfuială!

— Fie-ți milă, pane primar, strigară câțiva vătășei, ploconindu-se până la pământ în fața lui. Dacă i-ai vedea cum arată. Să ne trăsnească Dumnezeu, dacă de când ne-am născut și-am primit botezul am mai văzut așa chipuri scârboase. Cine știe ce pacoste ne pândește pane primar. Un om sau o femeie cumsecade se poate înspăimânda în așa fel că niciun descântec nu-i mai tămăduie.

— Vă lecuiesc eu de spaimă. Ce, nu mai luați în seamă poruncile mele? Nu cumva țineți cu ei? Ce, și voi v-ați răzvrătit? Ce-i asta? Ce-i asta? Încurajați făcătorii de rele... Voi... Voi... Am să-i raportez ipistatului Chiar acum! Auzitu-m-ați? Chiar acum! Luați-o din loc mai repede ca fulgerul... Să nu cumva... Să nu care cumva...

Toți se împrăștiară în fugă.

V

Înecata

Fără de nicio grijă și fără să-i pese de cei trimiși să-l hăituiască, iscoditorul acestei zăpăceli se îndrepta agale spre casa veche de pe malul iazului. Cred de prisos să mai spun că era Levco. Cojocul negru îi era descheiat, în mână își ținea cușma; era lac de sudoare. Măreață și întunecată, pădurea de arțari își întindea în zare, sub razele de lună, făptura neagră. Răcoroasa adiere a iazului nemișcat îmbia drumețul obosit să se odihnească pe mal. Împrejur totul amuțise. Numai cântecul privighetorii răsună în ciritei. Un somn de neînving în închise pleoapele, trupu-i se lasă pradă toropelii și capul i se aplecă ușor...

— Hei, așa nu merge, te pomenești că mă fură somnul! spuse Levco ridicându-se și frecându-și ochii. Se uită împrejur și noaptea îi păru ca din povești. O încântătoare lumină de vis se îmbina cu strălucirea lunii pline. Niciodată nu mai văzuse ceva asemănător. Peste toate se așternuse o pâclă argintie. Mireasma merilor înfloriți și a florilor nopții năboia^[62] pământul. Mut de uimire, Levco privi întinsul nemișcat al iazului. Uriașa icoană răsturnată a vechiului castel părăsit era, în această oglindă de ape, de o senină și impunătoare măreție. În locul întunecatelor obloane, priveau pline de veselie, geamurile ușilor și ferestrelor ca niște ochi mari. Prin străvezimea lor răzbeau scânteii de aur. Și deodată i se păru că se deschide o fereastră. Ținându-și suflarea, dar fără să tremure, nici să-și întoarcă privirea de la apă, se simți atras de adâncuri și văzu mai întâi un braț alb ivindu-se la fereastră, apoi un cap încântător, cu ochii lucind de duioșie prin valurile unor bucle arămii. Vedenia își lasă capul pe braț. Din cap și cu mâinile îi face un semn ușor; surâde... inima lui Levco deodată tresare... apa se înfioară, fereastra se închide.

Încetișor, se îndepărtează de lac pentru a cerceta casa mai îndeaproape. Întunecatele obloane sunt deschise. Geamurile luminează în razele lunii. „Iată ce preț trebuie să pui pe gura lumii. Casa asta-i nouă. Culorile sunt atât de vii că parcă ieri ar fi fost zugrăvită. E locuită”. Și, tăcut, se apropie. Înăuntru, totul părea liniștit. Ca un zvon de șipot cântecul privighetorii răsună puternic, iar când părea că se stinge de dor și încântare, lăsa să se audă foșnetul și țârâitul greierilor sau țipătul unei păsări de baltă lovind cu ciocul ei lucitor întinsa apelor oglindă. O dulce pace și o nespusă voce bună năpădiră inima lui Levco. Își înstrună bandura și începu să cânte:

*Luminați colo-n ogradă,
Lună plină, stea lucioasă,
Luminați, ca să se vadă
Fata cea frumoasă.*

Fereastra se deschise fără zgomot și același cap încântător care se ogândise în apa iazului apărui, ascultând cu luare aminte cântecul. Genele lungi îi adumbreau pe jumătate ochii. Era albă ca pânza, ca lumina lină a lunii, dar ce fermecătoare, ce frumoasă! Începu să râdă... Levco tresări.

— Cântă-mi ceva, tinere cazac! șopti ea, lăsându-și capul pe umăr și aplecându-și genele lungi.

— Ce să-ți cânt, frumoasă arătare?

Lacrimi îi lunecară încet pe fața albă.

— Flăcăule, spuse ea, și o duioșie nemaiauzită îi răsună în glas. Flăcăule, găsește-mi maștiha. Atunci îți voi împlini orice dorință! Te voi răsplăti cu dărnicie. Am cămăși cu mâneci brodate cu mătase, am șiraguri de mărgean, am salbe. Îți voi dăruia un brâu împodobit cu mărgăritare... Am și aur. Găsește-mi-o numai, flăcăule, găsește-mi maștiha. E o primejdioasă vrăjitoare. Ea mi-a mâncat zilele cât am trăit pe lume și m-a chinuit, și

m-a pus să muncesc ca o slugă. Uită-te la fața mea; cu farmecele ei de vrăjitoare mi-a luat bujorii din obraji. Privește-mi gâtul alb: nu se șterg, nu se șterg și niciodată nu se vor șterge vânătăile pe care mi le-au făcut ghearele ei. Uită-te la picioarele mele albe: au umblat mult și n-au călcat covoare, ci nisip arzător, pământ umed, măracini. Și ochii, uită-te la ochii mei: nici nu mai văd de atâtea lacrimi... Găsește-mi-o, găsește-mi-o, flăcăule, găsește-mi maștiha!...

Și glasul ei care se înălțase o clipă se frânse. Șiroaie de lacrimi îi curgeau pe fața palidă. Un sentiment apăsător de milă și tristețe cuprinsese sufletul flăcăului.

— Sunt gata să fac orice pentru tine, domnița mea, spuse el adânc tulburat. Dar unde și cum s-o găsesc?

— Privește, privește, răspunse ea repede. Uite-o, joacă hora pe mal împreună cu fetele mele, se încălzește cu ele la razele lunii. Dar ea e vicleană și înșelătoare, a luat chipul unei înecate da' eu știu, simt că-i aici, și asta mă apasă și-mi întunecă zilele. Din pricina ci nu pot înota în voie ca peștele. Nu mă pot ține pe ape și cad la fund ca un pietroi. Flăcăule, găsește-mi-o.

Levco se uită spre mal. În pâcla argintie, lăcrămioare risipite-n crâng, fetele, în cămăși albe, lunecau ușor, ca niște umbre. Salbe de galbeni și ducați de aur străluceau la gâtul lor, dar ele erau palide și prin trupurile lor plăsmuite parcă din nori străvezii răzbeau razele de argint ale lunii. Tot învârtindu-se, hora se apropie de Levco. Se auziră glasuri:

— Haide să ne jucăm de-a corbul, haide să ne jucăm de-a corbul! șoptiră ele ca un tufiș de trestii, pe care vântul îl atinge cu sărutarea lui ușoară în clipa de taină a amurgului...

— Cine să fie corbul?

Au tras la sorți și o fată ieși din ceată. Levco o privi. Fața, vestmântul, toate erau la fel cu ale

celorlalte. Se vedea însă cât de colo că juca în silă. Ceata se împrăştie, căutând să scape de atacurile hrăpăreţului duşman.

— Nu vreau să fiu corb, spuse fata obosită, mi-e milă de bieţii pui pe care trebuie să-i răpesc de la mamele lor.

„Nu eşti tu vrăjitoarea!” gândi Levco.

— Cine face pe corbul?

Fetele se adunară să tragă iar la sorţi.

— Fac eu pe corbul, spuse una dintre ele.

Levco o privi cu luare aminte. Sprintenă şi îndrăzneţă fugărea ceata fetelor, năpustindu-se în dreapta şi-n stânga să-şi apuce prada. Atunci băgă de seamă Levco că trupul ei era mai puţin străveziu ca al celorlalte: se zărea chiar ceva negru înăuntru. Deodată se auzi un ţipăt: corbul se aruncă asupra uneia dintre fete şi o prinse. Lui Levco i se păru că-i ieşiseră gheare şi că o bucurie răutăcioasă îi aprinsese faţa.

— Asta-i vrăjitoarea, îşi zise şi o arătă cu degetul, înturnându-se către casă.

Domniţa râse, pe când cu strigăte, fetele târâră după ele pe aceea care făcuse pe corbul.

— Cu ce să te răsplătesc, flăcăule? Ştiu, tu nu iubeşti aurul. Pe Ganna o iubeşti, dar asprul tău tată te împiedică să te însori cu dânsa... Acuma nu te va mai împiedica, dă-i numai răvaşul ăsta... Mâna-i albă îi întinse răvaşul, şi faţa-i răspândea o strălucitoare lumină... Înfrigurat şi cu inima zvâcnind, Levco luă răvaşul şi... se trezi.

VI

Deşteptarea

— Doamne! să fi fost într-adevăr numai un vis? își zise Levco ridicându-se. Totul a fost atât de viu de parcă ar fi fost aievea!... Ciudat, ciudat! zise el, privind în juru-i.

Deasupra capului, luna nemișcată arăta miezul nopții; peste tot, liniște; o adiere răcoroasă sufla dinspre iaz; casa pustie își arăta mohorâtă obloanele trase. Mușchiul și buruienile mărturiseau îndelunga ei părăsire. Levco își desfăcu mâna încleștată în somn și scoase un țipăt de mirare văzând un răvaș. „O, dacă aș ști carte”, se gândi el, întorcându-l pe o parte și pe alta. În aceeași clipă auzi zgomot în spate.

— Nu vă temeți, puneți mâna pe el! Ce, vă e frică? Doar suntem zece și mă prind că-i om, nu dracul.

Așa răcnea primarul către însoțitorii săi și Levco se simți apucat de mai multe mâini, dintre care unele tremurau de frică.

— Ei, prietene, ia leapădă-ți masca asta fioroasă. Destul ți-ai bătut joc de oameni, spuse primarul, apucându-l de guler, dar rămase încremenit, holbând la el singurul său ochi. — Levco, fiul meu! și de mirare făcu un pas îndărăt lăsând mâinile să-i cadă de-a-lungul trupului. Tu erai, ticălosule? Priviți nelegiuitul! Și eu care nu mă dumiream cine-i mascaraua, cine-i derbedeul, cine-i blestematul acela cu cojocul întors. Și când colo, tu erai! Așadar tu te pui împotriva părintelui tău, întorci ulița pe dos și mai faci pe deasupra și cântece necuviincioase. He, he, hei, Levco! Ce nebunie te-apucă? Se vede treaba că te mănâncă spinarea. Legați-l!

— Stai, tătucă, făcu Levco. Am poruncă să-ți dau un răvaș.

— Nu-mi arde de răvaș acum, dragălașule! Ia legați-l!

— Stai, pane, spuse pisarul, desfăcând răvașul, e scris de mâna ipistatului.

— A ipistatului?

— A ipistatului? repeta ră mecanic vătășei.
„A ipistatului? Ciudat! Nu mai înțeleg nimic!”
gândi Levco.

— Ia citește, ia citește, spuse primarul. Să vedem ce scrie ipistatul?

— Ia să auzim, ce scrie ipistatul! spuse și rachierul, pufăind din lulea.

Pisarul își drese glasul și începu:

— „Către primarul Evtuh Macogonenco!
Poruncă: Am aflat că tu, dobitoc bătrân, în loc să aduni birurile vechi și să faci rânduială în sat, ți-ai pierdut capul și bați ceamburu...”

— Uite zău, nu aud nimic, întrerupse primarul.

Pisarul începu din nou:

— „Către primarul Evtuh Macogonenco!
Poruncă: Am aflat că tu, dobitoc bătrân...”

— Stai, stai! Oprește-te! strigă capul satului. Cu toate că n-am auzit, știu totuși că miezul poruncii nu-i aici. Citește mai departe!

— „Drept care îți poruncesc să însori fără zăbavă pe feciorul tău Levco Macogonenco cu Ganna Petrîcenco, cazacă din satul vostru; de asemenea să dregi podurile de pe drumul mare și să nu dai cai cu împrumut fără a mea știre cuconașilor de la judecătorie, nici chiar dacă ar veni de-a dreptul de la vistierie. Dacă la sosirea mea, această poruncă nu va fi împlinită întocmai, la răspundere numai pe tine te voi trage. Semnat: ipistat porucic^{163}} în retragere, Cozma Dercaci-Drișpanovschi”.

— Ia te uită... spuse primarul, căscând gura. Ați auzit, ați auzit: numai primarul are să fie tras la răspundere pentru toți, de aceea trebuie să vă supuneți fără să crâcniți! Dacă nu... vai de voi! Cât despre tine! urmă el către Levco: — În urma poruncii ipistatului — deși mă mir foarte cum de a ajuns vorba asta până la urechile lui — te însor, dar mai întâi nagaica! O cunoști, aceea din perete de lângă icoane! Măine ai să-i faci safteaua... De unde ai luat răvașul?

Cu toată mirarea care-l cuprinse, văzând această întorsătură a lucrurilor, Levco avusese înțelepciunea să-și ticluiască un răspuns și să acopere adevărul cu privire la răvaș.

— Am fost aseară la târg, zise el, și m-am întâlnit cu ipistatul care cobora din brișcă. Când a aflat că sunt din satul nostru, mi-a dat acest răvaș și mi-a poruncit, tătucă, să-ți spun că la întoarcere are să treacă să prânzească la noi.

— Ți-a spus el asta?

— Da, mi-a spus-o.

— Ați auzit? spuse primarul, umflându-se în pene și întorcându-se către însoțitorii săi. Ipistatul vine la noi, adică la mine, la masă! O! și primarul ridică degetul aplecându-și capul de parcă ar fi ascultat ceva. Ipistatul, auziți, ipistatul are să vină să prânzească la mine! Ce zici, pane pisar, și tu, cumetre? Asta nu-i o cinste de disprețuit! Nu-i așa?

— După câte mi-aduc aminte, grăi pisarul, niciun primar n-a avut parte de ipistat la masă!

— Ei, nu orice cap al satului e adevărat cap, – se îngâmfa primarul cu mulțumire. Gura i se strâmbă, și un fel de râs, puternic și răgușit, ca un bubuit de tunet îndepărtat, purcese dintr-însul. Ce zici, pane pisar, nu s-ar cădea oare pentru asemenea oaspe să dăm poruncă să se aducă de la fiecă casă câte un pui, ceva pânză și celelalte... Ei, ce zici?

— Ba, da, ar trebui, pane primar!

— Și pe când nunta, tătucă? întrebă Levco.

— Nunta? Ți-aș fi dat eu nuntă! Dar, fie, pentru un oaspe atât de însemnat... Măine are să vă cunune popa. Lua-v-ar dracul! Să vadă ipistatul ce înseamnă supușenie. Și acuma, băieți, la culcare! Duceți-vă pe la casele voastre! Întâmplarea de azi mi-aduce aminte de timpul când eu... Rostind aceste vorbe, primarul aruncă pe sub sprâncene obișnuita lui privire plină de ifos.

— Ei, își zise Levco, iar începe povestea cu țarina. Voios și cu pași repezi porni spre casa înconjurată de vișini pitici, pe care o știm. „Blândă

și frumoasă domniță, își zise el, deschidă-ți-se când va suna ceasul, de către însuși Cel de Sus, porțile cereștii Lui împărății. Un veșnic surâs să te întâmpine printre îngeri, în viața de apoi. Nimănui altul, decât ție, minunea săvârșită în noaptea asta n-oi spune-o. Numai ție, Galia, ți-o voi povesti. Tu singură ești vrednică s-o afli și tu singură te vei ruga pentru odihna sufletului sărmanei înecate”.

Se apropiase de casă. Pe fereastra deschisă razele lunii luminau chipul Gannei adormite. Capul i se sprijinea pe mână; obrajii îi erau îmbujorați și buzele-i murmurau numele lui Levco. „Dormi mândra mea! Visează la tot ce-i mai frumos pe lume, dar și mai frumoasă ne va fi deșteptarea.” Și, după ce făcu semnul crucii, închise fereastra și se îndepărtă cătinel. Peste puțin, tot satul dormea. Măreață în strălucirea ei, singură luna plutea misterioasă în nesfârșita pustietate a cerului ucrainian. Adâncurile toate păreau în sărbătoare și noaptea, dumnezeiasca noapte își încheia majestuoasă vacul. La fel de fermecător era și pământul învăluit în pulberi argintii, dar nu mai erau ochi să vadă aceste încântări: totul se cufundase în adormire. Numai lătratul câinilor mai turbura în răstimpuri tăcerea. Și mult timp încă, bețivul de Calenic rătăci pe ulițele pustii, căutându-și casa.

Povestirea a fost tipărită pentru întâia oară în cartea întâia a primei ediții a *„Serilor în cătunul de lângă Dicanca”* în 1831.

„O noapte de Mai” a fost scrisă de Gogol pe baza însemnărilor folcloristice primite de la mama sa și de la rude. În scrisoarea din 30 Aprilie 1829, adresată mamei sale, Gogol o roagă să-i „comunice ceva despre rusalce”. Din același an este și ciorna inițială a povestirii *„O noapte de Mai”*. Începutul e inspirat de cântecul ucrainian cântat și azi, „Soarele coboară și seara-i aproape”. În celelalte capitole sunt folosite din plin legende populare despre zgripturoaice, înecate etc.

Caietul de însemnări al lui Gogol („*Cartea de felurite însemnări*”) cuprinde note privitoare la credințele și legendele populare, despre rusalce, note care i-au dat materialul necesar pentru subiectul fantastic de basm și coloritul povestirii. Totuși Gogol este și aici cu desăvârșire original și nu repetă niciunul dintre motivele folcloristice pe care le cunoaște, ci creează un tablou poetic încântător care l-a captivat atât de mult pe Belinski, încât l-a făcut să scrie următoarele: „Citiți povestirea lui Gogol *O noapte de Mai*, citiți-o într-o seară de iarnă lângă vatra în care arde focul și veți uita de iarna cu gerurile și viscolele ei. Vi se va înfățișa aieva noaptea luminoasă și limpede, plină de minunile și misterele Sudului binecuvântat, vi se va înfățișa fata tânără, frumoasă și palidă, care a căzut victima urii vitregei sale mașteri; vi se va înfățișa casa părăsită cu fereastra deschisă, lacul singuratic pe ale cărui ape liniștite joacă razele lunii pe când pe malurile-i verzi se prind în horă diafanele rusalce”.

Răvașul pierdut

ÎNTÂMPLARE ADEVĂRATĂ POVESTITĂ DE PSALTUL
BISERICII DIN ***

Așadar, vreți să vă mai povestesc ceva despre bunicu-meu? Bine, fie, hai să ne veselim! Ehei, vremuri de altădată, vremuri de altădată! Ce bucurie, ce voieșie îți cuprinde inima când auzi întâmplări din vremuri atât de îndepărtate că li s-a pierdut veleatul^[64]. Și dacă se mai amestecă și vreo rudă, bunic sau străbunic, ei, atunci n-o mai scoți la capăt. Uite, să mi se înnece glasul la acatistul mării mucenice Varvara, dacă nu-ți pare că toate ți s-ar fi întâmplat chiar ție, și parcă ai fi intrat în sufletul străbunicului, sau sufletul lui ar zburda în tine. Ehei, dar cele care se țin cel mai mult de mine sunt fetele și nevestele tinere. Numai ce mă văd că și încep: „Foma Grigorievici! Foma Grigorievici! Ia spune-ne vreo poveste din cele de te trec fiorii! Hai, hai, spune!...” – și dă-i și dă-i... Mie, nici vorbă, nu-mi pare rău să le povestesc dar să le vedeți numai în pat când se culcă. Tremură toate sub plapumă – știu eu – parcă le-ar scutura frigurile și ce n-ar da s-adoarmă cu cojocul peste cap. Și dacă vreun șobolan mai zgârie vreo oală, sau dacă ea însăși se împiedică cu piciorul de vătrai – atunci, Doamne ferește, i se face inima cât un purice. A doua zi însă, parcă nimica nu s-ar fi întâmplat, iar prind a-mi da zor să le mai spun o poveste din cele feroase că altfel nu-i chip! Ei, ce să vă mai spun? Că doar nu-mi vine chiar așa, netam-nesam, în minte... Bine, am să vă povestesc cum s-au jucat vrăjitoarele cu răposatul bunicu-meu de-a popaprostu'. Numai că, vă rog dinainte, oameni buni, să nu mă zăpăciți la cap că pe urmă

iese un talmeș-balmeș de nu mai pricepe nimeni boabă. Să vă spun mai întâi că pe vremea lui, răposatul bunicu-meu nu era un cazac de rând. Cunoștea bine buchiile și unde să pună semnele... De sărbători cânta apostolul așa de strașnic că și azi le-ar lua înainte multor popi sau diaconi. Știți doar și voi că în vremurile acelea dacă ai fi adunat din tot Baturinul pe știutorii de carte, n-aveai nevoie să-ți lărgești căciula să-i prinzi, încăpeau bine în podul palmei. Deaceea nu trebuie să vă mirați că orice trecător îl întâmpina pe bunic cu adânci temenele.

Într-o zi, nu știu cu ce prilej, hatmanul s-a hotărât să trimită un răvaș țarinei. Furierul regimentului – ei, lua-l-ar naiba, că nu-i mai țin minte porecla... *Viscriac*^[65]... nu, nu-i *Viscriac*; *Motuzocica*^[66]... nu, nici *Motuzocica*; *Golopuțec*^[67]... nu, nici *Golopuțec*... știu numai că avea o poreclă cam pidosnică... furierul l-a chemat pe bunicu-meu la dânsul și i-a spus că însuși hatmanul îl trimitea ștafetă să ducă țarinei răvașul. Bunicului nu-i plăcea să piardă mult timp cu pregătirile: a cusut răvașul în căciulă, a scos calul din grajd, și-a ȳocăit nevasta și cei doi purceluși, cum le zicea el copiilor, dintre care unul era chiar tata lui frate-meu ăl bun, și a pornit ridicând un nor de praf cât ar stârni cincisprezece flăcăiași care s-ar zbengui în mijlocul uliței. A doua zi, nici nu apucase cocoșul să cânte pentru a patra oară, că bunicul și ajunsese la Conotop. Era taman la vremea iarmarocului. Ulițele erau ticsite de oameni că-ți venea amețală. Dar cum era încă dis-de-dimineată toți dormeau pe jos. Cu nasul roșu ca botgrosul, un flăcău chefliu se tolănise lângă o vacă; mai încolo sforăia, șezând în capul oaselor, o precupeată care vindea cremene, sineală, alice și covrigi; sub o căruță era culcat un țigan; pe un car cu pește un ciumac, iar un muscal bărbos, negustor de brăie și mănuși, își întinsese picioarele până în drum... Era, cum s-ar zice, o adunătură, ca pe la

iarmaroace. Bunicul s-a oprit să se uite mai bine. În vremea asta, prin corturi lumea începu să se trezească, nevestele de jidovi să zăngăne cu sticlele lor, ici și colo se înălțau rotogoale de fum și un miros de gogoase calde se răspândi în toată tabăra. Bunicul își aduse aminte că n-avea la el nici amnar, nici tutun, și o porni prin iarmaroc. Dar nu apucă să facă nici douăzeci de pași și întâlni un zaporojean. Se vedea după față că-i un mare chefliu! Avea niște șalvari roșii ca jarul, un jupan albastru, brâul în culori aprinse, sabia îi atârna la șold și luleaua cu lăntugul de alamă spânzura până la călcâie; zi zaporojean și pace! Ehe! Așa oameni mai rar! Să-i vezi când își lipesc călcâiele, își trec palma peste mustățile voinicești, bat din pinteni – și se pornesc lă joc! Și ce mai joc – picioarele le umblă ca fusul când se-nvârte, ca vârtejul lovesc toate strunele bandurei; și apoi, cu mâinile în șolduri, zboară jucând pe vine. Și când încep să cânte – îți saltă inima! Ehe, au trecut vremurile acelea, n-o să mai vedem noi zaporojeni. Și cum ziceam, s-au întâlnit. Din vorbă în vorbă – parcă mult le-a trebuit să se cunoască? – s-au și pus la taifas, încât bunicul era aproape să uite cu totul de drumul lui! Și se porni un chiolhan ca la nunțile din preajma postului. Până la urmă se vede însă că li se urâse să tot spargă oale și să arunce cu banii în norod... și apoi nici iarmaroacele nu țin cât lumea. Și iacă-i pe noii prieteni hotărându-se să nu se despartă și s-o ia pe același drum. Se înserase de-a binelea, când au ieșit călări în câmp. Soarele apunea lăsând pe ici, pe colo, urme însângerate, iar țarinele erau ca fustele de sărbătoare ale nevestelor tinere cu sprâncene negre. Zaporojeanul avea stupit la furcă^[68]. Bunicul și-un alt chefliu, care se înhăitase cu ei, au început să se întrebe dacă nu cumva intrase necuratul în zaporojean. Le înșira atâtea verzi și uscate și niște palavre și snoave atât de chisnovate^[69], încât bunicul își ținea coastele de frică să nu-i pleznească pântecul de-atâta râs. Dar,

pe măsură ce înaintau pe câmp, întunericul se adâncea din ce în ce și vorbele voinicului erau tot mai dezlânate. În cele din urmă, povestitorul amuți de-a binelea și începu să tresară la cel mai ușor freamăt.

— Ei, ei, frățioare! Ce, numeri buhnele^[70]? Sau te trage gândul acasă pe cuptor!

— Vouă nu vă ascund nimic, zise el atunci, întorcându-se dintr-odată și privindu-i țintă. Știți voi că mi-am vândut sufletul necuratului?

— Ei, mare lucru! Care dintre noi n-a avut de-a face cu necuratul în viața lui? Tocmai atunci se cade să chefuliești – cum se spune – în lege.

— Ehei, măi flăcăi, aș chefui eu, dar în noaptea asta mi se împlinește sorocul! Fraților! mai zise, bătând palma cu ei, nu mă lăsați, rogu-vă! Nu dormiți o noapte. Și cât oi avea zile n-oi uita pomana ce v-o faceți cu mine.

Cum să nu-i vii în ajutor omului la o năpastă atât de cumplită? Bunicul mărturisi deschis că mai curând s-ar lăsa să i se taie un smoc din chică decât să-i îngăduie dracului să adulmece cu botul lui de câine un suflet de creștin.

Cazacii noștri ar mai fi călărit ei așa și mai departe, dar noaptea acoperise tot cerul cu o pânză neagră și pe câmpie se făcuse tot atât de întuneric ca sub o șubă de oaie. În depărtare doar, pâlpâia o luminiță și caii, simțind grajd pe aproape, zoreau într-acolo ciulind urechile și căutând să pătrundă bezna cu ochii. Lumina părea că le aleargă întru întâmpinare și cazacii văzură în fața lor o cârciumă aplecată într-o rână, ca o muiere care se întorcea cu chef de la botez. Cârciumile de pe vremea aceea nu semănau cu cele de azi. Nu numai că nu avea omul loc să joace o gorliță sau un gopac, dar nu avea măcar unde-și hodini ciolanele când i se îngreua capul și i se muiau picioarele. Toată curtea era ticsită de căruțe de ale ciumacilor; care pe sub șoproane, care în iesle, care în tindă, unii ghemuiți, alții întinși, sforăiau ca motanii. Numai

cârciumarul, singur în fața opaițului, însemna pe răboj sferturile și cinzecile pe care le goliseră ciumacii. Bunicul, după ce ceru o treime de vadră pentru toți trei, o luă spre șopron. S-au culcat apoi tustrei unul lângă altul. Dar nici n-apucă bunicul să se întoarcă pe o parte și vede că prietenii săi au adormit căzând în somn adânc. Trezindu-l pe cel de al treilea cazac, care se înhăitase cu dâșii, bunicul îi aduse aminte de făgăduiala făcută tovarășului. Acesta se ridică într-o coastă, se frecă la ochi și adormi din nou. Neavând încotro, bunicul stătu de veghe singur. Ca să-și alunge somnul, începu să cerceteze căruțele, se uită la cai, aprinse o lulea, apoi se întoarse din nou lângă tovarășii săi. Era o liniște de se auzea musca zburând. Dar deodată i se păru că din căruța de alături ceva cenușiu își scoate coarnele... Pleoapele începură să-i cadă, trebuia să-și frece întruna ochii cu pumnul și să-i răcorească cu votca rămasă. Și cum i se limpezea puțin privirea, toate piereau din fața lui. Puțin după aceea i se arătă iar de sub căruță sperietoarea... Bunicul se holbă cât putu la ea, dar blestematul de somn îi împăienjenea ochii; mâinile îi amorțiră, capul îi alunecă, un somn adânc îl cuprinse și adormi buștean. Multă vreme a dormit bunicul și numai când soarele începu să-i ardă scăfârlia rasă, sări în picioare. Întinzându-se de vreo două ori și scărpînându-se în spate băgă de seamă că nu mai erau așa de multe căruțe ca de-cu-seară. Se vede că ciumacii porniseră la drum cum s-a crăpat de ziuă. Și-a privit tovarășii: cazacul dormea iar zaporojeanul se făcuse nevăzut. Începu să întrebe. Nimeni nu știa; numai dulama îi rămăsese unde o lăsase. Groaza și gândurile îl năpădiră. Se duse să vadă caii, dar nici calul lui, nici al zaporojeanului, nu mai erau. Ce să fie? Să zicem că pe zaporojean l-ar fi luat necuratul, dar caii? Cine putea să-i ia? Tot gândindu-se la asta, bunicul hotărî că de bună-seamă dracul venise pe jos și cum până în iad era o

bună bucată de drum, îi șterpelise calul. Se căia acum că nu-și ținuse cuvântul de cazac. „Ei, se gândi el, acuma n-am ce face, am s-o pornesc pe jos. Poate că dau eu în drum peste vreun geambaș care se întoarce de la bâlci și-mi cumpăr un cal”. Când să-și ia căciula – ia-o de unde nu-i. Răposatul bunicul-meu plezni din palme. Își aduse aminte că în ajun o schimbase pentru câteva clipe cu zaporojeanul. Cine altul putea să i-o fi șterpelit decât necuratul! Ei, uite: halal sol al hatmanului! Așa a dus el răvașul țarinei? Și unde se porni bunicul să-l cinstească pe drac cu niște cuvinte, de cred că nu odată a sughițat el acolo în iad. Dar cu ocară nu poți face mare lucru și oricât și-a scărpinat el ceafa tot n-a putut oblici nimic. Ce să facă? Porni să caute minte pe la alții și adună pe toți oamenii de treabă pe care îi găsi în cârciumă – ciumaci și călători în trecere – și le povesti uite așa și pe dincolo nenorocirea care i s-a întâmplat. Ciumacii au stat mult pe gânduri cu bărbiile sprijinite în bâte și au clătinat apoi din cap spunând că de când e lumea creștinească n-au mai auzit așa minune ca asta, ca dracul să fure răvașul hatmanului. Alții au mai spus că dacă necuratul sau muscalul au șterpelit ceva, apoi poți să-i pui cruce. Numai cârciumarul stătea tăcut într-un colț. Răposatul bunicu-meu s-a apropiat de el. Omul care tace are minte. Dar cârciumarul era scump la vorbă și dacă răposatul bunicu-meu n-ar fi băgat mâna în buzunar să scoată cinci zloți și-ar fi pierdut vremea degeaba cu el.

— Te-nvăț eu cum să găsești răvașul, îi spuse cârciumarul, luându-l de o parte. Bunicu-meu a răsuflet ușurat. După ochi se vede că ești cazac și nu muiere. Acum, ascultă! Lângă cârciumă este o potecă ce cotește la dreapta în pădure. Cum s-o însera pe câmp tu să fii gata. În pădure sălășluiesc niște țigani. În nopțile întunecoase, în care numai vrăjitoarele călătoresc pe cocioarvele lor, ei ies din bordeie și încep să făurească fierul. Care li-i

meșteșugul adevărat, asta nu-i treaba ta. Pădurea are să răsunе de un vuiet puternic, dar tu să nu te duci înspre partea din care ai să auzi că vine vuietul. În fața ta se va întinde o cărăruie care trece pe lângă un copac ars de fulger; pe cărăruia asta du-te și te tot du înainte... Mărăcinișul are să te zgârie, alunișul des are să-ți închidă drumul – datu să mergi mereu înainte și numai când îi ajunge la un pâraiaș, atunci să te oprești. Acolo ai să vezi pe acela de care ai nevoie. Și nu uita să-ți umpli buzunarele cu cele de trebuință pentru care și sunt făcute buzunarele. Pentru că, pricepi tu, bunătați de astea le plac și dracilor, și oamenilor...

Zicând acestea, cârciumarul intră în cămăruța lui, așa că bunicul nu mai putu scoate niciun cuvânt de la el.

Răposatul bunicu-meu nu prea știa ce-i frica; dacă se întâmpla să-i iasă lup în cale, îl apuca de coadă, iar când se repezea cu pumnii la cazaci, toți cădeau la pământ ca perele din pom. Totuși, un fior îi trecu prin inimă când intră în pădure în noaptea aceea întunecoasă. Pe cer, nicio stea, întuneric și liniște ca într-o hrubă. Numai sus, sus de tot, deasupra capului, o boare rece se plimba printre vârfurile copacilor, iar aceștia, ca niște cazaci amețiți și cheflii, se clătinau îndrugând din frunze vorbe fără șir. Și, dintr-odată, suflă un vânt atât de rece că bunicul își aminti de cojocul lui de oaie. Pe neașteptate, pădurea întreagă începu să vuiască, ca și cum o sută de ciocane ar fi izbit în nicovale, că bunicului îi hua capul. Un fulger îndepărtat luminează scurt toată pădurea. Și în aceeași clipă bunicul văzu o potecă ce se strecura printr-un tufiș mărunț. Iată și copacul ars de fulger, și tufișurile de mărăciniș. Toate, toate erau întocmai precum i le spusese cârciumarul. Nu, nu-l înșelase. Totuși, nu prea îi-era la îndemână să te strecuri prin tufișurile spinoase; și de când era pe lume nu văzuse bunicul spini și ramuri care să zgârie așa de rău: aproape la fiecare pas îi venea să țipe. Încet,

încet, izbuti să iasă într-un luminiș și, după cât a putut zări, copacii se răreau, și pe măsură ce înainta se făceau așa de groși, cum nu văzuse bunicul nici dincolo, în Țara leșească. Și, ce să vezi, printre copaci sclipi un pârâu întunecat cu luciri de oțel. Mult timp stătu bunicul pe mal, privind în toate părțile. Pe malul celălalt ardea „un foc, gata-gata să se stingă, apoi iar răbufnea și se oglindea în pârâu, tremurând ca un șleahitic în labelle unui cazac. Iacă și puntea. „Ei, da! Pe aici numai daradaica^[71] diavolului de-ar putea trece!” își zise bunicul, totuși pași cu curaj și, mai repede decât i-ar fi trebuit altuia să-și scoată tabachera și să tragă tabac pe nas, el și ajunsese pe celălalt mal. De-abia atunci, privind cu băgare de seamă, văzu că lângă foc stăteau niște oameni cu boturi atât de frumoșele că, în altă împrejurare, bunicul ar fi dat orișice, numai să scape de asemenea cunoștințe. Ei, dar acum nu avea ce face, trebui să intre în horă. Și bunicul făcu o adâncă plecăciune încă și mai jos de brâu zicând: „Dumnezeu să vă ajute, oameni buni”. Dar ei nici din cap n-au clintit măcar, ci stăteau și tăceau, aruncând mereu ceva în foc. Văzând că mai era un loc, bunicul, fără să mai ceară voie, se așeză. Fețele cele frumoșele tăceau; bunicul tăcea și el. Mult timp au rămas așa tăcuți. de la o vreme i s-a urât bunicului. Începu a cotrobăi prin buzunare, își scoase luleaua și câtă cu ochii de jur împrejur... Dar nu se uita nimeni la el. „Luminățiile Voastre, vă rog să aveți bunătatea să-mi spuneți cam cum ar fi să facem ca... (Bunicul era umblat prin lume și știa cum trebuie să rostească asemenea vorbe meșteșugite și, la o adică, nici înaintea țarului nu s-ar fi făcut de ocară). Eu nu pot nici de mine să uit și nici pe voi să vă stingheresc. Am lulea, dar n-am cu ce s-o aprind”. Dar și aceste vorbe tot fără răspuns au rămas. Unul dintre boturi îi împinse bunicului drept în frunte un tăciune aprins, așa că de nu se ferea, rămânea văduv de un ochi pe veci. În cele

din urmă, văzând că-și pierde vremea, se hotărî: că l-or asculta or nu l-or asculta necurații, el tot le va spune pățania lui. Pocitaniile își întoarseră boturile ciulind urechile și întinzându-și labele. Bunicul pricepu ce anume voiau, luă în pumn toți banii pe care-i avea la el și-i aruncă în mijlocul lor, ca la câini. Dar n-apucă bine să zvârle banii, și toate în fața lui prinseră a se învâlmăși, pământul s-a cutremurat, și nici el singur nu s-a dumirit în urmă cum a fost, mai, mai să nimerească de-a-dreptul în focul gheenei. „Doamne, Dumnezeu!”, strigă bunicul, rotindu-și privirea de jur împrejur. Ce pocitanii! Nu se vedea bot de bot, cum s-ar zice! Era atâta duium de vrăjitoare, cum nu-s decât arar fulgii de crăciun, împopoțonate și sulemenite nevoie mare, ca fetele de pan la iarmaroc. Și toate se învârteau ca bete într-un trepac drăcesc. Doamne ferește, ce praf mai ridicau! Văzând numai cum saltă liota lor spurcată, tot creștinul s-ar fi cutremurat. Cu toată spaima, pe bunic îl pâlî răsul, văzând că dracii cu boturi de câine și piciorușe nemțești se învârteau dând din coadă pe lângă vrăjitoare, ca flăcări pe lângă fetele frumoase, în timp ce lăutarii loveau în obraji cu pumnii, ca-n ^[2]daira, și suflau din nas ca din corn. Cum l-au zărit pe bunicu-meu, toată haita s-a repezit la el. Răturile de porc, boturile de câine, de capră, de cal, pliscurile de dropii se întindeau și se împingeau să-l pupe. Bunicul scuipă de scârbă. Ce năpastă mai căzuse pe capul lui? În cele din urmă, înșfăcându-l pe bunic, l-au așezat la o masă lungă ca de la Conotop la Baturin. „Ei, asta nu-i atât de rău, se gândi bunicul, văzând pe masă friptură de porc, cârnați, ceapă tăiată mărunt cu varză și multe alte bunătăți. – După cum se vede, spurcăciunea diavolească nu ține postul!” Să știți că el nu pierdea niciodată prilejul să pună ceva la stomac. Răposatul mânca cu poftă și deaceea, fără a mai lungi vorba, trase spre el o strachină cu slănină tăiată bucățele și un picior afumat de porc, luă o

furculiță mai cât o furcă de ridicat fânul, înșfăcă bucata cea mai mare și potrivea sub ea un codru de pâine; dar când să-nghită, mâncarea nimeri într-o gură străină, pe când un bot mesteca și clefăia chiar în urechea lui de s-auzea de la un cap al mesei la altul. Bunicul n-a scos o vorbă. Înșfăcă o altă bucată și, când s-o îmbuce, și asta nimeri în alt gâtlej. A treia oară – iarăși pe delături. Atunci bunicul își ieși din sărite și, uitând de spaimă și de labelle în care încăpuse, se năpusti asupra vrăjitoarelor.

— Ce-i cu voi, seminție a lui Irod? V-ați pus în gând să vă bateți joc de mine? Să-mi dați pe loc înapoi căciula mea căzăcească, altminteri, să mă fac papistaș, de nu vă-ntorc răturile la ceafă!

Dar nici n-apucă să rostească bine aceste vorbe și toate ciulihoaiele rânjiră și pufniră într-un râs că-i îngheță bunicului inima în piept.

— Bine, miorlăi atunci una dintre vrăjitoare, care i se păru lui bunicu-meu starostea lor, fiindu-i și chipul parcă mai drăguț ca al celorlalte. Căciula ți-o înapoiem, dar mai întâi să joci de trei ori popa-prostu' cu noi!

Ce putea face? Un cazac să joace popa-prostu' cu muierile! La început, bunicul o ținu morțiș că nu și nu, dar în sfârșit se așeză la masă. Vrăjitoarele aduseră niște cărți slinoase ca acelea cu care fetele de popă de la noi dau în cărți peștorilor lor.

— Ascultă-mă, lătră din nou vrăjitoarea, dacă ai să câștigi măcar odată, a ta e căciula, dar dacă ai să rămâi de trei ori popa prostu- să nu te mânii, că nu numai căciula, dar poate că nici lumina zilei n-ai s-o mai vezi!

— Hai, dă cărțile, zgripturoaică bătrână! Ce-o fi, o fi!

Au împărțit cărțile. Bunicu-meu le-a luat pe ale lui în mână; nici nu-i venea să se uite la ele, așa erau de proaste – nu avea nici măcar un atu. Din toate cărțile, zecele era cel mai mare; nicio

pereche, iar vrăjitoarea dădea tot cărți mari. Ce să-i faci? Bunicul a rămas popa prostu-! Și îndată ce bunicul a rămas popa-prostu', din toate părțile boturile începură să necheze, să latre și să grohăie: „Popa-prostu', popa prostu'!”

— Crăpare-ați odată, seminție diavolească! strigă bunicul atunci, astupându-și urechile.

„Ehei, se gândi el, vrăjitoarea a potrivit cărțile. Ia să le împart eu acuma”. Și le-a împărțit bunicu-meu. Întoarse atu-ul; se uită la cărți: avea cărți grozave, numai atu-uri. La început, treaba merse cum nu se poate mai bine; vrăjitoarea trânti cinci popi! Bunicul avea numai atu-uri în mână. Fără a sta mult pe gânduri, plezni mustățile popilor cu atu-uri.

— He-he! Asta nu-i după legea căzăcească! Cu ce tai, cumetre?

— Cum cu ce? Cu atu-uri!

— Poate că la voi astea-s atu-uri, numai că la noi nu sunt!

Când s-a uitat bunicul, cărțile nu erau de atu. Ce drăcie! A trebuit să rămână a doua oară popa-prostu' și drăcimea începu să țipe cât o ținea râțul: „Popa-prostu', popa-prostu'!” — așa că masa dârdâia și cărțile săreau în sus. Bunicul se înfierbântă și împărți pentru cea din urmă oară cărțile. Treaba mergea iar bine. Vrăjitoarea trânti iar cinci cărți; bunicul le tăie și scoase din joc numai atu-uri.

— Atu, strigă el, izbind cartea cu atâta putere încât cartea se coșcovi. Vrăjitoarea, fără nicio vorbă, i-o tăie cu un opt.

— Cu ce ai tăiat, satană?

Vrăjitoarea ridică cartea; sub ea era un șase oarecare.

— Ia te uită! Șmecheria diavolească! spuse bunicul și de ciudă trânti cu pumnul în masă cât putu de tare.

Din fericire, vrăjitoarea avea cărți proaste; bunicul, parcă anume, numai perechi. A început să

ia cărți din joc, dar veneau așa de proaste încât bunicul își pierdu orice nădejde. În joc nu mai era nicio carte. A aruncat, aproape fără să se uite, un șase. Vrajitoarea l-a luat. „Ia te uită, asta ce-o mai fi? Mi se pare mie că aici nu-i lucru curat!” Bunicul ascunse încetișor cărțile sub masă și făcu peste ele semnul crucii. Când se uită, avea acum asul, popa și fantele de atu și în loc de șase dăduse dama.

— Ei, da' prost am mai fost! Popa de atu! Ce, le-ai primit? Ah, javră! și asul nu-l vrei? As! Fante!...

Un tunet străbătu iadul, pe vrăjitoare o apucară cârceii și, dintr-odată, de unde nici nu gândeai, iată și căciula bunicului izbindu-l drept în față.

— Nu, asta-i prea puțin! strigă bunicul, punându-și căciula și prinzând inimă. De nu-mi aduci și roibul pe dată, să mă trăsnească aici, pe locul acesta necurat, de nu fac semnul crucii peste voi toți! și aproape că și ridicase mâna, când în fața lui clămpăniră niște ciolane de cal.

— Uite, ține-ți calul!

Sărmanul, privind ciolanele, începu să plângă ca un copil lipsit de minte. Îi părea rău după vechiul său tovarăș.

— Dați-mi orice cal numai să ies din cuibul vostru!

Dracul pocni din harapnic și un cal iute ca focul se ivi sub bunicu-meu și, avântându-se în sus, zbură ca o pasăre.

Frica îl cuprinse în timpul drumului căci calul, fără să asculte de strigătele lui sau de dârlogi, sărea peste prăpăstii și mlaștini. Prin ce locuri n-a umblat bunicul? Te treceau fiorii numai auzindu-l povestind. S-a uitat în jos și s-a speriat și mai rău: ce prăpăstii, ce povârnișuri îngrozitoare! Dar calului satanei nici că-i păsa de toate astea și sărea drept peste ele. Bunicul voia să-l țină, însă nu era chip. Calul zbura peste butuci, peste movile, drept în prăpastie și se lovi în fund de pământul tare,

încât bunicului îi păru că-i iese și sufletul din el. Ce s-a întâmplat atunci, bunicul nu mai ținea minte. Când și-a venit puțin în fire și s-a uitat de jur împrejur, se luminase de-a-binelea; în față i se iveau treptat locuri cunoscute. Bunicul sta întins pe acoperișul casei lui.

Făcându-și cruce, coborî. Ce drăcie mai fuse și asta? Al naibii, ce minunății se pot întâmpla omului! S-a uitat la mâini: erau pline de sânge. S-a uitat în butoiul cu apă de alături: și fața-i era plină de sânge. Se spală bine ca să nu-și sperie copiii – apoi intră încetișor în casă. Aici, ce să vadă? Copiii mergeau de-a-ndaratelea, cu spatele spre el și, speriați, arătau cu degetul spunând: „Ia te uită! Ia te uită! Mama sare ca o nebună”. Și în adevăr, cu fusul în mână așa cum o prinsese somnul lângă furcă, muiera tot sărea adormită pe laviță. Bunicul o luă încetișor de mână și o trezi. „Bună ziua nevastă! Ești sănătoasă?” Ea l-a privit lung, holbând ochii și, în cele din urmă” cunoscându-l, i-a povestit cum visase că soba mergea prin casă alungând cu lopata oalele, albiile... și dracu’mai știe ce. „Ei, zise bunicul, tu ai visat, iar mie toate astea mi s-au întâmplat aieva. După câte văd eu, trebuie să facem o sfeștanie. Nu mai am timp de pierdut.” Spunând aceasta, și după ce s-a odihnit puțin, bunicul găsi un cal și, fără a se opri nici zi nici noapte, ajunse la locul convenit și dădu țarinei răvașul. Acolo văzu atâtea lucruri minunate, încât îi trebui mult timp până să le isprăvească de povestit: cum l-au dus prin odăile împărătești și cum erau așa de înalte, că ar fi încăput în ele zece case puse una peste alta și tot ar mai fi rămas loc. S-a uitat într-o odaie și n-a găsit țarina, s-a uitat în alta, iar nu, nici într-a treia, nici într-a patra; abia într-a cincea stătea țarina cu o coroană de aur pe cap, îmbrăcată cu o svitcă cenușie, nouă-nouță, încălțată cu ciuboțele roșii și mânca găluști de aur. Și a poruncit să-i toarne în căciulă bani până sus, și... Ei, dar cine le mai putea ține minte pe toate!

Bunicul a uitat întâmplarea cu dracul și dacă cineva îi aducea aminte tăcea, ca și când nu-l privea pe el. Numai cu multă greutate puteai să-l faci să-ți povestească din nou cum s-au petrecut toate acestea. Și, ca o pedeapsă, se vede, pentru că n-a purces îndată la sfințirea casei, în fiecare an, și întotdeauna în aceeași zi, se întâmpla minunea că nevastă-sa începea să joace. Orice treabă ar fi avut bunica în clipa aceea, picioarele începeau să-i sară de la sine și se trezea jucând fără să vrea.

„*Răvașul pierdut*” a fost tipărit prima oară în cartea întâia a primei ediții a „*Serilor*”, în 1831. Gogol a început să lucreze la această povestire încă din 1829.

Ciorna inițială a manuscrisului autograf, care s-a păstrat, arată marea muncă depusă de Gogol până ce a ajuns la textul definitiv. În textul tipărit n-au mai intrat o seamă de amănunte care i s-au părut, se vede, de prisos scriitorului. Așa de pildă, n-a intrat în textul tipărit descrierea plecării bunicului din iad, călare pe un drac șchiop, pe care o găsim în manuscrisul inițial. Au fost de asemenea lăsate ulterior la o parte o serie de amănunte, cum e caracterizarea bunicului, despre care se spune: „câteodată i se întâmpla să plece singur la urși, iar altădată să răpuie până și cinci oameni, cu aceeași ușurință cu care unul dintre noi cântă condacul^[73] de duminică”.

Povestirea lui Gogol amintește de povestirile și credințele populare că unii lăutari, cizmari și croitori sunt în slujba dracului; jocul în cărți al bunicului redă motivul, foarte răspândit și în basmele rusești, al soldatului jucând cărți cu dracii, (vezi A. Afanasiev – „*Basme populare rusești*”, I, Moscova – Leningrad, 1936, Nr. 153, 154); calul năzdrăvan pe care l-a primit bunicul se preface de obicei în basme într-o cociorvă^[74], ca în balada „Husarul” a lui Pușchin (1833). Gogol însă nu folosește un anumit izvor, ci contopește nenumărate motive populare în narațiunea lui vie și plină de umor, în care descrie viața ucrainiană. În zugrăvirea zaporojeanului se poate vedea apropierea de personajul preferat al teatrului popular ucrainian de păpuși, care era întotdeauna un cazac zaporojean lăudăros. Cu toate că

acțiunea povestirii e raportată la vremea când a domnit Ecaterina a II-a, totuși adevărul istoric e foarte aproximativ.

PARTEA A DOUA

Predoslovie

Iaca și-a doua mea cărțuție, adică mai bine zis cea din urmă. Nu voiam cu niciun chip s-o dau în vileag. Nu zău, cade-se să sfârșească odată. Aflați că la noi în cătun au cam început să mă râdă oamenii. S-a hututuit, zic ei, și taman la bătrânețe a dat în mintea copiilor! Așa și este. Mi-a sunat demult ceasul să mă astâmpăr. Dar dumneavoastră poate credeți, iubiți cititori, că mă prefac numai că-s bătrân. La ce m-aș preface, când nu mai am dinte în gură! Când dau de ceva moale, mai mozelesc eu ce mozelesc, dar cum s-o brodi ceva tare, pofta-n cui. Așa dar, mai aveți o cărțuție. Numai să nu săriți cu gura pe mine, că nu se cade să ocărăști omul de care te desparți, mai cu seamă că numai Cel de Sus știe dacă ne-om mai vedea! Afară de Foma Grigorievici veți mai da aici peste povestitori pe care nu-i cunoașteți. Cât despre cuconașul acela care vorbea atât de sucit, că nici cei mai isteți dintre moscoviți nu-l pricepeau, aflați că i s-a pierdut urma. După ce s-a ciondănit cu toată lumea, nici c-a mai dat pe la noi. Cum? Nu v-am spus încă ce s-a-ntâmpnat cu dânsul? Mare comedie! Stați s-ascultați: anul trecut – pe la începutul verii – era pare-mi-se taman de ziua mea – mi-au venit niște musafiri... (Trebuie să vă spun, dragi cititori, că oamenii din cătunul nostru – aibă-i Domnul sub oblăduirea sa – nu uită niciodată de

moșneagul de mine. Sunt cincizeci de ani de când am început să țin minte ziua mea, dar câți ani am, n-aș putea spune, și nici baba mea nu știe. Să tot am vreo șaptezeci. Părintele Haralambie, preotul din Dicanca, știa el când m-am născut, păcat numai că-s cincizeci de ani de când s-a mutat pe ceea lume). Și cum spuneam, au venit la mine musafiri: Zahar Chirilovici Ciuhopupenco, Stepan Ivanovici Curocica, Taras Ivanovici Smacinenchi și asesorul Haralampi Chirilovici Hlosta; mai venise unul... da zău că i-am uitat și numele și pronumele. Osip... Osip... Doamne, tot Mirgorodul îl știe! Când vorbea, avea obiceiul să pocnească mai întâi din degete și să-și pună după asta mâinile în șolduri... Ei, lasă-l în plata Domnului! Mi-oi aduce eu aminte de dânsul cu alt prilej. Mai venise și cuconașul acela din Poltava, pe care îl cunoașteți; pe Foma Grigorievici nu-l mai pun la număr fiindcă-l socotesc de-ai casei. Se porni vorba de una și de alta (trebuie să atrag luarea-aminte domniilor voastre că noi când stăm la taifas niciodată nu batem câmpii. Mie nu-mi place decât vorba cumpănită și cu miez care, cum s-ar zice, nu numai că te desfată, dar te mai și învață câte ceva). Așa că am început să vorbim despre felul cum trebuiesc puse merele la murat. Baba mea a spus că-ntâi și-ntâi iei merele și le speli bine, apoi le moi în cvas, iar după asta... „Degeaba! Dacă faci așa, nimica nu iese” – îi tăie vorba cuconașul din Poltava, vârandu-și mâna între bumbii de la piept ai caftanului de culoarea mazării și plimbându-se țațoș prin odaie. „Nici vorbă că nimica nu iese. Merele trebuiesc mai întâi presărate cu ienupere și de-abia apoi...” Acuma, cinstiți cititori, stați și judecați. Auzit-ați dumneavoastră ca merele să se presare cu ienupere? Că se pun foi de pomușoară, de calomfir și trifoi, nu zic, dar să pui ienupere, n-am pomenit. Mă-ncumet a zice că-n aceste rânduieli pe baba mea n-o întrece nimeni. Judecați acum și

dumneavoastră. L-am luat cu binișorul la o parte, ca pe un om cumsecade, și i-am spus: „Ascultă, Macar Nazarovici, hai, nu te face de râsul lumii. Nu ești om de rând! Singur mi-ai spus c-ai stat odată la masă cu guvernatorul. Ei, cearcă de spune acolo una ca asta! Râd toți de tine!” Și ce credeți că mi-a răspuns? Nimic! A scuipat pe podele, și-a luat căciula și-a plecat. Să-și fi luat măcar rămas bun de la cineva, sau, barem, să fi dat din cap la plecare! Ți-ai găsit! N-am auzit decât teleguța lui cu zurgălăi trăgând la scară, s-a urcat în ea și dus a fost. Bine că s-a dus! N-avem noi nevoie de astfel de oaspeți! Drept să vă spun, cinstiți cititori, pacoste mai mare pe lume nu-i ca asemenea boieri. O fi fost el, moșu-său, ipistat, dar ce-i cu asta? Trebuie să-și ție numaidecât nasul pe sus? Și ce, mă rog, boieria asta de ipistat e chiar atât de mare? Sunt, slavă Domnului, boieri și mai mari. Nu, hotărât nu. Asemenea ciocoiași nu sufăr. Uite, de pildă, Foma Grigorievici. Nu pare cine știe ce, dar e destul să-l privești bine ca să-i citești pe față nobleță; până și atunci când trage pe nas tabac de cel prost, tot falnică-i înfățișarea, așa că, vrând-nevrând, te smerește. Iar când îl ascuți cântând în strună, ți-e mai mare dragul! Te topești, nu alta!... Pe când celălalt...

Ei, dă-l încolo! Credea că nu ne putem lipsi de poveștile lui. Uite că tot s-au adunat destule ca să umplu o cărțuție.

Nu uit că v-am făgăduit și o poveste din ale mele în cărțuția asta. Așa mă și chiteam să fac, dar mi-am dat seama că pentru snoava mea ar fi fost nevoie de vreo trei cărțuții ca asta. Mă chibzuiau mai întâi s-o tipăresc deosebit, dar m-am răzgândit, căci vă cunosc eu: o să vă bateți joc de mine, om bătrân. Asta, ba! Rămâneți cu bine. N-o să ne mai întâlnim multă vreme, niciodată poate. Ei și? De-oi fi ori de n-oi mai fi pe fața pământului, pentru dumneavoastră tot una e. An după an va trece și nimeni dintre dumneavoastră n-

are să-și mai aducă aminte de bătrânul prisăcar
Panco Roșcovanul și-n nimeni n-or mai stăru
părerii de rău.

(În originalul rusesc urmează un glosar de cuvinte ucrainiene
întocmit de însuși autorul.)

În noaptea de Ajun

Trecu și ziua de Ajun. Se lăsă o noapte senină de iarnă. Se aprinseră stelele. Luna se înalță plină de măreție, luminând întreaga fire, ca oamenilor să le fie mai drag să colinde^[73] și să-l slăvească pe Christos. Gerul mușca mai tare decât de dimineață; în schimb, liniștea era atât de adâncă, încât omățul se auzea scârțâind sub cizmă de la o jumătate de verstă. Cetele de flăcăi nu începuseră încă să se arate pe sub ferestrele caselor din sat; singură luna bătea pe furiș în geamuri, îmbiind parcă fetele care se găteau la oglindă să iasă mai repede în omățul scârțâitor. Dintr-un hodgeac, fumul răbufni în rotocoale, ridicându-se spre cer ca un nor și, odată cu el, călare pe mătură, se avântă și vrăjitoarea.

Dacă în clipa aceea ar fi trecut pe acolo, în troica trasă de cai de dărvală, asesorul din Sorocinți, cu căciula lui tivită cu blană de miel, cum poartă ulanii, cu șuba albastră căptușită cu astrahan negru și cu gârbaciul său împletit diavolește, cu care avea obiceiul să-și zorească surugiul, desigur că ar fi ochit-o, fiindcă nimic în lumea aceasta nu-i scăpa asesorului din Sorocinți. El știa pe degete și câți purcei fată scroafa fiecărei gospodine, și câtă pânză se află în fiecare sipet și care anume din țoale sau din lucrșoarele gospodăriei urmau să fie lăsate zălog duminica la cârciumă. Dar asesorul din Sorocinți nu trecu pe acolo și apoi de ce ar fi trecut? De ce s-ar fi amestecat unde nu-i fierbe oala? Își avea doar plasa lui. Între timp, vrăjitoarea se înălțase atât, de sus, încât nu se mai zărea decât ca un punct negru, și pe unde trecea, stelele piereau una după alta. Curând, mâneca vrăjitoarei se umplu cu stele. Doar trei, patru mai licăreau răzlețe. Deodată însă, din zare se ivi un alt zbenghi: crescu treptat, se

întinse și curând nu mai fu doar un simplu zbhghi. Totuși un miop tot nu s-ar fi dumirit ce anume era, chiar dacă și-ar fi pus pe nas, în loc de ochelari, roțile de la trăsura ipistatului. Din față ai fi jurat că era *neamț*¹²⁶¹: botișorul subțire i se termina ca și râtul porcilor noștri, cu o rotocoală cât o băncuță de cinci copeici, și-i fremăta întruna, adulmecând tot ce-i ieșea în cale; picioarele îi erau atât de subțiri, încât dacă primarul din Iarescovsc le-ar fi avut la fel, și le-ar fi frânt la prima căzăcească. În schimb din spate aducea, nici mai mult nici mai puțin, cu un consilier gubernial, în uniformă, poate din pricină că îi atârna și o coadă lungă și ascuțită, ca pulpana uniformelor din zilele noastre. Dar țacălia de țăp, cornițele care-i împodobeau fruntea și faptul că din cap până în picioare nu era mai alb ca un coșar, te făceau să ghicești de îndată că nu era nici neamț, nici consilier gubernial, ci însuși ucigă-l toaca, în carne și oase, căruia nu-i rămânea decât o noapte să hoinărească prin lume și să împingă pe oamenii buni în păcat. În zori, odată cu primul dangăt de utrenie, trebuia s-o ia la sănătoasa, cu coada între picioare, spre bârlogul lui.

Până una alta însă, ucigă-l toaca se furișa tiptil spre lună. Dar nici n-apucă bine să-și întindă mâna s-o înhațe că și sări înapoi, ca ars. Începu să-și sugă degetele, scuturând dintr-un picior și dădu s-o apuce din altă parte, dar din nou își trase mâna sărind cât colo. Cu toate că încercările nu-i izbuteau, cel viclean nu se lăsă cu una cu două. Se repezi a treia oară cu și mai multă îndârjire, înșfăcă luna cu amândouă mâinile și, scălămbăindu-se și suflându-și în degete, începu s-o joace dintr-o palmă într-alta, ca mujicul care apucă tăciunele pentru lulea cu mâna goală; în cele din urmă o ascunse zorit în buzunar apoi, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat porni mai departe în goană.

În satul Dicanca nimeni nu prinsese de veste că necuratul șterpelise luna. Drept e că ieșind în patru

labe din cârciumă, pisarul de plasă văzuse luna luând-o razna și se jura acum cât îl ținea gura, încercând să încredințeze tot satul că așa era precum spunea; oamenii însă clătinau din cap, ba chiar îl luau în derâdere. Care să fi fost însă pricina ce-l îndemnase pe ucigă-l toaca la asemenea fărădelege? Iat-o: împielitatul știa că bogătașul cazac Ciub fusese poftit în seara aceea la diacon, la cutea^[77]. La masă trebuiau să mai vie: primarul, o rudă de-a diaconului, din corul episcopal, cu surtucul lui albastru și al cărui glas de bas putea să ia nota cea mai joasă, cazacul Sverbîguz și alții. În afară de cutea, aveau să fie cinstiți cu vin fiert, rachiu cu șofran și multe alte bunătăți. În acest timp, fiica lui Ciub, frumoasa satului, rămânea acasă; la ea avea să vină, fără doar și poate, fierarul, un vlăjgan strașnic care îi era necuratului, mai nesuferit chiar decât predicile părintelui Condrat. În clipele sale de răgaz fierarul se îndeletnicea și cu zugrăvitul și trecea drept cel mai bun zugrav de prin părțile locului. Însăși căpetenia sotniei de cazaci L... co, care pe vremea aceea mai era încă în viață, îl chema la Poltava să-i vopsească gardul de scânduri din jurul casei. Toate străchinile din care cazacii din Dicanca își mâncau borșul, tot de fierar erau încondeiate și înflorate. Fiind un om cucernic, deseori zugrăvea și chipuri de sfinți; și astăzi mai puteți vedea, în biserica din T... pe evanghelistul Luca zugrăvit de el. Dar cea mai mare biruință a meșteșugului său era icoana aflată în partea dreaptă a pridvorului bisericii, și care îl înfățișa pe sfântul Petru în ziua judecății de apoi, cu cheile în mână, izgonind din iad pe duhul cel rău; înspăimântat, diavolul dădea din colț în colț presimțindu-și sfârșitul, iar păcătoșii, supuși până atunci la cazne, îl loveau și-l alungau cu biciul, cu bâta și cu tot ce le cădea în mână. În timp ce fierarul trudea la această icoană, zugrăvind-o pe o scândură mare, împielitatul se căznise din răspuțeri să-i zădărnicească truda; ba îi împingea mâna pe

nevăzute, ba stârnea cenușa din vatră, împrăștiind-o prin fierărie și prăfuind cu ea icoana care, în ciuda tuturor acestor sâcâieli fusese sfârșită cu bine, dusă la biserică și atârnată de peretele pridvorului. De-atunci ucigă-l toaca jurase să se răzbune pe fierar.

Nu-i mai rămăsese decât o singură noapte de hoinărit prin lume dar și în astă ultimă noapte căuta să născocească ceva ca să-și verse veninul. Iată de ce se hotărâse să fure luna; îl știa pe bătrânul Ciub leneș din fire și greu de urnit din casă, iar până la diacon nu era chiar atât de puțin de mers: drumul ocolea satul pe lângă mori, pe lângă cimitir și șerpuia de-a-lungul râpei. Pe o noapte cu lună, vinul fiert și votca cu sofran mai că l-ar fi ademenit pe Ciub. Dar pe o beznă ca asta, greu să izbutească cineva să-l dea jos de pe cuptor și să-l scoată din casă. Iar fierarul, care de multă vreme nu se prea avea bine cu el, chiar așa vlăjgan cum era, n-ar fi îndrăznit pentru nimic în lume să vină la fată când era bătrânul acasă.

Așadar, îndată ce necuratul ascunse luna în buzunar, peste lume se așternu un întuneric atât de nepătruns, încât cu greu ar mai fi putut nimeri cineva la cârciumă, necum la diacon. Pomenindu-se în beznă tocmai când îi era lumea mai dragă, vrăjitoarea scoase un țipăt, împielițatul se apropie atunci de ea, prinse să se gudure, o luă de braț și începu să-i șoptească la ureche ceea ce li se șoptește de-obicei la ureche femeilor. Ciudat mai e făcută și lumea asta a noastră! Tot ce trăiește în ea se străduiește să facă întocmai ceea ce face semenul: fiecare maimuțărește pe celălalt. Pe vremuri, în Mirgorod, numai judecătorul și primarul purtau iarna șube de postav îmblănite, slujbașii mai mărunți umblau în cojoace din cele obișnuite. Astăzi însă, și asesorul de plasă, și judele hotarnic, și-au dat la argăsit blănuri noi din piei de Reșetilov și le-au pus față de postav. Acum trei ani, notarul și pisarul de plasă și-au cumpărat

nanchin albastru de șase grivne^[78] arșinul. Țârcovnicul și-a făcut șalvari de vară tot din nanchin și un surtuc de lână vărgată. Intr-un cuvânt, tot omul se zbate să ajungă cineva. Când se vor lăsa oare oamenii de lumeasca lor deșertăciune? Aș pune rămășag că mulți vor rămâne uimiți aflând că însuși împielitatul a apucat pe aceeași cale. Dar mai ales te prinde ciuda văzând că după toate se mai crede și frumos, cu mutra lui la care ți-e silă să privești și despre care Foma Grigorievici spunea că e pocitania pocitaniilor. Cu toate acestea, nu se dădea înlături să facă și pe curtezanul. Pe cer și sub cer se făcuse însă așa de întuneric, încât nici nu mai puteai vedea ce se petrecea între el și vrăjitoare.

— Și zici, cumetre, că încă n-ai dat pe la casa nouă a diaconului? zise cazacul Ciub, ieșind pe ușă, către un mujic uscățiv și deșirat, cu un cojoc scurt și a cărui barbă mare arăta că de mai bine de două săptămâni nu se atinsese de ea custura, cu care – în lipsă de brici – se rad de obicei mujicii.

— Strașnică beție o să se-ncingă! urmă Ciub rânjind. Numai de n-am întârzia!

Și, grăind astfel, își îndreptă cureaua care-i cuprindea strâns cojocul, își înfundă mai bine căciula pe urechi și strânse în mână biciul – spaima și groaza câinilor care nu-ți dau pace. Dar, aruncând o privire spre cer, rămase ținut locului.

— Ei drace! Ia te uită, ia te uită, Panas!...

— Ce-i? întrebă cumătrul și-și ridică și el capul în sus.

— Cum ce-i? Nu mai e lună.

— Ptiu, drăcie! Că bine zici, nu-i lună.

— Da, da, nu-i! Întări Ciub, oarecum înciudat de nepăsarea senină a cumătrului. Dar după cât se vede tu nici nu te sinchisești.

— Da-ce să fac?

— Se putea să nu-și vâre coada necuratul! îi dădu înainte Ciub ștergându-și mustața cu mâneca. N-ar mai ajunge afurisitul să guste pâănă-n zori nici

măcar un singur păhărel de vodcă! Curată bătaie de joc, zău așa!... Într-adins m-am uitat adineaori pe geam: noaptea era o minune. Lumină, zăpada strălucea sub razele lunii. Se vedea ca ziua. Da' n-am apucat să ies pe ușă, și iacă — să-ți bagi degetele-n ochi și alta nu!

Ciub o ținu un timp așa, tot bodogănind și suduind, neștiind ce hotărâre să ia. Tare mai avea chef să trăncănească verzi și uscate la diacon unde, fără îndoială, trebuie să se și fi adunat primarul, rubedenia aceea cu voce de bas și Michita, negustorul de păcură, care se ducea la două săptămâni odată la târg și știa să spună la snoave, de râdeau creștinii ținându-se cu mâinile de burtă. Ciub îi și vedea cu vinul fiert pe masă. Tare îl mai trăgea inima într-acolo! Dar întunericul nopții reînvia în el lenea, atât de dragă tuturor cazacilor. Bine e să stai cu picioarele adunate sub tine pe lavița de lângă sobă, să pufăi liniștit din lulea și să ascuți, prin toropeala care te leagănă, colindele și cântecele flăcăilor și fetelor care se îngrămădesc în pâlcuri vesele pe sub ferestre. Dacă ar fi fost singur, fără doar și poate că s-ar fi hotărât să rămână acasă; în doi însă nu ți se urăște chiar așa la drum și nici nu ți-e atât de frică să mergi prin beznă. Dar, mai ales, nu voia să se arate leneș și fricos față de alții. Sfârșind cu ocările, îl întrebă din nou pe celălalt:

— Și zi așa, cumetre, nu-i lună!

— Păi...

— Tare ciudat! Ia dă-mi să trag puțin tabac. Strașnic tabac mai ai, cumetre! Strașnic! De unde-l ieși?

— Da' de unde bun!... răspunse cumătrul, închizând tabachera de mestecăn împodobită cu creștături. Nu-i în stare să facă să strănute nicio găină bătrână!

— Mi-amintesc, urmă Ciub, că răposatul cârciumar Zuzulea mi-a adus odată tabac de la

Nejin. Ȃla, zic și eu! Strașnic a fost! Ei, cumetre, ce facem? Al dracului întuneric!

— Păi... să rămănem mai bine acasă! zise cumătrul punând mâna pe clanță.

Dacă n-ar fi spus cumătrul, Ciub s-ar fi hotărât cu siguranță să rămână, dar acum parcă-l împingea ceva să facă tocmai pe dos.

— Nu, cumetre, mergem! Nu se poate! Trebuie să mergem!

Auzindu-se glăsuind astfel, i se făcu ciudă. Nu-l trăgea deloc inima să umble pe o noapte ca asta. Se mângâia însă cu gândul că singur hotărâse s-o facă și nu urmase sfatul nimănui.

Pe chipul celui lalt nu se ivi nici cea mai mică urmă de nemulțumire; se vede treaba că tot una îi era să stea acasă ori să se vânture pe uliță. Se uită de jur împrejur, se scărpină cu ciomagul pe spinare și cei doi cumetri o porniră la drum.

Să vedem acum ce făcea frumoasa satului rămasă singură acasă. Nici nu împlinise bine Oxana șaptesprezece ani, și aproape toată lumea din Dicanca și din împrejurimi nu vorbea decât despre ea. Flăcării hotărâseră cu toții că fată mai plină de nuri n-a fost și nici nu va mai fi vreodată în sat. Oxana o știa; afla tot ce se spunea despre ea și tare năzuroasă mai era! Ca orice femeie frumoasă. De n-ar fi purtat fustă groasă și pestelcă, ci o rochiță, praf le-ar fi făcut pe toate fetele. Nu era flăcău care să nu se fi ținut după ea; dar pierzându-și răbdarea, în cele din urmă se lăsasera mai toți păgubași și ochiseră altele, mai puțin mofturoase. Singur fierarul era încăpățânat din cale afară și nu se lăsa de dragostea lui, cu toate că nici cu el Oxana nu se purta mai bine decât cu ceilalți.

După plecarea tatălui său, fata mai rămase o bună bucată de timp să se gătească și să se fandosească, privindu-se cu nesaț într-o oglinjoară cu ramă de cositor. „Ce le-o fi trecut oamenilor

prin cap de trâmbițează că-s frumoasă? spunea ea cu glas tare, numai pentru plăcerea de a vorbi cu sine. Oamenii mint. Nu-s de fel așa cum spun ei”. Dar chipul fraged răsfânt în oglindă, vioi în tinerețea-i copilărească, cu ochi negri strălucitori și cu un zâmbet nespus de fermecător care-ți mergea drept la inimă, alta îi dovedea. „Să fie oare ochii și sprâncenele astea negre, urmă frumoasa fată, fără să lase oglinda din mână, chiar atât de frumoase, încât să nu-și afle pereche pe lume? Și ce poate fi frumos în năsucul ăsta răsucit în sus? Dar obrajii? Dar buzele? Frumoase-s oare cozile mele negre? Seara te și sperii de ele, sunt ca niște șerpi lungi, răsuciți, care-mi stau încolăciți pe cap. Da, da, acum îmi dau eu seama că nu-s deloc frumoasă. Dar după ce se depărtă puțin de oglindă, strigă deodată: Ba nu, sunt frumoasă! Vai, cât îs de frumoasă! O minune! Ce bucurie îi voi dăruia aceluia căruia îi voi fi soție! Și cum o să se mai minuneze bărbatul meu! O să-și piardă capul... O să mă omoare în sărutări”.

— Minunată fată, șopti fierarul, care tocmai atunci se furișase pe nesimțite, și de fel încrezută! De un ceas tot stă la oglindă și nu se mai satură privindu-se: ba se mai și laudă în gura mare!

„Spuneți și voi, băieți, sunt eu de nasul vostru? Ia priviți-mă, urmă frumoasa, fandosindu-se, vedeți ce lin mi-e pasul? Cămașa mi-e cusută cu arnici roșu. Și ce panglici am pe cap! Nicicând n-o să vedeți voi altele mai frumoase! Tata mi le-a cumpărat pe toate, ca să mă ia cel mai destoinic voinic din lume”. Se întoarce zâmbind și dădu cu ochii de fierar.

Scoase un țipăt și se opri în fața lui, privindu-l aspru.

Fierarului i se muia ră picioarele.

E greu să descrii tot ce era întipărit pe chipul oacheș al minunatei fete: puteai citi pe el și asprime, dar și un fel de batjocură față de flăcăul fâstăcit, și ciudă, care-i îmbujora ușor obrajii;

simțămintele i se îmbinau pe față într-un tot atât de fermecător, încât alta nu-ți rămânea de făcut decât s-o săruți de mii și mii de ori.

— Pentru ce-ai venit aici? îl luă la rost Oxana. Vrei să te iau la goană cu vătraiul? Mari meșteri mai sunteți voi să vă furișați pe la fete. Intr-o clipită ați și mirosit că nu-s părinții acasă. Las-că vă cunosc eu! Da' ia spune: cu sipetul meu ce se aude? E gata?

— O să fie gata, sufletețul meu, o să fie gata după sărbători. Dacă-ai ști cât m-am muncit cu el. Două nopți n-am ieșit din fierărie. În schimb, nici fata popii n-o să aibă sipet ca tine. Ferecături ca la el n-am pus nici la brișcă pe care i-am lucrat-o căpeteniei sotniei de cazaci, atunci când m-a chemat la Poltava. Și să vezi ce înflorituri am să-i fac! Poți să colinzi întreg ținutul cu piciorușele tale albe, dar pereche n-ai să afli: tot numai flori roșii și albe. Va arde ca jăraticul. Nu te supăra pe mine, lasă-mă să-ți vorbesc, sau măcar să te privesc.

— Cine te oprește? Vorbește, privește-mă!

Oxana se așeză pe laviță și, uitându-se din nou în oglindă, se apucă să-și potrivească cozile pe cap. Își privi gâtul, cămașa cea nouă cusută cu arnici roșu, și un simțământ de mulțumire i se zugrăvi pe buze, pe obrajii fragezi și îi străluci în ochi.

— Dă-mi voie să șed lângă tine, spuse fierarul.

— Șezi, spuse Oxana, cu aceeași mulțumire pe buze și în ochi.

— Frumoasă, minunată Oxana, lasă-mă să te sărut! spuse iarăși flăcăul și, prinzând curaj, o strânse la piept cu gândul să-i fure o sărutare. Dar Oxana își feri obrajii, care mai-mai că ajunseseră sub buzele fierarului, și-l împinse cât colo.

— Ce mai vrei? Nu-ți ajunge mierea? Ți trebuie și lingură? Dă-mi pace! Mâinile tale sunt mai tari ca fierul! Și miroși a fum! Sigur că m-ai mânjit toată de funingine.

Spunând aceasta, se apropie din nou de oglindă și începu să se dichisească.

„Nu mă iubește, gândi fierarul, plecându-și capul amărât. Pentru ea totul e șagă; iar eu stau ca un prost în fața ei și o sorb din ochi. Și tot așa aș sta mereu și nu m-aș mai sătura privind-o! Minunată fată! Ce n-aș da eu să aflu ce-i în inima ei, cine i-o fi drag. Dar nu, de nimeni nu-i pasă. Nu se iubește decât pe ea; iar pe mine sărmanul nu face decât să mă chinuiască! Iar eu nu mai văd în juru-mi de amărât, și o iubesc cum n-a iubit și nici nu va iubi vreodată om pe lume!”

— E adevărat ce se spune că maică-ta e vrăjitoare? îl, întrebă Oxana, și începu să râdă. Râsul ei luminos îi năvăli flăcăului în suflet și-l simți pătrunzându-i în toată făptura. Dar curând îl cuprinse întristarea, la gândul că nu-i era dat să sărute obrazul care răsese atât de drăgălaș.

— Ce-mi pasă de maică-mea! Tu-mi ești și mamă, și tată, și tot ce am mai scump pe lume. Dacă m-ar chema țarul și mi-ar spune: „Vacula, fierarule, cere-mi ce-i mai bun din împărăția mea și-ți voi da totul; voi porunci să ți se facă o făurărie de aur și vei lucra cu ciocane de argint”. „Nu vreau, i-aș răspunde, nici făurărie de aur, nici nestemate, nici întreaga ta împărăție. Dă-mi-o mai bine pe Oxana mea”.

— Ian te uită cum ești! Numai că nici tatăl meu nu e prost. Ai să vezi dacă într-o bună zi nu se însoară cu maică-ta, spuse zâmbind șiret Oxana. Dar văd că fetele nu mai vin... De ce or fi întârziind oare? Ar fi timpul să înceapă colindele. Mi s-a urât de atâta așteptare.

— Dacă nu vin, atâta pagubă, frumoasa mea!

— Ba deloc! Cu ele or să vină negreșit și flăcăii. Atunci să te ții veselie! Și să vezi ce pățanii sugubețe or să-mi povestească care mai de care.

— Vrei să spui că petreci mai bine cu ei?

— Da, mai bine decât cu tine. A! Parcă a bătut cineva; sunt sigură că ei sunt.

„Ce să mai aștept? își spunea fierarul. Își bate joc de mine. În ochii ei nu prețuiesc mai mult decât o potcoavă ruginită. Da-nici eu n-o să mă las batjocorit. Să-l văd numai pe acela care-i place mai mult ca mine, și-l învăț eu minte...”

O bătaie în ușă și o voce, răsunând ascutit în gerul de afară: „Deschide!”, îi curmară gândurile.

— Stai că deschid eu, spuse fierarul și ieși înciudat în tindă, cu gândul să rupă coasta celui dintâi om care-i va ieși în cale.

Gerul se întetise și în văzduh se făcuse atât de frig, încât necuratul sărea de pe o copită pe alta și sufla în pumni, doar-doar și-o mai dezmoți mâinile înghețate. Și nici nu era de mirare că se rebegise în așa hal: era doar obișnuit să se foiască de dimineața până seara prin iad unde, după cum se știe, nu e ger ca la noi iarna, și unde se așeza din când în când în fața cuptorului cu scufia pe cap și, ca un adevărat bucătar-șef, îi răsucea pe păcătoși pe frigare, cu aceeași plăcere cu care gospodina prăjește îndeobște cărnații de Crăciun.

Vrăjitoarea simți și ea că o ciupește frigul, cu toate că era încotoșmănată, nevoie mare. De aceea, desfăcându-și brațele, împinse piciorul înainte, luând poziția unui om care alunecă pe patine, apoi, fără să miște o singură încheietură a trupului, coborî prin văzduh ca pe un derdeluș și nimeri drept în hogeac.

Diavolul se luă după ea și coborî în același fel. Dar cum dihania era mai dibace decât cel mai șmecher curtezan, nu e de mirare că la intrai ea în coș căzu chiar în cârca ibovnicei lui, și că se pomeniră amândoi printre cratițe, în vatra încăpătoare.

Vrăjitoarea dădu încet la o parte capacul de pe gura vetrei, ca să vadă dacă Vacula, fiul ei, nu adusese cumva niscaiva oaspeți. Încredințându-se că afară de sacii care stăteau în mijlocul încăperii, în casă nu mai era nimeni, ieși din vatră, își lepădă

cojocul călduros, se îndreptă din șale și nimeni n-ar fi crezut, văzând-o, că abia cu câteva clipe mai înainte zburase călare pe mătură.

Mama fierarului Vacula nu trecuse de patruzeci de ani. Nu era nici frumoasă, nici urâtă. De altfel, la vârsta aceasta e și greu să mai fi frumoasă. Era însă atât de meșteră să-i scoată din minți până și pe cei mai așezați cazaci, (cărora, în treacăt fie zis, puțin le păsa de frumusețe) încât pe la ea se perindau și primarul, și diaconul Osip Nichiforovici (bineînțele când nu era nevastă-sa acasă) și cazacul Corni Ciub, și cazacul Casian Sverbîguz. Și, spre marea ei laudă, știa să se poarte în așa fel cu fiecare, încât nici unuia nu i-ar fi trecut prin cap că nu este singurul. Dacă se întâmpla ca un mujic cu frica lui Dumnezeu sau un nobil – fiindcă așa își spuneau cazacii – îmbrăcat în cobeneac^[79] cu glugă, să meargă duminica la biserică sau, pe vreme urâtă, la cârciumă, cum să nu se abată și pe la Soloha, să mănânce colțunași grași, cu smântână, și să stea puțin la taifas, în casa bine încălzită, cu gospodina vorbăreață și primitoare? Deși în drum spre cârciumă nobilul făcea înadins un mare ocol, ținea morțiș că se oprește la Soloha numai și numai fiindcă îi era în drum. Când se întâmpla ca Soloha să meargă la biserică în zi de sărbătoare, îmbrăcată cu o fustă de-ți lua ochii, cu o pestelcă de nanchin și pe deasupra cu o altă fustă albastră, pe care erau aplicate mustăți de aur^[80] și se așeza lângă clirosul din dreapta, diaconul începea ca din întâmplare să tușească și să tragă fără să vrea cu ochii în partea aceea, iar primarul își mângâia mustața și-și trecea oseledețul^[81] după ureche, șoptind vecinului din strană: „Ei, strașnică muiere! Dracu' gol!”

Și Soloha îi saluta pe fiecare și fiecare își închipuia că numai pe el îl salută. Dar dacă cuiva i-ar fi plăcut să se amestece în treburile altora, și-ar fi dat pe dată seama că Soloha se uita la cazacul Ciub mai galeș decât la toți ceilalți. Ciub era vădud

și în fața casei lui se înălțau întotdeauna opt stoguri de grâu. Două perechi de boi voinici priveau pe uliță, scoțându-și capetele prin gardul de nuiiele și mugeau de fiecare dată când o zăreau pe cumătră-vacă sau pe moș-taurul cel gras. Țapul bărbos se cocoța tocmai sus pe acoperiș și behăia de acolo cu o voce pițigăiată, ca a primarului, întărâtând curcanii care se roteau prin curte, înfoindu-se. Se întorcea însă cu spatele de îndată ce-și zărea dușmanii de moarte: ștregarii satului, care-și băteau joc de țăcălia lui. Sipetele lui Ciub gemeau de pânză, scurteici și caftane cu galon de fir – răposatei lui soții îi plăcuse să se gătească. În grădină, în afară de mac, de varză și de floarea soarelui, se mai semănau în fiecare an două răzoare mari de tutun. Soloha socotea că nu ar fi deloc rău să-și sporească gospodăria cu tot acest avut al lui. Chibzuind de mai înainte felul în care le va rânduie pe toate, când îi vor încăpea pe mână, se arăta și mai binevoitoare față de cazac. Iar pentru ca fiul ei, Vacula, să nu cumva să izbutească să se apropie de fiica acestuia și să puie el mâna pe toate – în care caz de bună-seamă că nu i-ar mai fi îngăduit ei să-și bage nasul nicăieri – Soloha se folosea de mijlocul de care se folosesc de obicei toate cumetrele de patruzeci de ani: căuta să bage zâzanie între Ciub și fierar. Se prea poate ca tocmai aceste vicleșuguri puse la cale cu istețime să fi fost pricina pentru care babele satului începuseră să șoptească, mai cu seamă la petreceri, când beau un păhărel mai mult, ba că Soloha era vrăjitoare, ba că flăcăul Chiziacolupenco văzuse atârându-i la spate o coadă mare, cât un fus, ba că, într-o joi, cu trei săptămâni în urmă, tăiasse cuiva drumul în chip de pisică neagră, ba că într-o zi intrase în fuga mare în casa preotesei prefăcută în scroafă și cântând cocoșește își pusese pe cap căciula părintelui Condrat, făcându-se apoi nevăzută.

Odată, tocmai când bătrânele sporovăiau pe seama ei, întâmplarea făcuse să nimerească pe acolo Tâmiș Corosteavîi, văcarul satului. El nu pregetă să povestească cum vara trecută, chiar înainte de sîn Petru, când se culcase într-o noapte în grajd cu un șomoilog de paie sub cap, văzuse cu ochii lui cum vrăjitoarea, cu cozile despletite și numai în cămașă, se apucase să mulgă vacile. Iar el, din pricina farmecelor ce i le făcuse, nici nu se putuse clinti din loc. După ce mântuise de muls vacile, drăcoaica se apropiase de dânsul și-i unsese buzele cu ceva atât de grețos, încât după asta o zi întreagă a scuipat. Toate zvonurile astea erau însă cam îndoielnice, deoarece numai asesorul din Sorocinți era în stare s-o vadă pe vrăjitoare. De aceea, toți cazacii cu vază dădeau din mână neîncrezători când auzeau astfel de vorbe. „Mint javrele de babe!” răspundeau ei de fiecă dată.

Ieșind afară din vatră, Soloha își netezi părul, își potrivea fustele apoi, ca o bună gospodină, începu să deretice prin casă și să puie toate lucrurile la locul lor. Numai de saci nu se atinse: „Vacula i-a adus, Vacula să-i scoată!” Între timp, necuratul, întorcând din întâmplare capul tocmai în clipa când se lăsa din zbor în horn, și zărindu-l pe Ciub la braț cu cumătrul, la o bună bucată de casă, țâșni într-o clipită din nou afară din horn, le tăie drumul în fugă și prinse să răscolească în jur zăpada înghețată. Se stârni viscol. Văzduhul se înălbi. Neaua se ridica în volburi, prinzând drumeții ca într-o plasă deasă, amenințând să le astupe ochii, gura, urechile. După această ispravă, necuratul zbură din nou în horn, încredințat că Ciub și cumătrul se vor întoarce din drum, o să-l găsească acasă pe fierar și o să-i dea o papară zdravănă, de pe urma căreia să nu mai fie multă vreme în stare să ia în mână pensula și să mângălească hulitoarele-i născociri.

Într-adevăr, nici n-apucă bine viscolul să se stârnească și vântul să-i sufle în ochi, că Ciub se și burzului și, înfundându-și mai tare căciula pe cap, începu să suduie, ocărându-se și pe sine, și pe diavol și pe cumătru... Supărarea lui era însă prefăcută. Ciub era de fapt foarte bucuros că se pornise viscolul, nu de alta, dar până la diacon mai avea o bucată bună, cam de opt ori pe cât merseseră până aci. Drumeții făcură deci cale întoarsă. Vântul le sufla acum în ceafă. Din cauza vifornei, nu se zărea nici la doi pași.

— Stai, cumetre! Mi se pare că ne-am rătăcit! strigă Ciub, îndepărtându-se puțin de el. Nu văd nicio casă. Ptui, ce viscol! Ia-o, cumetre, pe dincolo, vezi nu cumva găsești tu drumul? Între timp eu caut pe aici. Ptui, pe un viscol ca ăsta numai necuratul te împinge să umbli; nu uita să strigi, îndată ce dai de drum! Vai ce de zăpadă mi-a aruncat în ochi satana!

Drumul nu se vedea defel. Apucând-o la întâmplare și rătăcind când înainte, când înapoi, cu cizmele lui înalte, cumătrul nimeri până la urmă drept la cârciumă. Brodeala aceasta îl bucură atât de mult, încât uită de toate și, scuturându-se de zăpadă, intră în tindă, fără să se mai sinchisească nici cât negru sub unghie de cazacul rămas în viforniță. În vremea asta, lui Ciub i se păru că a dat de drum; se opri locului și începu să strige pe cumătru cât îl ținea gura, dar văzând că nu se ivește nicăieri, se hotărî s-o pornească singur. După ce făcu o bucată nu prea mare, își zări gospodăria. Troiene mari se ridicau lângă casă. Zăpada atârna de pe acoperiș. Frecându-și mâinile înghețate de frig, se apucă să bată în ușă și să strige poruncitor fiicei sale să deschidă.

— Ce cauți aici? se răsti la el fierarul, ieșind în tindă.

Recunoscându-i glasul, Ciub se dădu câțiva pași înapoi. „Nu, nu, asta nu poate fi casa mea, își spuse el. Fierarul n-ar îndrăzni să vină în casa mea.

Dar dacă te uiți mai bine, nici a fierarului nu este. A cui să fie oare? Ei, asta-i bună! N-am recunoscut-o. E casa șchiopului. Levenco, care și-a luat de curând nevastă tânără. Numai casa lui seamănă cu a mea. Mi se păruse mie cam ciudat să fi ajuns atât de repede acasă. Dar Levenco este acum la diacon, asta o știu sigur: ce caută atunci fierarul la el?... Ehe-he! Cu siguranță vine pe la tânăra lui nevastă. Las' că-i bine!... Acum am priceput toată tărășenia!"

— Cine ești și de ce umbli pe la porțile oamenilor? se răsti și mai tare fierarul, apropiindu-se de el.

„Nu, n-am să-i spun cine sunt, gândi Ciub. Te pomenești că mă cotonogește, stârpitura asta blestemată!” Și, schimbându-și vocea, răspunse:

— Om bun. Am venit să vă înveselesc. Să vă colind puțin pe sub ferestre.

— Du-te la dracu' cu colindele tale cu tot! strigă mânios Vacula. Ce mai stai? N-auzi, cară-te!

Ciub avea el singur acest gând înțelept, dar îi fu ciudă că trebuia să asculte de porunca fierarului. Părea că un duh rău îl trăgea de mână și-l silea să nu se lase.

— Dar ce ți-e, de strigi așa? spuse el cu aceeași voce. Vreau să colind și atâta tot.

— Ei! După câte văd nu-nțelegi de vorbă bună. Și pe dată Ciub simți în umăr o lovitură zdravănă.

— Se vede treaba că ești pus pe bătaie! spuse el, dându-se puțin înapoi.

— Cară-te, n-auzi? Pleacă! strigă fierarul și-i trânti încă un pumn.

— Ce ți-e, omule! strigă iarăși Ciub, cu un glas care trăda și durere, și ciudă, și sfială. Ești pornit de-a binelea pe bătaie și încă dai, nu glumă!

— Cară-te! strigă din nou fierarul și trânti ușa.

— Ia te uită cum face pe viteazul! își spuse Ciub, rămânând singur în uliță. Îl vedeți cine e? Mare pricopseală. Și crezi tu că nu găsesc eu ac de jocul tău? Stai, măicuță, îți arăt eu ție! Mă duc

glonț la ipistat! Las-că vezi tu! N-am să mă uit că ești fierar și zugrav! Ei, drăcie, ar trebui să-mi cercetez spatele și umerii: cred că mi-a făcut vânătăi. M-a croit, nu glumă, blestematul! Păcat că e frig și nu vreau să-mi lepăd cojocul! Așteaptă tu, fierar ticălos, lua-tear dracu' cu fierăria ta cu tot! O să-mi joci cum am să-ți cânt eu, secătură blestemată! Da' ia stai nițel: dacă-i aici înseamnă că nu-i la el acasă. Carevasăzică, Soloha e singură. Hm! Și nu-i departe; ce-ar fi să trec pe la ea? Pe o vreme ca asta, nimeni nu o să dea peste noi. Și poate că... Iiii, da' rău m-a croit blestematul!"

Bodogănind astfel, Ciub își frecă spatele și o porni din loc. Gândul plăcerilor care-l așteptau la Soloha îi mai alina durerea și-l făcea să nu simtă gerul grozav care trosnea pe ulițe și căruia nici șuieratul viscolului nu putea să-i înăbușe trosnetul. Din când în când, pe fața cazacului, a cărui barbă și ale cărui mustăți fuseseră clăbucite de zăpadă mai abitir decât de orice bărbier care-și ține victima de nas ca un tiran, se ivea un zâmbet dulceag. Dacă zăpada nu s-ar fi învolburat năpustindu-se pieziș din toate părțile, Ciub ar fi putut fi văzut oprindu-se de mai multe ori, scărpinându-și spinarea și bodogănind fără încetare: „Rău m-a mai cotonogit blestematul de fierar!” apoi pornind din nou la drum.

În timp ce sprintenul domnișor cu coadă și cu bărbuță de țap, care o zbughise afară din hogeac, se lăsa din nou în vatră, săculețul în care ascunsese luna furată și pe care și-l prinsese la cingătoare se agăță din greșeală de cuptor și se deschise; folosindu-se de acest prilej, luna zbură prin hornul Solohăi afară din casă, ridicându-se lin pe cer. Totul se luminează dintr-odată. De viscol nici urmă. Zăpada scânteie ca o câmpie de argint, presărată toată cu stele de cleștar. Gerul se mai înmuie parcă. Pâlcuri de flăcăi și fete se iviră de pretutindeni, ducându-și traistele. Cântecel

prinseră să răsune, și rar se mai putea vedea o casă, sub ale cărei ferestre să nu se îngrămădească colindătorii.

Ce minunat strălucea luna! Și ce nespus de plăcut e să hoinărești prin îmbulzeala de fete care chicotesc și cântă și de flăcăi gata la toate glumele și șotiile pe care îți vine să le faci pe o noapte atât de voioasă. Cojocul gros ține cald; obrajii îți ard tot mai tare de ger; iar la ghidușii te împinge de la spate însuși diavolul.

Un stol de fete, cu traistele de braț, dădură buzna în casa lui Ciub și o înconjură pe Oxana. Strigăte, hohote, ciripit de glasuri îl asurziră deodată pe fierar. Toate se grăbeau, care mai de care, să-i povestească ceva nou frumoasei și își deșertau traistele ca să se fălească cu lipiile, cârnații și colțunașii pe care-i primiseră din belșug pentru colindele lor. Oxana părea în culmea fericirii, vorbea când cu una când cu alta, și râdea neîncetat. Fierarul se uita cil un fel de ciudă și pismă la veselia ei și blestema colindele deși altădată se prăpădea după ele.

— Odarca, spuse zglobiu frumoasa, întorcându-se către una dintre fete, ai pantofiori noi! Vai, ce frumoși sunt! Au și fire de aur! Bine de tine, Odarca, ție are cine să-ți cumpere de toate; mie n-are cine să-mi ia pantofiori atât de frumoși!

— Nu te mâhni, nu-ți fă inimă rea, minunata mea Oxana! se grăbi s-o mângâie fierarul. Am să-ți găsesc eu niște papucași din care poartă doar cele mai alese duci.

— Tu? spuse repede Oxana, privindu-l cu dispreț. Să vedem unde o să găsești tu pantofiori care să merite piciorul meu. Doar dacă o să mi-i aduci pe-ai țarinei!

— Ia te uită ce-i pofteste inimioara! strigară râzând fetele.

— Da, urmă Oxana cu mândrie, fiți cu toate martore: dacă fierarul Vacula îmi aduce pantofiorii

pe care-i poartă țarina, pe legea mea că-l iau îndată de bărbat.

Fetele plecară, luând cu ele pe frumoasa răsfățată.

— Râzi, râzi! își spuse fierarul ieșind în urma lor. Și eu râd de mine! Mă tot gândesc și nu pot să mă dumiresc unde mi-s mințile. Oxana nu mă iubește. Ce pot să fac! Parcă numai ea e pe lume? Slavă Domnului, fete frumoase mai sunt multe în sat. Și apoi, Oxana nu va fi niciodată o bună gospodină. Nu știe decât să se gătească. Nu, zău, ajunge! E timpul să-mi bag mințile-n cap!

Dar chiar în clipa în care fierarul se credea mai hotărât, un duh rău îi aducea în gând chipul zâmbitor al Oxanei, care îi spunea batjocoritor: „Fă rost, fierarule, de pantofiorii țarinei și mă mărit cu tine!” Totul se năruia atunci într-însul și din nou nu se mai gândea decât la ea.

Pâlcurile de colindători – flăcăii de o parte și fetele de alta – zoreau din uliță în uliță. Dar fierarul mergea și nu vedea nimic; nu mai lua parte la veselia și la petrecerea, care altădată îi erau mai dragi ca orice.

Între timp, împielitatul se arăta din ce în ce mai drăgăstos cu Soloha: îi săruta mâinile cu aceleași schimonoseli ca și asesorul când venea pe la preoteasă. Își ducea palmele la inimă, ofta și până la urmă îi spunea verde, că dacă nu se înduplecă să-i potolească patima și să-l răsplătească după cum se obișnuiește, este gata la orice; ce mai una alta, se aruncă în apă, iar sufletul și-l trimete drept în focul iadului. Dar Soloha nu era chiar atât de crudă, și-apoi ucigă-l toaca uneltea – după cum se știe – mână în mână cu ea. Și apoi, ei îi plăcea nespus să vadă cât mai mulți bărbați gudurându-se pe lângă ea și rareori era fără tovarășie; în seara aceasta tocmai se aștepta să rămână singură, deoarece toți gospodarii cu vază ai satului erau poftiți la diacon la cutca. Toate merșeră însă pe

dos: abia își arătase ucigă-l toaca pretențiile, și deodată se auzi o bătaie în ușă, urmată de vocea puternică a primarului. Soloha dădu fuga să deschidă, iar diavolul sprinten se băgă într-unul dintre sacii ce se aflau pe jos.

Scuturând zăpada de pe căciulă și luând din mâinile Solohăi păhărelul de votcă, primarul povesti că se răzgândise să mai meargă la diacon, din pricina viscolului; văzând lumină la casa ei, se abătuse din drum cu gândul să petreacă seara aceasta cu ea.

N-apucă primarul să-și sfârșească vorba, și în ușă se auzi o nouă bătaie urmată de vocea diaconului.

— Ascunde-mă undeva, șopti primarul, nu vreau să mă întâlnesc tocmai acum cu diaconul.

Soloha chibzui un timp unde să ascundă un musafir atât de mătăhălos; în cele din urmă se hotărî pentru sacul cel mai mare cu cărbuni; deșertă cărbunii într-un hârdău și matahala de primar se făcu nevăzută în sac: cu mustață, cu cap și cu căciulă cu tot.

Diaconul intră dârdâind de frig. Frecându-și mâinile, spuse că din pricina viscolului nimeni nu venise la dânsul dar că el nu pregetase să înfrunte urgia, bucuros să petreacă măcar câteva clipe în tovărășia ei. Se apropie apoi mai mult de dânsa, tuși, zâmbi, mângâie cu degetele sale lungi brațul ei dezgolit, plinuț, și spuse cu un aer în care se citea și șiretenia și mulțumirea de sine:

— Ce-i asta, minunată Soloha? apoi se dădu puțin înapoi.

— Ce să fie? Ia... brațul, Osip Nichiforovici! răspunse Soloha.

— Hm! brațul! chicoti diaconul, încântat de acest început și făcu vreo câțiva pași prin cameră. Dar asta ce-i, neprețuită Soloha? spuse el iarăși cu același ton, apropiindu-se de ea, ciupind-o ușor de gât și dându-se înapoi în același fel.

— Parcă dumneata nu vezi, Osip Nichiforovici! răspunse Soloha. Gâtul, și pe gât – salba.

— Hm! gâtul, salba! He! he! he! și diaconul făcu din nou câțiva pași prin odaie, frecându-și mâinile. Dar asta ce-i, fermecătoare Soloha?...

De data aceasta nu se mai poate ști unde avusese de gând diaconul să-și pună degetele lui lungi, căci se auzi din nou o bătaie în ușă, odată cu glasul cazacului Ciub.

— Vai, Doamne sfinte! Un străin! strigă înspăimântat diaconul. Ce o să se întâmple dacă dă aici de mine... O persoană de rangul meu!... O să ajungă până la urechile părintelui Condrat!...

Dar adevărata spaimă a diaconului era alta: mai mult ca de orice, lui îi era teamă ca nu cumva să afle ceva jumătatea lui, care și așa, cu mâna ei necruțătoare făcuse din coada lui, înainte vreme groasă, una subțirică tare.

— Pentru Dumnezeu, prea cinstită Soloha, bâlbâi el, tremurând din tot trupul. Bunătatea dumitale, cum spun scrierile lui Luca, capitolul treispre... treispre... Auzi, bate la ușă, pe Dumnezeu că bate! Vai, ascunde-mă undeva!

Soloha răsturnă cărbunii dintr-un alt sac în hârdău și diaconul, cam puținel la trup, se băgă înăuntru, așezându-se chiar la fund, în așa fel, încât deasupra mai încăpea cam vreo jumătate de sac de cărbuni.

— Bună seara, Soloha! spuse Ciub, intrând în casă. Nu te așteptai să vii? Ce zici? Așa-i că nu te-ai așteptat? Poate că te stingheresc... urmă el, și fața i se luminea de un zâmbet vesel și plin de tâlc, care dădea din timp de știre că mintea lui greoaie se muncea, pregătindu-se să dea drumul unei glume înțepătoare și istețe. Poate că petreceai cu cineva!... Poate că ai și ascuns pe cineva, hai? și fericit de acest gând năstrușnic, Ciub râse, umflându-se în pene, încredințat că era singurul care se bucură de bunăvoința Solohăi. Ei, Soloha, acum dă-mi să beau votcă. Mi-a înghețat gâtulejul

de gerul ăsta blestemat... Ce mai noapte de ajun ne-a dat Dumnezeu! S-a pornit o viforniță... ce viforniță... Aoleu, mi-au înghețat mâinile, nici cojocul nu pot să mi-l deschii! Ce viscol!..

— Deschide! răsună un alt glas în stradă, urmat de o bătaie în ușă.

— Bate cineva? spuse Ciub oprindu-se.

— Deschide! strigă glasul de afară, mai tare ca prima oară.

— ăsta e fierarul! zise Ciub, luându-și căciula. Soloha, ascunde-mă unde știi! Pentru nimic în lume nu vreau să dau cu ochii de satana, de stârpitura asta blestemată, deie Domnul să i se facă sub amândoi ochii câte o umflătură cât o șură!

Speriată și ea, Soloha se frământa ca o bezmetică și, zăpăcindu-se, îi făcu semn lui Ciub să se vâre în același sac în care se ascunsese și diaconul. Sărmanul diacon nici nu îndrăzni să sufle sau să-și trădeze durerea prin vreun geamăt, când matahala de mujic i se așeză pe cap, punându-i cizmele înghețate pe amândoi umerii.

Fierarul intră fără să rostească o vorbă, fără să-și scoată căciula, și aproape că se prăbuși pe laviță. Se vedea cât de colo că nu era în apele lui.

În timp ce Soloha închidea ușa după el, cineva bătu din nou. Era cazacul Sverbîguz. Acesta nu mai putea fi ascuns în sac, pentru că nici nu se putea găsi un sac pe măsura lui. Era mai greu chiar decât primarul și mai înalt de statură decât cumătrul lui Ciub. De aceea Soloha îl duse în grădina de zarzavat și stătu să-i asculte acolo păsul.

Cu gândul aiurea, fierarul își rotea privirea prin colțurile încăperii, oprindu-se din când în când ca să asculte cântecele colindătorilor care răsunau în depărtare. În cele din urmă, ochii îi căzură asupra sacilor. „Ce caută aici sacii ăștia? Demult ar fi trebuit să-i scot afară. Din pricina dragostei mele neroade, m-am năucit de tot! Măine e zi de

sărbătoare și eu am lăsat buclucul ăsta în mijlocul casei. Hai să-i duc în fierărie!”

Fierarul se apropie întâi de sacii cei mari și îi legă strâns, gata să-i pună în spinare. Se vede că gândurile lui rătăceau, Dumnezeu știe pe unde, altfel l-ar fi auzit pe Ciub scrâșnind atunci când îi prinse părul odată cu frânghia cu care lega sacul, iar pe zdravănul primar sughițând îndeajuns de deslușit.

— Nu-mi va ieși oare niciodată din cap nemernica asta de Oxana? spunea fierarul. Nu vreau să mă mai gândesc la ea și uite că mereu și parcă înapoi, numai la ea mi-e gândul. de ce oare e rânduie așa, ca gândul să-ți intre în cap, fără să vrei? Da-ce dracu’? Sacii parcă ar fi mai grei ca înainte! Se vede că s-a mai pus în ei și alte drăcovenii în afară de cărbuni. Ce prost sunt! Am uitat că totul mi se pare acum mai greu. Altădată puteam să îndoi și să dezdoi cu o singură mână un pitac de cinci copeici și o potcoavă iar acum nu sunt în stare să ridic niciun sac cu cărbuni. Curând o să mă sufle vântul. Tăcu o clipă, apoi prinzând curaj, se oțărî: — Nici așa! Parc-aș fi o babă! N-o să las pe nimeni să-și bată joc de mine. Zece saci ca ăștia să fie, și tot o să-i ridic... Și pe loc încărcă în spinare sacii pe care nici doi oameni voinici nu i-ar fi putut duce.

— Să-l iau și pe ăsta! urmă el, ridicând unul mai mic, pe fundul căruia ședea ghemuit diavolul. În ăsta mi se pare că mi-am pus sculele. Spunând aceasta, ieși din casă fluierând cântecul:

Nu e de mine să-mi pun mintea cu o femeie

Cântecele și chiotele răsunau din ce în ce mai tare. Mulțimea celor ce se îmbulzeau pe ulițe sporise cu vecini veniți din alte sate. Flăcăii se țineau de ștrengării și se zbenguiau în voie. Deseori, între două colinde se auzea câte un Cântec vesel ticluit la repezeală de câte un tânăr

cazac. Sau deodată cineva din mulțime dădea drumul, în loc de colind, la plugușor și urla cât îl ținea gura:

*Darnic gospodar
Dă-ne-n traistă iar
Colțunași, păsar,
Pâine și-un cârnat.*

Hohote de râs răsplăteau pe glumeț. Prin ferestrele care se deschideau apărea mâna uscățivă a vreunei bătrâne cu un cârnat sau o bucată de plăcintă, – căci numai bătrânele și părinții, oameni așezați, erau singurii care rămăneau acasă. Flăcăii și fetele își întindeau care mai de care traistele și prindeau darul. Într-un loc, flăcăii veniți din toate părțile înconjuraseră un stol de fete: gălăgie, strigăte, unul arunca un bulgăre de zăpadă, altul îi smulgea vecinului traista plină... Dincolo, fetele prindeau un flăcău, îi puneau piedică și el se ducea de-a-berbeleacul, cu traistă cu tot. S-ar fi zis că erau porniți să se veselească cât era noaptea de lungă. Și parcă înadins noaptea era numai scânteiere, iar lumina lunii părea și mai albă din pricina strălucirii zăpezii.

Fierarul se opri cu sacii-n spinare. I se păru că printre glasurile fetelor aude ciripitul și râsul subțirel al Oxanei. Toate vinișoarele tresăriră în el; trânti la pământ sacii cu atâta putere încât diaconul, care se găsea la fund, gemu de durere și starostele sughiță zgomotos. Și aruncând sacul cel mic pe umăr, se alătură mulțimii de flăcăi care se ținea pe urmele pâlcului de fete, în mijlocul cărora i se păruse că aude glasul Oxanei.

„Nu se înșelase: ea era; falnică, de-ai fi zis că-i o țarină! Și cum îi mai străluceau ochii negri! Un flăcău chipeș îi povestea ceva; desigur, ceva hazliu, pentru că ea râdea din toată inima. Dar așa era ea: râdea întotdeauna”. Fără voia lui, și fără să

priceapă singur cum, fierarul se strecură cu greu prin mulțime și se apropie de dânsa:

— A, erai și tu pe aici, Vacula? Să trăiești! spuse frumoasa, cu același zâmbet care-l scotea din minți. Ei, ai colindat mult? Vai, ce sac mic ai pe umeri! Dar pantofiorii pe care-i poartă țarina? I-ai aflat pe undeva? Fă rost de ei și mă mărit cu tine! Și, izbucnind în râs, fugi cu stolul de fete.

Fierarul rămase înlemnit. „Nu, nu mai pot, nu mai am putere... murmură el într-un târziu. Doamne sfinte, de ce era oare atâta de îndrăcit de frumoasă? Privirea ei, vorba ei, totul mă arde, mă mistuie... Nu, mi-e peste putință să mai îndur! Trebuie să sfârșesc cu toate: piei, suflete al meu, mă duc să mă înec într-un ochi de gheață și bun rămas!”

Și, cu un pas hotărât, ajunse din urmă pâlcul de fete, se apropie de Oxana și-i spuse fără să mai sovăie:

— Bun rămas, Oxana! Caută-ți un mire după voia ta, prostește pe cine vrei; pe mine n-o să mă mai vezi pe lumea asta.

Frumoasa păru mirată, vru să spuie ceva, dar fierarul făcu un semn cu mâna și fugi.

— Încotro, Vacula? strigară flăcăii, văzându-l cum aleargă.

— Bun rămas, fraților! le răspundea fierarul. De-o vrea Dumnezeu, ne vom vedea pe lumea cealaltă; dar pe lumea asta nu ne mai e dat să petrecem. Bun rămas; nu mă vorbiți de rău! Spuneți-i părintelui Condrat să facă un parastas pentru odihna sufletului meu păcătos. N-am avut vreme să înflorez, păcătosul de mine, lumânările pentru icoana făcătorului de minuni și a Maicii Domnului, din pricina îndeletnicirilor mele lumești. Tot ce se va găsi mai de preț în lada mea, dăruiesc bisericii. Bun rămas!

Spunând aceasta, fierarul o luă din nou la goană, cu sacul în spinare.

— S-a smintit! spuneau flăcăii.

— Suflet rătăcit! mormăi cu smerenie o bătrânică ce trecea pe acolo. Să dau fuga să povestesc cum s-a spânzurat fierarul.

Între timp, Vacula, după ce mai străbătu în fugă încă vreo câteva ulițe, se opri să mai prindă suflare. „Da-la urma urmei încotro alerg? se gândi el. Nu-i totul pierdut. Să mai încerc. Se spune că Pațiuc Pântecosul, cazacul din Zaporojie, s-ar avea bine cu toți diavolii și că poate să facă orice vrea. Să mă duc la el. Oricum sufletul meu e sortit pierzaniei.”

Auzind aceasta, necuratul, care stătuse atâta vreme fără să se clintească, prinse să sară în sac de bucurie. Dar fierarul, crezând că făcuse cumva o mișcare greșită și hurducase sacul, îi trase un pumn zdravăn și, săltându-l pe umeri, se îndreptă spre casa cazacului.

Pațiuc Pântecosul fusese cândva zaporojean. Dar nimeni nu știa dacă fusese alungat sau fugise singur de-acolo. Se aciuse de multă vreme la Dicanca, de vreo zece-cincisprezece ani. La început, trăia ca un adevărat zaporojean: nu făcea nimic; dormea trei sferturi din zi, mânca cât șase cosași și bea dintr-odată aproape o vadră întreagă; de altfel, avea și unde să încapă în el atâta: de statură nu prea era înalt, dar în lățime era de pomină. Fiindcă, după toate, mai purta și niște șalvari atât de largi, încât oricât de mare ar fi făcut pasul, tot nu i se vedeau picioarele și ai fi jurat văzându-l, că pe uliță se rostogolește un poloboc de gorilcă. Poate că tocmai de aceea și fusese poreclit Pântecosul. Nu trecuseră nici câteva zile de când se pripășise în sat, și i se și dusesse vestea că era vraci. Cum se îmbolnăvea cineva, îl chema îndată pe Pațiuc; și era destul să descânte pe șoptite, ca să ia boala, ca cu mâna. Dacă se întâmpla ca vreun nobil hămesit să se înece cu un os de pește, Pațiuc știa să-i dea cu atâta iscusință un pumn în spate, încât osul o pornea într-acolo

unde trebuia, fără să vatăme preacinstitul gâtlej. În ultima vreme, oamenii îl vedeau tot mai rar. Pricina era poate și lenea, dar, mai ales pântecul, care îl împiedica să iasă pe ușă. Dacă aveau nevoie de el, creștinii trebuiau să meargă ei la dânsul.

Fierarul intră, nu fără oarecare sfială, și-l văzu pe Pațiuc stând pe jos turcește, cu o putinică în față, pe care se afla așezată o strachină cu găluște. Strachina fiind înadins pusă în dreptul gurii, pântecosul apleca ușor capul și, fără să miște un deget, sorbea din zeamă, apucând din când în când cu dinții câte o gălușcă.

„Ce să zic, gândi în sinea lui Vacula, ăsta e și mai leneș decât Ciub. Țla măcar mănâncă cu lingura, dar ăsta nu vrea nici măcar mâna să-și ostenească”.

Se vede că Pațiuc era tare ocupat cu găluștele, fiindcă părea că nici nu băgase în seamă venirea fierarului care, de îndată ce trecu pragul îi și făcu o plecăciune adâncă.

— Am venit la luminăția ta, Pațiuc, spuse Vacula, ploconindu-se din nou.

Pântecosul Pațiuc ridică ochii, apoi, fără să se turbure, se puse din nou să înfulece la găluște.

— Să nu-ți fie cu supărare și să nu crezi că pomenesc de asta ca să te jignesc cu ceva, încep fierarul prinzând curaj, dar se spune că tu ești neam cu diavolul.

Rostind acestea, Vacula se sperie, părându-i-se că vorbise totuși prea pe șleau și că își îndulcise prea puțin cuvintele și fiindcă se aștepta ca Pațiuc să apuce putina și să i-o arunce în cap cu strachină cu tot, se trase mai la o parte și se feri cu mâneca, pentru ca zeama fierbinte a găluștelor să nu-l stropească.

Pațiuc se mărgini însă să-l privească, apoi se puse din nou pe mâncat. Prințând și mai mult curaj, fierarul se hotărî să-și spună păsul:

— Am venit să-mi faci un mare bine, Pațiuc! Deie-ți Domnul de toate, bunătați din belșug și

pâine, „proporțional”. – Fierarul știa câteodată să strecoare câte o vorbă la modă. Așa învățase el când fusese la Poltava, de-i vopsise căpeteniei sotniei de cazaci gardul de scânduri. – Altfel nu-mi mai rămâne decât să-mi fac seama, păcătosul de mine! Nimeni nu-mi mai poate ajuta pe lumea asta! Fie ce-o fi, trebuie să-i cer ajutor însuși diavolului. Ce zici, Pațiuc? stăruie fierarul, văzând tăcerea pântecosului. Ce trebuie să fac?

— Când ai nevoie de dracu’, te duci la dracu’! grăi în cele din urmă Pațiuc, fără să-și ridice ochii și continuând să înfulece la găluște.

— Păi de asta am și venit aici, răspunse fierarul, tăcând o plecăciune. Afar’ de tine, socot că nimeni pe lume nu cunoaște drumul care duce la el.

Pațiuc nu rosti niciun cuvânt, ci continuă să soarbă și să mestece găluștele rămase.

— Fă-ți pomană cu mine, om bun, nu zi ba! îi dădea ghies fierarul. Carne de porc, cârnați, făină de hrișcă^[82], pânză, mei și mai câte altele, la nevoie se găsesc de toate, cum e obiceiul între oameni cumsecade... Nu o să ne zgârcim. Spune-mi, cel puțin, cam cum să nimeresc drumul la el?

— Când ai pe diavol în cârcă, nu-i cale lungă până la el! grăi Pațiuc cu nepăsare, fără să se clintească din loc.

Vacula își aținti ochii asupra lui, ca și cum ar fi putut să-i citească pe frunte deslușirea acestor cuvinte: „Ce-o fi vrând să spună?” părea că întreabă fiecare trăsătură a feței lui, iar gura întredeschisă se pregătea parcă să înghită primul cuvânt, ca pe-o gălușcă. Pațiuc tăcea însă. Și Vacula își dădu seama deodată că din fața pântecosului pieriseră și găluștele, și putinica; iar în locul lor, pe podea, se aflau acum două străchini de lemn, una plină cu colțunași, cealaltă cu smântână. Gândul și ochii fierarului se opriră fără voia lui asupra străchinilor. „Să vedem, își spuse el, cum o să mănânce Pațiuc colțunași. Cu siguranță că n-o să se aplece ca să-i soarbă ca pe

găluște; de altfel, nici nu se poate, trebuie să-i înmoaie mai întâi în smântână”.

Nici n-apucă însă să-și încheie bine gândul, și Pațuic căscă gura; se uită la colțunași și căscă gura și mai tare. Un colțunaș sări din strachină, se rostogoli în smântână, se răsturnă pe cealaltă parte, sări în sus și țușt! în gura cazacului. Pațuic îl înghiți și căscă din nou gura; un alt colțunaș apucă aceeași cale. Pațuic nu-și dădea decât osteneala să mestece și să înghită.

„Mare minune!” gândi fierarul, căscând gura de uimire și, pe dată se pomeni și el cu un colțunaș în gură și cu buzele spoite cu smântână. Scuipând colțunașul și ștergându-și buzele, fierarul începu să se gândească la minunile acestei lumi și la istețimea la care îl duce pe om puterea necurată. Și cu atât mai mult se încredința că numai Pațuic îl poate ajuta. „Să-i mai trag o plecăciune, ca să-l fac să priceapă despre ce e vorba? Dar ce naiba! Astăzi este doar zi de post și el se îndoapă cu colțunași! Colțunașii sunt de dulci! Zău că prost mai sunt – stau aici și mă umplu de păcate! înapoi!” Și evlaviosul fierar o zbughi ca un nebun afară din casă.

Dar ucigă-l toaca, pitit în sac cum era, se bucurase nevoie mare, și nu putea să lase să-i scape din mână o pradă atât de bună. De îndată ce Vacula puse sacul jos, necuratul sări din el și i se așeză călare drept în cârcă.

Pe fierar îl trecură fiorii. Îngrozit, alb ca varul la față, nu știa ce să facă; se gândi să-și facă semnul crucii... Dar ucigă-l toaca, aplecându-și botul de câine spre urechea lui dreaptă, îi șopti:

— Eu sunt prietenul tău. Sunt gata să fac totul pentru tovarășul și prietenul meu! O să-ți dau bani cât porțestești, îi chicoti el apoi în urechea stângă. Oxana va fi chiar azi a noastră, adăugă el, întorcându-și din nou botul spre urechea dreaptă a flăcăului, care stătea și cugeta.

— Fie! spuse el în sfârșit. Pentru o astfel de răsplată sunt gata să fiu al tău!

Împielițatul bătu din palme și de bucurie se puse să joace pe spatele fierarului. „Acum mi-ai căzut în mână, se gândea el, acum o să mă răzbun eu pe tine, drăguțule, pentru toate mângălelile și năzbâtiile pe care le pui pe seama diavolilor. Ce o să zică tovarășii mei când o să afle că cel mai cuvios om din întreg satul e în puterea mea?” Pe ucigă-l toaca îl umflă râsul gândindu-se cum o să crape de necaz întreaga seminție cu coadă din iad, și cum o să turbeze mai ales diavolul cel șchiop, care era socotit printre ei drept cel dintâi în năstrușnice născociri.

— Ei, Vacula, chicoti diavolul fără să se dea jos de pe grumazul fierarului, parcă temându-se ca acesta să n-o ia cumva la fugă, tu știi că fără zdelcă^[83] nu se face nimic?

— Sunt gata, spuse fierarul, dar am auzit că la voi se iscălește cu sânge. Așteaptă să scot un cui din buzunar! Spunând aceasta duse mâna la spate și haț, îl apucă pe diavol de coadă.

— Ia te uită ce șugubăț e! strigă necuratul râzând. Hai, lasă șaga, ajunge!

— Stai, nenișorule! Ia să vedem cum te împaci cu asta? strigă fierarul și-și făcu semnul crucii. Iar diavolul se făcu dintr-odată blând ca un mieluşel. Așteaptă, – adăugă Vacula, trăgându-l de coadă, jos la pământ, – am să te învăț eu minte să mai îndemni la păcat pe oamenii de treabă și bunii creștini! Și, fără să-i dea drumul, sări călare pe el și ridică din nou mâna, pentru a face semnul crucii.

— Fie-ți milă de mine, Vacula! se văicări necuratul. Tot ce-ți lipsește, am să-ți dau. Toate voile am să ți le fac; lasă-mi numai sufletul în liniște și nu face deasupra mea semnul ăsta cumplit!

— Hm, auzi-l cum se mai jeluiește afurisitul de neamț! Acuma știu ce am de făcut. Să mă duci, diavole, pe spinarea ta ca o pasăre! M-auzi?

— Încotro? întrebă plângăreț ucigă-l toaca.

— La Petersburg, drept la țarină! Și fierarul înlemni de spaimă, simțindu-se deodată ridicat în văzduh.

Oxana cugetă multă vreme la ciudatele cuvinte ale fierarului. Ceva îi spunea că se purtase mult prea aspru cu dânsul. Cine știe ce lucruri nesăbuite e în stare să facă! „Te pomenești că, de necaz, se îndrăgostește de o altă fată și de ciudă o să înceapă să spună că aceea-i mai frumoasă! Dar nu! El tot pe mine mă iubește. Eu sunt atât de frumoasă, încât n-o să mă schimbe pentru nimic în lume cu alta. Cu siguranță că glumește, se preface. Să vezi că n-or să treacă nici zece minute și o să vină din nou să mă vadă. E adevărat că am fost prea rea cu dânsul. Trebuie să-l las să mă sărute, dar bineînțeles, ca și cum ar fi fără voia mea. Vai, ce-o să se mai bucure!” Și, luând această hotărâre, frumoasa ușuratică se porni din nou să glumească cu prietenele sale.

— Stați puțin, zise una dintre ele. Fierarul și-a uitat sacii. Ia uitați-vă ce mai saci! El n-a colindat ca noi, cu traista; în sacii ăștia ai zice că au fost aruncate ciozvărte întregi de berbec; cât despre cârnați și pâini, se vede treaba că nici nu se pot număra. Ce belșug! Să tot mănânci și să te sature, până s-or sfârși sărbătorile!

— Ăștia-s sacii fierarului? întrebă Oxana. Hai să-i ducem iute la mine acasă și să ne uităm pendelete ce-a adunat în ei.

Se porniră toate pe răs.

— Păi, nici măcar nu-i putem ridica de jos! strigă deodată pâlcul de fete într-un singur glas, străduindu-se să clintească sacii.

— Stați, spuse Oxana, să dăm repede fuga după o sanie!

Și fugiră toate după sanie.

Prizonierilor li se urâse de-a-binelea de atâta stat în saci; cât despre diacon, făcuse cu degetul într-o parte o gaură destul de măricică și, dacă n-ar fi fost atâta forfotă, poate c-ar fi găsit el un mijloc să iasă afară; dar să răsară așa din sac în fața tuturor, să se facă de ocară, nu, la asta nu se putea învoi; astfel că se hotărî să aștepte, gemând încetișor sub cizmele mocofane ale lui Ciub. Cazacul nu dorea nici el mai puțin libertatea, mai ales că simțea sub el ceva, pe care era tare neplăcut să șezi. Dar auzind hotărârea fiicei sale, se liniști și nu mai vru să iasă, gândindu-se că oricum, până acasă ar mai fi avut de făcut cel puțin o sută de pași, ba poate chiar două, pe când așa... Și apoi, odată ieșit, trebuia să te dichisești, să-ți închei cojocul, să-ți strângi cureaua. Câtă tevatură! Pe deasupra, îi rămăsese și căciula la Soloha. Mai bine să-l ducă fetele cu sania. Se întâmplă însă cu totul altfel decât se așteptase Ciub. În timp ce fetele erau plecate după sanie, cumătrul cel uscățiv ieșea de la cârciumă supărat foc. Cârciumăreasa nu se îndupleca nici în ruptul capului să-i dea de băut pe datorie; atunci se hotărâse să aștepte, doar-doar o veni vreun nobil cu frica lui Dumnezeu care să-l ospăteze. Dar parcă înadins toți nobilii rămăseseră în seara asta acasă și, ca buni creștini, își mâncau cuteaua în sânul familiei. Mergând așa și cugetând la vremurile dezmățate pe care le trăia și la inima de piatră a cârciumăresei, dădu peste saci și se opri uimit.

— Ia te uită ce saci a lăsat cineva în drum, spuse el cătând cu ochii în toate părțile. Trebuie să fie în ei și carne de porc. Ce noroc pe ăl de-a colindat, să primească atâtea bunătăți! Tii, ce mai saci! Măcar de-ar fi plini numai cu colțunași și turte, și încă ar fi strașnic! Chiar dacă n-aș găsi în ei decât lipii, și tot ar fi bine. Lipiile sunt gustoase, și cârciumăreasa dă pentru fiecare lipie o cinzeacă de votcă. Să iau măcar unul dintre saci, dar mai repede, să nu mă vadă careva! — Și pe dată încărcă

pe umeri sacul în care se afla Ciub și diaconul, dar simți că-l apasă prea greu. — N-o să-l pot duce de unul singur, zise el, dar iată, parcă înadins, vine țesătorul Șapovalenco. Bună seara, Ostap!

— Să trăiești! răspunse țesătorul, oprindu-se.

— Încotro mergi?

— Ia, așa, unde m-or duce picioarele.

— Ajută-mă, om bun, să duc sacii! Cineva a colindat și i-a aruncat în mijlocul drumului. O să împărțim bunătățile pe din două.

— Sacii ăștia? Dar ce-i în ei? Plăcinte cu jumări sau lipii?

— Cred că sunt de toate.

Smulseră în grabă niște pari dintr-un gard de nuiele, puseră sacul deasupra și-l ridicară pe umeri.

— Și unde-l ducem? La cârciumă? întrebă țesătorul.

— Eu așa aş zice, să-l ducem la cârciumă, dar vezi că blestemata aia de cârciumăreasă n-o să ne creadă și te pomenești că mai spune că l-am furat de undeva; și apoi, abia am ieșit de la cârciumă. Hai mai bine să-l ducem la mine. N-o să ne stingherească nimeni; nevastă-mea nu-i acasă.

— Ești sigur că nu-i acasă? întrebă prevăzător țesătorul.

— Nu mi-am pierdut, slavă Domnului, mințile, zise cumătrul. Numai necuratul m-ar putea duce acolo unde-i ea. Cred că o să se vânture cu babele pe ulițe până-n zori.

— Cine-i acolo? strigă femeia cumătrului, care auzind în tindă tărăboiul făcut de cei doi prieteni, deschisese ușa.

Cumătrul înlemni.

— Na-ți-o bună! icni țesătorul, căruia i se muiaseră picioarele.

Nevasta cumătrului era o comoară, cum se găsesc destule pe lumea asta. Ca și bărbatul ei, nu stătea aproape niciodată acasă, ci cât e ziua de lungă își făcea veacul pe la cumetre, pe la

bătrânele mai înstărite, pe care le lingușea și unde se și îndopa vârtos. Nu se lua la bătaie cu bărbat-său decât dimineața, fiindcă numai atunci mai apuca din când în când să-l vadă. Casa lor era de două ori mai veche decât șalvarii pisai ului de plasă; din acoperiș lipsea pe alocurea stuful. Din gardul de nuiele nu mai rămăsese aproape nimic, căci toți cei din sat, plecând de-acasă, nu-și mai luaau băț pentru câini, cu gândul că vor trece pe lângă ograda cumătrului și vor smulge o nuia din gardul lui. În vatră nu se făcea foc câte trei zile în șir. Tot ce drăgălașa soție a cumătrului căpăta din cerșit de la oamenii buni la suflet, era cât mai bine dosit de bărbatul ei, pe care îl despuia fără multă vorbă de tot ceea ce mai făcea și el rost, dacă cumva n-apucase să bea totul la cârciumă. Cu toată firea lui domoală, cumătrului nu-i prea plăcea să se lase jecmănit cu una cu două, și din această pricină, pleca aproape întotdeauna de acasă cu vânătăi sub amândoi ochii, în timp ce scumpa lui jumătate da fuga să se văicărească bătrânelor, ce nerușinat bărbat are și câte bătăi i-a fost dat să mănânce de la el.

Este deci ușor de închipuit ce încurcați erau țesătorul și cumătrul de această apariție atât de neașteptată. Punând sacul jos, căutau să-l ascundă, acoperindu-l cu poalele, dar era prea târziu: soața cumătrului cu toată vederea ei scurtă, îl și ochise.

— Așa zic și eu, spuse ea, cu o privire hulpavă, de pasăre de pradă. Halal de voi că v-ați ales cu atâtea daruri de la colindat. Iaca, așa fac oamenii harnici, numai că nu-mi prea vine a crede; socot că mai degrabă l-ați șterpelit de pe undeva. Ia arătați-mi numaidecât, auziți, numaidecât, ce aveți în el.

— O să-ți arate dracul cel chelbos, nu noi! se răsti cumătrul țanțoș.

— Ce te privește? îi sări în ajutor țesătorul. Doar noi am colindat, nu tu.

— Ba o să-mi arăți, bețiv netrebnic ce ești! strigă femeia, repezindu-i namilei de cumătru un

pumn în bărbie și dând să ajungă la sac.

Dar țesătorul și cumătrul apărură cu bărbăție sacul și o siliră să dea îndărăt. N-apucară însă să se dumirească bine, și scorpia se și întoarse ca o vijelie în tindă, cu vătraiul în mână. Sprintenă, își altoi bărbatul peste mâini, croi pe țesător peste spinare, și cât ai clipi fu lângă sac.

— Cum de-am lăsat-o, mă omule, se oțărî țesătorul, venindu-și în fire.

— Cum de-ai lăsat-o tu! îi răspunse liniștit cumătrul.

— Se vede treaba că vătraiul vostru e de fier! grăi țesătorul după o scurtă tăcere, frecându-și spinarea. Nevastă-mea a luat și ea unul anul trecut de la iarmaroc; a dat pe el treizeci de copeici; da' ăla mai merge... nu doare...

Între timp, punând jos opaițul, nevasta cumătrului dezlegă triumfătoare sacul și se uită înăuntru. Dar pesemne că ochii ei, care văzuseră atât de bine sacul, de astă dată se înșelară...

— Ti-i! dar aici e un porc întreg! strigă ea, bătând bucuroasă din palme.

— Un porc! Auzi, un porc întreg! îl ghionti țesătorul pe cumătru. Tu ești vinovat de pagubă!

— Ce să-i faci! spuse cumătrul, înălțând din umeri.

— Cum ce să-i faci? de ce să stăm așa? Să-i luăm sacul. Hai, mișcă-te! Și, făcând un pas înainte, strigă femeii: — Asta e porcul nostru! Șterge-o de aici! Cară-te!

— Fugi d-aci, hârca dracului! ăsta nu-i ploconul tău! rosti cumătrul, apropiindu-se și el.

Femeia puse din nou mâna pe vătrai, dar în clipa aceea Ciub ieși afară din sac și rămase în mijlocul tindei, întinzându-și mădulele, ca omul care abia s-a trezit dintr-un somn lung.

Femeia cumătrului scoase un țipăt, lovindu-se cu mâinile peste poale, și toți rămaseră fără voia lor cu gurile căscate.

— Ce tot trăncănea toanta! Auzi – un porc! Păi ăsta e porc? zise cumătrul holbând ochii.

— Ia te uită ce gogeamite om pus în sac! se minună țesătorul, dându-se de spaimă un pas înapoi. Orice-ai spune și măcar de-ar fi să crăp, da' eu așa zic, că tot necuratul și-a băgat coada... Că doar namila asta de om nu putea ajunge aici prin ferestruică!

— Ei, dar ăsta-i cumătrul! strigă dintr-odată celălalt, uitându-se mai bine la Ciub.

— Da-cine credeai tu că e? spuse cazacul zâmbind pe sub mustăți. Așa-i că v-am tras o păcăleală bună! Și voi, gata-gata să mă mâncați pe mine în loc de porc, hai? Dar ia stați, să vă fac o bucurie; în sac mai e ceva, dacă nu e un porc, trebuie să fie un purceluș de lapte sau o orătanie, că o clipită nu și-a găsit astâmpăr sub mine.

Țesătorul și cumătrul se repeziră la sac; femeia se năpusti și ea, și bătaia ar fi început din nou, dacă diaconul, văzând că nu mai are încotro și că nu mai are niciun rost să se ascundă, n-ar fi ieșit afară.

Nevasta cumătrului înlemni, scăpând din mână piciorul de care începuse să-l tragă pe diacon afară din sac.

— Încă unul! se înspăimântă țesătorul. Dracu' știe câte se mai petrec pe lumea asta... Îți vine amețală... Nu tu cârnați, nu tu lipii, ci oameni! Îți aruncă oameni în saci!

— Ia te uită, diaconul! strigă Ciub, mai uimit ca toți. Asta-i bună! Bată-te să te bată, Soloha! De asta-i era casa plină de saci... Acum am înțeles tot: în fiecare sac avea câte doi! Și eu care credeam că numai pe mine... Carevasăzică, de astea-mi ești, Soloha!

Fetele s-au cam mirat găsind un sac lipsă.

— N-avem ce face, ne-ajunge și atât! ciripi Oxana.

Apucară sacul toate dintr-odată și-i făcură vânt în săniuță.

Primarul se hotărî să tacă, gândindu-se că dacă strigă, prostulele de fete vor lua-o la goană, crezând că în sac e însuși diavolul, și atunci el va rămâne să degere în uliță, poate chiar până a doua zi.

Între timp, apucându-se de mâini, fetele zburară ca vântul, trăgând săniuța pe zăpada scârțâitoare. Unele dintre ele, zbenguindu-se se așezau pe săniuță, altele se cocoțau chiar pe primar, care era însă hotărât să îndure orice. În sfârșit, sosiră; deschiseră larg ușa tindei și a iatacului și în hohote de râs traseră sacul înăuntru.

— Ia să vedem ce-i în el, strigară toate, năpustindu-se să-l dezlege.

Tocmai atunci sughițul, care nu încetase deloc să-l chinuiască, se înteti într-atâta, încât primarul prinse a icni și a tuși din răputeri.

— Valeu! E cineva în sac! țipară fetele și o zbughiră înspăimântate pe ușă.

— Ce v-a găsit? încotro ați apucat-o ca nebunele? spuse Ciub, care tocmai intra în casă.

— Vai, tătucă! strigă Oxana. E cineva în sac!

— În sac? Da-de unde ați luat sacul?

— L-a aruncat fierarul în mijlocul drumului! răspunseră în cor fetele.

„Apoi, n-am spus eu?” gândi Ciub.

— Și de ce v-ați speriat? zise el cu glas tare. Hai să vedem: Hei, omule, nu-ți fie cu supărare, rogu-te, că nu-ți spunem pe nume, ieși afară din sac!

Primarul ieși.

— Aoleu! făcură fetele.

— Carevasăzică și primarul s-a băgat în ciorba asta! își zise Ciub, nedumerit, măsurându-l din cap până-n picioare. Văzuși! Hm! grăi el, negăsind altceva de spus.

Primarul nu era nici el mai puțin stingherit și nu știa cum să înceapă.

— Trebuie să fie frig afară! mormăi el.

— Da, e cam frig! răspunse Ciub. Dar dă-mi voie să te-ntreb cu ce-ți ungi cizmele, cu untură sau cu păcură?

Nu asta voise să spună, ci alta ar fi vrut să întrebe: „Cum ai ajuns, primarule, în sacul ăsta? Da’ nu înțelegea nici el cum de rostise cu totul alte cuvinte.

— Cu păcură e mai bine! răspunse primarul... Ei, acum te las cu bine, Ciub! Și, trăgându-și căciula peste urechi, ieși din casă.

— De ce l-oi fi întrebat așa... din prostie, cu ce-și unge cizmele! spuse Ciub, uitându-se spre ușa pe care ieșise primarul. Vai, cine-mi ești, Soloha! Să bagi un om ca ăsta-n sac... Uite, muierea dracului! Iar eu, prostul... Dar unde o fi blestematul ăla de sac?

— L-am aruncat în colț, nu mai era nimic în el, zise Oxana,

— Cunosc eu șmecheriile astea! Cum nu mai e nimic? Ia dați-mi-l încoace. Trebuie să mai fie unul în el; scuturați-l bine... Cum, nu este?... Blestemată muiere! Și când te uiți la ea, ai zice că-i o sfântă, că-n viața ei n-a mâncat de dulce!

Dar să-l lăsăm pe Ciub să-și verse în liniște focul și să ne întoarcem la fierar, fiindcă trebuie să fie aproape nouă.

La început, Vacula se înspăimântă când se văzu ridicat la o înălțime atât de mare încât nu mai putea desluși nimic jos sub el; trecu în zbor, ca o muscă, chiar pe sub lună – dacă nu s-ar fi aplecat puțin, ar fi atins-o cu căciula. Mai apoi însă, prinse curaj și începu să-și bată joc de diavol. Făcea mare haz auzindu-l cum strănută și tușește, ori de câte ori scotea cruciulița de chiparos de la gât și o apropia de el. Din când în când Vacula ridica înadins mâna ca să se scarpine, iar ucigă-l toaca, crezând că fierarul vrea să facă semnul crucii peste el, zbură și mai repede. Acolo, sus, totul era plin de lumină. Împânzit de o ușoară ceață argintie,

văzduhul era totuși străveziu. Totul se deslușea limpede împrejur. Flăcăul văzu trecând pe lângă ei, ca o vijelie, un vrăjitor călare pe un găvan, apoi stele adunate grămadă jucându-se de-a v-ați-ascunselea, și un stol întreg de duhuri rostogolindu-se ca un nour. Văzu de asemenea cum un drăcușor, care se zbenguia pe lângă lună, își scoase căciula, zărindu-l pe fierar călare pe diavol, și cum se înapoia în zbor măturoiul, pe care pesemne călătorise cu câteva clipe mai înainte o vrăjitoare... și câte alte drăcovenii nu mai întâlneală! Toți și toate, dând cu ochii de Vacula, se opreau o clipă să-l privească, apoi o porneau mai departe și-și vedeau de-ale lor; fierarul zbura înainte când, deodată, în fața lui străluci Petersburgul – numai lumini (fiind pesemne în mare sărbătoare). Trecând bariera în zbor, necuratul se transformă în cal, și fierarul se pomeni pe un bidiviu semeț, drept în mijlocul străzii.

Dumnezeule! Ce zgomot, ce forfotă, ce strălucire; de amândouă părțile se înghesuiau ziduri înalte de patru caturi; tropotul cailor, zgomotul roților, răsunau ca un tunet și te împresurau din toate părțile; casele creșteau, răsărite parcă din pământ, la fiecare pas; podurile se cutremurau, caleștile zburau; birjarii și surugiii strigau, zăpada scârțâia sub miile de sănii care alunecau de pretutindeni; de-a-lungul caselor, pe care erau înșirate, în semn de sărbătoare, nenumărate lumini, se îmbulzeau trecătorii, ale căror umbre uriașe fâlfâiau pe pereți, ajungând cu capul până la hornurile de pe acoperișuri. Fierarul privea înmărmurit în jurul lui. I se părea că toate casele își aținteau asupra-i ochii, cu lumini nenumărate. Și-apoi vedea atâția boieri cu șube de postav îmblănite, încât nu știa în fața căruia din ei să-și scoată mai întâi căciula. „Dumnezeule, câtă boierime e pe-aici! gândea el. Eu așa zic, că ăștia care trec pe stradă îmbrăcați în șubă trebuie să fie

cu toții asesori, iar ăia care se plimbă în trăsurile atât de minunate, cu geamuri, dacă nu sunt primari ai orașului, trebuie să fie cel puțin ipistați, dacă nu și mai mult.” Gândurile îi fură întrerupte de glasul satanei, care-l întrebă: – S-o iau drept spre țarină? „Nu, mi-e frică, se gândi fierarul. Pe aici, pe undeva, nu știu unde, au tras zaporijenii, care au trecut astă toamnă prin Dicanca. Veneau din Seci și se duceau cu o jalbă la țarină; parcă aș vrea să mă sfătuiesc mai întâi cu ei.”

— Hei, satană, bagă-te-n buzunarul meu și du-mă la zaporijeni!

Cât ai clipi din ochi, diavolul se subție și se făcu atât de mic, încât intră fără greutate în buzunar. Iar Vacula n-apucă bine să se dezmeticească, că se și pomeni în fața unei case mari. Nu-și dădu nici el seama cum intră, cum urcă scara. Când deschise ușa, văzu o odaie așa de frumos împodobită, încât se dădu înapoi, orbit de atâta strălucire; dar mai prinse puțin curaj când recunoscu pe zaporijenii care trecuseră prin Dicanca, șezând acum pe canapele îmbrăcate în atlazuri, cu cizme unse cu catran în picioarele încrucișate sub ei, și fumând cel mai tare tutun, căruia de obicei i se spune mahorcă.

— Bună seara, cinstiți pani! Domnul să vă ajute! Uite unde ne-a fost dat să ne regăsim! spuse fierarul, apropiindu-se de ei și făcând o plecăciune până la pământ.

— Cine-i omul ăsta? întrebă zaporojeanul, care ședea chiar în fața fierarului, pe un altul care ședea ceva mai departe.

— Cum, nu mă recunoașteți? spuse fierarul. Sunt fierarul Vacula! Astă toamnă, când ați trecut prin Dicanca, ați stat la noi aproape două zile, Dumnezeu să vă dea multă sănătate și viață lungă. Ba am pus atunci și o șină nouă la roata din față a căruței domniei voastre!

— A! răspunse zaporojeanul. ăsta este fierarul care zugrăvește cu atâta meșteșug. Bine ai venit,

fârtate! Ce vânt te-aduce?

— Ia, așa, să mai văd lumea... Se spune că...

— Ei, îți place fârtate? îl întrebă zaporojeanul în rusește, voind să arate că poate grăi fără greș și în această limbă⁽⁸⁴⁾. Ce zici, mare oraș?

La rândul său, fierarul nu voi să se facă nici el de rușine și să se lase mai prejos; de altfel, cum ați avut prilejul să vedeți și mai înainte, îi plăcea și lui să folosească vorbe alese.

— Strașnică gubernie! răspunse el, fără să se turbure. Nimic de zis, case mărețe, pe tot locul spânzurează tablouri de toată frumusețea. Multe case sunt zugrăvite cu litere poleite în aur până la extrem. Nimic de zis, minunată proporție!

Auzindu-l pe fierar vorbind cu atâta ușurință și cu astfel de cuvinte alese, zaporojenii își făcură o părere foarte bună despre el.

— O să mai stăm noi la taifas, grăi unul dintre ei. Acum însă, trebuie să ne ducem neîntârziat la țarină.

— Vă duceți la țarină? Fiți buni, panilor, luați-mă și pe mine cu voi!

— Să te luăm și pe tine? spuse zaporojeanul în felul în care un unchiaș vorbește unui copilaș de patru ani lăsat în grija lui și care-l roagă să-l așeze călare pe un cal adevărat. Da' ce să cauți tu acolo? Nu, nu se poate! — Și fața lui se umplu de ifos. — Noi, frate, avem a grăi de ale noastre cu țarina.

— Hai, zău, luați-mă! stăruie fierarul. — Roagă-te de ei! — îi șopti încetișor satanei, dând cu pumnul peste buzunar.

N-apucă s-o spuie bine, când un alt zaporojean zise:

— Să-l luăm, zău, și pe el, fraților!

— Bine, să-l luăm! încuviințară și ceilalți.

— Hai, îmbracă-te atunci ca noi!

Fierarul tocmai începuse să tragă pe el un jupan verde, când deodată ușa se deschise și un om cu fireturi intră vestindu-i că era timpul să meargă.

Și din nou uimirea flăcăului nu mai cunosc margini, când se trezi într-o caleașcă uriașă, legănată pe arcuri, prin geamurile căreia se vedeau, de amândouă părțile, casele cu patru caturi alergând înapoi, și când auzi caldarâmul tunând și părând că se rostogolește sub picioarele cailor.

„Doamne, ce lumină! se gândea el. La noi nici ziua nu-i atâta lumină”.

Caleștile se opriră în fața palatului. Zaporojenii coborâră, intrară într-un vestibul minunat și începură să urce o scară luminată de-ți lua ochii.

— Ce scară, își șoptea Vacula, ți-e milă să calci pe ea. Ce de podoabe! Și se mai spune că basmele mint! Pe dracu' mint! Dumnezeu, ce parmaclâc, ce lucrătură! Aici, numai pentru fier trebuie să se fi cheltuit pe puțin vreo cincizeci de ruble!

După ce urcară scara zaporojenii trecură prin prima sală. Urmându-i sfios, fierarul se ferea la fiecare pas să nu alunece pe parchet. Trecură prin trei săli și Vacula tot nu mai contenea să se minuneze. Intrând într-a patra, se apropie, fără voia lui, de un tablou agățat pe perete și care o înfățișa pe prea curata fecioară cu pruncul în brațe. „Ce icoană! Ce zugrăveală minunată! gândi el. Uite-o, parcă vorbește, parcă e vie! Iar pruncul sfânt și-a strâns mânuțele și zâmbește, mititelul! Și, Doamne, ce mai vopsele! Cred că nu s-a pus ocră nici de cinci copeici, numai verde și băcan. Iar albastrul parcă-i de foc! Strașnică lucrare! Grundul trebuie să fi fost făcut cu ținçvais. Dar oricât de minunate ar fi aceste zugrăveli, clanța asta de alamă – urmă el, apropiindu-se de ușă și pipăind broasca, – este și mai vrednică de mirare. Tii, ce lucru îngrijit! Toate astea cred că sunt făcute de făurarii nemți, la cele mai mari prețuri...”

Poate că fierarul ar mai fi urmat încă multă vreme să cugete în felul acesta, dacă un lacheu cu fireturi nu l-ar fi tras de mânecă, amintindu-i să nu rămână în urma celorlalți. Zaporojenii mai trecură

prin două săli și se opriră. Aici li se dădu ordin să aștepte. În sală foiau câțiva generali în uniforme cusute cu aur. Zaporojenii se puseră să tragă la plecăciuni de jur împrejur, apoi se opriră buluc.

Puțin după aceea intră un om destul de voinic, de statură măreață, într-o uniformă de hatman, cu cizme galbene, însoțit de o întreagă suită. Părul îi era zburlit, un ochi puțin cam strâmb, pe față i se citea un fel de trufie disprețuitoare și în toate mișcărilor se vedea obișnuința de a porunci. Generalii, care se plimbaseră până atunci destul de țănoși în uniformele lor poleite, începură să se îmbulzească în jurul lui, cu plecăciuni adânci, părând să-i soarbă vorbele și străduindu-se să-i ghicească cea mai mică dorință, gata să zboare neîntârziat pentru a-i îndeplini poruncile, dar el părea că nici nu-i ia în seamă; abia dădu din cap și se apropie de zaporojeni.

Zaporojenii se ploconiră până la pământ.

— Sunteți aici cu toți? întrebă el trăgănat, rostind cuvintele puțin pe nas.

— Apoi cu toții, tătucule, răspunseră zaporojenii, ploconindu-se din nou.

— N-o să uitați să vorbiți așa cum v-am învățat eu?

— Nu, tătucule, n-o să uităm.

— Țasta e țarul? întrebă fierarul pe unul dintre zaporojeni.

— Da-de unde țarul! E Potiomehin în carne și oase! răspunse un altul.

Dintr-o altă cameră, se auzi zvon de glasuri și fierarul nu mai știu încotro să-și îndrepte mai întâi ochii, de atâta mulțime de doamne care intrară în rochii de atlas, cu trenă lungă și de mulțimea de curteni pieptănați cu coadă pe spate, în haine cusute cu fir. Vacula nu vedea decât strălucire și altceva nimic. Deodată zaporojenii se aruncară cu toții la pământ și strigară:

— Îndură-te de noi, măicuță, îndură-te!

Fără să fi apucat să vadă nimic, fierarul se întinse și el cu toată sânguina pe dușumea.

— Ridicați-vă! răsună deasupra lor o voce poruncitoare, totuși plăcută. Unii dintre curteni prinseră să se frământa și să-i înghiontească pe zaporojeni.

— Nu ne ridicăm, măicuță! Nu ne ridicăm! Murim, dar nu ne ridicăm! strigară zaporojenii.

Potiomehin își mușcă buzele. Se apropie el însuși de zaporojeni și șopti ceva poruncitor unuia dintre ei. Zaporojenii se ridicară.

Îndrăznind în sfârșit să ridice capul, fierarul văzu în fața lui a femeie nu prea înaltă, dar destul de voinică, pudrată, cu ochii albaștri, cu un aer surâzător, dar plin de o măreție ce știa atât de bine să cucerească și care nu putea aparține decât unei femei care domnește.

— Alteța sa⁽⁸⁵⁾ mi-a făgăduit să-mi facă cunoștință cu poporul meu, pe care nu l-am văzut încă până astăzi, spuse doamna cu ochii albaștri, uitându-se la zaporojeni plină de curiozitate. Sunteți bine găzduiți aici? urmă ea, apropiindu-se.

— Apoi, mulțumim, măicuță! Ni se dau merinde bune deși berbecii din partea locului nu sunt ca cei de la noi, din Zaporojie. de ce n-am duce-o bine aici?

Potiomehin își încreți fruntea, văzând cum zaporojenii spun cu totul altceva decât îi învățase el...

Unul dintre ei, cu o smerită îndrăzneală, făcu un pas înainte.

— Iartă-ne, măicuță, da' de ce ai cășunat pe poporul credincios? Cu ce te-am supărat? Dat-am noi oare mâna spurcatului de Tătar? Înțelesu-ne-am oare cu turcul? Trădatu-te-am cumva cu fapta ori cu gândul? de ce atunci această urgie? Mai înainte auzeam că poruncești să se facă cetăți împotriva noastră; acum am auzit că vrei să *ne prefaci în carabinieri*⁽⁸⁶⁾, și câte alte belele pe noi! Cu ce e vinovată oștirea din Zaporojie? Oare cu

aceea că i-a ajutat pe generalii tăi să-i măcelărească pe Crâmleni după ce ți-a trecut armata prin Perecop?

Potiomehin tăcea și, voind să pară nepăsător, își curăța cu o periută diamantele cu care-i erau încărcate degetele.

— Și atunci, ce ați vrea voi? întrebă binevoitoare Ecaterina.

Zaporojenii se uitară cu înțeleș unul la altul. „Acu-e acu’! Țarina ne întreabă ce dorim!” își spuse fierarul și, fără să mai stea pe gânduri, se aruncă la picioarele ei.

— Măria-ta, să nu pui să fiu omorât, poruncește să fiu iertat. Să nu-i fie cu supărare slăvitei noastre țarine, da’ aș vrea să știu din ce-s făcuți papucașii pe care-i poartă în picioare măria-ta; eu așa socot că niciun cizmar din nicio țară din lume nu ar ști să facă unii la fel. Doamne sfinte, ce ar fi dacă nevastă-mea ar avea și ea niște papucași ca ăștia!

Țarina râse. Curtenii râseră și ei, Potiomehin se posomorî, dar n-avu încotro și râse și el. Zaporojenii începură să-l ghiontească pe furiș pe fierar, temându-se nu care cumva să-și fi ieșit din minți.

— Ridică-te! spuse cu blândețe țarina. Dacă ții atât de mult să ai niște pantofi ca aceștia, dorința ta nu este greu de îndeplinit! Aduceți-i imediat pantofii mei cei mai scumpi, cusuți cu fir de aur! Credeți-mă, îmi place această nevinovăție! Apoi, îndreptându-și privirea către un om de vârstă mijlocie, plinuț la obraz, dar puțin cam palid, al cărui caftan simplu, cu nasturi mari de sidef, și faptul că stătea mai la o parte, dovedeau că și el se număra printre curteni, țarina adăugă: — Iată un subiect demn de spirituala dumitale pană!

— Măria Ta, sunteți prea îngăduitoare. Pentru un asemenea subiect ar trebui cel puțin pana lui La Fontaine! răspunse înclinându-se, omul cu nasturi de sidef.

— Totuși, te asigur că până astăzi n-am încetat să mă înnebunesc după „Brigadierul”³⁸⁷ dumitale. Dumneata citești nespus de frumos! Dar, continuă țarina, adresându-se din nou zaporojenilor, am auzit că voi, cei din Seci, nu vă însurați niciodată.

— D-apoi cum să nu ne însurăm, măicuță! Doară omului, după cum știi Măria Ta singură, nu-i e dat să trăiască fără nevestă! răspunse același zaporojean care stătuse la-nceput de vorbă cu fierarul. Și Vacula se minună auzindu-l vorbind parcă înadins cu țarina în graiul cel necioplit, țărănesc, când față de el se arătase a ști atât de bine rusește. „Șiret popor! se gândi el. Se vede că știe el de ce face asta!” – Că doar noi nu suntem pustnici, urmă zaporojeanul, ci oameni păcătoși, lacomi, ca toți bunii creștini, de tot ce-i de dulce. La noi sunt, slavă Domnului, destul de mulți care au neveste; dar nu trăiesc cu ele la Seci. Unii le au în Țara Leșească, alții în Ucraina, ba unii chiar la turci.

Între timp i se aduseră fierarului pantofii.

— Doamne, cât sunt de minunați! strigă el în culmea fericirii, luându-i. Maria Ta! Când ai așa pantofi, cu care se vede că Măria Ta te dai și pe gheață, ce trebuie să fie piciorușele! Cel puțin din zahăr curat!

Țarina, care avea într-adevăr cele mai zvelte și mai frumoase picioare, nu se putu stăpâni să nu zâmbească, auzind acest compliment din gura unui simplu fierar, care în haina lui zaporojeană putea într-adevăr fi socotit bărbat frumos, cu toată fața lui negricioasă.

Încurajat de atâta bunăvoință, fierarul era gata s-o întrebe pe țarină câte-n lună și-n stele – bunăoară dacă-i adevărat că țarii nu mănâncă decât miere și slănină, și multe altele de acest soi – dar simțind cum îl ghionteau zaporojenii de zor, se hotărî să tacă; și când țarina începu să-i întrebe cum o duc ei la Seci, ce obiceiuri au, se dădu câțiva pași înapoi se aplecă spre buzunar, spuse încetișor: „Du-mă

mai repede de-aici!” și se pomeni deodată dincolo de rohatcă.

— S-a-necat! Zău că s-a-necat! Uite, să nu mai ajung ziua de mâine dacă nu s-a-necat! ținea morțiș țesătoarea cea grasă, trâncănind într-un cârd de babe adunate în inima satului.

— Ce Dumnezeu, doar nu sunt mincinoasă! Am furat eu cuiva vaca? Am deochiat pe careva, de nu se mai încrede lumea în vorba mea? strigă dând din mâini o bătrână cu nasul învinețit, îmbrăcată într-o svitcă căzăcească. Uite, să nu mi se mai facă sete de apă, dacă bătrâna Pereperciha nu l-a văzut cu ochii ei cum s-a spânzurat!

— S-a spânzurat fierarul! Ei, nu mai spune! se miră primarul, care tocmai ieșea de la Ciub și se oprise să asculte și el ce trâncănesc babele.

— Spune mai bine să nu ți se mai facă sete de votcă, bătrână bețivă! se burzului țesătoarea. Trebuie să fie cineva tehui ca tine ca să se spânzure! Omul s-a-necat, s-a-necat în ochiul de gheață! De asta sunt sigură. Tot atât de sigură cum știu că și acum de-adreptul de la cârciumăreasă vii.

— Nerușinato! Ian te uită ce gogoși mai toarnă! se oțărî băbăția cu nasul vânat. Mai bine ai face să taci, netrebnico! Crezi tu că eu nu știu că diaconul vine în fiecare seară pe la tine?

Țesătoarei atât îi trebui:

— Care diacon? La cine vine diaconul? De ce minți? izbucni ea.

— Diaconul? rosti cu glas înadins târăgănat nevasta diaconului, îmbrăcată într-un cojoc din blană de iepure cu față de nankin albastru, repezindu-se spre babele certărețe. — Vă arăt eu vouă diacon! Care a vorbit de diacon?

— Uite, uite la cine se duce diaconul! spuse baba cu nasul vânat, arătând spre țesătoare.

— Carevasăzică tu ești aia! țipă nevasta diaconului, năpustindu-se la țesătoare. Tu ești

vrăjitoarea care-l scoți din minți cu băuturile tale fermecate, ca să vină la tine.

— Piei din fața mea, satană! strigă țesătoarea, dându-se înapoi.

— Vrăjitoare blestemată! Să n-apuci să-ți vezi copiii, netrebnico! Ptiu! și nevasta diaconului o scuiă drept în ochi.

Țesătoarea voi să facă la fel, dar în loc s-o nimerească pe ea, scuiă în barba nerasă a primarului, care se apropiase de cele două buclușe ca să audă mai bine.

— Afurisită babă! strigă primarul, ștergându-și fața cu poalele caftanului și ridicând gârbaciul.

Amenințarea lui făcu pe toată lumea să se mprăștie care-ncotro, ocărând de mama focului.

— Ce scârnăvie! repeta el, continuând să se șteargă. Va-zică, fierarul s-a-necat! Doamne, Dumnezeule, și ce strașnic zugrav mai era! Ce cuțite, ce coase, ce pluguri mai știa el să făurească! Și câtă putere era în el! Oameni ca el mai rar la noi în sat! Am văzut eu cât am stat în blestematul ăla de sac, că era sârmanul tare amărât. Carevasăzică fierarul a fost și acum nu mai e. Și eu tocmai mă gândeam să-mi potcovească iapa cea bălțată!...

Și, copleșit de aceste gânduri creștinești, primarul se îndreptă încetișor spre casă.

Când zvonul ajunsese la urechile ei, Oxana se descumpăni. Nu prea pune ea temei pe cele ce vedeau ochii Perepercihăi și pe vorbele babelor, fiindcă îl știa pe fierar prea evlavios ca să se hotărască să-și ducă sufletul la pierzanie. Dar dacă plecase cu gândul să nu se mai întoarcă niciodată în sat? Greu să mai găsești aiurea un băiat atât de bun ca el. Și cât o mai iubise! Și cum răbdase mai îndelung decât toți ceilalți nazurile ei! Toată noaptea se zvârcoli frumoasa în așternut, întorcându-se de pe partea dreaptă pe cea stângă și de pe cea stângă pe cea dreaptă, fără să poată închide ochii. Frământându-se în goliciunea ei fermecătoare, pe care întunericul nopții i-o

ascundea chiar ei înseși, când se dojenea aproape cu glas tare, când se potolea, hotărând să nu se mai gândească la nimic. Până-n zori se perpeli Oxana, iar a doua zi era îndrăgostită cobză de fierar.

Auzind de soarta lui Vacula, Ciub nu arată nici bucurie, nici mâhnire. El nu se gândea decât la un singur lucru: nu putea să ierte fățarnicia Solohăi și nu înceta s-o ocărăscă prin somn.

Se luminase de ziuă. Din zori încă toată biserica era ticsită de lume. Femeile mai vârstnice, cu marame albe și cu svitce de postav alb, se închinau cu evlavie, de cum treceau pragul. Femeile nobililor, în bluze galbene și verzi, și unele chiar cu haine lungi albastre, cu cusături de fir la spate, stăteau înaintea tuturor celorlalte. Fetele, pe capul cărora se înfoia o întreagă prăvălie de panglici, cu gâtul împodobit cu cruciulițe, salbe de mărgele și monezi, căutau să se strecoare cât mai aproape de altar. Dar înaintea tuturor stăteau nobilii și mujicii de rând, cu ceafa lată, cu mustăți și moțuri în creștet, proaspăt bărbieriți. Cea mai mare parte dintre ei purtau mantale, de sub care la unii ieșea un caftan alb, iar la alții unul albastru. Toți se înfățișau ca de sărbătoare; primarul își lungea buzele la gândul cârnaților din care se va înfrupta; fetele se gândeau cum se vor da pe gheață cu flăcăii; bătrânele își mormăiau mai stăruitor ca oricând rugăciunile; și în toată biserica se auzea cum cazacul Sverbîguz își bătea mătăniile. Singură Oxana parcă era pe altă lume. Se ruga și nu se ruga. În inima ei se învâlmășiseră atâtea simțăminte potrivnice, unul mai chinuitor ca celălalt, unul mai trist ca altul, încât chipul ei nu arăta decât o adâncă turburare; lacrimi îi tremurau pe gene. Fetele nu înțelegeau pricina acestei frământări și nu bănuiau că de vină era fierarul. Dar nu numai Oxana era îngrijată de soarta fierarului. Toți credincioșii simțeau că sărbătoarea parcă nu era sărbătoare că lipsea parcă ceva. Ca un făcut, după călătoria lui în sac, diaconul răgușise și

behăia că de-abia îl mai auzeai; drept că basul venit în vizită în sat lua foarte frumos notele, dar ar fi fost mult mai bine dacă s-ar fi aflat acolo și fierarul, care întotdeauna, de cum începea să se cânte „Tatăl nostru” sau „Heruvicul”, se urca pe cliros și începea să cânte așa cum se cântă la Poltava. Pe lângă asta, numai el îndeplinea funcția de staroste bisericesc. Trecu utrenia, după utrenie trecu și liturghia... Dar, la urma urmei, pe unde putea să zăbovească fierarul?

La înapoiere, spre sfârșitul nopții, satana cu Vacula în cârcă începu să zboare și mai repede. Flăcăul se trezi cât ai bate din palme în fața casei sale. Tocmai atunci cântau cocoșii. „Încotro? strigă fierarul, înșfăcându-l pe diavol de coadă drept în clipa în care se pregătea să spele putina. Mai așteaptă, prietene, că nu s-a isprăvit: nu ți-am mulțumit încă”. Și apucând o nuia îi arse trei lovituri de-o rupse bietul la fugă întocmai ca mujicul abia scăpat din mâna asesorului. Și iată cum, în loc să ademenească și să prostească pe alții, dușmanul neamului omenesc fusese el singur prostit. Vacula intră în tindă, se aruncă pe fân, și după toate câte se petrecuseră, dormi până la prânz. Trezindu-se, se sperie văzând soarele sus de tot: „Am pierdut utrenia și liturghia!” Evlaviosul flăcău fu cuprins de mâhnire, zicându-și că Dumnezeu, înadins, ca pedeapsă pentru gândul lui păcătos de a-și duce sufletul la pierzanie îi trimisese un somn atât de adânc, care îl împiedicase să meargă la biserică în această zi de mare sărbătoare. Hotărând însă să se ducă chiar săptămâna viitoare să se spovedească și să bată, începând chiar de astăzi, câte cincizeci de mătânii pe zi tot anul, se liniști și își aruncă ochii prin casă; nu era nimeni. Se vede că Soloha nu se înapoiase încă. Scoase cu grijă din sân pantofii și se minună din nou de lucrătura lor scumpă, precum și de toate câte se petrecuseră în noaptea aceea; se spală, se

găti cât putu mai frumos, își puse caftanul pe care-l luase de la cazaci, apoi scoase din ladă o căciulă nouă din pielcele de miei de Reșetilov cu fundul albastru, pe care n-o pusese niciodată de când o cumpărase de la Poltava, și un brâu nou-nouț, în toate culorile; le strânse într-o basma în care mai puse și o nagaică și o porni spre casa lui Ciub.

Ciub holbă niște ochi cât cepele când îl văzu pe Vacula intrând la el. Nu știa de ce să se minuneze mai întâi: că înviase fierarul, că îndrăznea să vină la dânsul sau că era atât de fercheș în hainele lui căzăcești. Dar uimirea lui nu mai cunoscuse margini când Vacula dezlegă basmaua și-i puse în față o căciulă nouă-nouță și un brâu cum nu se mai văzuse în sat, și mai ales când îl văzu că se aruncă la picioarele lui, spunându-i cu o voce rugătoare:

— Iartă-mă, tătucă! Nu fi supărat, uite, ia nagaica; dă în mine cât îți poștește sufletul, îmi recunosc singur toată vina, bate-mă, însă nu mai fi supărat! Tu și cu răposatul taică-meu v-ați avut doar ca frații, v-ați ospătat și ați băut aldămașul împreună.

O mulțumire ascunsă unse inima lui Ciub văzând că fierarul, căruia nu-i păsa de nimeni în sat și care știa să îndoiaie în mână bănuții de cinci copeici și potcoavele, ca pe niște clătite de hrișcă, stătea acum la picioarele lui. Ca să nu-și piardă din importanță, Ciub luă nagaica și-l atinse de trei ori în spinare:

— Ei, hai, ajunge, spuse el, ridică-te! De acum înainte să ascuți întotdeauna de cei bătrâni! Să uităm tot ce a fost între noi! Și acum, spune ce vrei?

— Dă-mi-o, tătucule, pe Oxana!

Ciub stătu o clipă pe gânduri, se uită la căciulă și la brâu; căciula era minunată, brâul nu era nici el mai prejos; își aduse aminte de fățarnicia Solohăi și spuse hotărât:

— Bine, trimite peștorii!

— Vai, strigă din prag Oxana, plină de uimire și sorbindu-l din ochi pe fierar.

— Uite ce papucași ți-am adus! spuse Vacula. Sunt chiar la fel cu cei pe care-i poartă țarina.

— Nu, n-am nevoie de ei, spuse ea clătinând capul, fără să-și ia ochii de la el. Eu și fără pantofi... Nu îndrăzni să-și sfârșească gândul și se îmbujoră.

Vacula se apropie de ea și o luă de mână. Ea își plecă ochii. Nici când nu fusese atât de frumoasă. Vacula fericit o sărută, fata se îmbujoră și mai tare, și se făcu și mai frumoasă.

Răposatul Vlădică trecea într-o zi prin Dicanca, minunându-se de priveliștea satului; pe ulița mare se opri în fața unei case noi.

— A cui să fie oare casa asta așa de împodobită? întrebă preasfințitul pe o femeie frumoasă, cu un copilaș în brațe, care tocmai ieșise în prag.

— A fierarului Vacula! îi răspunse cu o plecăciune Oxana, fiindcă chiar ea era.

— Frumos, meșteșugit lucrată! zise preasfințitul, cercetând cu privirea ușile și ferestrele. Cercevelele erau date cu vopsea roșie, iar pe uși se vedeau peste tot zugrăviți cazaci călări, cu luleaua în dinți.

Prea sfințitul îl laudă însă și mai mult pe Vacula, când află că își ținuse legământul și că pictase fără plată întreg clirosul drept al bisericii în verde, cu flori roșii. Dar nu se mulțumise numai cu atât: pe un perete, cum intri în biserică, Vacula îl zugrăvisse pe diavol în iad, cu o înfățișare atât de hâdă, încât toată lumea scuipa când trecea pe acolo, iar femeile, cum începea să le plângă pruncul în brațe, îl aduceau în fața chipului necuratului și-i spuneau: „*Ia uite la scârboșenia asta*”, iar copilașul, înghițindu-și lacrimile, se uita pieziș la tablou și se lipea de sânul maică-si.

Cu această povestire începe cartea a doua a „*Serilor în cătunul de lângă Dicanca*” care a văzut lumina tiparului în 1832.

Prima versiune a „*Noptii de Ajun*” a fost totuși scrisă cu mult înainte, mai probabil în 1830. În comparație cu ciorna care s-a păstrat în caietul de manuscrise al lui Gogol, cele mai multe schimbări le-a suferit partea a doua a povestirii, în care este descrisă sosirea lui Vacula la Petersburg și, mai ales, scena în care zaporojenii vin cu jalbă la țarină. Afară de aceasta, cenzura a mai făcut anumite tăieturi care au fost restabilite în ediția de față după ciorna manuscrisului. Astfel, desigur că de teama cenzurii n-au apărut glumele lui Vacula, care a botezat dracul, și nici cuvintele de protest ale zaporojeanului împotriva asupririlor:

„Iartă-ne măicuță, da’ de ce ai cășunat pe poporul credincios?”

În povestirea „În noaptea de ajun”, Gogol folosește pe larg folclorul. Descrierea dracului, zborul lui cu Vacula, felul cum ascundea stelele, își au originea în izvoare populare și folcloristice. Astfel Gogol scria, de pildă, în „*Cartea de felurite însemnări*” următoarele: „Există o credință că zgripturoaicele desprind stele de pe cer și le ascund”. În folclor se vorbește de dracul venind la întâlnire pe hogeac („*Chievscia starina*”^[88], 1889, Nr. 9, pag. 398). De asemenea chipul dracului se apropie și de figura comică a dracului din dramele teatrului popular ucrainian de păpuși.

În afară de motivele folcloristice și de basm, în această povestire au fost zugrăvite deosebit de viu scene din viață cum și unele fapte istorice mai concrete decât în „*Răvașul pierdut*”. Din descrierea călătoriei fierarului Vacula la Petersburg, unde vine la palatul Ecaterinei a II-a, reiese că timpul în care poate fi situată acțiunea povestirii este a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Întâlnirea solilor zaporojenilor cu Ecaterina, care căuta să atragă pe zaporojeni în lupta împotriva turcilor și Tătarilor, jalbele zaporojenilor împotriva asupririlor ocârmuirii, reflectă fapte istorice reale. Guvernul țarist primea cu plăcere ajutorul zaporojenilor dar, în același timp, căuta în toate chipurile să îngrădească „libertățile” Seciului și să-l supună în totul influenței sale. Vorbind de plângerile solilor zaporojenilor împotriva

asupririlor pe care le îndurau, Gogol condamnă această politică a guvernului. „*Năpăstuirile*” de care se plângeau zaporojenii erau ridicarea de cetăți ale stăpânirii în jurul Seciului și proiectele guvernului de a lichida oastea zaporojeană și de a „preface” pe zaporojeni în „carabinieri”, adică în trupe regulate.

Protestând împotriva asupririi zaporojenilor, solia lor a arătat, ca o dovadă a devotamentului lor pentru interesele de stat ale Rusiei, participarea zaporojenilor la războaiele împotriva turcilor și a tătarilor din Crimeea. Dintre personajele din anturajul Ecaterinei, Gogol îl zugrăvește pe D. Fonvizin, autorul comediilor „*Brigadierul*” și „*Neisprăvitul*”.

Belinschi a relevat această povestire din celelalte care alcătuiesc ciclul „*Serilor*”, socotind că „*În noaptea de Ajun* constituie un tablou complet al vieții de toate zilele a poporului, micile lui bucurii și amărăciuni, într-un cuvânt, toată poezia vieții lui”.

O răzbunare cumplită

I

Duduia marginea Kievului de tãmbãlãu. Esaulul Gorobeț prãznuia nunta feciorului sãu. La casa esaulului se adunase puzderie de oaspeți. Mai înainte vreme, oamenilor le plăcea sã mănânce bine, sã bea și mai bine, dar mai presus de toate, cheful în mare cinste îl aveau. Venise cãlare pe roibul lui și cazacul zaporojean Michitca, tocmai din câmpia Pereșlee de-a-dreptul de la un chiolhan, unde șapte zile și șapte nopți în șir cinstise cu vin roșu șleahicii crãiești. Și mai venise de la rãzeșia lui, aflatã într-o vãiuğã dintre douã dealuri, pe cela mal al Niprului, Danilo Burulbaș, fratele de cruce al esaulului, cu Caterina, tânãra-i nevastã, și cu fãtul lor ce-abia împlinise anul. Mult s-au minunat oaspeții de fața albã a panei Caterina, de sprâncenele-i negre cum e catifeaua nemțeascã, de fusta-i mândrã și de scurta de serasir albastru, cum și de botforășii ei cu potcoave de argint. Mai mult ca de toate însã, s-au minunat cu toții cã nu venise și bătrânul tatã al Caterinei. Bătrânul hãlãduise în totul numai un an peste Nipru, pierind apoi fãrã de veste și lipsind vreme de douãzeci și unu de ani. Nu s-a întors la fiicã-sa decãt dupã ce ea se mãritase și plodise^[89] bãiatul. Bătrânul, de bunã-seamã, ar fi avut multe minunãții de povestit. Și cum sã n-aibã dupã atãta hoinãrealã pe meleaguri strãine! Pe acolo toate sunt altfel, nici oamenii nu-s la fel, nici biserici creștinești nu se aflã... Dar bătrânul nu venise: asta este!

Li s-a pus dinainte oaspeților votcă fiartă cu stafide și prune, și un blid mare, plin cu colaci de nuntă. Lăutarii au amuțit un scurt răstimp, au pus la o parte chimvalele, scripcile și dairalele și au prins a mânca din coaja de dedesubt a colacilor, în aluatul cărora fuseseră puși bani. În vremea asta, fetele și nevestele tinere și-au șters gura cu basmaua cu cusături și au ieșit iarăși din rânduri la joc; pe când flăcăii cu mâinile în șold își roteau țănoși ochii în juru-le gata să se repeadă în întâmpinarea lor, bătrânul esaul a scos din casă două icoane, pregătindu-se să blagoslovească mirii. Esaulul primise icoanele în dar de la preacuviosul stareț Vartolomei, un schimnic bătrân. Podoabele de pe icoane erau sărăcuțe; nici aur, nici argint nu lucea pe ele, dar nu era putere necurată care să se apropie de cel ce le avea în casă. Esaulul ridicase icoanele și se pregătea să rostească o scurtă rugăciune, când deodată, copiii care se jucau în țărână prinseră a țipa speriați. Toată adunarea se trase grabnic înlături și oamenii cuprinși de groază arătau cu degetul un cazac care stătea în mijlocul lor. Nimeni nu știa cine-i cazacul. El îi trăsese o căzăcească îndrăcită, înveselind pe cei din juru-i. Când a ridicat însă esaulul icoanele, cazacul se schimbă pe loc la față: nasul i s-a lungit, aplecându-i-se într-o parte, ochii, căprui pân-atunci, i se înverziră, prinzând a-i juca în cap, buzele i se învinețiră, bărbia-i tresări, ascuțindu-i-se ca o suliță, din gură îi ieși un colț, la ceafă îi răsări un gheb și, văzând cu ochii, cazacul se preschimbă în moșneag.

— El e! El e! începură să strige oamenii, îndesându-se unii în alții.

— Iar a venit vrăjitorul! strigau mamele, luându-și copiii în brațe.

Falnic și plin de măreție, esaulul ieși înaintea celorlalți și, punând icoanele în fața necuratului, rosti cu glas puternic:

— Piei, satană! N-ai ce căuta aici!

S-a auzit un şuier, urmat de o scrâșnire de colți de lup parcă, și ciudatul moșneag se făcu nevăzut.

Mulțimea începu să freamăte și să murmure, ca marea pe furtună.

— Ce fel de vrăjitor o fi? întrebau tinerii nepricepuți în de-ale vieții.

— Ne paște o nenorocire... spuneau bătrânii, clătinând din cap.

Și peste tot, în curtea largă a esaulului, oamenii începură a se aduna în jurul câte unui povestitor, ca să asculte snoave despre straniul vrăjitor. Dar fiecare alta spunea, și nimic cu temei.

Oamenii au adus în curte de-a-dura un butoi de mied și găleți cu vin grecesc destule. Se înveseliră cu toții iarăși. Lăutarii se porniră din nou. Fetele, nevestele, tinerii și cazacii sprinteni, investmântați în jupane ce-ți luau văzul, se avântară iar în joc. Înfierbântați de băutură, bătrâni de nouăzeci și o sută de ani, amintindu-și de frumoșii ani ai tinereții, au intrat și ei în joc. Au chefuit cu toții până noaptea târziu, așa cum nu se mai chefuiește în zilele noastre. Prea puțini oaspeți au plecat pe la casele lor. Mulți au mas peste noapte în curtea îngrădită a esaulului și cea mai mare parte au adormit nepoftiți, care pe unde apucase: sub laițe, pe podele, lângă cai, dinaintea grajdului. Acolo unde aburii vinului cuprinseseră capetele lor căzăcești, acolo zăceau tolăniți și sforăind de răsună Kievul.

II

O lumină blândă s-a așternut peste lume: o cerne luna care s-a ivit de după dealuri. Malul râpos al Niprului s-a îmbrăcat într-o mantie scumpă de damasc, albă ca omătul, iar umbrele s-au retras departe, în hățiș de pini.

În mijlocul Niprului plutea o luntre de stejar. Doi flăcăi, cu negrele cușme căzăcești pe-o ureche, ședeau în față la vâslele de sub care zburau stropii în toate părțile, ca scânteile sub amnar.

De ce nu cântau cazacii oare? Nici de călugării papistași care bântuie Ucraina, cercând să tragă norodul la papistășia lor, nici de bătălia de lângă Lacul-Sărat pe care două zile au purtat-o cu hoarda, nimic nu pomeneau. Dar cum să cânte, cum să vorbească de faptele lor căzăcești, când Danilo, panul lor, e trist și-ngândurat? Marginea mânecii jupanului roșu-cârmâz i-a lunecat din luntre și atârnă în apă iar pani Caterina își leagănă încetișor copilul, fără să-și ia ochii de la el, în timp ce pulberea cenușie de apă îi stropește straiul frumos, pe care nicio manta nu-l apără.

Ți-e mai mare dragul să privești de pe apele Niprului dealurile înalte, luncile întinse, pădurile verzi. Dealurile acelea nu-s dealuri și n-au poale, și jos, ca și sus, au piscuri ascuțite și peste tot, deasupra lor ca și sub ele, se întinde cerul înalt. Pădurile de pe dealuri nu-s nici ele păduri, ci chica din capul piticului pădurii. El își spală barba în apă și de la barbă în jos și de la chică în sus e numai cer înalt. Luncile acelea nu-s lunci, ci o cingătoare verde, care încinge mijlocul cerului rotund, iar pe cele două jumătăți, și pe aceea de jos, și pe aceea de sus, plutește luna.

Dar pan Danilo n-are ochi decât pentru tânăra-i nevestă.

— Caterino, tânără nevestă, comoara mea, ce s-a întâmplat? de ce te-a cuprins jalea?

— Nu m-a cuprins jalea, Danilo, panul meu, dar m-au înspăimântat afurisitele celea de povești cu vrăjitorul. Lumea spune că era așa de fioros din naștere că niciun copil nu voia să se joace cu el. Ai auzit, pan Danilo, ce grozăvii spuneau oamenii despre el. Cică mereu i se năzărea că toți își bat joc de dânsul. De se-ntâmpla să întâlnească om în fapt de seară, era destul să i se pară că omul deschide

gura a zâmbire, și dimineața îl găseau mort. Mă simțeam tulburată și m-am îngrozit foarte auzind acele povești, – spuse Caterina scoțând o năframă pe care erau cusute de mâna ei, cu mătase roșie, frunze și poame și șterse cu ea obrazul copilului care-i dormea în brațe.

Pan Danilo tăcea mîlc și privea spre malul din umbră al râului unde departe, după pădure, se zărea un dâmb de pămînt negru în dosul căruia se înălța un vechi castel. Trei cute i se iviră deodată pe frunte, drept deasupra sprâncenelor; cu mâna stîngă își netezi mustățile voinicești.

— Nu fiindcă-i vrăjitor mi-e groază, încep eu, ci mai ales fiindcă-i un oaspete hain. Ce i-a venit să vină? Am auzit că leșii vor să ridice o cetate, ca să ne taie calea la zaporojeni. De o fi să fie adevărat... Să prind numai limbă^[90] că se află pe acolo vreun bîrlog de-al lui, și mătur eu cuibul dracului. Îi dau foc și nici corbii n-o să aibă ce mai alege din el. Oricum, socot că trebuie să aibă destul aur și bogății de tot felul. Iaca unde-i sălașul diavolului acesta. De s-o întîmpla să aibă aur... Acuși trecem pe lângă cruci. Acolo-i țintirimul unde putrezesc ciolanele procleților lui strămoși. Lumea spune că erau gata să-și vîndă diavolului pentru bani și sufletele și trupurile îmbrăcate cu jupane jerpelitate. Dacă-i adevărat că are aur, nu mai avem acum de ce sta la cumpănă, căci nu totdeauna poți dobîndi aur în războaie...

— Ți-am înțeles gândul. N-aștepta nimica bun din întîlnirea asta cu vrăjitorul. Dar de ce ți se curmă suflarea? Îți încrunți sprâncenele și privirea ți-e întunecată. Mie-mi pare că întîlnirea asta cu vrăjitorul nu-i a bine.

— Taci, femeie! răcni Danilo. Cine se ia după voi, ca voi ajunge! Ia dă-mi un foc, flăcăule, să-mi aprind luleaua. – Și se întoarse spre unul dintre luntrași, care scoase foc din luleaua lui, potrivindu-l în luleaua panului său. – Auzi! Mă sperie cu vrăjitorul! urmă Danilo. Cazacul, slavă

Domnului, nu se teme nici de draci, nici de popi. Dacă ne-am potrivi noi la neveste! Dar luleaua și sabia e nevasta noastră. Nu-i așa, luntraș?

Caterina tăcu, ațintindu-și privirea în apa adormită și ușor încrețită de vânt. Niprul sticlea de luciri argintii ca blana lupului în miez de noapte.

Luntrea coti, începând să lunece de-a-lungul malului păduros. Pe mal se vedea un țintirim, unde se învălmășeau, unele-n altele, cruci putrede. Printre cruci nu creșteau tufe de călin, nici nu înverzea iarba, ci numai razele lunii le mai încălzea din înaltul ceresc.

— Măi luntrași, n-auziți țipete? Ne cheamă cineva în ajutor, spuse pan Danilo, întorcându-se către vâslașii lui.

— Ba auzim și ni se pare că vin chiar dintr-acolo, spuseră cei doi flăcăi deodată, arătând spre țintirim.

Dar, nepristan^[91], totul amuți. Luntrea coti iarăși și începu să înconjure ieșitura malului. Vâslașii scăpară vâslele deodată, zgâind ochii mari. Pan Danilo incremeni și el. Groaza și frigul le înghețase cazacilor sângele-n vine.

O cruce de pe un mormânt se clătina și din el se ridică un mort schilav. Barba-i ajungea până la brâu, iar ghearele erau mai lungi decât degetele. Mortul își ridică încet mâinile. Fața îi tresări schimonosindu-i-se. Chinurile pe care le îndura erau, se vede, groaznice. „Mă-năbuș, mă-năbuș!...” gema el cu glas sălbatic și neomenesc. Glasul îi era ca un cuțit care-ți scrijelea inima. Dintr-odată mortul intră în pământ. Se mai clătină o cruce, și alt mort se ridică din mormântul lui, mai înfricoșător și mai înalt ca cel dintâi. Barba îi bătea în genunchi, iar ghearele erau încă și mai lungi ca ale celui alt. Mortul acesta urla și mai cumplit: „Mă-năbuș!” și intră și el înapoi în pământ. Se clătină apoi a treia cruce și al treilea mort se ridică. Părea că numai oasele i se ridicaseră, sus de tot, deasupra pământului. Barba

îi ajungea la glezne. Ghearele-i lungi se înfingeau în țărână, înspăimântător își întinse mâinile în sus, de parc-ar fi vrut să apuce luna din țării și slobozi un răcnet de-ai fi zis că cineva încerca să-i taie oasele îngălbenite cu fierăstrăul...

Copilul care dormea în brațele Caterinei scoase un țipăt și se trezi. Țipă și pani Caterina. Vâslașilor le căzură căciulile în Nipru, iar pe pan îl trecură florii. Deodată, totul se potoli de parcă nici n-ar fi fost, dar mai trecu o bună bucată de vreme până ce vâslașii să pună iarăși mâna pe vâsle.

Burulbaș se uita cu îngrijorare la tânăra lui nevastă înspăimântată cum își legăna în brațe copilul care plângea și, strângând-o la pieptul lui, o sărută pe frunte.

— N-ai de ce te speria, Caterină, privește, nu-i nimic, îi spuse, arătând cu mâna de jur împrejur. Vrajitorul cată să sperie oamenii, ca nimeni să nu acolisească la bârlogul lui. Dar cu una ca asta nu sperie decât muierile. Dă-mi, rogu-te, băiatul în brațe, și spunând asta, pan Danilo ridică feciorul și-l sărută. Nu-i așa, Ivan, că nu te temi de vrajitori? Hai, spune-mi: „Nu, tătucă, sunt cazac!” Hai, nu mai plânge. Uite, acuși suntem acasă. Cum om ajunge, o să-ți dea mama cașă, o să te culce în leagăn și o să-ți cânte:

Nani, nani, nani!
Nani, nani, puișor,
Crești frumos și repejor,
Spre faima cazacilor
Și spaima dușmanilor.

Ia spune și tu, Caterină, mie-mi pare că lui taică-tău nu-i e voia să trăiască în bună înțelegere cu noi. De când a venit e tot posomorât și încruntat, de parcă i s-ar fi înecat corăbiile... Dacă știa că n-are să-i placă, de ce a mai venit? N-a vrut să bea pentru libertatea noastră căzăcească, n-a legănat copilul în brațe... La început mă bătea gândul să-i

spun tot ce aveam pe suflet, dar nu știu ce era cu mine, că mi se opreau vorbele pe buze. Nu. Taică-tău n-are inimă de cazac. Inimile de cazaci, oriunde s-ar întâlni, numai din piept nu se smulg ca să se apropie!... Ce-i, flăcăii mei dragi? Mai este mult până la mal? Las-că vă dau eu căciuli noi. Ție, Stețco, am să-ți dau una de catifea, cu fundul cusut cu fir de aur. I-am scos-o unui Tătar, cu cap cu tot. Armele și tot ce avea mi le-am luat, numai sufletul i l-am slobozit. Ei, trageți la mal. Uite, Ivan, am ajuns acasă, și iaca, tu tot plângi. Ia-l tu, Caterină.

Toți au sărit pe mal. După deal se ivi un acoperiș de paie. Acolo erau casele strămoșești ale lui pan Danilo. Dincolo de ele mai era un colnic, după care se întindea câmpia, pe care și o sută de verste să fi mers, nu întâlneai picior de cazac.

III

Răzeșia lui pan Danilo era așezată între două dealuri, într-o vale îngustă, care cobora lin spre Nipru. Casele nu erau înalte, iar locuința lui arăta pe dinafară întocmai ca acelea ale cazacilor de rând, cu o singură odaie, dar mare și luminoasă; în ea era loc destul și pentru dânsul și pentru nevastă-sa și pentru slujnica bătrână și pentru zece voinici, toți unul și unul. Pe ziduri erau polițe de stejar, și blide, și castroane de tot felul. Printre ele se aflau și pocale de argint, și cupe suflate cu aur, unele primite în dar, altele pradă de război. Sub polițe atârnavu muschete scumpe, săbii, sânete și sulite, trecute de voie, de nevoie, de la tătari, turci, și leși, în mâinile lui pan Danilo și păstrând pe ele multe urme de lovituri de sabie. La vederea lor, pan Danilo își amintea, după semnele pe care le purtau, de nenumăratele lui lupte. Jos, de-a-lungul

pereților, erau laițe de stejar bine geluite. Lângă ele. În fața cuptorului, atârna un leagăn prins de frânghii trecute printr-un inel înșurubat în tavan. Podeaua era bătătorită neted și lipită cu lut peste tot. Pe laițe dormeau pan Danilo cu nevastă-sa, pe cuptor bătrâna slujnică, iar în leagăn se legăna copilul, gungurind. Voinicii se culcau pe jos, prin unghere. Dar cazacului îi place mai bine să doarmă pe pământul gol, sub cerul liber. N-are nevoie de saltea de puf. Își așterne la căpătâi un braț de fân proaspăt și se întinde în voie pe iarbă. Îi place ca, trezindu-se în toiul nopții, să poată privi cerul înstelat și să se înfioare în răcoreala care-i mai înviorează ciolanele căzăcești. Se întinde, bolborosește în somn, își aprinde luleaua și se înfășoară mai bine în cojocul călduros.

După petrecerea din ajun, Burulbaș se trezi destul de târziu. De cum se trezi, se și așează în colțul laiței și începu să-și ascută un iatagan turcesc nou-nouț, dobândit prin schimb, pe când pani Caterina se apucă să coasă cu fir de aur un ștergar de mătase. Deodată, mânios și încruntat, în dinți cu luleaua adusă de pe meleaguri străine, intră în odaie tatăl Caterinei și începu s-o dojenească și s-o descoasă cu asprime de ce s-a înapoiat atât de târziu.

— Socrule, de asemenea trebi eu dau seamă nu ea. Nu-ți fie cu supărare, dar la noi așa-i obiceiul: să răspundă bărbatul și nu nevasta, spuse Danilo, și-și văzu de treabă. Poate că-n unele țări păgâne o fi și altfel. Nu știu.

Sângele năvăli în fața aspră a socrului și ochii începură să-i scapere sălbatic.

— Cine altul decât un tată trebuie să-i poarte de grijă fiică-si, mormăi el printre dinți. Dacă-i așa, atunci să te-ntreb eu pe tine: unde-ai umblat până noaptea târziu?

— Apoi, așa spune, tată socrule. La asta ți-oi răspunde că am trecut demult de vârsta când te-nfașă muierile. Acuma știu să mă țin în șea. Mai

știu să țin în mână și o sabie ascuțită. Și-mi pare că mai știu încă și altceva... Știu să nu dau socoteală nimănui de ceea ce fac.

— Cum văd eu, ba-s și încredințat de asta, tu Danilo cauți ceartă cu lumânarea. Cel ce se ascunde are gând rău.

— Crede ce vrei, spuse Danilo. La rându-mi oi crede și eu ce vreau. Până-n clipa de față, slavă Domnului, n-am fost nicicând părtaș la vreo faptă necinstită. Am luptat întotdeauna pentru legea pravoslavnică și pentru țară, și nu ca unii vagabonzi, care umblă Dumnezeu știe pe unde, în vreme ce pravoslavnicii luptă pe viață și pe moarte, ca apoi să se năpustească la pâinea pe care n-au semănat-o. Și-s pe deasupra mai răi ca uniții și nu pun niciodată piciorul în lăcașul Domnului. Pe de-alde aceștia ar trebui lumea să-i descoasă, ca să afle pe unde umblă.

— Ehei, cazace! Să știi... Oricât de prost țintaș oi fi, da' până și la o sută de stânjeni glonteale meu tot în inimă nimereste. Și cu sabia mă bat strașnic. Nu rămân din om decât bucățele mai mărunte ca păsatul de fiertură.

— Eu îs gata, spuse pan Danilo, tăind voinicește văzduhul în cruce cu sabia pe care știuse parcă mai dinainte de ce o ascute.

— Danilo! țipă Caterina, apucându-i mâna și spânzurându-i-se de ea. Bagă de seamă, smintitule, asupra cui ridici mâna. Și tu, tată, ți-e părul alb ca neaua și te-ai aprins ca un flăcău fără minte.

— Nevastă! strigă Danilo amenințător. Știi că nu-mi place asta. Vezi-ți de treburile tale muieresti!

Spăimântător zăngăniră săbiile! Fierul lovea fierul și cazacii se improșcau cu scânteii de parcă ar fi fost colb. Caterina trecu plângând în colțul ei, se trânti pe pat și-și astupă urechile ca să nu audă loviturile. Dar cazacii se băteau aprig, încât nu se putea să nu auzi zăngănitul fierului. Caterina simțea loviturile în propriul ei trup și inima îi bătea

să i se spargă. „Nu mai pot răbda, nu mai pot! Poate că sângele roșu îi și țâșnește ca dintr-un șipot din trupul alb. Poate că iubitul meu își dă duhul în clipa asta, iar eu stau aici...” Și albă ca varul, abia răsuflând, intră în odaie.

Deopotrivă de tari erau cazacii și crâncen se mai băteau. Nu se puteau birui unul pe altul. Când tatăl se avânta, celălalt dădea înapoi, iar când îl înghesuia Danilo, întunecatul bătrân, se retrăgea la rândul-i. Și iar stau amândoi la fel de tari, unul în fața celuilalt. Furia clocotește într-înșii și iarăși se înfruntă. Of! cum se mai ciocnesc săbiile... Și, zăngănind, lamele au zburat înlături frânte.

— Slavă ție, Doamne! răsuflă Caterina, dar țipă din nou văzând cum cazacii pun mâna pe muschete, potrivesc cremenea și trag cocoașele.

Cel dintâi trase pan Danilo, fără să nimerească. Socrul îl ținti. Era bătrân și privirea nu-i era așa de ageră ca a unui tânăr, dar mâna nu-i tremura. Împușcătura trăsni... Danilo se clătină și sângele îi improșcă mâneca stângă a jupanului căzăcesc.

— Nu, strigă Danilo. Nu-mi vând eu așa de ieftin pielea. Nu-i stânga atamanul, ci dreapta. În perete îmi atârnă un pistol turcesc care nu m-a lăsat niciodată de când mă știu. Coboară din perete, bătrâne tovarăș, și fă-i un bine vechiului tău prieten! Și Danilo întinse mâna.

— Danilo! țipă Caterina deznădăjduită, apucându-l de mână și căzând în genunchi. Nu pentru mine, mă rog. Mie mi-e tot una să mor. Nu-i vrednică nevasta care mai trăiește după ce și-a pierdut bărbatul. Niprul, Niprul cel rece îmi va fi mormântul... Dar, uită-te, Danilo, la feciorul tău. Cine să-i poarte grija? Cine să-l mângâie? Cine să-l învețe să călărească pe un cal ca pana corbului, să se bată pentru slobozenie și credință, să bea și să zburde ca un adevărat cazac? Ți-e scris și ție, fiul meu, să pieri. Tată-tău nu vrea să știe de tine. Uite cum își întoarce capul într-o parte. Oof! Abia acum te cunosc! Fiară ești, nu om! Ai inimă de lup și

suflet de șarpe viclean. Credeam că ai, oricum, un pic de omenie și că în trupul tău de cremene clocotesc simțăminte omenești. Amar m-am înșelat. Are să-ți pară bine și o să-ți salte de bucurie oasele în groapă când vei auzi că leșii, liftele cele turbate, îți vor arunca feciorul în foc, când va țipa sub tăișul cuțitului, opărit cu uncrop. Oof, abia acum te cunosc! Ai fi în stare să te scoli din mormânt și să ațâți cu căciula ta focul care-l va mistui.

— Stai, Caterină! Vino-ncoace, dragul meu Ivan, să te sărut. Nu, copilul meu, nimeni n-are să-ți smintească un firisor de păr din cap. Ai să crești mare pentru cinstea țării. Ai să zbori cândva în fruntea căzăcimii, cu căciula de catifea în cap și cu sabia ascuțită în mână. Dă-mi mâna, tată. Să uităm ce-a fost. De ți-am greșit cu ceva, iartă-mă. de ce nu-mi întinzi mâna? spuse Danilo tatălui Caterinei, care rămăsese nemișcat și a cărui față nu arăta nici mânie, nici gând de împăcare.

— Tată, strigă Caterina, îmbrățișându-l și sărutându-l. Nu fi neînduplecat. Iartă-l pe Danilo, că n-are să te mai supere de-aici încolo.

— Numai pentru că mă rogi tu, fata mea, îl iert! îi răspunse el sărutând-o și ochii i-au scăpărat ciudat. Caterina se cutremură preț de o clipă: ciudată i se păru și sărutarea, cât și nefireasca sclipire a ochilor. Se sprijini de masa pe care pan Danilo își pusese mâna să și-o oblojească și se gândea că rău făcuse și împotriva obiceiului căzăcesc, că ceruse iertare, când știa prea bine că nu-i el vinovatul.

IV

Ziua se ivise, dar soarele, nu. Cerul se posomorâse și o ploaie subțire se cernea pe câmpii,

pe păduri și pe apa întinsă a Niprului. Pani Caterina se trezise, dar nu era mulțumită. Ochii-i erau plânși. Era neliniștită și nu-și afla locul.

— Bărbatul meu iubit, bărbatul meu scump, urât vis am mai avut astă-noapte.

— Ce vis ai avut, iubita mea pani Caterina?

— Un vis ciudat și atât de viu, de parcă era aievea. Am visat că pocitania aceea pe care am văzut-o la esaul era chiar tata. Te rog, însă nu crede cumva în visul meu. Câte prostii nu visează omul. Se făcea că stam în fața lui, înspăimântată și tremurând ca varga și, la fiecare vorbă ce rostea îmi simțeam vinele zvâcnind. De-ai fi auzit ce spunea!...

— Și ce-ți spunea, comoara mea?

— „Ia te uită la mine, zicea, Caterină. Sunt frumos. Degeaba spun oamenii că-s pocit. Ți-oi fi bărbat bun. Uită-te cum îmi lucesc ochii...” Și-mi aruncă o privire așa de învăpăiată, că am început să țip și m-am trezit.

— Da. Visurile spun de multe ori adevărul. De altfel, știi că peste deal domnește iarăși neliniștea. Iar au prins leșii a iscodi. Gorobeț mi-a trimis vorbă să veghez. Dar degeaba se frământă el, că nici așa nu închid ochii. Flăcăii mei au prăvălit astă noapte copaci în douăsprezece locuri și au ridicat stavile. Las' că-i ospătăm noi cu prune de plumb, iar pospoliții or dăntui sub vergi.

— O fi știind oare tata de asta?

— Taică-tău îmi stă în gât. Nici azi nu pricep ce-i cu el. Mult trebuie să fi păcătuit pe unde a umblat. Și mă gândesc: de-o lună de când stă la noi, de ce nu s-o fi înveselit și el, măcar odată, ca orice bun cazac! Mied să bea n-a vrut. Auzi tu, Caterină, nici n-a vrut să guste din miedul pe care l-am prădat de la jidovii din Brest. Ei băiete, dă o fugă în beci, și adă-mi din miedul cela jidovesc, strigă pan Danilo. Și nici rachiu nu bea! Mare ticăloșie! Pani Caterina, tare mă tem că n-o fi

crezând în Domnul nostru Iisus Christos! Dar ție cum ți se pare?

— Dumnezeu unul știe ce tot îndrugi tu, pan Danilo!

— E totuși de mirare, urmă pan Danilo, luând cana de lut din mâna cazacului. Până și papistașii sunt ispitiți de votcă. Numai turcii nu beau. Ascultă, Stețco, mult mied ai dat pe gât în beci?

— L-am încercat numai, pane!

— Minți, afurisitule. Nu vezi cum ți s-adună muștele la mustăți? După ochi se cunoaște c-ai dat gata jumătate de vadră. E-hei, cazacii! Pârdalnice făpturi! Gata să-și dea și cămașa unui prieten dar când e vorba de băut se schimbă treaba. Demult nu m-am mai îmbătat pan Caterina, nu-i așa?

— Ei, demult! De ieri... Ai uitat?

— Nu te teme, nu te teme! O ulcică numai. Uite și pe egumenul turcesc, spuse el printre dinți, văzându-l în ușă pe socru-său, care tocmai se apleca să intre.

— Ce-i asta, copila mea? zise tatăl Caterinei, scoțându-și căciula din cap și îndreptându-și cingătoarea de care atârna o sabie bătută cu nestemate de-ți lua ochii. Soarele e sus, și prânzul nu-i gata.

— Prânzu-i gata, tată. Îndată pun masa. Scoate oala cu găluște, îi spuse pan Caterina bătrânei slujnice, care ștergea blidele de lemn. Ba nu, las-că o scot eu; tu cheamă flăcăii.

Toți se așezară roată pe podea: în fața icoanei tatăl Caterinei, în dreapta lui – fiică-sa, în stânga – pan Danilo, și apoi pe rând cei zece voinici de credință, unii cu jupane albastre, alții eu galbene.

— Nu-mi plac găluștele astea, spuse tatăl Caterinei după ce gustă din ele și puse lingura la o parte. N-au niciun gust.

„Știu că-ți plac mai mult tăieței jidovești”, gândi Danilo. Apoi cu voce tare:

— De ce spui, socrule, că găluștele n-au niciun gust? Oare nu-s bine făcute? Caterina mea face

niște găluște cum rar mănâncă hatmanul. Așa că n-ai de ce te scârbi. Asta-i mâncare creștinească. Toți sfinții și oamenii cu frica lui Dumnezeu mănâncă găluște.

Tatăl Caterinei n-a scos o vorbă. Part Danilo tăcu și el.

S-a adus apoi friptură de porc cu varză și prune.

— Nu-mi place carnea de porc, făcu iarăși tatăl Caterinei, scociorând varza cu lingura.

— De ce să nu-ți placă? spuse Danilo. Numai turcii și jidovii nu mănâncă porc.

Tatăl Caterinei se oțărî și mai mult.

N-a mâncat decât tăieței cu lapte, bând în loc de votcă un fel de apă neagră dintr-un șip^[92], pe care l-a scos din sân.

După ce a mâncat, Danilo s-a culcat și a dormit zdravăn, sculându-se abia la vreme de chindie. Se apucă apoi să scrie niște cărți armiei căzăcești, în timp ce pani Caterina, lângă cuptor își legăna copilul. Sta și se uita pan Danilo cu ochiul stâng la slova lui, iar cu dreptul – pe fereastră. Pe fereastră se vedeau lucind în depărtare dealurile și Niprul. Dincolo de Nipru, albăstreau pădurile. Sus, licărea cerul senin al nopții. Dar nici înaltul cerului, nici pădurea albastră nu-i desfătau ochii lui pan Danilo: el se uita la dâmbul de pământ pe care se înălțau zidurile negre ale bătrânului castel. I se păru că printr-o fereastră îngustă fulgeră o luminiță. În jur însă, era liniște. Pesemne că i se năzărise. Se auzea numai din jos vâjâitul înăbușit al Niprului și din trei părți huia pe rând, în răstimpuri, bătaia valurilor trezite. Niprul nu se răzvrătește. Ca un bătrân cârtește și bombăne; nimic nu-i place; toate s-au schimbat în jurul lui; poartă dealurilor, pădurilor și luncilor de pe malurile sale o vrajbă tăcută și duce cu el jalbă împotriva-le, tocmai la Marea Neagră.

Iată că se zărește o luntre neagră pe întinsul Niprului și la castel parcă iarăși scapără. Danilo

șuieră încetișor și la șuieratul lui se ivi unul dintre credincioșii săi flăcăi.

— Stețco, îi spuse el, pune mâna mai repede pe o sabie ascuțită și pe o sâneată și hai cu mine.

— Pleci? îl întrebă pani Caterina.

— Plec, nevastă. Trebuie să cercetez peste tot și să văd dacă rânduielele-s păzite.

— Mie mi-e frică să rămân singură. O să mă fure somnul. Ce mă fac dacă visez iar? Nici nu-mi dau bine seama dacă a fost vis sau întâmplare aievea, așa de vii mi s-au părut toate.

— Bătrâna rămâne cu tine doar, iar în tindă și-n curte dorm cazacii.

— Baba a și adormit, și-n cazaci nu mă bizui prea mult. Ascultă, pan Danilo. Încuie-mă și ia cheia. Așa n-are să-mi mai fie frică. Iar cazacii, culcă-se dinaintea ușii.

— Fie și așa, zise Danilo, ștergând colbul de pe sâneată și turnând pulberea în tigăița ei.

Credinciosul Stețco era gata și-l aștepta cu toată armătura căzăcească pe el. Danilo își puse căciula de cârlan, închise ferestruica, trase zăvoarele, ieși încetișor din curte, se strecură printre cazacii adormiți și se îndreptă spre dealuri.

Cerul se limpezise. Dinspre Nipru o boare proaspătă adia ușor. Dacă din depărtări n-ar fi răzbit țipăt de pescăruș, ai fi zis că totul amuțise. Dar iată că se auzi un foșnet...

Burulbaș și credincioasa lui slugă se furișară într-un măraciniș care ascundea trunchiuri doborâte. Un om în jupan roșu, cu două pistoale la brâu și sabia la șold, cobora dealul.

— Țasta-i socru-meu! spuse pan Danilo, pândindu-l din ascunzișul lui. De ce și unde se duce la vremea asta?... Stețco, nu căsca gura, fii cu ochii în patru, să vezi încotro are s-o apuce panul.

Omul cu jupanul roșu coborî spre mal și o coti înspre limba de pământ.

— Aha! Acolo se duce! Ce zici de asta, Stețco? Se duce chiar în bârlogul vrăjitorului.

— Adevărat, pan Danilo. Acolo se duce. De ar fi altfel, ar fi trebuit să-l zărim iarăși de cealaltă parte. Dar așa, cum s-a apropiat de castel s-a și mistuit.

— Să ieșim numai și-i luăm apoi urma. Aici se pune ceva la cale. Da, da, ți-am spus eu, Caterina, că taică-tău e un nelegiuit, și că toate câte le face numai pravoslavnice nu-s.

Iată-i pe pan Danilo și pe credincioasa lui slugă pe limba de pământ și iată-i mistuindu-se în pădurea deasă care înconjoară castelul. O fereastră de sus se luminează slab. Cazacii stăteau jos și se gândeau cum să ajungă acolo. Nu se vedeau nici porți, nici uși. Era, ce-i drept, o intrare prin curtea castelului, dar cum să pătrundă? De departe se auzea zăngănit de lanțuri și hămăit de câini.

— Ce să mai stau la gânduri? spuse pan Danilo, văzând un stejar înalt în fața ferestrei. Tu, flăcăule, rămâi aici, eu mă sui în copac. De acolo am să văd prin fereastră tot.

Danilo își scoase cingătoarea, aruncă sabia ca să nu zăngănească și, apucându-se de o cracă se cățăra în stejar. Fereastra era tot luminată. Se așeză pe o cracă, lângă fereastră, se apucă cu o mână de copac și se uită înăuntru. În odaie nu ardea nicio lumânare, totuși era lumină. Pe pereți se vedeau semne stranii și atârnavă tot felul de arme ciudate, din care nu mai văzuse. Arme din acestea nu purtau nici turcii, nici crâmlenii, nici leșii și nici măcar viteazul neam al Șvezilor. Sub tavan zburau de colo-colo lilieci mari și umbrele lor fâlfâiau pe pereți, pe uși și pe podele. Pe ușa ce se deschise fără zgomot intră un bărbat în jupan roșu și se duse de-a-dreptul la masa acoperită cu o față albă. „El e! Socru-meu!” își zise Danilo. Se lăsă mai jos și se lipi mai tare de trunchi.

Dar omul n-avea timp să vadă că pe fereastră îl privește cineva. Venise posac și ursuz și smulse

furios fața de masă. O lumină albăstruie și străvezie începu atunci să se reverse treptat în toată încăperea. Undele de aur palid ale luminii de până atunci se cufundau fără să se destrame în această mare albastră, întocmai ca vinele în marmoră. Omul puse pe masă o oală și începu să arunce în ea felurite ierburi.

Privind mai cu luare aminte, pan Danilo văzu că în locul jupanului roșu, omul avea acum șalvari largi, cum poartă de obicei turcii. La brâu avea înfipite pistoale, iar în cap un fel de tichie ciudată, având pe ea semne care nu aduceau nici cu scrisul leșesc, nici cu cel rusesc. Îți dădeai seama, privindu-l, că și fața i se schimbă văzând cu ochii: nasul i se lungi, atârându-i peste buze. Gura i se lăți până la urechi, un colț îi ieși pieziș și înaintea lui se înfățișă același vrăjitor pe care-l văzuse la nunta esaulului. „Ți se vădește visul, Caterină”, își zise Burulbaș.

Vrăjitorul începu să se plimbe în jurul mesei, semnele din perete începură să se schimbe și ele cu iuțeală, iar liliiecii să zboare tot mai repede în sus și în jos, înapoi și încolo. Lumina albăstrie care slăbea din ce în ce, păru de la o vreme să se stingă de tot. O altă lumină, trandafirie și lină, se revărsa acum în odaie. Această blândă lumină părea că se revărsa în toate ungherele cu un clinchet ușor când, deodată, pieri și întuneric se făcu. O vreme nu se auzi decât un foșnet, așa cum în fapt de seară liniștită adie vântul, rotindu-se deasupra oglinzii apelor, aplecând tot mai mult spre luciul lor sălciile argintii. Lui pan Danilo i se păru că în odaie lucea luna, pluteau stelele, licărea nelămurit azurul întunecat al cerului și simți chiar, drept în față, răceala nopții. Deodată însă cerul dispăru și pan Danilo văzu dinainte-i propria-i odaie (de aceea își pipăi repede mustața, să se încredințeze dacă nu cumva adormise), de pereți atârnavu săbiile lui turcești și tătarești, de-a-lungul lor erau polițele, iar pe polițe străchini și blide; pe masă

pâinea și sarea; leagănul atârna de tavan... Dar în locul icoanelor, pocitanii fioroase se holbau pe prichiciul cuptorului... O pâclă deasă acoperi totul și iarăși se făcu întuneric. Un clinchet minunat porni din nou și odaia se umplu de lumină trandafirie, iar vrăjitorul sta iarăși stană, cu capul înfășurat în ciudata lui cealma^[93]. Sunetele se auzeau tot mai tari și mai dese, lumina trandafirie din blândă cum era, se făcu tot mai vie și ceva alb, ca un nor, flutură în mijlocul încăperii. Lui pan Danilo i se părea că norul nu era chiar nor, ci mai degrabă o femeie, numai că nu se putea dumiri din ce anume era făcută; din văzduh să fie țesută? Altfel n-ar fi plutit fără să atingă podeaua sau să se sprijine de ceva, nu s-ar fi văzut printr-însa lumina trandafirie și n-ar fi zărit strălucind semnele de pe pereți. Iată că și-a mișcat capul străveziu. Ochii azurii îi lucesc potolit, părul inelat îi cade pe umeri ca o ceață cenușie, buzele palide amintesc lumina trandafirie și firavă a zorilor când se revarsă peste cerul alb-străveziu al dimineții, negrul sprâncenelor umbrește ușor... Vai! Dar asta-i Caterina! În clipa aceea Danilo simți că mâinile și picioarele îi înțepenesc. Încercă să scoată o vorbă, dar buzele i se mișcau mute.

Vrăjitorul sta nemișcat la locul lui.

— Unde-ai fost? întrebă el. Și făptura din față se înfioră.

— Ah! de ce m-ai chemat? gemu ea încetișor. Eram atât de fericită! Mă aflu în locurile unde m-am născut și am trăit cincisprezece ani. Ce bine-i acolo! Cât de verde și de plină de miresme e lunca unde mă jucam în copilărie! Aceleași flori de câmp, aceeași casă, aceeași grădină de zarzavat. Cum mă mai îmbrățișa buna mea mamă! Și câtă dragoste îi izvora din ochi. M-a mângâiat, m-a sărutat pe gură și pe obraz și mi-a pieptănat cu un pieptene des părul castaniu. Tată!... spuse ea pironindu-și privirea stinsă asupra vrăjitorului, de ce mi-ai înjunghiat mama?

Vrăjitorul o amenință cu degetul.

— Oare te-am rugat eu să-mi vorbești de asta? și frumoasa vedenie se cutremură. Unde ți-e pani a ta acum?

— În clipa de față, pani a mea, Caterina, doarme. Iar eu m-am bucurat de asta și mi-am luat zborul. Demult voiam s-o văd pe mama. Dintr-odată m-am făcut iar de cincisprezece ani. Și m-am simțit ușoară ca o păsărică. de ce m-ai chemat?

— Îți mai aduci aminte tot ce ți-am spus ieri? o întrebă vrăjitorul în șoaptă.

— Îmi mai aduc aminte. Da, îmi mai aduc aminte. Dar ce n-aș da s-o pot uita. Sărmana Caterina! Multe din câte-i știe sufletul, ea nu le știe.

„E sufletul Caterinei”, se gândi pan Danilo, fără să se încumete încă să miște.

— Pocăiește-te, tată. Nu te îngrozești oare când, după fiecare din omorurile tale, morții se scoală din mormintele lor?

— Iar vechea poveste! îi tăie vorba vrăjitorul amenințător.

— Oricum, ce-am hotărât eu va să fie și am să te silesc să faci ceea ce vreau eu. Tot are să mă iubească ea, Caterina...

— Oh! Ești un căpcăun, nu tatăl meu! gemu ea. Nu, n-ai să-ți împlinești voia! Drept e că prin farmece necurate ai putere să chemi sufletul și să-l chinuiești. Dar numai unul Dumnezeu poate să-l silească să i se plece. Nu, niciodată, cât voi sta în trupul ei, Caterina n-are să facă o faptă urâtă lui Dumnezeu... Tată, se apropie judecata de apoi. Chiar de nu erai tatăl meu, nici atunci nu m-ai fi putut sili să-mi înșel bărbatul credincios și iubit. Și chiar dacă bărbatul meu nu mi-ar fi credincios și nu l-aș iubi, nici atunci nu l-aș înșela, pentru că sufletele necredincioase și care își calcă jurămintele nu-s pe placul Domnului.

În clipa aceea își aținti privirea pierdută către geamul dinaintea căruia sta pan Danilo și se opri

încremenită.

— Unde te uiți? Pe cine vezi acolo? urlă vrăjitorul.

Sufletul Caterinei se cutremură. Dar pan Danilo coborâse demult de pe stejar și, însoțit de credinciosul lui Stețco, se îndreptă spre dealurile sale. „E îngrozitor, e îngrozitor!” își spunea el, și simți o neliniște cuprinzându-i inima de cazac. Curând ajunse la curtea lui unde toți cazacii dormeau duși, afară de unul de strajă, pufăind din lulea. Cerul tot era prefirat cu stele.

V

— Ce bine ai făcut că m-ai trezit! — spuse Caterina, frecându-se la ochi cu mâneca înflorată a cămășii și cătând buimacă la bărbatul care îi sta dinainte. — îngrozitor vis am avut! Mă-năbușeam! Oof!... credeam că mor...

— Ce vis? N-o fi acesta? Și Burulbaș începu să-i spună nevestii ceea ce văzuse.

— Cum de le-ai aflat, bărbate? întrebă Caterina uimită. Nu știu cum se face, dar multe dintre cele ce-mi spui mi-s necunoscute. Nu. N-am visat că tata ar fi omorât-o pe mama. Nici morții nu i-am văzut și nici altele. Nu, Danilo, n-am visat întocmai așa cum spui tu. Vai! Cât e de groaznic tatăl meu!

— Nici nu mă miră că n-ai văzut multe dintre câte ți-am spus. Nu știi nici a zecea parte din câte ți le știe sufletul. Știi tu oare că tată-tău e un antichrist? încă acum un an, pe când mă pregăteam să pornesc cu leșii împotriva crâmlenilor (pe atunci eram încă prieteni cu neamul acesta necredincios), mi-a spus egumenul mănăstirii Bratschi (și trebuie să știi, nevastă, că era un sfânt), că antichristul are puterea să cheme la

dânsul orice suflet. Când omul adoarme, sufletul i se plimbă în voie și zboară împreună cu arhanghelii pe lângă sălașul Domnului. De cum i-am văzut fața, nu mi-a plăcut. De știam că ai așa tată, nu mă însuram cu tine. Nu te luam și nu-mi încărcăm sufletul cu păcat, înrudindu-mă cu neamul antichristului.

— Danilo, strigă Caterina, acoperindu-și fața cu mâinile și izbucnind în hohote de plâns. Am eu oare vreo vină față de tine? Ți-am fost eu cândva necredincioasă, bărbatul meu drag?... Atunci, cu ce ți-am stârnit mânia? Nu te-am slujit eu cu credință? Spusu-ți-am eu vreo vorbă când te-ntorceai cu chef de la vreo petrecere? Nu ți-am născut eu fecior sprâncenat?...

— Nu plânge, Caterină. Acuma te cunosc și n-am să te părăsesc pentru nimic în lume. Toate păcatele pe capul lui tată-tău sunt.

— Nu! Nu spune că-i tatăl meu. Nu mi-e tată! Dumnezeu mi-e martor că mă lepăd de dânsul, că mă lepăd de tatăl meu. El e un antichrist, care hulește numele Domnului. Chiar de-ar fi să piară, sau să se înece, și încă nu i-aș întinde mâna să-l scap. De-ar fi să se usuce de sete, otrăvit de cine știe ce buruiană, tot nu i-aș da să bea. N-am alt tată decât pe tine!

VI

În adâncul beci al lui pan Danilo, cu trei rânduri de lacăte, încuiat și ferecat în lanțuri grele, zace acum vrăjitorul; iar de ceea parte, pe malul Niprului, diavolescu-i castel se mistuie-n flăcări, pe când valuri roșii ca sângele se îmbulzesc bătând străvechile ziduri. Nu pentru vrăjitorie și nici pentru păcatele-i pătimește vrăjitorul în beciul adânc. Pentru asta, Cel de Sus va să-l judece. El se

află acolo pentru hainie, pentru că s-a ajuns cu dușmanii pravoslavnicei țări rusești să vândă poporul ucrainian papistașilor și să pună foc bisericilor creștine. Vrajitorul e posomorât. Gânduri negre ca noaptea îi frământă cugetul. Numai o zi mai are de trăit, căci mâine urmează să-și ia rămas bun de la viață. Mâine îl așteaptă osânda, și osânda nu-i va fi ușoară. Are să fie încă bine de l-ar fierbe de viu într-un cazan, sau de l-ar jupui de pielea lui cea păcătoasă. Vrajitorul stă posomorât și cu capul plecat. Poate că în ceasul dinaintea morții se căiește, dar prea mari îi sunt păcatele ca să-l mai ierte Dumnezeu. Sus, în fața lui, se află o ferestruică zăbreliată cu fier. Zângănind din lanțuri, vrajitorul se apropie de ferestruică, să vadă dacă nu cumva trece fiică-sa. Fiică-sa e ca o porumbiță, blândă și deloc răzbunătoare. Cine știe? Poate că s-o milostivi de tatăl ei?... Dar nu trece nimeni. Jos, șerpuiește drumul și nimeni nu trece. Ceva mai jos, curge Niprul; lui nu-i pasă de nimic, huieste numai și pe întemnițat îl apucă groaza, tot ascultându-i huietul veșnic același.

Dar iată că s-a ivit cineva pe drum: trece un cazac. Întemnițatul oftează greu. Și iarăși se întinde pustiul. Din depărtare însă mai coboară cineva... Contășul verde îi flutură, iar în cap îi lucește o podoabă de aur... Ea el Și vrajitorul se apropie și mai mult de fereastră. Iată că se apropie și ea...

— Caterina, fata mea, milostivește-te, fă-ți pomană cu mine!...

Caterina pare că nu aude: trece mută. Nici nu-și aruncă ochii la închisoare și s-a și mistuit. Întreaga lume parcă-i pustie. Niprul vâjâie a jale și jalea îți cuprinde sufletul. Dar simte oare vrajitorul jalea aceasta?

Ziua e pe sfârșite. Soarele a asfințit. Se întunecă. Seara s-a lăsat și-i răcoare. De undeva se aude răgetul unui bou și larmă de glasuri* Se vede că

oamenii se întorc de la lucru și-s veseli. Pe Nipru lunecă o luntre... Cui îi pasă de vrăjitor? Pe cer prinde a luci secera de argint. Dar iată că cineva se apropie de cealaltă parte a drumului. Greu îi să recunoști în întuneric cine-i: e Caterina care se întoarce.

— Fata mea, pentru numele lui Christos! Nici cel mai crud dintre puii de lup nu-și sfâșie mama. Aruncă-ți măcar o singură dată ochii asupra păcătosului tău tată! Dar ea n-aude și-și vede de drum.

— Fata mea, în numele nefericitei tale mame! Caterina se oprește.

— Vino să-ți spun cel din urmă cuvânt al meu.

— De ce mă chemi tu care hulești pe Domnul? Nu-mi spune că sunt fata ta. Nu suntem niciun fel de rude. Și ce vrei de la mine în numele nefericitei mele mame?

— Caterina, sfârșitul mi-e aproape. Știu că bărbatul tău vrea să mă lege de coada unei iepe și să-i dea drumul pe câmp, de n-o fi născocit cumva o caznă și mai fioroasă...

— Este oare caznă pe lume care să fie pe măsura păcatelor tale? Așteapt-o. Nu se va afla om să se roage pentru sufletul tău.

— Caterina, nu de osânda de aici mi-e frică, ci de chinurile de pe ceea lume... Tu ești fără de prihană, Caterină, și sufletul tău va zbura de-a-dreptul în rai, alături de Dumnezeu, iar sufletul tatălui tău, care a hulit pe Domnul, va arde în focul veșnic, foc care nu se va stinge niciodată, ci tot mai tare se va întezi. Nicio picătură de rouă nu pătrunde acolo și nicio boare de vânt nu adie.

— N-am eu putere să-ți îndulcesc chinurile, spuse Caterina, întorcându-și capul.

— Caterină, stai măcar să-ți spun o vorbă. Ai putea să-mi izbăvești sufletul. Tu nici nu știi cât de bun și de milostiv e Dumnezeu. Ai auzit de apostolul Pavel, care a fost un păcătos, dar care s-a pocăit apoi și a ajuns sfânt.

— Ce pot face ca să-ți izbăvesc sufletul? întrebă Caterina.

— Mă pot oare gândi eu la asta, eu, o biată femeie?

— De-aș putea să ies de aici, m-aș lepăda de cele lumești. M-aș pocăi și m-aș duce să mă sihăstresc într-o peșteră. Mi-aș pune în spate cămașă de păr de capră și zi și noapte m-aș ruga lui Dumnezeu. Și nu numai mâncare de dulce* dar nici măcar pește n-oi pune în gură. Am să dorm fără așternut și am să mă rog întruna! Și dacă milostenia Domnului nu mi-o ierta măcar a zecea zecii părți din păcate, am să mă-ngrop până la gât în pământ și am să mă zidesc în zid de piatră; n-am să iau în gură nici mâncare, nici băutură până la moarte; și tot avutul meu călugărilor lăsa-îl-voi, ca patruzeci de zile și patruzeci de nopți de-a-rândul să citească molifte pentru odihna sufletului meu.

Caterina căzu pe gânduri.

— Chiar de aș deschide zăvoarele, nu-ți pot descătușa lanțurile.

— Nu de lanțuri mă tem eu, zise el. Spui că mi-s încătușate mâinile și picioarele? Nu. Le-am luat vederea cu ceață, și în loc de mâini, le-am întins vreascuri. Uită-te și tu: n-am niciun lanț pe mână. — Și păși în mijlocul beciului. — Și nici de ziduri nu m-aș teme și aș trece prin ele, dar nici bărbatul tău nu știe ce fel de ziduri sunt astea. Le-a zidit un schimnic sfânt și nu-i putere necurată în; stare să scoată de aici un întemnițat, dacă nu descui ușa cu aceeași cheie cu care sfântul și-a încuiat chilia. Când am să fiu iarăși slobod, am să-mi sap și eu, păcătos cum nu se mai află, o chilie la fel.

— Ascultă, am să-ți dau drumul, spuse Caterina, oprindu-se în fața ușii. Dar ce mă fac dacă mă minți și în loc să te pocăiești, te faci iarăși frate cu dracul?

— Nu, Caterină, nu mi-a mai rămas mult de trăit. Și fără de osânda asta, sfârșitul mi-e aproape.

Crezi oare că am să mă dau legat eu însumi caznei veșnice?

Lacătele zăngăniră.

— Rămâi cu bine! Aibă-te Domnul cel milostiv în paza lui, copilul meu, zise vrăjitorul sărutând-o.

— Nu te atinge de mine, păcătosule! Hai, pleacă mai repede!... spuse Caterina. Dar vrăjitorul pierise.

— I-am dat drumul! șopti ea speriată, privind înnebunită la zidurile temniței. Ce-am să spun acum bărbatului meu? Sunt pierdută. Nu-mi rămâne decât să mă îngrop de vie în mormânt.

Și, izbucnind în hohote de plâns, se prăbuși pe buturuga pe care stătuse întemnițatul.

— Dar am scăpat un suflet, își spuse încet. Am făcut o faptă plăcută lui Dumnezeu. Dar bărbatul meu... îl mint pentru întâiași dată. Of, cât de greu, cât de groaznic are să-mi fie să mint în fața lui!... Vine cineva. El e! Bărbatul meu! țipă ea cu deznădejde și, ca neînsuflețită, se prăbuși.

VII

— Eu sunt, fata mea dragă! Eu sunt, inimioara mea!... auzi Caterina când își veni în fire și văzu înaintea ei pe bătrâna ei slujnică. Sta plecată asupra-i, părând că șoptește ceva în timp ce o stropea cu apă rece cu mâna ei uscată.

— Unde mă aflu? întrebă Caterina, ridicându-se și uitându-se în jurul ei. În fața mea vâjâie Niprul, îndărătul meu sunt dealuri. Unde m-ai dus, mătușă?

— Nu te-am dus nicăieri, ci te-am scos în brațele mele din beciul înăbușitor. Am încuiat ușa ca să te scap de mânia lui Danilo.

— Dar unde-i cheia? întrebă Caterina, privindu-și cingătoarea. N-o văd.

— Copila mea, a luat-o bărbatul tău, ca să mai vadă ce-i cu vrăjitorul.

— Să vadă ce-i cu el?... Mătușă, sunt pierdută! strigă Caterina.

— Să ne ferească Dumnezeu de așa ceva, copila mea. Taci numai, stăpâna mea dragă, și nimeni n-are să afle nimic.

— A fugit, antichristul blestemat! Auzi, Caterină? A fugit! spuse pan Danilo, apropiindu-se de nevastă-sa. Din ochi îi scăpărau scânteii. Sabia îi sălta zăngănind la șold.

Caterina încremeni.

— Bărbatul meu iubit, să-i fi dat cineva drumul? întrebă ea tremurând.

— Drept spui, i-a dat drumul. Dracul i-a dat drumul. În locul lui a rămas, ferecată în lanțuri, o cioată. Dumnezeu a vrut se vede, ca diavolului să nu-i pese de brațul căzăcesc. Dacă vreun cazac de-al meu s-ar fi îndemnat măcar cu gândul să-i deschidă, și așa fi aflat-o... nicio caznă nu mi s-ar fi părut prea grea pentru el!

— Dar dacă mie... îngăimă fără voie Caterina și amuți speriată.

— Dacă ți-ar fi trecut prin minte una ca asta, n-ai mai fi nevasta mea. Te-aș fi cusut într-un sac și te-aș fi înecat în Nipru.

Caterinei i se părea că i se desprinde părul de pe cap și răsuflarea i se curmă.

VIII

Pe un drum de graniță, într-o crâșmă, s-au adunat leșii și de două zile în șir într-un chiolhan o țin. Printre ei sunt destui ticăloși. Pesemne că s-au adunat pentru vreun ceambur. Unii au și muschete; pintenii sună și săbiile zăngănesc. Panii petrec și se laudă cu isprăvile lor închipuite și-și bat joc de

credința pravoslavnică; zic despre ucrainieni c-ar fi serbii lor, își răsucesc semeț mustața și, aruncându-și cu trufie capul peste spate, se tolănesc pe laițe. Cu ei este și un popă papistaș. Numai că popa acesta e și el după chipul și asemănarea lor și nici n-aduce c-un popă creștinesc. Bea și petrece laolaltă cu ei, iar limba lui spurcată grăiește măscări... Și nici gloata nu se lasă mai prejos: și-au aruncat pe spate mânecile jupanelor jerpelite și pășesc și ei țăntoși, parcă cine știe ce ar fi. Joacă-n cărți și-și dau cu cărțile peste nas. Au adus cu ei nevestele altora. Hărmălaie, încăierări! Panii își fac de cap și se țin de blestemății: îl apucă pe câte un jidov de barbă și-i zugrăvesc o cruce pe fruntea necredincioasă; trag în muieri cu focuri albe și joacă cracoviacul cu păcătosul lor de popă. Nici de pe urma Tătarilor n-a pățimit atâta pământul rusesc. Se vede în batjocura asta voia proniei cerești pentru pedepsirea cine știe căror păcate. În Sodoma asta se vorbește de răzeșia lui pan Danilo de dincolo de Nipru și despre frumoasa lui nevastă. Dar dacă s-a bulucit aici haita asta, de bună-seamă că nu fără gând hain s-a bulucit.

IX

La masa din odaia lui, cu capul în mâini, pan Danilo stă dus pe gânduri. Pe marginea cuptorului șade pani Caterina și cântă.

— Nevastă dragă, nu știu ce am azi că mi-e așa de jale, făcu pan Danilo, mă doare capul și inima mă doare. Nu știu ce mă apasă. Frică mi-i că moartea-mi ține calea.

„Reazemă-ți capul de pieptul meu, Danilo, bărbatul meu iubit. de ce te lași furat de gânduri negre?” se îndemnă ea a-i zice dar nu îndrăzni. Se

știa vinovată și greu îi venea acum să se lase mângâiată de bărbatul ei.

— Ascultă, draga mea, spuse Danilo. Când o fi să nu mai fiu, păzește-mi feciorul. N-ai să ai tihnă de la Cel de Sus, nici pe lumea asta, nici pe cealaltă, de nu vei purta grijă copilului. Greu le va veni oaselor mele să putrezească în pământul jilav, iar sufletului meu și mai greu îi va fi.

— Ce tot vorbești, bărbate dragă? Parcă râdeai de noi femeile că suntem slabe. Și acum iacă, vorbești și tu ca o biată femeie. Tu mai ai încă multe zile de trăit.

— Nu, Caterina. Sufletul meu simte moartea în preajmă-i. Parcă-i tot mai trist să viețuiești pe astă lume. Vremuri grele ne-așteaptă. Ehe, mă poartă gândul la anii care-au zburat fără întoarcere. Pe atunci mai trăia încă bătrânul Conașevici, cinstea și fala armiei noastre. Văd, ca acum, trecându-mi pe dinaintea ochilor polcurile căzăcești. Erau vremuri de aur, Caterină. Bătrânul hatman sta pe calul lui negru ca pana corbului; în mână-i lucea buzduganul, în juru-i se îndesau serdarii, esaulii și sotnicii și de ambele părți vuia marea roșie a zaporojenilor. Hatmanul începu să cuvinte și toți au rămas ca înlemniți. Bătrânul lăcrăma amintind de bătăliile și isprăvile noastre de altădată. Ehe, de ai știi tu, Caterină, cum ne-am tăiat atuncea cu turcii. Pe capul meu se mai vede și-acum o urmă de tăietură. Patru gloanțe în patru locuri mi-au străbătut trupul și până în ziua de azi niciuna dintre răni nu-i tămăduită. Și mult aur am mai luat! Scoteau cazacii nestematele cu căciulile. Și ce cai! De-ai știi tu, Caterină, cu ce cai ne-am întors! Of! se vede că nu mi-e dat să mă mai războiesc așa! Doar nu-s bătrân încă și trupul mi-e zdravăn. Dar sabia căzăcească îmi scapă din mână, trăiesc fără să fac nicio ispravă și mă întreb singur la ce mai trăiesc. În Ucraina rânduială nu mai este; polcovnicii și esaulii se mănâncă între ei ca câinii. Nu-i căpetenie care să-i strunească. Șleahțicii

noștri toate le-au prefăcut după rea-pilda leșilor, până și viclenia de la ei au luat... și și-au vândut și sufletele la legea papistașilor trecând. Jidovimea asuprește bietul norod. Of, vremuri, vremuri de altădată! Tinerețe, unde ești? Ia coboară, flăcăule în beci și adă-mi un ulcior de mied să beau pentru vremurile scurse și anii mei duși.

— Cu ce cinstim oaspeții, pane? Vin leșii dinspre luncă, zise Stețco intrând în odaie.

— Știi ce-i aduce, spuse Danilo ridicându-se. Credincioși ai mei slujitori, șeile pe cai cu tot tacâmul!^[94] Sabia afară! Și nu uitați plumbii! Trebuie să întâmpinăm oaspeții după cuviință.

Nici n-apucaseră bine cazacii să încalece și să-și încarce muschetele, că leșii umpluseră dealul ca frunza căzută toamna din copaci.

— Ehe, avem cu cine ne război, spuse Danilo, uitându-se la panii grași, care veneau în frunte, legănându-se țănoși pe caii lor cu tacâmurile aurite. Ne-a fost scris, se vede, să ne mai hârjonim odată în lege. Veselește-te inimă de cazac pentru clipa cea mai de pe urmă! Petreceți, flăcăi, acumă începe sărbătoarea noastră!

Pe dealuri petrecerea era în toi. Săbiile zăngăneau, plumbii zburau, caii nechezau și tropăiau. Vuia capul de țipete și fumul îți lua văzul. Toate se învălmășeau. Dar cazacul simte unde-i prietenul și unde dușmanul. De șuiera un glonte, se prăbușea de pecal un voinic călăreț; de vâjâia o sabie, se rostogolea un cap, bolborosind vorbe neînțelese.

Dar în mulțimea bulucită bătea la ochi fundul roșu al cușmei căzăcești a panului Danilo, cingătoarea de aur a jupanului albastru scăpăra, iar coama calului negru se răsucea în vânt ca vârtejul. Pan Danilo se ivea când ici, când colo, ca o pasăre. Din când în când chiuia, repezindu-și sabia de Damasc și pălind cu ea în dreapta și-n stânga. Taie, cazace! Lovește! Saltă-ți inima vitează și nu te ispiți de aurul tacâmurilor și al jupanelor. Calcă-l

în picioare aurul și nestematele la fel. Veselește-te, cazace, de ești adevărat cazac! Dar privește și-n urmă. Leșii au dat foc caselor, nelegiuirii, și hăituiesc dobitoacele speriate. Ca un vârtej făcu pan Danilo cale-ntoarsă. Cușma cu fundul roșu a și răsărit lângă case și gloata din juru-i se răzlețește.

Ceasuri în șir se tot bat leșii cu cazacii. Tot mai puțini rămân de îmbe-părțile. Dar pan Danilo n-a obosit încă: călăreții îi doboară din șea cu sulita-i lungă, iar pedestrima, vrednicu-i cal negru o calcă în picioare. Curtea începu să se curețe și leșii să se împrăștie. Cazacii încep să smulgă celor căzuți jupanele de aur și bogatele tacâmuri. Pan Danilo e gata să-i gonească din urmă și-și caută din ochi pe-ai lui să-i adune... când, deodată, se aprinde de mânie: l-a zărit pe tatăl Caterinei. Iată-l pe deal și, luându-l la ochi cu muscheta, Danilo își avântă calul de-a-dreptul spre el... Cazace mergi la pierzanie!... Muscheta bubui și vrăjitorul se mistui după deal. Singur credinciosul Stețco zărise ivindu-se haina roșie și ciudata cealma. Cazacul se clătină și căzu la pământ. Credinciosul Stețco se repezi la panul lui. Dar panul e întins la pământ, și ochii lui senini s-au închis. Roșu, sângele îi gâlgâie din piept. Dar cel căzut și-a simțit, se vede, credincioasa slugă alături. Își ridică încet pleoapele, ochii îi străluciră și-i zise: „Rămâi cu bine, Stețco! Spune Caterinei să-i poarte de grija feciorului meu! Și nu-l părăsiți nici voi, slujitorii mei credincioși!” Și amuți. Sufletu-i căzăcesc zburase din vrednicu-i trup; buzele i se învinețiră. Cazacul dormea somnul de veci.

Credincioasa lui slugă începu să plângă în hohote, și-i făcu semn Caterinei: „Pleacă pani, pleacă. Strașnic s-a mai veselit panul. Acuma zace beat turtă în țărâna udă. Și multă vreme n-are să se mai trezească!”

Caterina își izbi palmele una de alta și căzu ca un snop peste trupul neînsuflețit. „Bărbatul meu drag. Oare chiar tu zaci aici cu ochii închiși?

Scoală, șoimul meu iubit și-ntinde-mi mâna ta. Ridică-te și privește pentru cea din urmă oară pe Caterina; mișcă-ți buzele și spune-mi măcar o vorbă!... Dar tu taci... taci, luminatul meu stăpân. Te-ai învînețit ca Marea Neagră. Inima nu-ți mai bate. de ce ești atât de rece, panul meu? Lacrimile mele, se vede, nu-s destul de fierbinți și nici plânsu-mi putere n-are să te trezească. Cine-ți va duce polcurile-n luptă de-aici-nainte? Cine se va mai avînta pe calul tău ca pana corbului și cine va chiuî năprasnic, fluturându-și sabia în fruntea căzăcimii? Cazaci, cazaci! Unde vi-e cinstea și fala voastră? Cinstea și fala voastră zace cu ochii închiși, întins pe pământul jilav. Îngropați-mă, îngropați-mă și pe mine alături de el! Turnați-mi țărână peste ochi și închideți-mi sânul alb între scândurile raclei de arțar! Frumusețea mea netrebnică-mi este.”

Plînge și jelește Caterina; în depărtare se stîrnesc nori de praf: bătrînul esaul Gorobeț zorește-n ajutor.

X

Negrăit de frumos e Niprul pe vreme senină și fără de vînt, când slobod și lîn își poartă printre păduri și dealuri belșugul apelor. Niciun foșnet, niciun huiet. Îl vezi și nu-ți dai seama dacă întinsul acesta măreț curge sau stă pe loc; ți se pare că-i tăiat în sticlă, că e o cale albastră de oglinzi, fără de margini și fără sfîrșit, care aleargă șerpuind printr-o lume de verdeață. Drag îi este atunci soarelui dogoritor să se uite de sus și să-și cufunde razele în răcoarea apelor de cleștar și drag li-e pădurilor de pe maluri să se oglindească în limpezimea lor. Cu verzile coame încârlionțate se îmbulzesc pe maluri laolaltă cu florile câmpului și

aplecându-se deasupra apei se uită, nemaisăturându-și privirile de luminoasa oglindire căreia îi zâmbesc și i se închină, aplecându-și ramurile. Dar niciuna nu-și aruncă privirea la firul apei, unde nimeni alt decât soarele și albastrul cer nu privește. Arar pasare să se încumete cu zborul până la mijlocul Niprului. Râu bogat în apă, fără seamăn pe lume. Mândru e Niprul și în nopțile de vară calde, când toate adorm și om, și fiară, și pasăre, și numai Dumnezeu îmbrățișează cu privirea-i atotcuprinzătoare și cer și pământ, fâlfâindu-și deasupra-le strălucitoarea-i mantie. De pe ea se desprind stele ce lucesc și luminează lumea și stelele toate câte sunt se oglindesc în Nipru. Pe toate le ține el la negru-i sân și nu se află să-i scape vreuna, afară numai dacă pe cer se stinge. Codrul întunecos cu șiragul lui de corbi adormiți, dealurile crăpate de vreme se încovoie zadarnic deasupra râului, căutând să-l învăluie măcar cu umbrele lor lungi, dar nimic pe lume nu-i vrednic s-acopere Niprul. Și-n puterea nopții, și-n toiul zilei, într-o lină revărsare își duce hăt departe, cât poate cuprinde ochiul, albastrul de azur al apelor. Când răcoarea nopții îl îmbie să se alinte, lipindu-se mai strâns de maluri, Niprul își încrețește fața apelor argintii, care strălucesc atunci ca oțelul unui paloș de Damasc. Și iarăși albăstrește și iarăși adoarme. Dar și atunci e nespus de mândru Niprul și nu-i râu pe lume care să i se asemuiască. Când însă se-ngrămădesc pe cer munți de nori vineți și pădurile întunecoase se încovoie până-n rădăcini, când pârâie stejarii și fulgerul, frângându-și focul printre nori, luminează dintr-odată întreaga fire, fioros se mai face Niprul atunci. Munți de apă se lovesc de stânci bubuind și se trag înapoi gemând și fulgerând, și plâng, și trec peste maluri, acoperind depărtările. Așa-și jelește câte o bătrână mamă de cazac feciorul care pleacă la oaste. Îndrăzneț și fără de grijă, cu mâna-n șold și cu cușma pusă voinicește pe-o ureche, călărește

cazacul pe calul lui ca pana corbului, iar maică-sa plânge în hohote și se ține după cal, îi apucă scara, îi prinde frâul și-și frânge mâinile, vărsând lacrimi amare.

Grinzi fioros de negre și pietre arse se zăresc printre valurile spumegânde, care spală malul limbii de pământ. Săltată de valuri, suptă de vântori, izbindu-se mereu de țărm, o luntre încearcă să tragă la mal. Cine-i cazacul care se încumetă să iasă cu luntrea tocmai în vremea când bătrânul Nipru e mânios? N-o fi știind pesemne, că înghite oamenii ca muștele!

Luntrea trase la mal și din ea coborî vrăjitorul. Era posomorât. Îl ardea la inimă comândul^[95] pe care îl făcuseră cazacii panului lor răpus. Scump au plătit leșii: patruzeci și patru de pană cu tacâmurile cailor lor și cu jupanele și treizeci și trei de robi de-ai lor, sfârtecați toți mici fărâme, iar ceilalți cu cai cu tot, prinși vii și mânați să fie vânduți robi la Tătari.

Vrăjitorul coborî printre grinzile arse treptele de piatră care duceau la bordeiul adânc săpat în pământ. Intră încet și fără zgomot, puse pe masa acoperită o oală și cu mâinile lungi începu să arunce în ea buruieni; apoi cu un cofăiel, cioplit dintr-un anume lemn, luă apă și o turnă peste ierburi, mișcând din buze și bolborosind descântece. În bordei se făcu o lumină trandafirie; te apuca groaza privindu-l: fața îi părea însângerată și numai cute negre și adânci se vedeau pe ea iar în ochi îi ardeau văpăi. Nelegiuitul! Barba îi cărunțise demult, obrazul i se brăzdase cu zbârcituri, trupul i se uscaseră, dar în nelegiuiri tot se zăbovea. În mijlocul bordeiului începu să plutească un nor alb și un rânjat de mulțumire îi lumină fața. Atunci, de ce oare a încremenit deodată? Și de ce i s-a ridicat părul în cap ca bădănaua^[96]? În norul dinaintea lui lucea o față neașteptată. Se ivise nepoftită și nerugată și se deslușea treptat ațintindu-și ochii nemișcați asupra

vrăjitorului. Trăsăturile acestei fețe, sprâncenele, ochii, buzele îi erau necunoscute și nu le văzuse de când îi el. Fața aceasta nu avea nimic fioros, totuși o groază pe care nu și-o putea stăpâni îl cuprinse. Neclintit și stăruitor, chisnovatul cap nu înceta să-l privească. Norul se risipi, trăsăturile necunoscute se lămuriră deplin și privirea aceea ascuțită îl sfredeli. Vrajitorul se făcu alb ca varul, țiță deodată sălbatic, răsturnând oala... Și totul pieri...

XI

— Liniștește-te, sora mea dragă, spuse bătrânul esaul Gorobeț. Rar visuri să spuie adevărul.

— Culcă-te, surioară, îi spuse și tânăra noră a esaulului. Am să chem bătrâna ghicitoare. Nu-i putere pe lume care să i se împotrivească și ea are să-ți descânte de spaimă.

— N-ai de ce te teme, zise feciorul esaulului, punând mâna pe sabie. Nimeni n-o să te obijduiască.

Întunecată la față și cu ochii tulburi, Caterina se uita pierdută la toți cei din jur și nu știa ce să le spună. „Singură mi-am căutat pierzania. Eu i-am dat drumul”. În sfârșit vorbi:

— Nu mă slăbește o clipă. De zece zile-s la voi la Kiev și durerea mea e aceeași. Credeam să-mi pot crește copilul undeva în liniște, ca să mă răzbune... Groaznic, nespus de groaznic mi s-a arătat în vis. Să vă ferească Dumnezeu să-l vedeți cum l-am văzut eu! Și acum îmi bate inima să se spargă. Mi-a strigat: „Caterina, de nu vrei să-mi fii nevastă, îți hăcuiesc copilul bucățele”.

Și izbucnind în hohote de plâns, se aruncă peste leagăn, sperind copilul care începu să țipe și să-și întindă mânuțele spre ea.

La auzul acestor vorbe, feciorul esaulului clocotea de furie scăpărând din ochi. Pe esaulul Gorobeț îl cuprinse și pe el mânia:

— Încerce numai antichristul blestemat să vină încoace... Are să afle el că a mai rămas ceva putere în mâinile unui bătrân cazac, Dumnezeu mi-e martor! spuse el, ridicându-și ochii ageri la cer. N-am zburat eu în ajutorul fratelui meu Danilo? Dar așa a fost voia Domnului. L-am găsit în culcușul rece, pe care s-au întins mulți, mulți feciori ai norodului căzăcesc. Dar nu i-am făcut noi comând bogat? Lăsat-am oare vreun leah viu? Liniștește-te, copila mea. Cât oi trăi eu și fiu-meu, nimeni nu va îndrăzni să te atingă. Aceste zise, bătrânul esaul se apropie de leagăn și copilul, zărind luleaua roșie ferecată în argint și punga cu amnarul de criță strălucitoare care-i atârna la brâu, întinse spre el mânuțele și începu să râdă.

— Are să fie leit taică-său, spuse bătrânul esaul, scoțându-și luleaua și întinzându-i-o. Nici n-a ieșit bine din leagăn și ar și vrea să pufăie din lulea.

Caterina oftă ușor și începu să legene copilul. S-au înțeles să petreacă noaptea împreună. Nu. trecu mult și adormiră cu toții. Caterina ațipi și ea.

În curte și în odaie era liniște. Numai cazacii de veghe nu dormeau. Deodată, Caterina se trezi țipând și, după ea, se treziră și ceilalți. „L-a înjunghiat! E mort!” răcni ea, repezindu-se la leagăn.

Toți se îngrămădiră în jurul leagănului și încremeniră de spaimă când văzură zăcând într-însul copilul mort. Nimeni n-a scos o vorbă, încremeniți cu toții în fața acestei nemaipomenite ticăloșii.

XII

La mare depărtare de ținutul Ucrainei, după ce ai străbătut Țara Leșească și ai lăsat în urmă marele oraș Lemberg, dai de șiruri de munți înalți. Munte după munte se întinde ca un lanț de piatră, încingând de-a dreapta și de-a stânga pământul, cu îngrămădirea lor de stânci, ca o stavilă în calea mării furioase și clocotitoare. Lanțurile acestea stâncoase se întind până în Valahia și în Ardeal, ridicându-se ca o potcoavă uriașă între popoarele Haliciului și ale Ungariei. Munți ca aceștia nu se află prin locurile noastre. Ochiul nu îndrăznește să-i cuprindă, iar culmile unora dintre ei n-au fost călcate încă de picior de om. Înfațișarea lor e uluitoare. Te întrebi, nu cumva o mare dezlănțuită pe vreme de furtună s-a revărsat peste întinsele-i maluri, aruncând năvalnic talazuri învolburate, care s-au împietrit și au rămas neclintite în văzduh? Ori poate s-au rupt din țării nori grei și au căzut buluc pe pământ? Căci norii au aceeași culoare cenușie și culmile lor albe scânteiază și strălucesc în soare. Până la Carpați mai auzi grai rusesc și chiar de ceea parte tot prinzi pe ici-colea câte-o vorbă rusească, dar de-aici încolo nici credința, nici graiul nu mai sunt una. Pe acele olaturi trăiește mulțimea neamului unguresc care încalecă și bea ca și căzăcimea, iar pentru tacâmuri de cai și caftane scumpe, să-și dezlege băierile pungii cu galbeni, nu se zgârcește. Între munți sunt tăuri⁽⁹⁷⁾ mari, întinse și nemișcate, ca de sticlă. În apele lor se oglindesc țiclăurile⁽⁹⁸⁾ pleșuve ale munților și poalele lor verzi.

Cine călărește oare în puterea nopții pe-un cal uriaș și negru ca pana corbului, fără să-i pese de licăresc sau nu stelele? Cine-i voinicul, peste măsură de înalt, care gonește peste culmi și lacuri, oglingindu-se cu calu-i uriaș în apele neclintite, în timp ce umbra-i nesfârșită alunecă după el peste munți? Platoșa lucie străluce; la umăr îi atârnă sulița, sabia îi zăngăne la oblâncul șei, coiful e tras pe ochi, mustața neagră îi atârnă-n jos și

pleoapele îi acopăr ochii. Doarme. Doarme cu dârlogii în mână. În spatele lui, pe același cal, șade un paj tânăr care doarme și el, ținându-se în somn de călăreț. Cine-i călărețul, de unde vine și încotro se duce? Cine s-o știe? De zile-n șir călărește așa peste munți. Cum se luminează de ziuă și răsare soarele, nu se mai vede. Dar uneori, rar de tot, se întâmplă ca muntenii să zărească fluturând peste munți o umbră lungă, măcar că cerul e senin și nori nu se văd. Dar cum se lasă noaptea, călărețul se ivește din nou și lacurile îi oglindesc iarăși chipul, pe când în urmă umbra-i saltă în copci⁽⁹⁹⁾ tremurătoare. Mulțime de munți străbătut-a și iată-l gonind călare spre piscul Crivanului, cel mai înalt munte din Carpați înălțat ca un crai peste piscurile toate. Aici se opri și cal și călăreț. Mai adânc se făcu somnul călărețului, pe când norii, coborându-se îl învăluiră.

XIII

„St!... liniște, femeie! Nu bate așa, că mi-a adormit copilul. Mult mi-a mai țipat feciorul, dar acum doarme. Mă duc în pădure. de ce te uiți așa la mine, femeie? Ești înfricoșătoare! Clești de fier îți ies din ochi... și tare-s lungi! Și ard ca focul! Îi fi, pasă-mi-te, vrăjitoare. Of! De ești cu adevărat vrăjitoare, atuncea piei din fața mea! că iar ai să-mi furi băiatul. Neghiob trebuie să fie esaulul dacă crede că-mi place să stau la Kiev! Nu. De vreme ce bărbatul și copilul mi-s amândoi aici, cine să vadă de casă? Așa tiptil cum am plecat nu m-au simțit nici pisicile nici câinele. Vrei cumva, femeie, să-ntinerești? Nu-i greu deloc! Fă ca mine: Joacă.. După aceste vorbe fără șir, Caterina începu să joace cu mâinile în șolduri, iar privirea-i aiurită

rătăcea în toate părțile. Chiuia ascuțit, bătând pământul cu picioarele și potcoavele de argint sunau halandala. Cozile negre, despletite, îi fluturau pe gâtul alb. Zbura ca o pasăre, fără să se oprească, bălăbănind din mâini și din cap, și părea că, ajunsă la capătul puterilor, sau se va prăbuși la pământ sau își va lua zborul din astă lume.

Tristă sta bătrâna ei doică și lacrimile-i curgeau șiroaie prin zbârciturile adânci. Cu mare durere în suflet cătau credincioșii flăcăi la stăpâna lor. Puterile i s-au sleit aproape și abia de mai bate cu piciorul în loc, crezând că joacă gorlița. „Măi flăcăi, eu am o salbă, zise ea în sfârșit. Voi n-aveți!... Unde mi-e bărbatul? răcni deodată, smulgând din cingătoare pumnalul turcesc. Vai! Nu-i acesta cuțitul care-mi trebuie! – Și la aceste vorbe lacrimi și amărăciune i se iviră pe față. – Inima tatii e departe și n-are să-l ajungă. Are o inimă de fier, făurită de o vrăjitoare în focul iadului. de ce nu vine tată-meu aici? Să nu fi știind că a sosit vremea să-l înjunghii? Sau poate că vrea să vin eu... – Și, fără să isprăvească, rânji. – Mi-a venit în cap o întâmplare hazlie: mi-am adus aminte cum l-au îngropat pe bărbatu-meu. Că doar l-au îngropat de viu... Ce râs m-a apucat atunci!... Ascultați, ascultați!...” Și în loc să le vorbească, începu să cânte:

*Gonește carul însângerat...
În car e un cazac culcat,
De plumbi străpuns și crunt tăiat.
În mână sulița își strânge.
Din suliță se scurge sânge,
Potop de sânge.
Un corb rotește peste răchită...
Mama cazacului, zdrobită,
Plânge.
Nu-ți plânge, mamă, fiul plecat,
Cazacul, iată, s-a însurat
Și mândră panie și-a luat.*

*Bordeiu-n care stă acuși
N-are ferestre, n-are uși.
Aicea cântecul s-a isprăvit.
A jucat peștele și racul
Pe-acela care nu m-a iubit,
Lua-l-ar dracul.*

Toate cântecele i se încurcau așa în cap. De câteva zile trăia din nou în casa ei și de Kiev nici nu voia s-audă. Nu se mai ruga, fugea de oameni și de dimineața până seara târziu rătăcea prin dumbrăvile întunecoase. Crengile ascuțite îi zgâriau fața și umerii albi, vântul îi flutura cozile despletite, sub picioare îi foșneau frunzele uscate, dar ea nu lua nimic în seamă. La ceasul când amurgul se stinge până să iasă stelele și luna ți-e groază să umbli prin pădure. Copii morți, nebotezați, se cațără în copaci, agățându-se de crengi, plâng și râd în hohote, se rostogolesc de-a-berbeleacul pe cărări și prin urzicăraie. Din valurile Niprului ies ținându-se de mână fecioare care și-au curmat zilele. De pe capetele verzi, părul li se revarsă pe umeri, de unde apa șiroaie clipocind, li se prelinge de pe lungile plete pe pământ. Trupul li se întrezărește în apă ca printr-o cămașă de sticlă; un zâmbet fermecător le flutură pe buze, obrajii le ard, ochii lor te vrăjesc... S-ar mistui în văpaia dragostei, te-ar înăbuși în sărutări... Dar tu să fugi de ele, creștine! Buzele li s sloi de gheață, iar culcușul lor apa rece. Te dezmiardă până la istovire și te târăsc în fundul apelor. Caterina nu cată la nimic și ieșită din minți nu se teme de rusalce; aleargă până noaptea târziu cu cuțitul în mână căutându-și tatăl.

A doua zi, dis-de-dimineață, sosi un oaspete, un om chipeș, cu un jupan roșu și întrebă de pan Danilo. Ascultă ce i s-a spus, își șterse cu mâneca ochii plânși și dădu din umeri. Străinul le spuse că ar fi luptat împreună cu răposatul Burulbaș, că s-au bătut amândoi cu crâmlenii și cu turcii și că nu s-ar

fi aşteptat vreodată ca pan Danilo să aibă un asemenea sfârşit. Oaspetele mai povesti şi altele şi ceru apoi s-o vadă pe pani Caterina.

La început, Caterina nici nu asculta ce spunea oaspetele, dar, în cele din urmă, începu să ia aminte la vorbele lui, de parcă era în toată firea. Oaspetele spunea că se avea cu Danilo ca un frate, că s-au ascuns odată de crâmleni sub un mal... Caterina îl asculta şi nu-l slăbea din ochi.

„Îşi vine în fire! gândeau flăcăii, uitându-se la ea. Oaspetele are s-o lecuiască. Îl ascultă ca un om cu mintea întreagă.”

Oaspetele spunea printre altele că Danilo şi-ar fi deschis odată sufletul şi că i-ar fi zis: „Bagă de seamă, frate Coprian, de s-ar întâmpla ca din voia Domnului să mă duc de pe lumea asta, să-mi iei atunci nevasta şi să-ţi fie ție soție...”

Caterina îl împunse cu o privire fioroasă. „Ah! răcni ea. El e! tată-meu!” şi se repezi cu cuţitul la dânsul.

Mult s-a luptat străinul până să i-l smulgă. În sfârşit i-l smulse şi-l avântă... O faptă groaznică se săvârşise: tatăl îşi înjunghiasse fiica nebună.

Înmărmuriţi o clipă, cazacii se aruncară asupra-i, dar vrăjitorul sărise-n şea şi se făcuse nevăzut.

XIV

Nemaipomenită minune s-a petrecut dincolo de Kiev. Toţi panii şi hatmanii se adunaseră în păr să vadă şi ei minunea: se făcu deodată că puteai vedea lumea până în cele mai îndepărtate unghere. În zare albăstrea Limanul, şi mai departe se întindea Marea Neagră. Oamenii umblaţi au recunoscut până şi Crâmul, care se ridica din mare ca un munte, precum şi mocirlosul Sivaş. În stânga se vedea olatul Haliciului.

— Dar acolo ce-o mai fi? întreba lumea adunată pe cei bătrâni, arătând piscurile sure și albe care se înălțau în depărtări spre cer, aducând mai degrabă a nori, decât a creștet de munți.

— Acolo-s Carpații, au răspuns bătrânii. Pe unii dintr-înșii omătul nu s-a topit de veacuri și norii se aștern pe ei și tot acolo înnoptează.

În clipa aceea se mai întâmplă o minune. De pe muntele cel mai înalt se risipiră norii și pe piscul lui apăru un călăreț cu platoșă de cavaler și cu ochii închiși. Se vedea atât de bine de parcă ar fi fost aproape.

Din mulțimea uimită și înfricoșată ce se afla de față se desprinsese un om, sări din șea și, rotindu-și privirile de jur împrejur, căutând parcă să vadă de nu-l urmărește cineva, o luă din loc rupând pământul. Era vrăjitorul. Dar de ce se speriasse oare? Dând cu ochii de miraculosul cavaler, recunoscuse plin de groază fața care i se arătase nechemată pe când făcea farmece. Nu se putea dumiri nici el de ce se tulburase atâta la vederea cavalerului. Privind mereu cu frică în juru-i a gonit întruna până la căderea serii și ivirea stelelor, când o luă spre casă. Voia pesemne să iscodească necuratul asupra minunii pe care o văzuse. Se pregătea tocmai să sară peste brațul îngust al unui pâraiaș care-i tăia drumul, când calul se opri din goană, își întoarse botul către el și, minunea minunilor, râse. Două șiraguri de dinți albi străluciră fioros în întuneric și vrăjitorului i se ridică părul măciucă în cap. Răcni sălbatic, îl apucă plânsul și goni calul, ca un bezmetic, de-a-dreptul la Kiev. Vrăjitorului i se părea că întreaga fire se luase după dânsul să-l prindă: copacii care se îndesau încingându-l cu o pădure întunecoasă își clătinau ca niște ființe vii bărbile negre și-și întindeau crăcile lungi, căutând să-l sugrume; stelele păreau că fug înaintea lui, arătând lumii pe păcătos; i se năzărea că până și drumul gonește pe

urmele lui. În culmea deznădejdi, vrăjitorul zbura spre Kiev, la sfintele lăcașuri.

XV

Singuratic sta schivnicul în peștera lui, în fața candeliei, adâncit într-o carte sfântă. Mulți ani trecut-au de când se închisese în peșteră. În loc de pat își durase raclă de scânduri și-n ea dormea. Bătrânul sihastru închise cartea și începu să se roage... Deodată dădu buzna în peșteră un om ciudat și fioros la vedere. Dând cu ochii de el, sfântul schivnic, uimit de înfățișarea lui, făcu un pas îndărăt. Omul tremura ca frunza plopului. Văpăi înspăimântătoare îi țâșneau din ochii speriați, care priveau chiorâș; fața lui hâdă te înfiora.

— Roagă-te, părinte, roagă-te, pentru un suflet în pierzanie, strigă el plin de deznădejde și căzu la pământ.

Sfântul pustnic își făcu cruce, scoase o carte, o deschise, dar cuprins de groază se dădu un pas înapoi și cartea îi scăpă din mâini.

— Nu, păcătosule fără de seamăn! Pentru tine nu-i îndurare! Piei din fața mea! Nu mă pot ruga pentru tine!

— Nu poți? urlă păcătosul ca ieșit din minți.

— Uită-te și tu: sfintele buchii ale cărții s-au umplut de sânge. De când îi lumea lume, păcătos ca tine n-a fost.

— Îți râzi de mine, părinte.

— Piei dinainte-mi, nelegiuitule! Nu-mi râd de tine. Dar mă cuprinde spaima. Nu-i îndemână nimănui să stea cu tine.

— Nu-i drept! Să nu-mi spui asta! Îți râzi de mine, nu spune... Îți văd gura căscându-se și dinții tăi bătrâni albind.

Și, ca turbat, sări la sfântul schivnic și-l omorî.

Se auzi un geamăt adânc care străbătu câmpiile și pădurile. În spatele pădurii s-au ridicat mâini uscate cu ghiare lungi; tremurată și dispărută.

Vrăjitorul nu mai simți nici frică, nici nimic. Toate se învălmășeau în el: capul și urechile îi vâjâiau, parc-ar fi fost beat și toate câte le vedea se împăienjeniră. Sări pe cal și o apucă spre Canev, socotind că de-acolo trecând prin Cercasî să se ducă de-a-dreptul în Crâm, la tătari; dar de ce anume o făcea, nu-și da nici el seama. A mers așa o zi, a mers două și Canevul nicăieri. Apucase totuși drumul cel bun și de mult ar fi trebuit să vadă Canevul. Dar nici urmă de Canev. În sfârșit, în depărtare sclipiră turlă de biserici; dar nu era Canevul ci Șumscul. Uimirea îl cuprinse văzând că apucase în altă parte. A întors atunci calul și a gonit înapoi spre Kiev. A doua zi apărură un oraș, dar nu era Kievul ci Haliciul, oraș și mai îndepărtat de Kiev decât Șumscul și aproape de unguri. Neștiind ce să mai facă, vrăjitorul își întoarse iar calul, dar simți pe dată că oricum o lua, tot împotriva nimereii, îndepărtându-se mereu de unde plecase. Nu-i om pe lume să poată spune ce se petrecea în sufletul lui, dar dacă cineva ar fi văzut ce se petrece în el i-ar fi pierit somnul și râsul pe veci. Nici furie, nici frică, nici ciudă nu era. Ceea ce se petrecea în el, pe pământ nume nu-și află. Îl ardea, îl frigea și-i venea să răscolească toată lumea sub copitele calului, să ia întreg pământul de la Kiev la Halici cu oameni cu tot și să-l înece în Marea Neagră. Și nu de cruzime voia să-o facă. Nu știa nici el de ce. Se-nfioră din creștet până-n tălpi când în fața lui se ridicară Carpații și văzu Crivanul înalt, care-și acoperise creștetul cu un nor cenușiu, ca o cușmă. Calul își urma drumul gonind printre munți. Dintr-odată norii se risipiră și în fața ochilor i se arătă călărețul în firoasa lui măreție... Vrăjitorul căută să oprească calul, strunindu-l cu putere, dar calul zbura spre cavalier, cu coama

zbârlită și nechezând sălbatic. În clipa aceea vrăjitorului i se păru că toate au înghețat într-însul, că nemișcatul călăreț începe să se miște, deschide deodată ochii și, văzându-l venind spre el, izbucnește în râs. Râsul lui sălbatic se revărsa peste munți, bubuind ca tunetul și răsuna în inima vrăjitorului zguduindu-l până în adâncuri. I se păru că o putere nefirească îi intrase în trup, răscolindu-i măruntaiele și lovindu-i cu ciocanul inima și vinele, atât de înfiorător răsuna în el acest râs.

Călărețul apucă vrăjitorul cu mâna-i înspăimântătoare și-l ridică în aer. Pe loc, vrăjitorul își dădu duhul deschizând după moarte ochii. Dar mort, ca morții privea. Groaznica lui privire nu era nici de om viu, nici de om înviat. Își rotea în toate părțile ochii și vedea cum se ridică în juru-i din Kiev, din pământul Haliciului, din Carpați, morți a căror față semăna cu a lui ca două picături de apă.

Toți erau cu fețele de ceară, care de care mai înalt și mai ciolănos, cu toții ciotcă în jurul călărețului care își ținea groaznica pradă în mână. Călărețul a mai râs odată și și-a aruncat apoi prada în prăpastie. Morții se năpustiră după el toți și, înșfăcând mortul își înfipseră dinții într-însul. Mai rămăsese unul singur, cel mai înalt și mai groaznic din ei. Voia să se ridice din țărână dar nu se putea urni din pământ de mult ce crescuse. De-ar fi ajuns să se scoale, ar fi răsturnat Carpații, Ardealul și Țara turcească. De-abia s-a mișcat în mormântul lui și tot pământul s-a cutremurat. Multe case s-au năruit și multă omenire a fost strivită.

Se aude ades în Carpați un șuierat de parcă o mie de mori ar lovi apa cu roțile lor. Vuietul acesta vine dintr-un fund de prăpastie din care nu-i ieșire și în care privirea omenească n-a pătruns, căci de frică oamenii ocolesc acel loc unde morții rod dintr-un mort. Nu odată s-a întâmplat să se cutremure pământul de la un capăt la celălalt: cărturarii spun că asta se întâmplă pentru că

undeva, lângă țărmul mării, s-ar afla un munte din care ies flăcări și curg râuri de foc. Dar bătrânii din Ungaria și din ținutul Haliciului care știu mai bine despre ce-i vorba, spun că iar s-a trezit și vrea să se scoale mortul acela uriaș, crescut adânc în glie și că de aceea se cutremură pământul.

XVI

În orașul Gluhov s-a adunat lume în jurul unui bătrân bandurist orb și de-un ceas îl tot ascultă. Cântece mai frumoase și bandurist care să le zică mai bine nu se află. La început îi zise despre Sagaidacinii și Hmelnițchi, hatmanii de altădată. Erau alte vremuri pe atunci! Căzăcimea era în culmea faimei sale, călca dușmanii sub copitele cailor și nimeni nu se încumeta să-și râdă de cazaci. Bătrânul cânta însă și cântece vesele rotindu-și ochii în jur, parcă ar fi văzut, iar degetele cu penele prinse de ele zburau pe corzi ca muștele, de-ți venea să crezi că strunele cântau singure. Lumea din jur, cei bătrâni cu capetele plecate, cei tineri cu ochii la moșneag, nici nu suflau.

— Stați, spuse bătrânul, am să vă zic o poveste de demult.

Oamenii se îndesară și mai tare în juru-i și orbul începu:

„Pe lângă pan Stepan, cneaz ardelean – cneazul Ardealului era și craiul leșilor – trăiau doi cazaci, Petro și Ivan, și se împăcau între ei ca frații. „Ia aminte, Ivan, îi spuse Petro, tot ce-om dobândi, pe din două om împărți. Bucuria unuia și-a celuilalt să fie și întristarea așisderea. Când o pune unul mâna pe pradă, în două s-o împartă; de s-o întâmpla să cadă unul prins, celălalt tot să-și vândă și să-l răscumpere, și de nu s-o putea astfel și el să

se lase prins”. Și ce-i drept, pe câte puneau mâna cazacii, pe toate le înjumătățeau. Și de se brodeau să apuce dobitoace sau cai străini, tot în două le împărțeau.

Stepan craiul se lovea cu turcii. De trei săptămâni sta cu război împotriva-le și din loc nu-i urnea. Avea turcul un pașă care cu zece ieniceri era în stare să hăcuiască un polc întreg. Și iată că Stepan craiul dădu veste că de s-o învrednici voinic să i-l aducă pe pașă, mort sau viu, atâta simbrie va să-i dea cât primește întreaga oștire. „Hai ș-om merge, frate, să-l prindem pe pașă,” i-a spus Ivan lui Petro și cei doi cazaci o luară unul spre soare-răsare și celălalt spre soare-scapătă.

*

De-ar fi fost ori ba în stare Petro să pună mâna pe pașă nu se știe, dar iacătă-l pe Ivan aducând pașaua cu juvățul de gât plocon la crai. „Aferim, voinice!” spus-a Stepan craiul poruncind să i se numere drept răsplată atâta bănet cât făcea simbria întregii oștiri, să i se măsoare pământul unde i-o fi voia și să i se dea pe deasupra și vite câte o pofti. Cum a primit Ivan crăiasca simbrie, pe loc a și împărțit-o cu Petro. Și-a luat el Petro partea lui, dar cu gândul la marea cinste pe care craiul i-o făcuse lui Ivan nu se putea împăca și în ascuns în inima lui încolți gând hain.

*

Scară la scară călăreau cei doi cazaci peste Carpați, spre ocinele^[100] ce le-a fost dat craiul. Cazacul Ivan își luase pe cal și feciorul legându-l de el. Începuse să se întunece dar ei călăreau înainte. Copilul adormise și Ivan începuse și el să moțăie. Nu piroti, cazace, că drumul de munte-i viclean!... Dar cazacul avea un cal care știa singur drumurile și nu luneca, nici poticnea. În inima

munților se afla o prăpastie al cărei fund nu-l văzuse încă ochi de om și cam cât îi de la cer la pământ de adâncă. Pe marginea prăpastiei era o cărăruie pe care mult doi inși să se fi putut strecura, trei cu niciun chip. Calul, cu cazacul picurând^[101] în șea, călca cu grijă. Alături venea Petro, tremurând din tot trupul și ținându-și răsuflarea de bucurie. Rotindu-și privirile în toate părțile își îmbrânci fratele de cruce în prăpastie. Și cal, și cazac, și copil, se rostogoliră în adâncuri.

*

Cazacul se agățase de o creangă și numai calul s-a dus la fund. Începu să se cațere în sus, cu feciorul în cârcă, și nu mai avea mult până să iasă când, privind în sus, îl văzu pe Petro îndreptându-și sulita împotriva-i, să-l prăvale înapoi. „Sfinte Doamne, mai bine nu-mi mai ridicam ochii s-ajung să-mi văd fratele gătindu-și sulita să mă doboare. Frate dragă, de mi-o fi fost mie scris să pier sub fierul rău, cruță-mi măcar feciorul. Ce vină are bietul copil să piară de-o moarte atât de năprasnică?” Petro a râs, l-a împins înapoi cu sulita, și cazacul cu copil cu tot se prăbușiră în prăpastie. Apucând averea toată, Petro trăia ca un pașă. Cine mai avea herghelii ca dânsul și unde mai puteai vedea atâtea oi și atâția berbeci? Dar într-o bună zi muri și el.

*

Când și-a fost dat Petro duhul, chemat-a atotputernicul la județu-i de-apoi sufletele celor doi frați, Petro și Ivan. Zis-a Domnul: „Mare păcătos îi omul acesta, Ivane. Nici că-i pot găsi osândă pe măsură. Cată de-i alege tu una.” Mult s-a chibzuit Ivan cumpănind ce anume pedeapsă să-i hotărască până când, în sfârșit, grăi: „Mare obidă făcutu-mi-a acest om; m-a viclenit pe mine fratele

lui, ca Iuda, văduvindu-mi cinstit neamul meu de dreptți urmași. Și omul al cărui cinstit neam rămâne fără coborâtori e ca bobul de grâu aruncat în pământ ce nu dă rod. Nu mai încolțește bobul și nu mai știe nimeni că s-o fi aruncat cândva sămânță.

*

Fă, Doamne, ca seminția lui toată pe pământ parte de fericire să n-aibă! Fă, Doamne, ca cel din urmă vlăstar al neamului său mai mișel decât cei mai mișei să fie! Fă, Doamne, ca la fiecare fărădelege pe care-o va face moșii și strămoșii lui odihnă în mormintele lor să n-aibă și căzniți cu cazne grele cum pe lume nu se mai află, din mormintele lor să se scoale! Și Iuda de Petro, volnic^[102] să se ridice din mormânt să nu fie, ca și mai cumplit să simtă chinul, și ca turbat să muște țărâna și să se zbată în fundul pământului.

*

Iar când măsura fărădelegilor acestui om împlini-se-va, ridică-mă, Doamne, cu cal cu tot din adâncul prăpastiei până-n vârful celui mai înalt munte și lasă-l să vie la mine să-l prăval la rândumi în prăpastia adâncă. Și adună-se din toate colțurile lumii răposății lui și strămoși cu toții de pe unde le-o fi fost veacul, ca să apuce dintr-însul drept plată pentru toate chinurile ce le-au îndurat de pe urmă-i și din el în vecii vecilor să roadă. Ci eu să stau și să mă bucur văzând chinurile pe care le îndură. Dar Iuda de Petro a se urni din pământ să nu poată și neavând ca ceilalți ce roade, din el însuși să roadă, iar oasele să-i crească nepristan și tot mai lungi să i se facă, ca și mai mare să-i fie chinul. Aceasta are să-i fie cea mai mare caznă, căci mai groaznic chin pentru om nu este, decât să voiască să se răzbune și să nu poată.”

„Cumplită osândă i-ai hotărât, omule! zis-a Domnul. Facă-se toate după voia ta. Dar dacă-i așa, atunci rămâi și tu în vecii vecilor unde te afli, călare pe calul tău și câtă vreme vei sta acolo, pe cal, împărăția cerurilor să nu ți se deschidă.” Și atunci s-au împlinit precum s-a spus: până în ziua de azi ciudatul călăreț mai stă. Încă pe acea culme a Carpaților și privește în prăpastia fără fund la morții care rod dintr-un mort și simte cum mortul tot crește sub pământ, rozându-și singur oasele în groaznice chinuri și făcând să se cutremure pământul”.

Bătrânul orb își isprăvise cântecul dar degetele lui mai alintă strunele zicând cântece vesele despre Homa și Erioma, despre Steliar Stocoza... dar cei din juru-i, bătrâni și tineri, nu se dezmeticiseră încă și mai stătura multă vreme cu capul plecat și duși pe gânduri, retrăind în minte feroasa întâmplare din vremurile apuse.

Povestirea apare pentru întâia dată în 1832, în cea de a doua parte a „*Serilor*” unde poartă subtitlul de „*Veche poveste adevărată*”, scoasă apoi în edițiile ulterioare. Cu tot caracterul ei folcloristic și fantastic, povestirea „*O răzbunare cumplită*” oglindește interesul lui Gogol pentru istoria Ucrainei și pentru lupta de eliberare națională a poporului ucrainian împotriva feudalilor polonezi. Motivele istorice ale povestirii se leagă de „*Istoria Rușilor*” de Conisschi – tema principală fiind aceea a unui mare păcătos, trădător de patrie – se apropie de legendele folcloristice. Gogol a mai dezvoltat acest motiv și în „*Hatmanul*”, romanul său istoric neterminat. În povestirea „*O răzbunare cumplită*”, evenimentele istorice reale se împletesc cu motive fantastice și de basm.

Belinschi vedea în „*O răzbunare cumplită*” o notă comună cu „*Taras Bulba*”, menționând elogios că „amândouă aceste tablouri uriașe arată culmile la care se

ridică talentul autorului”. Bazele poetico-folcloristice ale povestirii „*O răzbunare cumplită*”, realizată pe planul romanticii eroice, se deosebesc în mare măsură de epopeea istorică „*Taras Bulba*” în care Gogol a zugrăvit caractere vii, tipice, și evenimente din trecutul istoric al Ucrainei.

Întreaga povestire e scrisă în tonul legendelor populare și al „dumelor” istorice ucrainiene. Fără să mai vorbim de „duma” și de cântecele lui Gogol în care el imită creația populară ucrainiană, toată povestirea este plină de figuri, comparații și epitete din folclor, și este scrisă într-o proză ritmată și melodioasă, care amintește ritmul „dumelor” ucrainiene (de pildă descrierea furtunii pe Nipru de la începutul capitolului al zecelea).

Ivan Feodorovici Șponca și mătușica sa

Povestea asta are și ea povestea ei. De spus ne-a spus-o Stepan Ivanovici Curocica, din Gadeaci, care venea pe la noi. Dar înainte de toate trebuie să vă spun că am o ținere de minte foarte păguboasă și de-mi spui ori de nu-mi spui un lucru, tot una e. Apă-n ciur, nu alta. Cunosându-mi singur betșugul, l-am rugat să-mi scrie povestea într-un caiet. Și cum a fost totdeauna bun cu mine (ocrotească-l Domnul), mi-a scris-o. Caietul l-am pus în saltarul măsuței din colț, cum intri – cred c-o știți. Dar uitasem (Doamne iartă-mă!) că n-ați fost niciodată la mine. Baba mea cu care trăiesc de vreo treizeci de ani – la ce m-aș da după deget? — n-a învățat carte de când îi ea. Într-o zi, ce-mi văzură ochii? S-apucase să coacă plăcinte în niște hârtii. Trebuie să știți, cinstiți cititori, că meșteră ca dânsa la plăcinte nu se mai află, și plăcinte ca la ea nicăieri nu găsiți. Iau eu o plăcintă, mă uit la coaja de dedesubt și ce să vezi? Slove! Aveam eu parcă un prepus^[103] că lucru curat la mijloc nu poate fi. Mă reped la măsuță și mă-ncredințez: din caiet nu rămăsese nici jumătate. Celelalte foi le pusese toate la plăcinte. Ce să fac? Să mă iau cu ea de cap? acuma la bătrânețe!?

Anul trecut s-a întâmplat să trec prin Gadeaci. Înainte de a ajunge în oraș mi-am făcut un nod la basma, ca să nu uit să-l întreb pe Stepan Ivanovici ce scria în foile acelea. Și nu numai atâta: am hotărât să-mi amintesc de el ori de câte ori oi strănuta. Zadarnică osteneală! De trecut prin oraș, am trecut, de strănutat, am strănutat, de suflat nasul cu basmaua, mi-am suflat, dar de uitat, tot am uitat. Abia la vreo șase verste, dincolo de

barieră, mi-am adus aminte. N-aveam încotro: a trebuit să tipăresc povestea fără de sfârșit. De altfel, dacă dorește cineva cu tot dinadinsul să afle despre ce-i vorba mai departe, ducă-se la Gadeaci și întrebe-l pe Stepan Ivanovici. Are să-i spună bucuros toată povestea, de la cap la coadă. Stepan Ivanovici locuiește aproape de biserica de piatră. Lângă biserică începe o ulicioară și cum cotești în ea, a doua sau a treia poartă de care dai, acolo stă. Dar mai lămurit: când îi zări într-o curte o prăjină lungă cu prepelița-n vârf și ți-o ieși înainte o femeie grasă cu fustă verde (nu strică să știți că-i holtei), aceea-i curtea lui. De altfel puteți da de dânsul și-n piață, unde-și alege în toate diminețile, până pe la ceasurile nouă, peștele și zarzavatul pentru prânz, mai stând la taclale^[104] cu părintele Antip sau cu vreun precupeț jidov. Îl dibuiți de altfel repede, căci nimeni altul nu umblă cu pantaloni de pânză colorată și cu haină de nanchin galben. Dar să vă mai dau un semn: când merge, tot timpul dă din mâini. Răposatul Denis Petrovici, asesorul de acolo, avea obicei să spună când îl vedea de departe: „Vine moara de vânt.”

I

Ivan Feodorovici Șponca

De patru ani de când a părăsit oștirea, Ivan Feodorovici Șponca trăiește la conacul lui de la Vâtrebionchi. Pe vremea când îl chema încă Vaniușa învăța la Gadeaci, la școala județeană și, trebuie s-o spun din capul locului, era un băiat pe cât de cuminte, pe atât de sârguitor. Nichifor Timofeevici Deepriciastie^[105], dascălul lui de gramatică rusească, spunea că dacă toți școlarii ar fi sârguitori ca Șponca, n-ar mai fi fost nevoie s-

aducă în clasă rigla de arțar, cu care, (recunoștea el singur) obosise tot bătând peste degete mulțimea leneșilor și obraznicilor. Caietul lui Vaniușa era totdeauna curat, liniat și fără pată. Vaniușa ședea mereu smirnă, cu mâinile la piept și cu ochii ținți la învățător, nu anina hârtii în spate tovarășului din față, nu scrijilea băncile și nu sărea niciodată peste ele, cum făceau ceilalți, înainte de intrarea învățătorului. În clasă, de se întâmpla să aibă cineva nevoie să-și ascută pana, lui îi cerea briceagul, căci știau că avea întotdeauna briceag la el, și Ivan Feodorovici, căruia îi zicea pe atunci numai Vaniușa, scotea briceagul dintr-o punguliță de piele legată de cheutoarea surtucului lui cenușiu, și li-l dădea, rugându-i numai să nu răzăluiască pana cu ascuțișul, de vreme ce – zicea el – briceagul are și multe, anume pentru asta. Asemenea cuminenie câștigase până și bunăvoința profesorului de latină care era destul să tușească pe sală pentru a băga întreaga clasă în sperieți înainte de a i se ivi în prag mantaua de șaiac și fața ciupită de vărsat. Acest învățător fioros, care veșnic avea pe catedră două mănunchiuri de nuiele și puneă jumătate din școlari în genunchi, îl rânduise pe Ivan Feodorovici monitor, cu toate că erau în clasă destui școlari mult mai înzestrați ca dânsul.

Nu putem trece cu vederea o întâmplare care a avut o mare înrâurire asupra vieții lui Ivan Feodorovici. Unul dintre școlarii de sub supravegherea lui îi adusese la școală, învelită în hârtie, o clătită prăjită-n unt, ca să-l înduplece să-l treacă pe listă cu *scit*⁽¹⁰⁶⁾ în timp ce el nu știa o boabă. Cu toate că Ivan Feodorovici se purta cu dreptate, de data asta, flămând fiind, nu se putu împotrivi ispitei: luă clătita, își puse dinainte o carte și începu să mănânce. Era așa de absorbit de îndeletnicirea asta, încât nici nu băgă de seamă că în clasă se făcuse o liniște de mormânt. Se dezmetici cu groază abia când o mână spăimântătoare, ieșind din mantaua de șaiac, îl

apucă de urechi și-l târî în mijlocul clasei. „Dă clătita-ncoa! Dă-mi-o, ticălosule, când îți spun!” a zis fiorosul învățător, înșfăcând clătita mustind de unt, aruncând-o apoi pe geam și oprind în același timp aspru școlarii care alergau prin curte s-o ridice. Și pe dată îl bătu cu strășnicie pe Ivan Feodorovici peste degete, și cu drept cuvânt, căci degetele și nu altă parte a trupului erau de vină că apucaseră clătita. Oricum să fi fost, dar de atunci, Ivan Feodorovici, care și așa nu era prea îndrăzneț, se facu și mai sfios încă. Poate că tocmai asta să fie pricina că n-a vrut în ruptul capului să se facă slujbaș. Se încredințase doar pe pielea lui că nu-ți merge întotdeauna să bălmăjești lucrurile.

Avea pe puțin cincisprezece ani când a intrat în clasa a doua. În locul catehismului prescurtat și a celor patru operații, învăța acum catehismul complet, manualul îndatoririlor omului și fracțiile. Văzând însă, că pe drumul anevoios al învățului, cu cât înaintezi, cu atât te-nfunzi, și întâmplându-se pe deasupra să-i mai moară și taică-său, n-a mai rămas la școală decât doi ani, după care, cu voia maică-si, a intrat în regimentul de infanterie P.

Regimentul de infanterie P. era altfel decât cele mai multe regimente de infanterie și, deși cantona îndeobște numai prin sate, trăia pe picior mare și întru nimic mai prejos decât regimentele de cavalerie. Cea mai mare parte a ofițerilor beau răvac și trăgeau jidovii de perciuni taman ca husarii; câțiva știau chiar să joace mazurca, și colonelul regimentului P. nu scăpa niciodată prilejul s-o strecoare, când se afla în societate. „La mine în regiment – spunea el, obișnuind să se bată peste burtă după fiecare cuvânt – sunt mulți, da, destul de mulți, foarte mulți, care joacă mazurca”. Dar ca să-și dea și mai bine seama cititorii cât de învățați erau toți în regimentul P., trebuie să adăugăm că doi dintre ofițeri erau atât de vajnici jucători de baccara, că-și pierdeau dolmanul, chipiul, mantaua, dragonul săbiei, și până și

cămașa de pe ei, ceea ce nu se întâmpla chiar în toate regimentele de cavalerie.

Traiul în mijlocul unor astfel de camarazi nu i-a micșorat cu nimic sfiala lui Ivan Feodorovici. Și cum el nu bea răvac, mai pe plac fiindu-i un păhărel de votcă înaintea prânzului și a cinei, cum nu dansa mazurca și nici nu juca baccara, rămânea mai totdeauna singur. Așa se face că în timp ce ceilalți plecau cu trăsuri năimite pe la micii moșieri din împrejurimi, el rămânea acasă, trecându-și timpul cu îndeletniciri mai potrivite sufletelor blânde și bune, și anume: ba lustruindu-și nasturii, ba citind în gromovnic, ba punând în cele patru colțuri ale odăii lui capcane de prins șoareci, și-n cele din urmă scoțându-și mondirul și întinzându-se pe pat. În schimb, în tot regimentul nu era om mai de nădejde ca Ivan Feodorovici. Își conducea atât de bine plutonul încât comandantul de companie îl dădea totdeauna pildă. Așa se face că numai după unsprezece ani de la primirea gradului de stegar, a fost înaintat sublocotenent.

S-a întâmplat ca în același timp să primească vestea că-i murise mama și că mătușică-sa, soră bună a ei, din milos ârdie, îi gospodărea sfoara lui de moșie, ceeace-i aducea la cunoștință într-o scrisoare. Pe mătușica asta o ținea minte numai pentru că-i dădea în copilărie, trimițându-i până și la Gadeaci, pere uscate și turtișoare foarte gustoase, făcute chiar de mâna ei; (dar cum era certată cu maică-sa, Ivan Feodorovici n-o mai văzuse). Fiind cu desăvârșire încredințat de priceperea mătușică-si, Ivan Feodorovici își vedea mai departe de slujbă. Altuia în locu-i, înălțarea în grad i s-ar fi suit la cap, dar el nu știa ce-i ifosul, și ca sublocotenent era același Ivan Feodorovici ca și pe vremea când nu era decât stegar. Patru ani după această întâmplare atât de însemnată pentru dânsul, pe când se pregătea să se mute cu regimentul din gubernia Moghilev în Velicorusia, se pomeni cu următoarea scrisoare:

*„Cinstite nepoate,
Ivan Feodorovici!*

Îți trimit schimburi și anume: cinci perechi ciorapi de bumbac și patru cămăși de olandă subțire. Afară de asta află că aș mai avea ceva să-ți spun: Având în vedere că ai ajuns la un grad destul de însemnat, după cum bine știi, și că ai ajuns la o vârstă la care ți-ai putea chivernisi gospodăria singur, nu văd la ce-ai mai rămâne în oștire. Eu am îmbătrânit și nu mai pot vedea cum trebuie de toate cele în gospodăria ta; și aș mai avea multe să-ți spun prin viu grai în ce te privește. Așa că vino, Vaniușa.

În așteptarea bucuriei de a te vedea, rămân a ta iubitoare mătușică,

Vasilisa Țupcevsca.

În grădina noastră de zarzavat a crescut o ridiche foarte ciudată. Pare mai mult cartof decât ridiche”.

O săptămână de la primirea scrisorii, Ivan Feodorovici a trimis următorul răspuns:

*„Prea cinstită doamnă și mătușică
Vasilisa Cașporovna!*

Îți mulțumesc foarte mult pentru schimburile trimise. Ciorapii mai cu seamă se învechiseră foarte și ordonanța mi i-a cârpit până acum de patru ori, din care pricină s-au strâmtat din cale afară. În ce privește părerea domniei tale asupra serviciului meu în oștire, sunt în totul de părerea domniei tale și de trei zile mi-am înaintat demisia. Cum primesc aprobarea, tocmesc o birjă și sosesc.

*Comisionul domniei tale de mai înainte,
privitor la grâul arnăut-siberian pentru
sămânță, nu l-am putut face, pentru că în
toată gubernia Moghilev nu se află așa ceva.
În ce privește porcii, aici îi hrănim cu
borhot⁽¹⁰⁷⁾ stropit cu puțină bere proaspătă.*

*Rămân, cinstită mătușică, cu cel mai mare
respect, al domniei tale nepot,*

Ivan Șponca.”

Odată cu primirea demisiei, Ivan Feodorovici a fost înaintat la gradul de locotenent. Cu patruzeci de ruble un birjar jidov se învoi să-l ducă de la Moghilev la Gadeaci. S-a suit în nadișancă⁽¹⁰⁸⁾ la vremea când copacii încep să se-nvestmânte cu frunze noi și rare, când pe pământul tot înverzește iarba proaspătă și când pe câmp adie vânt de primăvară.

II

Călătoria

Nimic vrednic de luat în seamă nu i s-a întâmplat pe drum. Călătoria a ținut două săptămâni și câteva zile. Ar fi putut ajunge și mai repede, dar jidovul era habotnic, ținea sâmbăta și se ruga toată ziua, cu pătura în cap. De altfel Ivan Feodorovici era, după cum am mai spus-o, un om de care urâtul nu se prindea ușor. În timp ce celălalt își făcea rugile, el își deschidea geamantanul, scotea din el rufe, cercetând cu binișorul dacă-s spălate și împăturite bine, îndepărta cu băgare de seamă firicelele de colb de pe mondirul lui cel nou, cusut de data asta fără epoleți, și le punea la loc în cea mai desăvârșită

rânduială. Cât privește cărțile, nu prea erau slăbiciunea lui și dacă se-ntâmpla să-și arunce ochii în gromovnic, o făcea numai pentru că îi plăcea să regăsească lucruri cunoscute pe care le mai citise de câteva ori. Așa și oamenii de la oraș care se duc zilnic la club, nu ca s-audă ceva nou, ci pentru a-și întâlni prietenii cu care s-au obișnuit să flecărească. La fel e și slujbașul care citește de câteva ori pe zi anuarul, nu pentru a urmări cine știe ce țeluri înalte, ci pentru că-i face o deosebită plăcere să revadă toate numele tipărite acolo. „Aha, Ivan Gavrilovici cutare! își zice el. Iată-mă și pe mine... Hm!...” Și cu aceleași exclamații îl recitește de fiecare dată.

După o călătorie de două săptămâni, Ivan Feodorovici ajunsese într-un cătun așezat la o sută de verste de Gadeaci. Era într-o vineri. Soarele asfințise demult, când a tras el cu nadișanca și cu jidovul la hanul din sat.

Era un han ca toate hanurile din toate satele. Îndeobște, călătorul e primit cu mult zel, cu fân și cu ovăz din belșug, ca și cum și dânsul ar fi cal de poștă. Dar dacă vrea și el, ca omul, să-mbuce ceva, va să-și puie pofta-n cui. Ivan Feodorovici, care știa asta, își luase din vreme două legături de covrigi și un cârnat. După ce porunci un păhărel de votcă, de care nu duce lipsă niciun han, se așeză pe banca de dinaintea mesei de stejar cu picioarele bine-nfipte în podeaua de lut și-și începu cina.

În timpul acesta se auzi hodorogind o brișcă. Poarta scârțâi, dar trecu mult și brișcă nu mai intra în curte. Un glas puternic se ciorovăia cu baba, stăpâna hanului. „Am să trag aici, auzi Ivan Feodorovici. Dar dacă s-o întâmpla ca-n bordeiul tău să mă ciupească vreo ploșniță – chiar una singură – te zvânt în bătaie. Te zvânt, nu alta, zgripturoaică bătrână. Și pentru fân nu-ți plătesc o lețcaie”.

Deodată ușa se deschise, lăsând să intre, sau mai bine zis să năvălească, un burduhănos cu surtuc

verde. Capul îi odihnea nemișcat pe gâtul scurt, făcându-l și mai gros, din pricina gușei revărsate. Omul părea a fi din tagma acelor care nu prea-și frământă capul cu fleacuri și cărora toate le-au mers din plin.

— Sănătate, stimate domn, spuse el, zărindu-l pe Ivan Feodorovici.

Ivan Feodorovici se închină fără să scoată o vorbă.

— Îngăduiți-mi să vă întreb cu cine am cinstea să stau de vorbă? urmă burduhănosul.

La această întrebare, Ivan Feodorovici se ridică de la locul lui, lipind călcâiele, așa cum era deprins să facă ori de câte ori îl întreba ceva colonelul.

— Locotenent în retragere, Ivan Feodorovici Șponca, răspunse el.

— Îmi permiteți să vă întreb unde mergeți?

— La moșia mea, Vîtrebionchi.

— La Vîtrebionchi!... strigă omul care-l luase în atât de îndeaproape cercetare. Dați-mi voie, stimate domn, dați-mi voie, spuse el apropiindu-se de Ivan Feodorovici, dând din mâini ca și cum cineva l-ar fi împiedicat să se apropie, sau ar fi încercat să-și facă loc prin mulțime. Când s-a apropiat îndeajuns îl îmbrățișă pe Ivan Feodorovici și țoc-țoc, pe obrazul drept apoi pe stângul și iarăși pe dreptul.

Lui Ivan Feodorovici i-a plăcut această îmbrățișare, căci obrajii mari ai necunoscutului erau moi ca pernițele.

— Dați-mi voie să mă prezint, stimate domn, urmă grăsunul. Am și eu o moșie, tot în județul Gadeaci, și-s vecinul dumneavoastră. Stau în satul Hortîșce, ca la vreo cinci verste de la moșia dumneavoastră Vîtrebionchi și mă numesc Grigori Grigorievici Storcenco. Trebuie, stimate domn, să poftiți neapărat la mine în sat, la Hortîșce, dar neapărat, altfel nici nu vreau să vă cunosc. Acuma-s foarte grăbit, am treabă... Dar ce-i asta? își întrebă el cu glas moale valetul, un băietan cu

căutătură zăpăcită, cu coatele svitcei căzăcești peticite, și care așeza pe masă, cu o mutră foarte nedumerită, tot felul de pachete și lădițe. Ce-i asta? Ce-i asta?... și glasul lui Grigori Grigorievici se făcu din ce în ce mai amenințător. — Stimabile, aici, ți-am poruncit eu să pui toate acestea? Aici ți-am spus eu, ticălosule? Nu ți-am spus, netrebnicule, ca înainte de toate, să încălzești găina? Hai, pleacă de aici, răcni el, bătând din picior. Stai, derbedeule: unde-i lădița cu băuturile? Ivan Feodorovici, spuse el în timp ce-i turna un păhărel cu rachiu: Luați, vă rog. Ține de leac.

— Zău că nu pot... am mai luat... a spus Ivan Feodorovici, fără să-și sfârșească vorba.

— Nici nu vreau s-aud, stimabile, făcu moșierul, ridicând glasul. Nici nu vreau s-aud. Nu mă urnesc din loc până nu bei...

Văzând că n-are încotro, Ivan Feodorovici bău, de altfel, cu destulă plăcere.

— Pofțiți și găină, stimabile, urmă grăsunul Grigori Grigorievici tăind găina cu cuțitul pe care îl scoase dintr-o cutie de lemn.

— Trebuie să vă spun că bucătăresei mele Iavdoha îi cam place picușul^[109], de aceea friptura se usucă, ades. Ei, băiete, zise el către băietanul cu svitca căzăcească, care aducea salteaua de puf și pernele. Să-mi așterni în mijlocul odăii. Vezi de-mi pune mai mult fân sub pernă. Apoi smulge din caierul bătrânei o mână de câlți ca să-mi astup urechile la noapte. Trebuie să vă spun, stimabile, că am obiceiul să-mi astup noaptea urechile de când mi s-a întâmplat într-o crăsmă rusească să-mi intre un gândac în ureche. După cum mi s-a spus mai târziu la blestemații aceia de cațapi^[110] până și-n ciorbă găsești gândaci. Nici că vă pot descrie ce-am pățimit. Și mă gâdila... Știi cum mă gâdila? Îmi venea să mă cațăr pe pereți, nu altceva. Abia de m-a putut scăpa de beleaua asta o babă de prin meleagurile noastre. Și cum credeți, mă rog, că m-a scăpat? Foarte simplu: cu descântece. Ce părere

aveți, stimabile, despre doctori? Eu cred că ne trag pe sfoară și ne duc de nas. Douăzeci de doctori la un loc nu știu cât știe o babă de la noi.

— Așa este. Adevăr grăit-ați. Chiar la noi e câte o babă...

Aici, Ivan Feodorovici se opri, poticnindu-se parcă în căutarea cuvântului următor.

E timpul să spun că Ivan Feodorovici era zgârcit la vorbă. Poate că din sfială i se trăgea asta, dar și din dorința de a vorbi cât mai frumos.

— Scutură bine fânul, bine de tot, spuse Grigori Grigorievici lacheului său. Fănu-i așa de prost aici, că mereu dai de bețe-n el. Cu voia dumneavoastră, vă doresc noapte bună. Măine nu ne mai vedem. Cum s-o crăpa de ziuă, plec... Măine-i sâmbătă și jidovul dumneavoastră ține sărbătoare, așa că n-aveți de ce vă scula devreme. Nu uitați ce v-am rugat: nici nu vreau să vă cunosc, dacă nu veniți la mine la Hortîșce.

Feciorul lui Grigori Grigorievici scoase surtucul și cizmele stăpânului, îi puse halatul și Grigori Grigorievici se trânti în așternut. Părea că o saltea se culcase peste alta.

— Ei, băiete! Unde ești, ticălosule? Vin-colea și-mi îndreaptă plapuma. Și mai pune-mi, băiete, niște fân sub cap. Da' caii i-ai adăpat? Mai pune fân, aici, sub coasta asta. Da-ndreaptă-mi odată plapuma ca lumea, măi ticălosule! Măi, măi! Of!...

După vreo două trei oftaturi, Grigori Grigorievici prinse a sufla pe nas, de răsuna odaia, și a sforăi atât de puternic încât baba care moțăia pe o laiță se trezea mereu, dar cercetând în toate părțile, se liniștea și adormea din nou.

Când se trezi Ivan Feodorovici a doua zi, burduhănosul nu mai era acolo. Asta e singura întâmplare vrednică să fie pomenită din toată călătoria. Trei zile după asta se apropia de curtea lui.

Când i se ivi dinaintea ochilor moara de vânt, fluturând din aripi și când, pe măsură ce jidovul își mâna gloabele la deal începu să se arate în vale un șir de sălcii printre care lucea viu și luminos iazul, de unde venea o boare răcoritoare, inima începu să-i bată mai puternic. Aici se scăldase pe vremuri cu alți copii și, cufundat în apă până la gât, scotocise raci. Droșca urcă coasta iezăturii și Ivan Feodorovici zări aceeași casă bătrânească, acoperită cu stuf și aceeași meri și cireși, în care se cățara altădată pe furiș. Cum intră droșca în curte se repeziră la ea din toate părțile câini de tot soiul: cafenii, negri, cenușii și tărcați. Unii țâșneau zăpăind sub copitele cailor, ceilalți, adulmecând untura osiei, alergau în spate. Un câine de lângă bucătărie își pusese laba pe osul din fața lui și lătra din toate puterile; altul hămăia de departe, alergând încoace și încolo și dând din coadă, voind să spună parcă: „Priviți-mă, oameni buni: tinerel mai fercheș ca mine nu-i.” Câțiva băieți, cu cămășile murdare, alergau să vadă cine a venit. O scroafă, care se plimba prin curte cu șaisprezece purci după ea, își ridică râțul cu un aer iscoditor și guiță mai tare ca de obicei. În curte, întinse pe jos pe zăblăuri^[111] se uscau la soare grămezi de grâu, de mei și de orz. Pe acoperiș erau puse de asemenea la uscat o mulțime de ierburi de tot felul și altele deopotrivă.

Ivan Feodorovici era așa de cufundat în gânduri la vederea tuturor acestora, că se trezi abia când un câine tărcat mușcă pulpa jidovului care coborâse de pe capră. Slugărima, adică bucătăreasa, o femeie și două fete cu fuste de lână, alergase să-l întâmpine și după ce strigară cu toatele: „Apăi ăsta-i domnișorul nostru!” i-au spus că mătușică-sa cu Palașca, fata în casă, și cu Omelco, vizitiul, care mai făcea la nevoie și pe grădinarul ori pe paznicul, semănau păpușoi în grădina de zarzavat. Dar mătușica zărise de departe droșca cu poclitul acoperit cu rogojină și se și iscase la fața locului.

Ivan Feodorovici rămase cu gura căscată când mătușică-sa mai că nu l-a ridicat în brațe și parcă nu-i venea a crede că ea e aceea care îi scrisese că-i bicisnică și bolnavă.

III

Mătușica

Mătușica Vasilisa Cașporovna să tot fi avut pe atunci cincizeci de ani. Nu fusese niciodată măritată și avea obiceiul să spună că viața de fată pe care o trăia era pentru dânsa bunul cel mai de preț de pe lume. Dar, după câte știu eu, nici c-o pețise cineva vreodată. Asta pentru că toți bărbații se simțeau în fața ei cuprinși de sfială, până acolo că nimeni nu cuteza să-i facă mărturisiri de dragoste. „Amarnică femeie Vasilisa Cașporovna”, spuneau pețitorii și pe bună dreptate, pentru că nu era om pe care Vasilisa Cașporovna să nu-l smerească. Așa de pildă, fără să mai cate alte leacuri, ci scuturându-i numai chica cu mâna ei de bărbat în fiecare zi, ajunsese să facă din bețivul de morar, o comoară de om, și nu alta. Era un zdrahon de muiere pe cât de înaltă, pe atât de spătoasă și de zdravănă. Părea că natura făcuse o greșală de neiertat, când îi hărăzise să poarte în zilele de lucru un capot cafeniu cu volănașe, iar duminica Paștilor și de onomastică un șal de cașmir stacojiu, când ar fi prins-o mult mai bine niște mustăți de dragon și botfori cu turealcă înaltă. În schimb, îndeletnicirile i se potriveau cum nu se poate mai bine cu înfățișarea. Se plimba cu luntrea, vâslind mai dihai ca pescarii, vâna; nu slăbea o clipă cosașii, știa pe dinafară câți zemoși și harbuji erau în harbuzărie, lua câte cinci copeici vamă de orice căruță care trecea pe iezătură, se urca în copac și scutura

perele; își lovea vasalii trândavi cu amarnica ei mână și cu aceeași mână de temut dădea celor destoinici câte un păhărel de votcă. Mai în același timp suduia, vopsea fire de tort, dădea câte o raită pe la bucătărie, făcea cvas și fierbea dulceață cu miere. Toată ziua trebuia să și pe toate le prididea. Urmarea a fost că mica gospodărie a lui Ivan Feodorovici, care la ultima catagrafie număraseră optsprezece suflete, înflorea în adevăratul înțeles al cuvântului. Afară de asta își iubea nespun de mult nepotul și puneă cu grijă deoparte pentru dânsul copeica cu copeică.

Cum veni acasă Ivan Feodorovici, viața i se schimbă cu desăvârșire, intrând pe alt făgaș. Părea că pronia cerească însăși îl sortise să conducă o moșie de optsprezece suflete. Până și mătușică-sa își dădu seama că avea să iasă dintr-însul un gospodar cum se cuvine, deși nu-i îngăduia amestecul chiar în toate. „E încă necopt, băiatul, avea obicei să spună, cu toate că Ivan Feodorovici mergea pe patruzeci de ani. N-are de unde să le știe pe toate”.

Oricum, la câmp, Ivan Feodorovici se ținea lipcă de cosași și de secerători, ceea ce era o plăcere nespun pentru sufletul lui blajin. O duzină, dacă nu și mai bine, de coase sclipitoare avântându-se în același timp în sus: foșnetul ierbii căzând la pământ în pologuri^[112] egale; cântecele secerătoarelor, ba vesele, parcă ar fi să întâmpine oaspeți, ba jalnice, ca în clipa despărțirii; seara blajină în aerul proaspăt. Și ce seară! Cât de limpede și de ușor e văzduhul! Totul prinde viață: stepa roșie și albastră se aprinde în toate culorile florilor sale. Prepețițele, dropiile, pescărușii, greierii și alte sumedenii de jivine, șuieră, bâzâie, țârâie, țipă și zvonurile acestea toate se îmbină laolaltă într-un cor armonios și neîntrerupt. Soarele asfințește și piere. Ah! Ce răcoare și ce bine el Pe câmp oamenii aprind pe ici coala focuri, pun cazanele la fiert și mustăcioșii cosași se așază în

jur. Din cazanele cu găluște ies aburi. Treptat se întunecă... E greu să spui ce se petrece în sufletul lui Ivan Feodorovici. Se așeza lângă cosași, dar uita să ia din găluștele care îi plăceau de altfel foarte mult, și rămânea locului nemișcat, urmărind fie un pescăruș care se ridica în văzduh, fie numărând snopii de grâu care acopereau câmpul.

În scurtă vreme lui Ivan Feodorovici i s-a dus vestea prin tot ținutul că e un iscusit gospodar. Mătușică-sa nu mai putea de bucurie și nu pierdea nici când prilejul să-și laude nepotul. Într-o zi – pe la sfârșitul lui iulie, când se isprăvește secerișul – Vasilisa Cașporovna îl luă pe Ivan Feodorovici de braț cu o căutătură tainică, spunându-i că ar vrea să-i vorbească despre ceva care o preocupă demult.

— Ai desigur știință, dragă Ivan Feodorovici, – așa a început, – că pe sfoara ta de moșie sunt optsprezece suflete; de altfel așa a fost la catagrafie, dar e cu putință să fie mai mulți, cam vreo douăzeci și patru. Dar las-o pe asta. Cunoști păduricea de dincolo de livada noastră, și îi fi știind poate că după pădure vine o luncă întinsă. Lunca trebuie să aibă pe puțin douăzeci de desetine, cât despre iarbă, crește atâta că ai putea vinde în fiecare an pentru mai mult de o sută de ruble fân, mai cu seamă dacă-i adevărat, cum spune lumea, că vine un regiment de cavalerie la Gadeaci.

— Cum să nu știu, mătușică? Iarba-i foarte bună acolo.

— Știu și eu că-i foarte bună. Dar mai știi tu că de drept tot pământul acela e-al tău? Ce te zgâiești așa la mine? Ascultă, Ivan Feodorovici: îți mai aduci aminte de Stepan Cuzmici? Dar ce te-ntreb eu? Pe vremea aceea erai așa de mic că nici nu-i puteai rosti numele. Auzi întrebare! Mai țin minte că atuncea când am venit la voi în postul crăciunului, te-am luat în brațe și era cât pe ce să-mi strici toată rochia. Noroc c-am avut timpul să te trec în brațele Matrionei, doica ta. Uricios mai

erai! Dar las-o pe asta. Tot pământul, care-i dincolo de hotarul nostru, și chiar și satul Hortișce, era al lui Stepan Cuzmici. Trebuie să-ți mai spun că pe când nu sosiseși încă pe lume începuse să vină la maică-ta, ce-i drept numai în lipsa lui tată-tău, și n-o spun ca s-o vorbesc de rău, cu toate că răposata — Dumnezeu s-o ierte — s-a purtat totdeauna nedrept cu mine. Dar las-o pe asta. Ce-a fost a fost, nu mă privește. Stepan Cuzmici ți-a făcut danie cu zapis^[113] — moșia despre care ți-am vorbit. Între noi fie vorba, răposata maică-ta era o femeie foarte ciudată. Nici dracul — Doamne iartă-mă — n-o putea pricepe. Numai Dumnezeu știe unde o fi băgat ea hârtia. Eu una cred că trebuie să fie la holteiul acela de Grigori Grigorievici Storcenço. Șmecherul de borțos a pus mâna pe toată moșia. Pun rămășag pe tot ce vrei că el a sfeterisit^[114] zapisul.

— Dragă mătușică dă-mi voie să te întreb: Storcenço ăsta n-o fi acela pe care l-am cunoscut la stația de poștă?

Și Ivan Feodorovici îi povesti cum îl întâlnise.

— Cine știe? răspunse mătușica după un răstimp de gândire. Poate să nu fie ticălos. Nu-i decât o jumătate de an de când s-a mutat în sat și nu poți cunoaște un om așa de repede. Am auzit că bătrâna, maică-sa, ar fi o femeie cu cap și că-i mare meșteră la murat castraveții. Slujnicele ei știu să țeasă scoarțe foarte frumoase. Dar cum spui că s-a purtat prietenește cu tine, ce-ar fi să te duci la dânsul? S-ar putea ca bătrânul păcătos să aibă muștrări și să-ți înapoieze ceea ce nu-i al lui. Te-ai putea duce cu nadișanca, numai că dracii de copii i-au scos toate țințele scaunului din spate, așa că trebuie să spun lui Omelco să prindă bine pielea la loc.

— La ce, mătușică? Iau mai degrabă căruța cu care te duci dumneata la vânat.

Așa s-a isprăvit convorbirea.

IV

Prânzul

Ivan Feodorovici a intrat în satul Hortîșce la vremea prânzului. În fața conacului îl cuprinse sfiala. Casa lungă nu era acoperită cu stuf ca la mulți dintre moșierii din împrejurimi, ci avea acoperiș de șindrilă. Cele două hambare din curte erau de asemeni cu acoperișuri la fel, iar poarta era de stejar. Ivan Feodorovici era întocmai ca un filfizon care, venit la un bal, oriunde își aruncă ochii, vede oameni mai bine îmbrăcați ca el. Din respect își opri căruța lângă unul dintre hambare și porni pe jos până la cerdac.

— Aa! Ivan Feodorovici! strigă grăsunul de Grigori Grigorievici care umbla prin curte cu surtucul pe el, dar fără cravată, jiletcă și pachește. Se vede treaba însă că îmbrăcămintea, atâta cât o avea tot îi stingherea trupul gras, căci sudoarea curgea de pe el șiroaie. — Parcă spuneți că îndată ce vă vedeți mătușica o să veniți. de ce n-ați venit? Aceste spuse, buzele lui Ivan Feodorovici se întâlniră din nou cu pernițele știute.

— Am fost prins cu treburile gospodăriei... Am venit la dumneavoastră pentru o clipă, la drept vorbind, c-o treabă...

— Pentru o clipă? Nu se poate una ca asta! Măi băiete! strigă burduhănosul și din bucătărie țâșni afară același băietan cu svitca căzăcească. Ia spune-i lui Casian să-nchidă repede poarta. Auzi, tu? Să-nchidă bine. Iar caii boierului să-i deshame numaidecât. Pofțiți în casă. Aicea-i așa de cald că mi-e cămașa leoarcă.

Cum intră în odaie Ivan Feodorovici se hotărî să nu piardă vremea degeaba și cu toată sfiala lui, s-o țină una, cu dârzenie.

— Mătușica a avut onoarea... să-mi spună că actul de danie al răposatului Stepan Cuzmici...

E greu să-ți închipui acreala care se zugrăvi pe fața lată a lui Grigori Grigorievici la auzul acestor cuvinte.

— N-aud nimic! răspunse el. Trebuie să știți că mi-a intrat un gândac în urechea stângă. Blestemații de cațapi au obiceiul să crească gândaci în izbele lor. Nu-i pană care să poată zugrăvi acest chin. Tare m-a mai gâdilat. M-a scăpat o babă, cu cel mai obișnuit leac...

— Voiam să vă spun... îndrăzni să-l întrerupă Ivan Feodorovici, când văzu că Grigori Grigorievici voia cu tot dinadinsul să schimbe vorba, că testamentul răposatului Stepan Cuzmici amintește, cum să zic, de un act de danie... după care mi se cuvine...

— Știu, asta a avut timpul să v-o vâre în cap mătușica domniei voastre. Da-i o minciună! Zău că-i o minciună. Unchiul meu n-a făcut niciun fel de act de danie, deși e drept că testamentul vorbește de un act de danie. Dar unde-i actul? Nu mi l-a înfățișat nimeni. Asta v-o spun pentru că vă doresc sincer binele. Zău că-i o minciună!

Ivan Feodorovici tăcu, gândindu-se că poate într-adevăr să fie numai o închipuire a mătușică-si.

— Uite și pe mama cu surorile mele, spuse Grigori Grigorievici. Asta înseamnă că masa-i gata. Să mergem.

Și zicând acestea îl târî de mână pe Ivan Feodorovici într-o odaie unde erau puse pe masă votcă și fel de fel de gustări.

Odată cu ei a intrat în odaie o bătrână mărunțică semănând cu o cană de cafea, acoperită cu bonețică, însoțită de două domnișoare, una cu părul bălai, alta cu părul negru. Ivan Feodorovici, ca un cavaler bine crescut ce era, se apropie mai întâi de mâna bătrânei, apoi de mânuțele celor două domnișoare.

— Mamă, acesta-i Ivan Feodorovici Șponca, vecinul nostru,

— Spuse Grigori Grigorievici.

Bătrâna se uită ținută la Ivan Feodorovici, sau poate i s-o fi părut numai. Bătrâna era de altfel întruchiparea bunătății. Părea că e gata să-l întrebe pe Ivan Feodorovici: câți castraveți ați pus la murat pentru la iarnă?

— Ați băut votca? întrebă ea.

— Pesemne că n-ai dormit bine astă-noapte, mamaie, spuse Grigori Grigorievici. Cine mai întreabă un musafir dacă a băut? Matale poștește-l să ia. Dacă am băut sau nu, asta-i treaba noastră. Ivan Feodorovici, spune-mi rogu-te, care îți place mai mult? Cu buruieni sau curată? Dar tu, Ivan Ivanovici, ce stai? întrebă Grigori Grigorievici, întorcându-se, și Ivan Feodorovici îl văzu pe Ivan Ivanovici apropiindu-se de votcă. Ivan Ivanovici purta o haină cu poale lungi, c-un guler foarte mare care sta țeapăn, acoperindu-i ceafa în întregime, așa că capul îi ședea în el ca-ntr-o brișcă.

Ivan Ivanovici se apropie de votcă frecându-și mâinile, se uită binișor la păhărel își turnă votca, ridică păhărelul în zare, își umplu dintr-o sorbitură gura cu votcă, dar n-o înghiți decât după ce-și clăti bine gura cu ea, luă o bucățică de pâine și niște hribi marinați și se adresă lui Ivan Feodorovici:

— Nu cu Ivan Feodorovici, adică cu domnul Șponca, am cinstea să vorbesc?

— Întocmai, răspunse Ivan Feodorovici.

— Ați binevoit să vă schimbați foarte mult de când v-am cunoscut. Apoi eu vă țin minte de pe când erați atâtica, spuse Ivan Ivanovici și arată cu palma cam la un arșin de podea. Răposatul tatăl dumneavoastră – Dumnezeu să-l ierte – a fost un om rar. Avea întotdeauna harbuji și zemoși cum nu se mai află azi nicăieri, uite și aici, – urmă el, luându-l la o parte, – au să ne dea zemoși. Dacă fel de zemoși? Nici nu-ți vine să te uiți la ei. Mă credeți, stimabile, că avea harbuji, – spuse el cu un aer tainic, desfăcându-și brațele de parc-ar fi vrut să cuprindă un trunchi gros, – zău că așa de mari.

— Pofțiți la masă, spuse Grigori Grigorievici, luându-l pe Ivan Feodorovici de braț.

Intrară cu toții în sufragerie. Grigori Grigorievici se așează la locul lui obișnuit în capul mesei, punându-și un șervet cât toate zilele, care îl făcea să semene cu eroii zugrăviți pe firmele bărbierilor. Ivan Feodorovici se așează roșind pe locul ce i se arătă, în fața celor două domnișoare, iar Ivan Ivanovici nu întârzie să ia loc lângă dânsul, bucurându-se din suflet că avea cui să-și împărtășească cunoștințele.

— Ivan Feodorovici, rău ați făcut c-ați luat târțița, i-a spus bătrâna, pe când un fecior, în frac cenușiu cârpit cu un petic negru, îi înfățișa un taler. Asta-i curcă. Luați mai bine spinarea.

— Mamaie, nu te-a rugat nimeni să te amesteci, a spus Grigori Grigorievici. Fii dumneata sigură că musafirul știe ce să ia. Ivan Feodorovici, luați o aripioară, sau bucata astalaltă și mai luați și rânza. Dar de ce așa puțin? Mai luați un picioruș. Tu, ce stai cu talerul și căști gura? Roagă-l! Pune-te în genunchi și spune numaidecât: „Ivan Feodorovici, luați, vă rog, piciorușul.”

— Ivan Feodorovici, luați, vă rog, piciorușul! urlă feciorul, îngenunchind cu talerul în mână.

— Hm! Ce fel de curci or mai fi și astea! făcu Ivan Ivanovici destul de tărișor și cu o căutătură plină de dispreț, întorcându-se către vecinul lui. Așa trebuie să arate o curcă? De-ați vedea curcile mele! Vă încredințez că nu-i una singură care să nu fie de zece ori mai grasă ca asta. Mă credeți, domnul meu, ți-e scârbă să le vezi plimbându-se prin curte, așa-s de grase...

— Minți, Ivan Ivanovici, zise Grigori Grigorievici care auzise cele spuse.

— Vreau să vă spun, urmă Ivan Ivanovici către vecinul său, prefăcându-se că nu aude ce-i spune Grigori Grigorievici, că anul trecut, când le-am trimis la Gadeaci, mi s-au dat cincizeci de copeici pe bucată, dar n-am vrut să iau...

— Ivan Ivanovici, eu îți spun că minți, îi zise Grigori Grigorievici mai tare și silabisind cuvintele, ca să fie mai bine auzite.

Dar Ivan Ivanovici, ca și cum asta nu l-ar fi privit, urmă cu glas mai scăzut:

— Da, domnule, n-am vrut să iau. Niciun moșier din Gadeaci...

— Ivan Ivanovici, ești un prost și nimic altceva, spuse tare Grigori Grigorievici. Ivan Feodorovici știe asta mult mai bine ca tine și desigur că n-are să te creadă.

Ivan Ivanovici se supără de-a-binelea și, în tăcere, începu să înfulece din curcă, cu toate că nu era așa de grasă ca acelea la care ți-era scârbă să te uiți.

Un timp zăngănitul cuțitelor, lingurilor și farfuriilor înlocuiri vorbele, dar peste toate, covârșitor, se auzea Grigori Grigorievici sugând măduva dintr-un os de miel.

— Ați citit, întrebă Ivan Ivanovici după o lungă tăcere, scoțându-și capul din brișcă lui și îndreptându-l către Ivan Feodorovici. Ați citit cartea „Călătoria lui Corobeinikov la locurile sfinte”? E o adevărată desfătare pentru suflet și inimă! Acum nu se mai tipăresc cărți ca asta. Îmi pare foarte rău că nu m-am uitat să văd anul.

Auzind că-i vorba despre o carte, Ivan Feodorovici începu să șteargă cu multă râvnă sosul din farfurie.

— E uimitor când te gândești, domnul meu, că un simplu târgoveț a străbătut acele locuri. Peste trei mii de verste! Pesemne că Dumnezeu însuși l-a învrednicit să ajungă până în Palestina și la Ierusalim.

— Vasăzică dumneavoastră spuneți că a fost și la Ierusalim?

— Întrebă Ivan Feodorovici care auzise multe despre Ierusalim de la una dintre ordonanțele lui.

— Despre ce vorbești, Ivan Feodorovici? întrebă Grigori Grigorievici de la celălalt capăt al mesei.

— Eu, propriu zis, am avut prilejul să iau cunoștință că sunt țări îndepărtate pe lumea asta, răspunse Ivan Feodorovici foarte mulțumit că izbutise să rostească o frază atât de lungă și întortocheată.

— Nu te potrivești la el Ivan Feodorovici, spuse Grigori Grigorievici fără să fi auzit bine ce-i spusese celălalt. Minte întruna.

Între timp masa se isprăvise. Grigori Grigorievici trecu în odaia lui ca să mai sforăie puțin, cum îi era obiceiul, iar oaspeții s-au dus în urma bătrânei și a domnișoarelor în salon unde, aceeași masă pe care lăsaseră votca când s-au dus să mănânce, se acoperise ca prin farmec cu farfurioare cu tot felul de dulceturi și farfurii cu harbuji, zemoși și vișine.

Lipsa lui Grigori Grigorievici se simțea în toate. Gazda devenise mai vorbăreță și, fără să fie rugată, începu să dea la iveală tot felul de secrete privind felul în care se face pistilul și cum se usucă perele. Până și domnișoarele prinseseră glas. Dar cea bălaie, care părea să fie cu șase ani mai tânără ca soră-sa, care arăta ca de vreo douăzeci și cinci de ani, era mai tăcută. Cel mai mult însă vorbea Ivan Ivanovici care își dăduse drumul, sigur fiind că nu mai are cine să-l întrerupă și să-l încurce. A vorbit de castraveți, de semănatul cartofilor, de cumpătarea oamenilor de altădată – cu care cei de acum nici n-aduc – și despre faptul că, cu vremea, deșteptându-se treptat, oamenii au ajuns să născocească lucrurile cele mai uimitoare. Într-un cuvânt era un om din tagma acelorora gata să vorbească oricând despre orice. De se vorbea despre lucruri însemnate sau de cele sfinte, Ivan Ivanovici suspina după fiecare vorbă, clătinând ușor din cap; de se vorbea de ale gospodăriei, își scotea capul din brișcă sa și în schimonoselile feței lui puteai citi cum trebuie să faci cvas de pere, cât de mari erau zămoșii de care s-a pomenit și cât de grase erau găștele din curtea lui.

În sfârșit, către seară, Ivan Feodorovici izbuti cu greu să-și ia rămas bun. Dar cu toate că se lăsa ușor înduplecat și cu toate că l-au poftit cu toții să măie peste noapte acolo, a stăruit în hotărârea lui și a plecat.

V

Noul plan al mătușichii

— Ei, ai scos zapisul de la berechetul de bătrân? Cu această întrebare îl întâmpină mătușică-sa, care de câteva ceasuri se frământa în cerdac așteptându-l, și nerăbdând-o inima, în cele din urmă ieșise în poartă.

— Nu, mătușică, i-a răspuns Ivan Feodorovici, dându-se jos din căruță. Grigori Grigorievici spune că n-are niciun fel de zapis.

— Și tu l-ai crezut? Minte, blestematul. Las' că-l prind eu odată și-l bat cu mâna mea. Îi dau osânza jos! De altfel ar trebui să vorbim cu notarul, să vedem dacă nu putem dobândi actul prin judecată... Dar las-o pe asta. Ei, da-barem masa a fost bună?

— Foarte bună. Da, cât se poate de bună, mătușică.

— Ia spune-mi, ce mâncări au fost? Știu că bătrâna se pricepe bine la bucătărie.

— Papanăși cu smântână, porumbei umpluți cu sos...

— Dar curcă cu prune a fost? îl întreabă mătușica, pentru că și ea era mare meșteră în acest soi de mâncare.

— A fost și curcă... Surorile lui Grigori Grigorievici sunt niște domnișoare foarte frumoase, mai cu seamă cea bălaie.

— Aha! făcu mătușica uitându-se țintă la Ivan Feodorovici, care se înroși plecând ochii în pământ. Un gând nou îi fulgeră prin minte. Ia spune-mi, întrebă ea repede, curioasă să știe, ce fel de sprâncene are?

N-ar strica să spunem că ceea ce prețuia mai mult mătușica la o femeie erau sprâncenele.

— Sprâncenele, mătușică, întocmai ca a matală, cum spuneai că le aveai în tinerețe. Și pe toată fața are mici pistrui.

— Bun, făcu mătușica, mulțumită de asemuire, măcar că Ivan Feodorovici nici nu se gândise s-o măgulească.

— Și ce rochie purta? Dar ce te mai întreb? E greu să găsești astăzi țesături atât de trainice cum e capotul de pe mine, de pildă. Dar las-o pe asta. Și i-ai spus ceva?

— Adică cum... eu, mătușică? Crezi oare că...

— Și ce? E de mirare? Așa a lăsat Dumnezeu. Poate că vi-i scris să vă luați.

— Nu știu, mătușică, cum îți vine să vorbești astfel. Înseamnă că nu mă cunoști deloc...

— Iaca, mă rog: te-ai și supărat! „E necopt încă băiatul, se gândi ea. Habar n-are ce-i viața. Trebuie să-i fac să se mai întâlnească”.

Mătușica se duse să vadă ce mai era pe la bucătărie, lăsându-l pe Ivan Feodorovici singur. Tot ce dorea de atunci însă era să-și vadă nepotul mai repede însurat și să-și legene nepoții. Nu-i era gândul decât la pregătirile de nuntă și măcar că trebăluia mai de zor ca înainte, treburile mergeau mai mult prost decât bine. Adesea, făcând câte o prăjitură, treabă pe care n-o lăsa niciodată în seama bucătăresei, uita de toate, închipuindu-și că alături de dânsa stătea un nepoțel care-i cere o bucățică, și era dusă pe gânduri, îi întindea ce-i mai bun; dar câinele din curte apuca el bucata de prăjitură și, cu clefăitul zgomotos, o trezea din vis, faptă pentru care era regulat bătut cu vâtraiul. Ajunsese să-și părăsească până și îndeletnicirile la

care ținea mai mult și nu se mai ducea la vânătoare, de când în loc de o ieruncă^[115] împușcase o cioară, ceea ce nu i se mai întâmplase până atunci.

În sfârșit, patru zile după asta toți au văzut în curte brișcă din droșcărie. Vizitiul Omelco, care mai era și grădinar și paznic, începuse a bate de dimineată cu ciocanul prinzând la loc pielea scaunului, și gonea întruna câinii care se îndesau să lingă roțile. Socot de a mea datorie să aduc la cunoștința cititorilor că asta-i brișcă lui Adam Babadam. Așa că dacă cineva ar încerca să arate că o altă nadișancă ar fi a lui Adam afle că minte cu nerușinare și nadișanca aceea nu-i cea adevărată. Nu se știe bine în ce împrejurări a fost scăpată nadișanca asta de năboiul potopului, dar trebuie să fi fost în arca lui Noe o droșcărie anume. Păcat numai că n-o pot zugrăvi cititorilor cum se cuvine. Dar cred că-i destul să spun că Vasilisa Cașporovna era cum nu se poate mai mulțumită de tocmeala ei și-și arăta la tot prilejul părerea de rău că nu mai erau la modă vechile echipaje. Nadișanca era croită strâmb, cu partea dreaptă mult mai înaltă ca cea stângă, dar mătușichii îi plăcea nespun pentru că, spunea ea, printr-o parte putea urca un om mai înalt, iar prin cealaltă unul mai scurtșor. De altfel în nadișanca asta încăpeau vreo cinci din cei mai mărunței și vreo trei ca mătușica.

Pe la nămiezi, isprăvind cu nadișanca, Omelco scoase din grajd trei cai, nu mult mai tineri ca nadișanca, și începu să-i lege cu frânghii de mărețul echipaj. Ivan Feodorovici și mătușica se urcară, el pe o parte, ea pe cealaltă, și nadișanca porni. Mujicii care se nimereau în drum, la vederea unui echipaj atât de bogat (mătușica ieșea foarte rar într-însul) se opreau cu smerenie, își scoteau căciulile și se închinau adânc. După vreo două ceasuri de mers, nadișanca se opri dinaintea cerdacului – cred că-i de prisos să spunem că

cerdacul era al casei Storcenca. Grigori Grigorievici nu era acasă. Bătrâna și domnișoarele ieșiră în întâmpinarea musafirilor până în sufragerie. Mătușica se apropie cu pas măreț, scoțându-și cu multă îndemânare un picior înainte și spuse cu glas puternic:

— Îmi pare foarte bine, doamnă, că am onoarea să vă prezint personal omagiile mele. Odată cu ele, îngăduiți-mi să vă mulțumesc pentru ospitalitatea cu care ați cinstit pe nepotul meu Ivan Feodorovici, care nu are pentru dumneavoastră decât cuvinte de laudă. Frumoasă hrișcă aveți, doamnă; am văzut-o pe când ne apropiam de sat. Dați-mi voie să vă întreb: câte clăi la deseatină scoateți?

După asta urmă o pupătură generală. După ce s-au așezat cu toții în salon, bătrâna gazdă începu:

— În ce privește hrișcă, nu vă pot spune nimica, asta fiind treaba lui Grigori Grigorievici. Eu nu mă mai îndeletnicesc demult cu asta și nici n-aș mai putea s-o fac, că-s bătrână. Îmi aduc aminte că pe vremuri hrișcă era până la brâu; acum nu-i cine știe ce, măcar că se spune că toate-s tot mai bune. Aici bătrâna oftă. Un observator ar fi auzit în acest oftat, oftatul întregului veac al optsprezecelea.

— Am auzit, doamnă, că slujnicele dumneavoastră știu a țese scoarțe foarte frumoase.

Cu asta atinsese coarda cea mai simțitoare a bătrânei. La auzul acestor vorbe bătrâna se învioră și se porni să spună cum trebuie vopsit tortul și pregătit firul. de la scoarțe vorba alunecă repede la muratul castraveților și la pregătirea perelor uscate. Pe scurt, nu trecuse ceasul și amândouă doamnele vorbeau cu atâta prietenie, de parcă s-ar fi cunoscut de când lumea, de la o vreme Vasilisa Cașporovna începu să vorbească cu un glas atât de scăzut că Ivan Feodorovici nu mai auzea nimic.

— N-ați vrea să le vedeți? întrebă bătrâna gazdă, ridicându-se de la locul ei.

În urmă-i se ridicară și domnișoarele, și Vasilisa Cașporovna și toate se îndreptară spre odaia fetelor. Mătușica făcu semn lui Ivan Feodorovici să rămână locului, șoptind ceva bătrânei.

— Mașenca, zise bătrâna către domnișoara cea bălaie, rămâi puțin cu musafirul și ține-i de urât.

Domnișoara cea bălaie rămase și se așeză pe divan. Ivan Feodorovici sta pe scaunul lui ca pe ghimpi. Se înroșea mereu și ținea ochii în pământ. Dar domnișoara părea să nu bage de seamă și sta nepăsătoare pe divan, uitându-se liniștită la ferestre, la pereți, sau urmărind cu ochii mâța care fugea speriată pe sub scaune.

Mai prinzând puțin curaj, Ivan Feodorovici ar fi vrut să înceapă vorba, dar parcă uitase să vorbească. Nimic nu-i venea în minte.

Tăcu așa cam un sfert de ceas. Domnișoara sta la fel de nemișcată.

În sfârșit Ivan Feodorovici își luă inima-n dinți:

— Domnișoară, vara sunt multe muște, spuse el cu glas tremurător.

— Nici că se poate mai multe, răspunse domnișoara. Frate-meu a făcut anume o trapașcă^[116] dintr-o gheată veche a măicuței, dar tot au mai rămas destule.

Și cu asta convorbirea luă sfârșit. Ivan Feodorovici amuțise de tot.

În sfârșit gazda, cu mătușica și cu domnișoara cu părul negru s-au întors. După ce mai stătură puțin de vorbă, Vasilisa Cașporovna își luă rămas bun de la bătrână și domnișoare, cu toate că o poftiseră să rămână peste noapte acolo. Bătrâna și domnișoarele ieșiră în cerdac să-și petreacă musafirii și multă vreme făcură semne cu mâna mătușichii și nepotului, care își tot scol ea capul din nadișancă.

— Ei, Ivan Feodorovici, ce-ai vorbit cu domnișoara când ați rămas singuri? îl întreabă mătușica pe drum.

— Maria Grigorievna este o fată cum nu se poate mai modestă și mai bine crescută.

— Ascultă, Ivan Feodorovici, vreau să-ți vorbesc. Ai împlinit, slavă Domnului, 38 de ani. Ești într-un cîn^[117] de cinste. E timpul să te gândești și la copii. Trebuie numaidecât să-ți iei o nevastă.

— Cum asta, mătușică? strigă Ivan Feodorovici speriat. Nevastă? Nu, mătușică, fie-ți milă de mine... Mă faci să roșesc... N-am fost însurat niciodată... Nici nu știu ce să fac c-o nevastă.

— Ai să afli, Ivan Feodorovici, ai să afli! a spus zâmbind mătușica, gândind: „Ce să-i faci? E necopt băiatul! Nu știe încă nimic!” Apoi urmă cu glas tare: — Da, Ivan Feodorovici, o nevastă mai bună pentru tine ca Maria Grigorievna nici că s-ar putea găsi. Ș-apoi, ți-a plăcut foarte mult. Am vorbit îndelung cu bătrâna în privința asta și ea ar fi bucuroasă să te aibă ginere. Ce-i drept, nu știu încă ce are să spună păcătosul acela de Grigori Grigorievici, Dar nu ne uităm noi la el. Să încerce numai să nu-ți dea zestrea, că i-o scoatem noi cu judecată...

În timpul acesta nadișanca intră în curte și bătrânele gloabe, simțind grajdul aproape, se iuțiră.

— Ascultă, Omelco! Lasă mai întâi caii să răsuflă bine și nu-i duce așa asudați cum sunt la adăpat. Ei, Ivan Feodorovici, — urmă mătușa coborând din nadișancă, — te poftesc să te gândești bine la ce-am vorbit. Eu mă mai duc pe la bucătărie; am uitat să-i spun Solohăi să pregătească masa, și parcă văd că netrebnica nici nu s-a gândit la asta.

Dar Ivan Feodorovici sta locului ca trăsnit. Maria Grigorievna era, nimic de zis, o domnișoară foarte frumoasă, dar să se însoare cu dânsa!... Asta i se părea atât de curios și de ciudat, că nici nu se putea gândi fără să-l apuce frica. Să stea cu nevastă-sa împreună!... E de neînțeles. N-avea să mai fie singur în odaie. Mereu și peste tot aveau să

fie doi. Și, pe măsură ce se cufunda în gânduri, broboane de sudoare îi acopereau fața.

Se vârî în pat mai devreme ca de obicei dar, cu toată strădania nu putea adormi. În sfârșit, mult doritul și atot-potolitorul somn îl cuprinse. Dar ce somn! Nu mai avusese de când era el asemenea vise; ba visa că în jurul lui toate vâjâie, se învârtesc și că el fuge fără încetare, fără să-și mai simtă picioarele. Puterile îl părăseau... Deodată, cineva îl trage de urechi: „Valeu! Cine-i?” „Eu sunt, nevastă-ta!” îi răspundea un glas puternic și se deștepta. Ba visa că era însurat și că în căsuța lui toate erau neobișnuite și nemaivăzute. În locul patului din odaia lui era unul dublu. Pe un scaun alături, nevastă-sa. Lui Ivan Feodorovici nu-i era îndemână: nu știa cum să se apropie de ea și ce să-i spună când, deodată, băgă de seamă că nevastă-sa avea chip de gâscă. Fără să vrea se întoarce și dădu cu ochii de altă nevastă, la fel. Se întoarce în altă parte – dar și acolo era o nevastă și în spate alta. Se repezi în grădină, dar în grădină era cald și și-a scos pălăria; și-n pălărie dădu de o nevastă. Sudoarea îi curgea pe față. Vârî mâna în buzunar să-și scoată batista, dar și acolo găsi o nevastă; își scoase bumbacul din ureche – dar și pe bumbac tot o nevastă văzu. Deodată începu să țopăie într-un picior și dădu cu ochii de mătușică-sa care se uita la el foarte serios în timp ce-i spunea: „Acum trebuie să joci căci ești, dragă Doamne, însurat”. Se repezi la ea, dar mătușică-sa nu mai era mătușică-sa, ci se prefăcuse în clopotniță. Și deodată simți că cineva îl trage cu frânghia sus, în clopotniță. „Cine mă trage?” întrebă Ivan Feodorovici cu glas jalnic. „Eu, nevastă-ta. Te trag sus fiindcă ești clopot”. „Nicidecum! Nu-s clopot, sunt Ivan Feodorovici!” „Ba ești clopot!” spuse colonelul regimentului de infanterie P., care tocmai trecea pe acolo. Ba visa că nevastă-sa nu era om ci o stofă. Se făcea că el se afla la Moghilev și că intra în prăvălia unui negustor: „Ce stofă doriți? îl

întreba negustorul. Luați-vă o nevastă. E stofa cea mai la modă! Foarte trainică! Toată lumea-și face surtuțe din asta”. Și negustorul îi măsoară o bucată de nevastă și i-o taie. Ivan Feodorovici o ia subsuoară și se duce la un croitor jidov. „Nu, îi spuse jidovul, materialu-i prost. Nu face nimeni din așa ceva”.

Ivan Feodorovici se deșteaptă îngrozit. Sudori reci curgeau de pe el.

Dis-de-dimineată, de cum se deșteaptă, luă gromovnicul la sfârșitul căruia un librar iubitor de oameni, din nemărginita lui bunătate și lipsă de lăcomie, adăugise și un scurt tălmăcitor de vise. Dar nu găsi nimic care să-i tălmăcească, cât de cât, năstrușnicul lui vis.

Între timp în capul mătușică-si se înfiripase o nouă plăsmuire, despre care veți afla în capitolul următor.

Povestirea „*Ivan Feodorovici Șponca și mătușica sa*” a fost tipărită pentru prima oară în a doua carte a „*Serilor*” în cătunul de lângă Dicanca”, apărută în anul 1832, și se pare că a fost scrisă la sfârșitul anului 1831.

Caracterul veridic și realist al acestei povestiri o deosebește mult de celelalte povestiri din „*Seri*” și o face excepțional de importantă pentru înțelegerea dezvoltării scriitoricești a lui Gogol. „*Ivan Feodorovici Șponca*” prevestește operele mature ale lui Gogol: „*Cum s-a certat Ivan Ivanovici cu Ivan Nichiforovici*”, „*Moșieri de altădată*”, „*Căsătoria*” și chiar unele motive din „*Suflete moarte*”. În „*Ivan Feodorovici Șponca*” Gogol părăsește pentru prima oară elementul fantastic și motivele romantice convenționale în zugrăvirea vieții și, în același timp, motivele folcloristice ale celorlalte povestiri din „*Seri*”, dându-ne niște tablouri din viața moșierilor ucrainieni, uimitoare prin autenticitatea și tipicul realismului lor, și chipurile acelor ființe inutile care nu fac decât umbră pământului și pe care îi demască cu atâta putere satirică în operele lui de mai târziu.

Povestirea pare neterminată, și să se oprească la mijloc ceea ce de fapt este numai un procedeu artistic original, care

subliniază zădărnicia și lipsa de conținut a vieții pe care o zugrăvește Gogol și care în fond a fost redată în capitolele tipărite.

Locul fermecat

ÎNTÂMPLARE ADEVĂRATĂ
POVESTITĂ DE PSALTUL BISERICII DIN ***

Zău că mi s-a urât de băsnit. Păi ce credeți? Chiar așa, te și șuturi: băsnești, băsnești întruna, nici să răsuflă nu mai ai când. Bine, fie, am să vă povestesc, dar zău, pentru cea din urmă oară. Iaca voi ziceați că omul poate să vie de hac necuratului. Ei sigur, dacă stai și te gândești bine, în lume se petrec tot soiul de întâmplări... Totuși, să nu vorbiți așa. Când vrea necuratul să te tragă pe sfoară, te trage. Zău, te trage. Stați numai să vedeți: eram de toți patru la tata acasă. Pe atunci, eram încă un prost. Să tot fi avut unsprezece ani... Ba nu, n-aveam nici unsprezece. Mi-aduc aminte ca acum, că odată am început să alerg în patru labe și să latru ca un câine, iar tătuca a țipat la mine clătinând din cap: „Foma, Foma, ție ți-a venit vremea de însurătoare și tu tot te zbânțui ca un mânzoc!” Bunicul, fie-i țărâna ușoară, mai trăia pe vremea aceea și era încă voinic* Uneori începea...

Dar ce să mai lungesc vorba? Unul de un ceas se căznește să scoată un tăciune din sobă să și-l pună în lulea, altul a șters-o, el știe de ce, în chelar. Treabă-i asta? înțeleg, dacă v-ar sili cineva să ascultați, dar voi singuri mi-ați cerut să vă povestesc. Dacă vreți să ascultați, ascultați!

La începutul primăverii, se întâmplase că tata se dusesse cu tutun la Crâm, să-l vândă. Nu mai țin minte dacă încărcase două sau trei căruțe. Tutunul avea preț bun pe atunci. Luase cu el pe frate-meu, care avea trei ani, să-l învețe din timp meseria de ciumac. Dintre ai noștri rămăsesem acasă bunicul, mama, eu și alți doi frați. Bunicul, care făcuse o

bostănărie chiar lângă drum, s-a dus să stea în coliba ce-o aveam acolo și ne-a luat și pe noi cu el ca să alungăm vrăbiile și coțofenele care se adunau la bostănărie. N-aveam de ce ne plânge. Atâta ne îndopam cu castraveți și zemoși, atâtea ridichi, ceapă și mazăre, că, zău, parcă ne cântau cocoșii în burtă. Și, pe lângă asta, ne mai picau și bani. Sumedenie de lume se perinda pe drum și fiecare era bucuros să se înfrupte dintr-un harbuz sau zemos. Iar din cătunele învecinate, îmi aduc aminte, ne aduceau în schimb găini, ouă, curci. Să tot trăiești!

Dar ceea ce-i plăcea bunicului mai mult decât toate, era că în fiecare zi treceau până la cincizeci de care cu ciumaci. Știți, ciumacii sunt oameni umblați. Și când se stârnesc la snoave, să-i tot ascuți! Cât despre bunic, poveștile lor erau ca gălușca pentru flămând. Alteori se întâmpla să se întâlnească cu vreo cunoștință veche, căci mulți îl mai cunoșteau pe bunic și puteți judeca și voi, când se adună bătrânii... Turuiau fără încetare... Să vezi, atunci și atunci, s-a întâmplat cutare și cutare lucru... Și dă-i, și dă-i, își depăneau ei amintirile de cine știe când.

Odată – zău, parcă acum s-a petrecut – soarele începuse să apună. Bunicul se plimba prin bostănărie și ridica de pe harbuji frunzele cu care-i acoperise în timpul zilei ca să nu-i dogorească soarele.

— Ia te uită, Ostap i-am spus eu fratelui meu, uite colo, vin niște ciumaci!

— Unde-s ciumacii? a întrebat bunicul, însemnând un zemos mare, ca nu cumva să-l mâncăm noi, flăcăii.

Pe drum venea un șir de vreo șase căruțe. În fruntea lor pășea un ciumac cu mustața cărunță. Ajungând ca la zece pași de noi, s-a oprit.

— Să trăiești, Maxime! a zis. Iaca unde a dat Dumnezeu să ne vedem!

Bunicul și-a făcut ochii mici:

— Ei! Să trăiești, fârtate! Uite-l și pe Boleacica. Să trăiești, măi frate! Ptiu, drace, păi sunteți toți aicea, și Crutotrișcenco, și Pecerîția, și Coveleoc, și Stețco! Să trăiți cu toții! Ei, ei! Măi, măi!... și unde se porniră pe pupături.

Au dejugat boii și i-au trimis la păscut. Căruțele le-au lăsat în drum, iar ei, aprinzându-și lulelele, s-au așezat roată în fața colibei. Tot ținându-se de taclale și povești, nici n-au apucat să tragă câte-o lulea. De lulele le ardea lor? După masă, bunicul a început să-și cinstească oaspeții cu zemoși. Fiecare a luat în mână câte unul, l-a curățit cu grijă de coajă (căci toți erau oameni umblați, care colindaseră mult și știau cum se mănâncă în lume, puteau să se așeze chiar și la mesele boierești), a făcut apoi cu degetul o bortă, a sorbit zeama și a început să taie bucăți din el, băgându-le una după alta în gură.

— Da-voi, băieți, ce căscați gura? zise bunicul. Ia jucați, dracilor! Unde ți-i fluierul, Ostap? Ia trageți-i o căzăcească. Foma pune mâinile în șolduri. Așa, hop, hop!

Pe acea vreme eram un copilandru sprinten. Ehei, da' bătrânețea asta blestemată! Nu mai pot juca azi ca odinioară. Ce drăcovenii nu făceam! Acum mi se împleticesc picioarele și pace! Bunicul sta alături de ciumaci și se uita lung la noi. Vedeam că picioarele nu-i mai stau locului, ca și cum l-ar îmboldi cineva.

— Să vezi, Foma, îmi spuse Ostap, că hodorogul are să înceapă să joace!

Și ce credeți? Nici nu sfârși bine să spună asta, și bătrânului, pe care nu-l mai răbda inima, îi veni chef să le arate el ce poate.

— Ei, ai dracului copii, așa se joacă? Iaca cum se joacă! spuse dânsul, ridicându-se în picioare, întinzând mâinile și bătând din călcâie.

Ei, n-am ce zice, de jucat, juca așa că s-ar fi putut prinde-n joc și cu hătmăneasa. Noi ne-am tras la o parte. Hodorogului au început să-i umble

picioarele pe tot locul liber, care se-ntindea lângă stratul de castraveți. Dar când a ajuns la mijlocul bătăturii și se pregătea să-și ia vânt și, azvârlindu-și picioarele în aer, să facă o copcă cum știa el, iată că deodată picioarele nu-l mai ascultă! Ce drăcie o mai fi și asta? Și-a făcut vânt din nou, a ajuns la mijloc – dar degeaba. Orice făcea nu mergea și pace. Parcă-i erau picioarele de lemn. „Carnacsi! locul dracului! Carnacsi, loc blestemat. Așa-i când își vâără dracul coada!”

Dar cum să se facă de râs în fața ciumacilor? Se porni din nou și începu să joace, lovind mărunț și îndesat pământul, de-ți era mai mare dragul să-l privești, dar cum ajungea la mijloc, iar înlemnea locului!

— Alelei, drac blestemat! Încate-ai cu un zemos putred! de ce n-ai pierit de mic, pui de cățea? Uite ocară pe care mi-ai făcut-o la bătrânețe!

Și în adevăr, cineva a râs drept în spatele lui. Bunicul se întoarce și ce vede? Nici urmă de bostănărie ori de ciumaci. În spate, în față, împrejur, se întindea câmpia goală.

— Ehei... Na-ți-o bună!

Bunicul începu să clipească: locul i se părea cunoscut. Intr-o parte pădure, în spatele pădurii, departe, o prăjină se înălța sub cer. Ce naiba! Păi asta-i hulubăria din grădina popii. În partea cealaltă se zărea de asemenea ceva cenușiu. Când se uită bine, văzu că era hambarul pisarului de plasă. Iată unde-l mânase necuratul. Făcând un înconjur, dădu de potecă. Nu era lună, numai o pată albă se ivea și se ascundea printre nori. „Măine are să fie vânt mare”, gândi bunicul. Când privi spre un mormânt, dincolo de cărare, văzu aprinzându-se o luminiță.

— Ian te uită! Bunicul se opri, își puse mâinile în șold și privi; luminița se stinse în depărtare și puțin mai încolo se aprinse alta.; – Comoară! strigă atunci bunicul, pun rămășag că-i comoară!

Și era gata să scuipe în palmă și să se apuce de săpat, dar își aduse aminte că n-are nici hârleț, nici lopată.

— Păcat, dar cine poate să știe? Poate că e de ajuns să dai iarba la o parte și iat-o, drăguța de ea! N-ai ce să-i faci! Să însemn cel puțin locul, să nu-l uit.

Și, trăgând o cracă mare, ruptă de vânt, o trânti pe mormântul unde se aprinsese luminița și porni pe potecă. Pădurea de stejari începu să se rărească. Iacă și un gard. „Așa-i cum spuneam eu, aici e livada popii, gândi bunicul. Iacătă și gardul lui. De-aici până la bostănărie nu mai este nicio verstă.”

Bunicul ajunse totuși târziu acasă și nici găluștele n-a mai vrut să le mănânce. Trezindu-l pe fratele meu Ostap, întrebă doar dacă ciumacii plecaseră demult, apoi se culcă, învelindu-se într-un cojoc. Și când fratele meu începu să întrebe:

— Da' pe unde te-au mânat dracii azi, bunicule?

— Nu mai întreba! răspunse el și, învelindu-se și mai vârtos, spuse din nou: Nu întreba, Ostap, că îmbătrânești.

Și începu să sforăie atât de tare, că până și vrăbiile din bostănărie s-au ridicat speriate în stol, înălțându-se în văzduh. Parcă de somn îi ardea lui! Dar hâtrul, fie-i țărâna ușoară, știa întotdeauna cum să scape. Alteori îți ticluia câte o poveste, de-ți venea să-ți muști buzele.

A doua zi, la vreme de chindie, bunicul își trase svitca pe el, se încinse cu brâul, luă un hârleț și o lopată pe umăr, își îndesă căciula pe cap, bău o cană de cvas, își șterse buzele cu poala și porni glonț spre grădina popii. A trecut de gard și de pădurea de stejari. Printre copaci șerpuia o cărăruie care da în câmp. Parcă era aceeași! A ieșit la câmp: locul era aidoma cu cel din ajun. Iată și hulubăria. Numai hambarul nu se vede. „Nu, parcă nu-i locul acela. Acela era mai departe. Ia să mă-ntorc spre hambar!” S-a întors și a luat-o pe alt drum; iaca

hambarul, dar nu mai e hulubăria. Din nou s-a îndreptat spre hulubărie dar acum nu se mai vedea hambarul. Și parcă într-adins a început să bureze. A fugit spre hambar, ia hulubăria de unde nu-i! Spre hulubărie, pieri din ochi hambarul.

— Satană blestemată! Să nu mâi ai parte de copii!

Începuse să toarne cu cofa.

Scoțându-și cizmele cele noi și înfășurându-le într-o basma, ca să nu se scorojească de ploaie, bunicul a rupt-o la fugă ca un buiestraș boieresc. S-a băgat în colibă, ud leoarcă; s-a acoperit cu cor jocul și, mormăind printre dinți, a început să mângâie pe dracul cu niște vorbe cum n-am mai pomenit. Și, adevăr grăiesc, de n-ar fi fost întunericul, s-ar fi văzut că roșisem.

A doua zi, când m-am trezit, mă uit: bunicul se plimba prin bostănărie și acoperea harbujii cu frunze, ca și când nimica nu s-ar fi întâmplat. La masă, bătrânul a prins iar chef de vorbă și-l necăjea pe frate-meu, mezinul, că are să-l dea pe o găină, în loc de pepene. După prânz, ne-a făcut un fluier de lemn și a cântat din el. Apoi ne-a dat un cantalup turcesc, răsucit ca un șarpe, să ne jucăm cu el. Acum nu mai sunt cantalupi de aceia. E adevărat că semințele le adusese cineva din locuri depărtate.

Spre seară, după cină, bunicul începu să sape un strat nou pentru dovleceii de toamnă. Trecând pe lângă locul acela fermecat, nu s-a putut ține să nu bombăne printre dinți: „Afurisit loc!” A pășit spre mijloc, unde nu izbutise să joace alaltă seară și, mânios, a lovit cu hârlețul. Când, deodată, ce să vezi: același câmp, de o parte hulubăria, de alta hambarul. „Ei, bine că m-am gândit să iau hârlețul! Iacă și poteca! Iaca și mormântul, și craca răsturnată jos. Uite, uite că arde și luminița! Numai să nu greșesc”.

A luat-o binișor la fugă cu hârlețul ridicat, ca și când ar fi vrut să cinstească vreun porc care a

intrat în bostănărie. În fața mormântului s-a oprit. Luminița se stinsese și pe mormânt era o piatră, năpădită de buruieni. „Piatra asta trebuie ridicată”, se gândi bunicul și începu să sape de jur împrejur. Dar mare mai era afurisita! Totuși, proptindu-se puternic cu picioarele-n pământ, a urnit-o. „Ha!”

— A răsunat în toată valea. Du-te, învărtindu-te ca ciocârlia! Acuma treaba are să meargă mai repede!”

Aici bunicul s-a oprit puțin, a scos punga cu tabac, și-a turnat tabac în palmă și tocmai se pregătea să-l ducă la nas când, deodată, deasupra lui, cineva a strănutat: „Hapciu!” de se clătinară copacii și fața bunicului fu împrôșcată.

— Ai putea să te-ntorci de ceea parte când strănuți! spuse el, frecându-și ochii. S-a uitat împrejur: nimeni! — Ei, se vede că dracului nu-i place tabacul, urmă el, punând punga în sân și luând hârlețul: — Tare-i prost, de-așa tabac n-a avut parte nici taică-său, nici bunicu-său.

A început să sape. Pământul era moale și hârlețul se înfunda. Dar iată c-a zăngănit ceva. Aruncând pământul afară, a zărit un ceaun.

— Ehei, drăguțule, aici îmi erai? a strigat bunicul, băgând hârlețul sub el.

— Ehei, drăguțule, aici îmi erai? șuieră un plisc de pasăre, ciugulind ceaunul.

Bunicul s-a tras într-o parte și a scăpat hârlețul din mână.

— Ehei, drăguțule, aici îmi erai? behăi un cap de oaie, din vârful copacului.

— Ehei, drăguțule, aici îmi erai? mormăi un urs, scoțându-și botul de după un copac.

Pe bunic l-au cuprins fiorii.

— Aici, murmură el, e primejdios să vorbești.

— E primejdios să vorbești! îl îngână șuierând pliscul de pasăre.

— ...primejdios să vorbești! behăi capul de oaie.

— Să vorbești!... mormăi ursul.

— Hm! făcu bunicul speriat.

— Hm! şuieră pliscul.

— Hm! behăi capul de oaie.

— Hm! mormăi ursul.

Bunicul s-a întors înspăimântat: Doamne, ce noapte! Nici stele, nici lună! împrejur numai prăpăstii, sub picioare un povârniș fără fund, de sus muntele stă să se prăbușească. În spate i se păru bunicului că vede clipind o hâzenie: un nas cât foalele fierăriei; în nări puteai turna în fiecare câte un cofăiel de apă; buzele – zău ca doi butuci!

Ochii roșii i se bulbucau, și pe deasupra mai scoase și limba, parcă-și bătea joc de el.

— Să te ia dracu! spune bunicul și se gândi să se lase păgubaș. Ține-ți comoara, pocitanie! Se pregătea s-o ia la fugă, dar se opri, văzând că nimic nu se schimbase.

— Necuratul mă încearcă numai.

Apucă iar ceaunul. Era greu! Ce să facă? Doar nu era să-l lase acolo! Adunându-și puterile, l-a înșfăcat cu amândouă mâinile și se opinti.

— Ei odată, și încă o dată, și iar odată, – și l-a scos – uf! Acum să trag nițel tabac.

A scos punga. Mai înainte însă de a lua tabacul, s-a uitat binișor de jur împrejur, să vadă dacă nu-i cineva. Parcă nu era nimeni, dar iată că trunchiul copacului începu să găfâie și să se umfle, i se iviră niște urechi, ochii i se înroșiră, nările se umflară, nasul se strâmbă, gata-gata să strănute. „Nu, nu mai trag tabac. Să-mi scuipe iar în ochi necuratul?” gândi bunicul, băgând punga-n buzunar. A luat iute ceaunul și a rupt-o la fugă cât ce-a putut. Din spate simțea cum îl lovea cineva cu niște nuiete peste glezne. „Văleu! Văleu!” țipa bunicul, fugind cât îl țineau picioarele. Și de-abia când ajunse în grădina popii s-a oprit să mai răsuflă.

„Oare unde s-o fi dus bunicul?” ne gândeam noi, tot așteptându-l preț de vreo trei ceasuri. Mama venise demult din cătun, aducând o oală cu

găluște calde. Dar bunicul nu-i și nu-i. Ne-am așezat la cină singuri. După cină, mama a spălat oala și căuta un loc unde să verse lăturile, pentru că de jur împrejur erau numai straturi. Deodată vede venind spre dânsa un butoi. Se înnoptase de-a-binelea. Mama a crezut că vreunul dintre ștregari se ascunsese îndărătul butoiului și-l împingea.

— Uite, foarte bine! Aici am să torn zoile, zise dânsa, și turnă în butoi lăturile fierbinți.

— Văleu, se auzi țipând o voce groasă.

Când ne-am uitat, era bunicul. Priceapă cine poate! Zău crezusem că-i un butoi. Și vă mărturisesc, deși e păcat, da, zău, tare mi s-a părut caraghios când am văzut capul cărunt al bunicului plin de lături și împodobit cu coji de harbuji și zemoși.

— Ia te uită, muiera dracului! spuse bunicul, ștergându-se cu poalele cămășii, uite cum m-ai opărit! Parc-aș fi un porc de Ignat. Ei, băieți, acum o să aveți de covrigi! Numai în caftane de fir o să umblați, diavolilor! Ia uitați-vă, ia uitați-vă ce v-am adus, zise el descoperind ceaunul.

Și ce credeți că era înăuntru? Gândiți-vă puțin! Ce? Aur? Ei asta-i: gunoi, lături... Mi-i și rușine să spun ce era. Bunicul, a scuipat, a aruncat cât colo ceaunul și s-a spălat pe mâini.

Și de atunci ne-a sfătuit și pe noi să nu ne plecăm urechea la șoaptele necuratului.

— Și să știți, zicea el adesea, orice v-ar spune dușmanul Domnului nostru Iisus Christos, numai minciuni sunt! Nu-ți spune adevăr nici de o parachioară.

Și dacă se întâmpla să vadă bătrânul că undeva nu erau toate cum se cuvine, spunea:

— Copii, să facem semnul crucii! Așa, dați-i înainte, așa-i trebuie! și făcea cruci una după alta. Iar locul acela blestemat, unde nu putuse să joace, l-a îngrădit, cu poruncă să se arunce acolo tot ce

era netrebnic, toate buruienile și tot gunoiul din bostănărie.

Iată cum își bate joc necuratul de om! Pământul acela îl știu bine: după aceea, cazacii din vecinătate începură să-l ia în arendă de la tata pentru bostănărie. Era un pământ bun și rodea de minune, numai pe locul fermecat, nimic acătării nu se făcea. Oamenii semănau cum trebuie, dar ce ieșea nu te tăia capul să dibuiești ce poate fi: nici tu harbuz, nici tu dovleac, nici tu castravete... Dracu' știe ce era!

„*Locul fermecat*” este povestirea cu care se încheie cartea a doua a „*Serilor în cătunul de lângă Dicanca*”, apărută în prima ediție din 1832. Luându-ne după faptul că povestirea poartă ca subtitlu „*Întâmplare adevărată povestită de psaltul bisericii din X*,” subtitlu pe care îl găsim și la „*În noaptea de ajun*” și la „*Răvașul pierdut*”, putem deduce că ea face parte din primele povestiri ale „*Serilor*”, scrise între 1829 și 1830.

Subiectul povestirii, în care este vorba de căutarea unei comori fermecate, își are originea în povestirile folcloristice. Aici este repetată aceeași temă a precarității bogăției dobândită „pe căi necurate”, tratată în „*Seara în ajun de Ivan Cupala*”. În amândouă povestirile Gogol demască setea de îmbogățire și puterea distrugătoare a banului care, în cele din urmă, duce la catastrofă. Această atitudine negativă față de puterea banului și a îmbogățirii, care strică și nenorocesc omul, au fost arătate de Gogol în cele două povestiri, prin folosirea de personaje de basm și folcloristice. Mai târziu, aceleași motive vor fi tratate transpuse în mediul orășenesc real (cu deosebire în „*Portretul*”).

La baza povestirii „*Locul fermecat*” stau legende și basme populare despre locuri „înșelătoare”, adică fermecate. În poveștile populare locul unde se află o comoară este întotdeauna arătat de o lumânare aprinsă; la fel există în folclorul ucrainian tema precarității bogăției „necurate”, care se prefăce în gunoi. (Vezi V. Miloradovici – „Elementul etnografic din povestirea lui Gogol „*Locul fermecat*”, „*Kievscia Starina*”, 1877, Nr. 9, pag. 55 – 60).

Note

Prima carte din „*Serile în cătunul de lângă Dicanca*” a apărut în Septembrie 1831, iar a doua – la începutul anului 1832. În anul 1836, Gogol a scos o a doua ediție a „*Serilor*”, după ce revăzuse și îndreptase textul cu multă grijă. În operele lui N. V. Gogol, publicate în 1842, „*Serile*” erau cuprinse în primul volum.

După terminarea liceului din Nejin, Gogol vine în ianuarie 1829 la Petersburg, unde se stabilește, împreună cu concetățeanul său A. S. Danilevski, în strada Gorohovaia. Până-n mai 1829, Gogol termină prima lui operă „*Hans Küchelgarten*” – idilă romantică datată 1827 și publicată sub pseudonimul *V. Alov*. Acest poem plin de visări nebuloase, aspirând la o activitate nobilă și înaltă și care continua, în unele privințe, tradițiile perimate ale romantismului lui Iucovski, n-a avut succes. Acest poem lipsit de maturitate, al unui tânăr de optsprezece ani, și-a atras din partea criticii un verdict aspru, ceea ce a determinat pe autor să distrugă exemplarele din librării. În ciuda profundeii decepții a acestui debut, Gogol nu părăsește literatura.

În primăvara anului 1829, Gogol începe să lucreze la ciclul de povestiri care au intrat în „*Serile în cătunul de lângă Dicanca*”. Istoricul activității depuse la crearea „*Serilor*” nu poate fi urmărit decât în linii generale. Întrebările pe care le pune mamei sale cu privire la obiceiurile și moravurile Malorușilor în scrisorile din 30 aprilie și 22 mai 1829, ne dau posibilitatea să raportăm la acea epocă începutul „*Serilor*”.

Povestirea „*Seara în ajun de Ivan Cupala*” a apărut în Martie 1830, în „*Otecestvennîie zapischi*”, iar autorizația cenzurii pentru partea întâia a „*Serilor*” poartă data de 26 Mai 1831. Scrisorile lui Gogol ne lasă să presupunem că el a terminat mai întâi „*Seara în ajun de Ivan Cupala*”, „*O noapte de Mai*” și „*Răvașul pierdut*”, și „*Iarmarocul de la Sorocinți*” mai târziu. Către sfârșitul lui Mai 1831,

povestirile din partea a doua a „*Serilor*” erau probabil gata, în cea mai mare parte, pentru că altfel Gogol nu s-ar fi încumetat să pună pe copertă: „*Cartea întâia*”. Până la 31 Ianuarie 1832, data-autorizației cenzurii pentru cea de a doua carte a „*Serilor*”, toate povestirile ciclului erau terminate.

Petersburgul întâmpinase cu indiferență pe tânărul scriitor. Visurile lui tinerești „de a-și închina viața pentru binele statului”, despre care pomenește într-o scrisoare adresată alor săi, bucuria lui de a se fi smuls din captivitatea vieții searbăde de provincie și a se fi mutat în capitală nu și-a găsit îndreptățirea.

Gogol părăsise Nejinul, populat, după cum spunea el, de „creaturi” care striviseră „sub carapacea pământescului și a vanei mulțumiri de sine, înalta menire a omului” – pe când el căuta să ajungă în capitală tocmai pentru această „înaltă menire”. Dar Petersburgul nu-i adusese decât decepții. „Petersburgul îmi apare cu totul altfel decât îl crezusem. Mi-l închipuiam mult mai frumos și mai vrednic de admirație...” – scrie el mamei sale în prima scrisoare pe care i-o trimite din capitală.

Bineînțeles că nu era vorba numai de aceste impresii și nici de precara situație materială în care se pomenise Gogol în capitala a cărei viață zgomotoasă și agitată speriasse pe tânărul obișnuit cu liniștea de provincie. Nu i se împlinise nici năzuința la o înaltă activitate cetățenească, fapt pentru care scriitorul venise în capitală.

Toate acestea au făcut ca Ucraina lui natală – cu tradițiile ei, cu oamenii ei simpli și plini de demnitate, pe care îi cunoștea bine, cu țăranii ei, care și-au păstrat neștirbite originalitatea și specificul lor – să-i devie și mai dragă, și mai apropiată. Gogol opunea atmosferei funcționărești și birocratice a Petersburgului, viața oamenilor simpli, cu obiceiurile, tradițiile, cântecele și basmele lor, fiindcă vedea în ele izvorul unei poezii autentice și al unui omenesc adevărat. Interesul scriitorului – care era la începutul carierei – pentru folclorul și viața poporului se simte îndeosebi în povestirile din „*Serile în cătunul de lângă Dicanca*”.

Povestirile lui Gogol nu numai că făceau cunoscută cititorilor ruși Ucraina, redând chipul ei minunat și

fermecător, dar erau în același timp pătrunse de o dragoste fierbinte pentru popor.

Faptul că Gogol s-a inspirat din traiul de toate zilele și folclorul ucrainian era cu atât mai oportun cu cât în literatura rusă din acea vreme se manifesta un interes sporit față de Ucraina. În paginile revistelor de pe atunci apăreau întruna îndemnuri pentru o literatură cu caracter popular, pentru studierea folclorului și zugrăvirea vieții diferitelor naționalități care trăiau în Rusia. În literatura rusă, Ucraina era zugrăvită în povestirile lui O. Somov, romanele lui B. Narejnâi („*Seminaristul*”, „*Cei doi Ivani*”) și A. Pogorelschi („*Călugărița*”). Acest interes pentru poezia populară și viața din Ucraina îl atestă însuși Gogol în scrisoarea din 30 Aprilie 1829, către mama lui. Rugând-o să-i trimită comediile tatălui său, cum și o serie de materiale etnografice și folcloristice, el sublinia că „aici toți manifestă un mare interes pentru tot ce este malorus”. Cerând mamei lui să-i facă „un foarte mare serviciu”, el îi scrie: „... dumneata cunoști bine obiceiurile și moravurile Malorușilor noștri, și de aceea cred că n-ai să mă refuzi să mi le comunici în cursul corespondenței noastre. Am mare, foarte mare nevoie de toate acestea”.

Despre munca lui Gogol la „*Serile*” și despre originea titlului sub care au fost tipărite, P. Culiș, unul dintre biografii scriitorului, ne povestește următoarele: „În primii ani pe care i-a petrecut Gogol la Petersburg, el a lucrat foarte intens, căci avea deja gata în mai 1831 cele câteva povestiri care alcătuiau primul volum al „*Serilor în cătunul de lângă Dicanca*”. Neștiind cum să procedeze cu aceste, povestiri, Gogol s-a adresat lui P. A. Pletniov, cerându-i sfatul. După cele relatate de Culiș, Pletniov, sub motiv că vrea să-l apere pe tânărul autor de atacurile criticii, l-a sfătuit să-și tipărească povestirile anonim. „Astfel, văzură lumina tiparului „Povestirile scoase de prisăcarul Panco Roșcovanul” care ar fi trăit într-un cătun de lângă Dicanca, proprietatea prințului Cociubei”. Această relatare nu respectă întocmai adevărul istoric. Publicarea anonimă a „*Serilor*” ca scrise de „prisăcarul Panco Roșcovanul”, nu era desigur determinată atât de dorința lui Gogol de a-și ascunde paternitatea de frica criticii, cât de concepția cărții, în care erau adu nate tradiții și povestiri populare redade, chipurile, de acest „prisăcar”, ceea

ce sublinia caracterul popular al „Serilor” și motiva însuși conținutul și stilul lor.

Povestirile care alcătuiau „Serile” au fost scrise într-un interval de timp relativ scurt: între aprilie – mai 1829 și Ianuarie 1832. Trebuie să mai menționăm faptul că la începutul acestei perioade, Gogol și-a întrerupt lucrul pentru o călătorie în străinătate (august – septembrie 1829), iar în 1830 – 1831 a lucrat concomitent la „*Hatmanul*”, roman istoric din trecutul Ucrainei, rămas neterminat. După cum am mai spus, către sfârșitul lui mai 1831, era gata nu numai prima carte a „*Serilor*” dar și cea mai mare parte a celei de a doua. Totuși, până la apariția „*Serilor în cătunul de lângă Dicanca*”, Gogol publicase în revistele din acea vreme numai „*Seara în ajun de Ivan Cupala*” sub titlul de „*Bisavriuc*” („*Otecestvennâie zapischi*”, 1830) și fragmente din povestirile neterminate „*Mistrețul fioros*” („*Literaturnaia gazeta*”, 1831) și „*Hatmanul*” („*Florile Nordului*”, 1831).

În scrisorile către ai lui din perioada în care lucra la „*Serile*”, Gogol nu numai că le cerea să-i comunice diferite date de care avea nevoie cu privire la viața de toate zilele și amănunte etnografice, material folcloristic și altele, dar indică chiar persoanele de la care s-ar putea căpăta aceste date, ceea ce ne dovedește că Gogol se interesa demult de viața țăranului și de trecutul Ucrainei: „În al doilea rând: denumirea autentică și exactă a portului până la epoca hatmanilor. Îți aduci aminte că am văzut odată la noi la biserică o fată îmbrăcată în acest fel. Despre asta i-ai putea întreba și pe bătrâni; cred că Anna Matveevna sau Agafia Matveevna trebuie să știe multe despre vrerr^irile de odinioară.

Te-aș mai ruga să-mi descrii o nuntă până în cele mai mici amănunte. Îl poți întreba despre asta pe Demian (îmi pare că așa îl cheamă, numele celălalt nu-l știu) care a fost vornicel pe la nunți și care trebuie să cunoască tot felul de obiceiuri și credințe. Mai scrie-mi apoi câte ceva despre colinde, despre Ivan Cupala și despre rusalce. Afară de asta, dacă mai știi, despre duhurile și spiritele casei, și cât mai amănunțit, cu toate denumirile și atributele lor; oamenii din popor au o mulțime de credințe, de legende fantastice, tradiții, anecdote etc. etc. Toate acestea mă interesează

nespus. Ca să nu-ți fie prea greu în această privință, te-aș sfătui, scumpa și buna mea mamă, să-ți cauți corespondenți în diferite locuri ale ținutului nostru”. (Scrisoare către M. I. Gogol, din 30 aprilie 1829). Gogol proiectează astfel un plan foarte amplu pentru strângerea de material folcloristic de care avea nevoie pentru povestirile lui, fapt ce se explică prin extrema sărăcie a izvoarelor scrise, existente în acea vreme. Acest material documentar era, fără îndoială, necesar pentru povestirile în proiect din „*Serile*” și multe dintre informațiile în scrisorile de răspuns ale mamei lui au fost folosite în urzeala artistică a povestirilor, ajutând la precizarea amănuntelor etnografice și din traiul zilnic. Așa, de pildă, Gogol a avut nevoie de „descrierea amănunțită a îmbrăcămintei unui psalt de țară pentru personagiul lui Ivan Grigorievici, povestitorul „*Serilor*”.

Dar și Gogol însuși cunoștea bine viața și folclorul Ucrainei. Impresiile din viața satului ucrainian el le primește încă din copilărie. V. A. Gogol, tatăl scriitorului, care era dramaturg, și nu din cei de duzină, era autorul câtorva comedii, în care folclorul ucrainian e folosit din plin și în care sunt zugrăvite viața și moravurile satului ucrainian. Gogol a văzut aceste piese (în limba ucrainiană) pe scena teatrului de la conacul lui Troșcinski, la Chibinți. Gogol a văzut în copilăria lui și „vertep”-ul, adică teatrul popular ucrainian de păpuși, cu intermezzourile lui pline de vioiciunea umorului popular. Amănuntele care s-au păstrat în amintirea colegilor lui din Nejin, îl arătau pe Gogol ducându-se sărbătorile în împrejurimile Nejinului la diferiți țărani, cunoscuți de-ai lui, la nunțile cărora era un musafir nelipsit. Cât timp locuise la Nejin, interesul lui Gogol pentru folclor s-a manifestat în alcătuirea unui „*Lexicon malorus*” și a diferite note pe care le-a trecut în „*Carte de felurite însemnări*”, începută încă din anul 1826.

Gogol era de asemenea un bun cunoscător al tinerei literaturi ucrainiene: „*Eneida*” lui I. P. Cotlearevski, „*Odele Garascăi*” și fabulele lui Gulac-Artemovschi. O dovadă a cunoașterii aprofundate de către Gogol a tinerei literaturi ucrainiene, sunt epigramele din „*Iarmarocul de la Sorocinți*” luate din „*Eneida*” lui Cotlearevski, din Gulac-Artemovschi și din comediiile lui Gogol-tatăl. Aceste epigrame, cum și

multe situații comice, caracteristicile personajelor și până și umorul „Serilor” arată legătura dintre autor și literatura ucrainiană. Prin operele sale, Gogol face cunoscute cititorului rus viața și folclorul ucrainian contribuind astfel la apropierea culturilor înrudite ale popoarelor rus și ucrainian.

Cu toate legăturile sale cu cultura ucrainiană, Gogol, chiar de la începutul creației sale literare, s-a simțit scriitor rus și cunoștea foarte bine literatura rusă. Încă elev al liceului din Nejin, Gogol jucase rolul Prostacovei din „Neisprăvitul”, iar „Hans Küchelgarten”, primul lui poem, îi fusese inspirat de lecturile din Jucovschi și Pușchin. Jucovschi și Pușchin, și mai târziu Belinschi, cât și alți scriitori și literați ruși i-au fost prieteni sau sfătuitori literari.

Arta de a zugrăvi veridic, ca și folosirea creației populare pe planul pătrunderii caracterului poporului, Gogol le-a învățat de la Pușchin, folosindu-le, așa cum a făcut-o în „Serile”, zugrăvind viața ucrainiană. Cunoștința lui Gogol cu Pușchin datează din Mai 1831. Într-o scrisoare din 22 Februarie 1831, adresată lui Pușchin, P. A. Pletniov i-l recomandă pe Gogol drept un tânăr scriitor și pedagog talentat, iar la sfârșitul lui mai, la o serată literară la Pletniov, Gogol are prilejul să-l cunoască pe Pușkin, fapt care a jucat un rol deosebit de mare în dezvoltarea lui scriitoricească. Gogol petrece vara anului 1831 la Pavlovsc, la A. I. Vasilcicova, ca preparatorul fiului ei bolnav și termină și „Serile”. Gogol vine adesea la Țarscoe Selo, unde se întâlnește cu Pușchin și cu Jucovschi.

Pe vremea deselor întâlniri din vara anului 1831, între Pușkin și Gogol, fie la Țarscoe Selo, fie la Pavlovsc, Pușchin lucra la basmele „Țar Saltan” și „Povestea cu popa și argatul său Balda”. Într-o scrisoare din 2 noiembrie 1831, adresată unor prieteni ai săi, Gogol scrie: „Basmelor lui Pușkin sunt basme populare rusești... Unul dintre ele este scris în metru liber și numai rimat (*Povestea cu popa și argatul său Balda*. — N. S.) și este de o rară frumusețe”. În aceeași vară, Pușkin pregătește pentru tipar „Povestirile lui Belchin”, scrise cu un an înainte, pe care Gogol le-a cunoscut, desigur, încă înainte de apariție. Trebuie subliniat că Pușkin i-a trimis în August 1831 lui Pletniov, la Petersburg, manuscrisul „Povestirilor lui Belchin” chiar prin

Gogol. Realismul povestirilor lui Pușkin, caracterul lor profund omenesc, au contribuit fără îndoială la întărirea tendințelor realiste ale „*Serilor*” și, mai ales, a includerii în „*Seri*” a unei povestiri cum este „*Ivan Feodorovici Șponca*”

Gogol a creat „*Serile*” într-o perioadă când curentul romantismului cucerise toată lumea. Acest val de romantism a determinat în multe privințe caracterul de basm, câteodată fantastic, al primelor povestiri ale lui Gogol. Dar, spre deosebire de mulți dintre scriitorii contemporani ca Marlinski, Somov, Pogorelschi și alții, povestirile lui Gogol nu au un caracter livresc și artificial, ci redau poezia vieții poporului.

În „*Serile*” nu întâlnim încă râsul amar printre lacrimi care va apare cu o putere atât de mare în operele de mai târziu ale lui Gogol. Aici este numai un tablou poetic al vieții poporului, dar poetizarea acestei vieți nu constituie o înfrumusețare sentimentală a traiului țăranului, cum se întâmplase în mare măsură la predecesorii lui Gogol care au scris despre Ucraina, ci este expresia simpatiei calde a artistului îndrăgostit de poporul lui și de meleagurile pe care s-a născut.

Interesul pe care îl purta Gogol vieții poporului și folclorului se deosebește fundamental de concepțiile reprezentanților cercurilor nobilimii conservatoare care, în ciuda realității, țineau să vadă în traiul poporului și în etnografie o permanență patriarhală a caracteristicilor populare, privind de sus totodată poporul însuși și creația lui.

Gogol zugrăvește tipurile reprezentative ale poporului cu o simpatie caldă, vorbește cu drag de tinerii ucrainieni plini de îndrăzneală și de bărbăție, de fetele frumoase și mândre și ne redă legende fermecător de poetice sau năstrușnice și șugubețe.

Caracterul popular și spiritul democratic al povestirilor lui Gogol a fost prețuit, în primul rând, de zețarii tipografiei la care s-au tipărit „*Serile*”. În scrisoarea din 21 August 1831, către Pușkin, Gogol scria: „Cea mai curioasă întâmplare din toate a fost întâlnirea mea cu tipografia. Nici nu trecusem bine pragul și zețarii dând cu ochii de mine au început cu toții să chicotească și să pufnească în mână, întorcându-și capul la perete. Asta m-a cam mirat. M-am dus la șeful de

atelier care, după ce încercase cu dibăcie să se sustragă, mi-a spus în sfârșit că „snoavele, pe care ați binevoit să ni le trimiteți din Pavlovsc ca să le tipărim, sunt foarte hazlii, nici că se poate mai hazlii și au înveselit nespus zețarii”. M-am încredințat din asta că sunt un scriitor cu adevărat pe gustul mulțimii”.

Pușkin a apreciat foarte mult caracterul nou democratic al povestirilor lui Gogol și reala lor apropiere de umorul popular. Într-o scrisoare către directorul unei reviste, poetul scria: „Chiar acum am isprăvit de citit *„Serile în cătunul de lângă Dicanca”*. M-au uimit. Iată adevărata veselie sinceră, spontană, fără de fățâieli și de mofturi; iar pe alocuri câtă poezie! câtă sensibilitate! Toate acestea sunt atât de neobișnuite în literatura noastră actuală, încât nu mi-am putut veni până acum în fire”. Relatând apoi ce îi scrisese Gogol despre felul cum întâmpinaseră zețarii *„Serile”* lui, Pușkin scrie: „Probabil că și Molière și Fielding s-ar fi bucurat să-și facă zețarii să râdă. Felicit publicul care a avut prilejul să citească o carte cu adevărat veselă, iar autorului îi doresc din toată inima succes în viitor”.

Pușkin îl apără pe Gogol și de acei critici care „îl atacă pentru expresiile lui crude, tonul lui necuviincios și altele asemenea”. Mai târziu, în 1836, Pușchin, făcând recenzie ediției a doua a *„Serilor”*, scria în *„Sovremennic”*: „Toți s-au bucurat de acest tablou viu al unui neam care cântă și joacă, de aceste zugrăveli pline de prospețime ale naturii maloruse, de această veselie naivă și, totodată, șugubeață. Cât de plăcut ne-a surprins această carte rusească și ne-a făcut să râdem, pe noi care n-am mai râs de pe vremea lui Fonvizin”. Pușkin a remarcat just și perspicace acest caracter nou, popular, al povestirilor lui Gogol și a apropierii lor de creația populară ucrainiană care a constituit izvorul de inspirație al *„Serilor”*. Baza populară, folcloristică, a *„Serilor”* se vedește și în elementele fantasticului de basm, când comic și glumeț, ca în *„Iarmarocul de la Sorocinți”* sau în *„În noaptea de Ajun”*, când romantic și tragic, ca în *„Seara în Ajun de Ivan Cupala”* și în *„O noapte de Mai”*.

Cu tot coloritul lor de basm, povestirile lui Gogol nu sunt rupte de viață. Alături de umorul și de veselia aparent ușoară, despre care scrie Pușkin, și alături de legendele populare

poetizate (ca „*Seara în Ajun de Ivan Cupala*” și „*O răzbunare cumplită*”), povestirile lui Gogol sunt pline de trăsături vii și veridice, fidele realității, și cuprind tot atâtea indicații despre viitoarea lui orientare de scriitor realist. Acest element realist s-a vădit mai ales în povestirea „*Ivan Feodorovici Șponca și mătușica sa*”. Prin zugrăvirea satirică exactă și fidelă a vieții micilor moșieri ucrainieni, povestirea pregătește tabloul general realist și satiric care va apare mai târziu în povestirile din ciclul „*Mirgorod*” și în operele de mai târziu ale scriitorului. Dar și în alte povestiri din „*Seri*”, și în primul rând în „*Iarmarocul de la Sorocinți*” și „*În noaptea de ajun*” se găsesc multe elemente satirice luate din viața reală. Ajunge să amintim că într-o povestire atât de romantică cum e „*O noapte de mai*”, Gogol ne dă o caracterizare foarte reală și necruțătoare a primarului satului care asuprea țăranii și se fălea că șezuse cândva pe capra caretei împărătești.

Încă în 1834, Belinschi aprecia în mod deosebit de elogios „*Serile*” în „*Literaturniie mecitania*”, subliniind talentul excepțional al lui Gogol. „Gogol, care s-a ascuns atât de izbutit în *Prisăcar*, este un scriitor cu un talent extraordinar. Cine nu cunoaște „*Serile în cătunul de lângă Dicanca*” ale lui Gogol? Cât de pline de spirit, de veselie și de poezie, cât de apropiate de popor sunt aceste „*Seri*”! Să dea Dumnezeu ca scriitorul să îndreptățească pe deplin speranțele pe care le-a trezit...” Gogol nu numai că a îndreptățit speranțele lui Belinschi dar această primă carte a tânărului scriitor și-a păstrat pentru totdeauna farmecul ei poetic. După cum spunea Belinschi: „*Serile*” sunt schițe poetice din viața Malorusiei, pline de viață și de farmec. Tot ce poate avea natura mai minunat, tot ce are viața de la țară a oamenilor simpli mai atrăgător, și tot ce are poporul mai original și mai tipic, totul strălucește în culorile curcubeului în aceste prime și foarte poetice visări ale lui Gogol. „*Serile*” sunt pline de poezie tânără, proaspătă, înmiresmată, bogată și îmbătătoare...”

Scriind în 1841 despre „comicitatea” din „*Serile*” lui Gogol, despre umorul, optimismul, încrederea în viață, și de fidelitatea cu care e redată realitatea, Belinschi spunea: „Comicitatea lui Gogol e ca zâmbetul unui tânăr care salută

minunata lume. Totul este luminos și plin de bucurie și fericire; spiritele întunecate ale vieții nu ating cu negrele lor presimțiri inima tânără care freamătă de bucuria de a trăi. Poetul pare să admire el, cel dintâi, personajele pe care le-a creat. Cu toate acestea, personajele lui nu-s născociri ale autorului, și nu-s comice pentru că le vrea el așa: poetul respectă riguros realitatea. Aceasta este și cauza pentru care la Gogol fiecare personaj vorbește și acționează în sfera lumii sale, a caracterului său și a împrejurărilor sub influența cărora se găsește. Niciun personaj nu este inventat. Fidelitatea poetului față de realitate este matematică și adesea el zugrăvește trăsături comice fără pretenția de a te face să râzi, ci supunându-se numai instinctului și simțului realității.” Belinschi vedea în povestirile lui Gogol: „un tablou complet al vieții de toate zilele a poporului, cu toate micile lui bucurii și amărăciuni”, „toată poezia vieții lui”. Nu întâmplător definește Belinschi povestirile lui Gogol drept „poezia vieții poporului, subliniind prin aceasta caracterul deosebit, democratic, dând „*Serilor*” un loc aparte în literatura vremii.

Mai târziu, Herțen, în articolul său „Cu privire la dezvoltarea ideilor revoluționare în Rusia”, a subliniat că: „deși Gogol nu se trăgea din popor, asemenea lui Colțov, el aparținea totuși poporului prin gusturile sale și prin felul lui de a gândi”. Relevând caracterul optimist și popular al „*Serilor*”, Herțen scria:

„Povestirile cu care a debutat Gogol alcătuiesc o serie de tablouri de moravuri și peisagii ucrainiene de o frumusețe autentică, pline de veselie, grație, mișcare și dragoste”.

Cu toate acestea, critica de pe vremea lui Gogol nu era chiar unanimă în aprecierile ei asupra povestirilor lui. Intr-o serie de reviste apăruseră recenzii răuvoitoare și făcute cu părtinire, care îl acuzau pe Gogol de „lipsuri stilistice”, (N. Polevoi, „*Moscovschi telegraf*” Nr. 17 din 1831) sau de inexactități etnografice („*Sân otecestva*”^[118], 1832, vol. XXV, Nr. 1–4). Dar aceste învinuiri nedrepte, care de cele mai multe ori își aveau obârșia în considerente personale, n-au putut știrbi marele succes al cărții lui Gogol care s-a epuizat repede.

„*Serile în cătunul de lângă Dicanca*” au marcat începutul carierii scriitoricești a lui Gogol. E firesc ca operele lui de mai târziu, mai mature, redând aspecte aprofundate ale realității să fi umbrit și micșorat într-o oarecare măsură însemnătatea acestei prime cărți chiar pentru scriitor, căruia i se va fi părut că ea reprezenta o etapă demult trecută. Publicând în 1842 o culegere a operelor sale, Gogol scrie pentru primul volum, în care intrau și „*Serile*”, următoarea prefață: „Întreprinzând scoaterea la un loc a lucrărilor mele apărute până acum separat și împrăștiate adesea, în parte în publicații periodice, le-am revăzut: câte lucruri încă necoapte, insuficient chibzuite și de o imperfecțiune copilărească n-am găsit în ele! Am îndreptat ceea ce s-a putut îndrepta; ceea ce nu s-a putut, a rămas neîndreptat, așa cum a fost. La drept vorbind, toată partea întâia ar fi trebuit scoasă; ea cuprinde cele dintâi încercări ale unui începător, nedemne de atenția severă a cititorului; însă în aceste încercări se simt primele clipe dulci ale unei inspirații tinere și mi-ar fi părut rău să le scot, așa cum îți pare rău să-ți scoți din minte amintirea primelor jocuri ale tinereții care nu se mai întoarce, îngăduitorul cititor ar putea trece peste tot volumul întâi și să înceapă cu citirea celui de al doilea”.

Această apreciere a lui Gogol, atât de severă pentru primele opere, era desigur exagerată și nedreaptă. „*Serile în cătunul de lângă Dicanca*” au fost și vor rămâne una dintre cele mai remarcabile cărți ale literaturii ruse. Ele constituie în același timp o mărturie a primei etape a creației lui Gogol, pentru care contradicțiile evidente ale realității erau învăluite încă într-o ceață poetică. Neîmpărtășind aprecierea excesiv de aspră a lui Gogol asupra propriilor lui povestiri, Belinski scria: „Toate aceste chipuri, luminoase ca nopțile de Mai ale Malorusiei, voioase ca râsul zglobiu al Oxanei, zburdalnice ca șotiile neastâmpăraților flăcăi, tovarăși de-ai îndrăznețului Levco, blânde și visătoare ca și pani cu ochi luminoși care s-a înecat, naive și șăgalnice ca tinerețea veșnic veselă – toate aceste chipuri i-au rămas de-a-pururi dragi poetului”.

Cartea întâia a „*Serilor*” a ieșit de sub teasc cu numeroase greșeli de tipar, pe care Gogol le-a îndreptat într-o erată specială, precedată de un cuvânt introductiv glumeț și plin de haz: „Nu vă supărați, domnilor, dacă în cartea aceasta

sunt mai multe greșeli decât păr cărunt în capul meu. Ce să-i faci? N-am avut încă până acum prilejul să mă îndeletnicesc cu vorba tipărită. Fie-i greu sughițul cui l-a născocit! Te uiți și parc-ar fi „ije” dar când te uiți mai bine e ori „naș”, ori „pocoi”^[119]. Și așa îți joacă înaintea ochilor de parcă ți-ar vântura tărâță-n față.

Iată câte greșeli am numărat. Dacă întâlniți cumva cuvinte din acele trecute în coloana din stânga, vă rog să nu le luați deloc în seamă, ca și cum n-ar fi, și citiți-le așa cum sunt scrise în coloana din dreapta”.

Încă din vara anului 1832, Gogol se gândește să scoată o a doua ediție a „Serilor”. În scrisoarea lui din 20 iulie, trimisă din Vasilievca lui M. Pogodin, îl roagă „să dea de știre librarilor”, „poate vor cumpăra cea de a doua ediție a „*Serilor*”. Mulți dintre moșierii de aici au scris la Moscova și la Petersburg, dar n-au mai putut găsi nicăieri niciun exemplar.” Autorizația cenzurii pentru ediția a doua poartă data de 10 noiembrie 1834, dar n-a fost tipărită decât peste un an și mai bine, la începutul anului 1836.

Atât în prima, cât și în a doua ediție a „*Serilor*”, Gogol a scris pentru fiecare din părți câte un mic glosar de cuvinte ucrainiene. Cuprinzând „*Serile*” în ediția operelor sale din 1842, el a contopit aceste glosare cu glosarul pentru povestirile din „*Mirgorod*”.

Pregătind cea de a doua ediție a „*Serilor*”, Gogol a corectat cu cea mai mare migală textul primei ediții, text pe care în edițiile următoare aproape că nu l-a schimbat. Textele din volumul de față s-au tipărit după ediția a doua a „*Serilor în cătunul de lângă Dicanca*” (1836), cu corectările la ediția: Operele lui Gogol, volumul 1, Moscova, în partea care a fost revizuită de însuși Gogol (până la începutul povestirii „*În noaptea de Ajun*”).

ANEXE

Anexele volumului de față cuprind „*Hans Küchelgarten*”, poemul din tinerețe al lui Gogol, publicat de el în 1829, precum și capitole din povestirile istorice neterminate, scrise între 1829 și 1831, adică concomitent cu „*Serile*”.

Hans Küchelgarten

IDILĂ ÎN TABLOURI

Opera de față nu ar fi văzut niciodată lumina tiparului dacă unele împrejurări, importante doar pentru Autor, nu l-ar fi îndemnat să o dea la iveală. Această operă a fost scrisă de el la optsprezece ani. Fără a încerca să-i judecăm calitățile și neajunsurile – și lăsând acest lucru pe seama luminatului public – vom spune doar că, din păcate, multe dintre tablourile acestei idile nu s-au păstrat; probabil că ele legau mai mult fragmentele care acum sunt dispartate și completau chipul eroului principal. Noi ne mândrim totuși că, în limita posibilităților, am înlesnit omenirii să facă cunoștință cu opera unui tânăr talent.

Tabloul I

Vin zorii. Iată, satul se ivește
Cu case, cu livezi. Vezi totul clar.
Clopotnița, ca aurul lucește,
Și-o rază s-a aprins pe vechiul gard.
E minunat cum toate îți apar
Cu capu-n jos – în apa argintie.
Livada, casa, gardul – sunt aceleași.
Se mișcă totu-n apa argintie:
Albastrul cer și norii care trec,
Și codrul viu, deși n-auzi un foșnet.
Pe țărmul împlântat adânc în mare,
La umbra unor tei, e o căsuță.
Demult trăiește pastorul într-însa:

E cam dărăpănată. Coperișul
S-a coșcovit de tot. I-e negru hornul.
Se cațără, pestriț, pe ziduri – mușchiul.
Ferestrele, demult i s-au strâmbat
Și totuși e plăcută, iar bătrânul
N-ar da-o nici pe aur. Chiar și teiul
Sub care-i place-a hodini bătrân e.
În jurul ei sunt însă prisme verzi
De iarbă tânără. Prin scorburi negre
Își au sălaș atâtea păsărele
Ce-ncântă și căsuța și livada!
Bătrânul n-a-nchis ochii toată noaptea
Și-abia spre zori ieșit-a, ca să doarmă
La aer, într-un jilț, sub vechiul tei.
Acum zefîru-i răcorește fața
Și-i flutură ușure părul alb.

Dar cine-i mândra ce se-arată?
E focul zorilor în ea
Iar ochii ei spre dânsul cată
În fața lui cum stă așa.
Ce gingaș îl trezește, iată!
Mănuței albă, ca un crin
L-aduce, atingându-l lin,
În lumea noastră, adevărată.
Cu ochii trezi pe jumătate,
Bătrânul prinde-a cuvânta:

„O, oaspe gingaș, drăgălaș!
Venit-ai în al meu lăcaș!
De ce o tainică mahnire
Străbate inima mea toată?
Bătrânului cu albe fire
De ce-i aduce-n amintire
Trecutul – fața minunată?
Te uită: sunt neputincios
M-am smuls de tot ce-i viu, frumos,
Demult m-am îngropat în mine.
Mi-aștept sfârșitul – știu că vine.
La el mi-e gândul, totdeauna

Și tot de el, vorbesc întruna.
De ce tu, mândră fetișcană,
Mă-atragi cu atâta-nflăcărare?
Au poate tu, o cetățeană
A raiului, îmi dai sperare,
Mă chemi cumva în ceruri, oare?
O, cum aș vrea! Dar nu sunt vrednic –
Mi-s grei de mari păcate anii:
Am fost cândva oștean netrebnic,
De frică îmi știau ciobanii;
Eram vestit în fapte rele,
Dar de satan m-am lepădat.
De-atunci prin viața mea am dat
Puțin din tot ce-am datorat
Prin cruntul basm al vieții mele...”

Gândea copila cu-ntristare:
„Să-i spun că aiurează, oare?
Altminteri, Doamne, cine știe
Unde-o s-ajungă, ce-o să fie?”

Dar dânsul iarăși adormise,
Ușure, năpădit de vise.
Asupra-i ea se-apeacă, blând.
Cum doarme! Cum se hodinește!
Abia tresare, răsuflând.
Arhanghelul îl străjuiește
În aer, nevăzut. Și-i crește
Pe fruntea sfântă, o lumină –
Surâs ceresc, de stea senină.

Și iată ochii și-i deschise:
„Luiza, tu ești? Am visat...
Devreme, fato, te-ai sculat.
E rouă încă. Pare-mi-se
Că ceru-i azi înnegurat”.

„Bunicule, ba-i însorit.
Dumbrava plină e de soare,
Frunzișul pare neclintit,

Sub razele dogoritoare.
Dorești să știi de ce-am venit?
E sărbătoare. Lăutarul,
Moș Lodelhamm, a și sosit
La noi acas', cu Fritz – ștrengarul;
Pe apă ne-om plimba, tihnit...
De-ar fi și Hans!"... Surâde blând
Bătrânul pastor, așteptând
S-audă ce-o să-i spună fata
Vioaie și nevinovată.

„Bunicule, doar tu ai leacul
Durerii mele nesfârșite:
E Hans bolnav. Își face veacul
Pe țărmul mării mohorâte;
Nimic nu-l bucură, nu-i place,
Vorbește singur, chinuit.
Cu noi – se plictisește, tace,
Sau ne răspunde, rătăcit.
De nu-și va-nfrânge supărarea
Sărmanul se va prăpădi.
Mă-ntreb, văzându-i tulburarea:
Și mă cuprinde disperarea –
Dar dacă nu m-o mai iubi?
Ca un pumnal e întrebarea.
O, înger drag, te rog să-mi spui..."
Ea se-aruncă la gâtul lui,
Cu pieptu-abia zvâcnind, sfioasă;
Și toată se-nroși, îndată,
Frumoasa noastră inimoasă,
Privind spre el înlăcrămată...
Luiza! Cât e de frumoasă!

„Nu plânge, draga mea copilă!
E rușinos să plângi – i-a spus
Duhovnicul – căci Cel de Sus
Ne dă puteri, în marea-I milă.
De-L rogi fierbinte-ți dăruiește
Tot ce dorești. Așa să știi:
Doar pentru tine Hans trăiește

Iar asta, ți-o va dovedi.
De ce cu gândurile-ți tulburi
Tu pacea inimii să-ți spulberi?”

Astfel o mângâia el pe Luiza,
La pieptu-i bătrânesc, strângând-o-ncet.
Bătrâna lui Gertrudă, într-acestea,
Turna cafeaua, limpede ca ambra.
Bătrânului-i plăcea s-o bea afară,
Ținând ciubucul de cireș în gură
Și dând pe nas – în rotocoale – fumul.
Luiza-ngândurată, în neștire
Hrănea cu pâine pe motanul, care
Venea, torcând, simțind aroma dulce.
Bătrânul se sculă din jilțul vechi,
Rosti o rugă, apoi întinse mâna
Nepoatei și-mbrăcă halatul mândru,
Croit dintr-un brocat strălucitor,
Apoi – tichia nouă, nepurtată,
Pe care i-a adus-o nu demult
În dar, de la oraș, chiar Hans al nostru
Gătit astfel, ieși în câmp bătrânul,
Proptindu-se de umărul Luizei.
Ce zi! În slavă cântă ciocârlia
În vesel joc; se-nvălură pe câmp
A grânelor întindere de aur;
Deasupra, tot mai deși se-nalță pomii
Cu fructe strălucind aprins, în soare;
Se pierd în depărtare ape verzi;
Din pâcla curcubeului, miresme
Îmbătătoare, aromate, suie;
Albinele culeg din floare mierea,
Se zbate libelula cea zglobie,
Un cântec bărbătesc parcă răzbate –
E cântecul luntrașilor destoinici.
Pădurea se rărește, vezi în vale
Cirezile zburdalnice, mugind;
Și, hăt – departe – acoperișul casei
Luizei; vezi olanele ei roșii
Și-o rază lunecând deasupra lor.

Tabloul II

Hans, plin de-un tainic dor, privea
La lumea mare, neștiută,
De necuprins – și se gândea
La soarta lui necunoscută.
Trăise lin, netulburat.
În viață – parcă se jucase.
În sufletu-i nevinovat,
Durerea nu se aciuase.
Făptură-a lumii pământești,
În pieptu-i nu-și făcuse loc
Mistuitorul, cruntul foc
Al patimilor omenești.
Ci vesel sta acest flăcău
Zburdând cu alți copii, în ceată.
El nu credea pe-atunci în rău,
Vedea o lume minunată.
Luiza, înger luminos,
Prietenă-i era, vrăjindu-l
Cu părul ei bălai, frumos,
Cu vorba ei, înveselindu-l.
Te-ardea privirea ei șireată;
În fusta-i verde îmbrăcată,
Era atât de minunată,
Atât de simplă și naivă,
În cânt și-n dans deopotrivă!
Basmaua de pe gât, roz-albă,
Pe piept i-aluneca ușor.
Ghetuța, minunat de albă,
Prindea prea zveltul ei picior.
Jucându-se-n pădure, fata
În toate cele-l întrecea.
Pitindu-se-n tufiș, deodată
Chiar în ureche îi striga.
Iar când dormea, prea ostenit,

Ea toată fața-i mângălea.
De râsu-i limpede trezit,
Lăsându-și somnul liniștit,
Pe ștrengăriță-o săruta.
Și primăveri trec, rînd pe rînd.
Al jocurilor cerc se strînge.
Copiii – nu-i mai vezi zburdând.
În ochii lui – un foc se stinge.
E tristă ea, o roade-un gând.
Ai dragostei dintâi fiori,
Acuma v-au răzbit, firește!
N-au fost pe cerul vostru nori,
Cât timp simțeți copilărește.
Luizei, dragii, ce-i vei cere?
Cu ea, e zi și noapte el –
Atras de-o magică putere,
Asemeni umbrei – i-e fidel.
Bătrânii, înțelegători,
Privesc cu sete fericirea
Copiilor neștiutori.
Depart sunt ei de mîhnirea
Și îndoiala ce-mboldește:
Al păcii Geniu-i ocrotește.

Dar jalea tainică-n curînd
L-a năpădit; încețoșate,
Privirile-i în zări cătînd
I-s temătoare și ciudate.
Ceva îl roade, îl frămîntă
Și mintea-i caută ceva,
Iar inima i se-nfierbîntă
De-un jînd, de-o turburare grea.
Ca țintuit stă el și cată
Mereu la marea-nvolburată.
Ca-n vis, aude parcă-un glas
În zvoana apelor bătrîne.

...

Se duce-n luncă-ngîndurat
Și ochii-i strălucesc, când vîntul

Poznaș aleargă și deodat'
Un tunet zguduie pământul:
Sfâșie norii vâlvătaia.
Mugind, își slobozește ploaia
Izvoarele fierbinți, udându-l.
Sau, alteori, în miez de noapte
Îl vezi plecat peste vreo carte:
întoarce filele, prinzând
Al buchiilor tâlc. Răsună
În ele vremea cea străbună,
Iar slova – sufletu-i încântă.
Stă ore-ntregi cu ochii-n carte, îngândurat.
De l-ar vedea Pe Hans, oricine-ar cugeta:
Trăiește în trecut, departe.
Oricui, așa i s-ar părea.
Vrăjit de-un gând ciudat, adesea
În zi de vară, se așază
Sub un stejar umbros. Visează,
Robit de-un gând neînțeleș.
O umbră i se-nfățișează.
Spre dânsa brațele-și întinde
Și, în neștire, o cuprinde.

Estimp, Luiza-nsingurată
— Heruv curat, ce face? Unde-i?
Ea, inima i-a dat-o toată.
Nici nu mai doarme, biata fată.
Cu-aceeaș dragoste-i răspunde.
Îl mângâie cu calda-i mână
Și-i dăruie sărut curat.
De jale, o clipă-a uitat
Apoi, Hans – vechiul cânt l-îngână.

Sunt minunate – acele clipe
Când nălucirile, în zbor
Îl poartă pe-ale lor aripe,
Pe tânărul cuprins de dor.
Dar de i-e sufletul stârpit,
Chiar și căldura-l lasă rece.
Pe omul simplu, fericit,

Cu ochi trufaș îl va petrece.
Afla-va tânărul căldura?
Iubirea-i va vrăji făptura?

Noi s-ascultăm – pe nevăzute –
Prea tainicele lui visări
Din lumea unor frământări
Până acum necunoscute.

Tabloul III

Pământ al mândrelor construcții clasice,
Al faptei mari și-al libertății vii!
Atena, pentru tine inima mea bate,
În ea, nicicând nu vei muri!
De la Pireu la sacrele tripiede, iată,
Biruitoare poporul clocotește;
Cuvântul lui Eschil, ca apa-nvolburată
A Illisului străveziu, târăște,
Tunând și fulgerând, tot ce-i răsare-n față.
Măreț e Parthenonul din marmoră durat!
Cu dorice coloane – în șir – e-nveșmântat.
Cu dalta-i, pe Minerva a-ntruchipat-o
Phidias;
Penelul lui Parrhasios, Zeuxis, scânteiază.
Sub un portic, un înțelept vorbește
De viața de apoi, cu-n sufleteț.
Unui viteaz proorocindu-i nemurire,
El, altuia, ocară-i prevestește.
Auzi fântâni cu susur armonios și glasuri
Ce cântă felurit. În amfiteatru-n zori
Mulțimea se adună. Un vas persan cu flori
Străluce – și fâlfâie atlazuri.
Sofocliene stihuri răsună cadențate.
Solemn, cununi de lauri, ușure-s fluturate.
Din gura dulce-a lui Epicur – idolul lor –
Arhonți, oșteni și slujitori ai lui Amor

Zoresc să-nvețe știința minunată:
Cum să-și trăiască viața, sorbind plăcerea
toată.

Dar iat-o pe Aspazia! Un june tulburat
De ochii-i negri, nici să răsuflă nu cutează!
Ce caldă-i gura ei! Și glasul-i cum vibrează!
Și negre cum e noaptea, acele plete cad
Pe pieptul ei bogat,
Pe umerii de marmoră ce scânteiază.
Ce strigăte se-aud? Și ce timpane cântă?
Purtând cununi de iederă, bacantele în roi
De-a-valma fug acuma către pădurea
sfântă.

Dispare totul... Unde v-ascundeți?... Ce-i
cu voi?...

Rămas-am singur, ați pierit.
Din nou mâhnire, supărare;
Măcar vreun faun rătăcit
Sau vreo Driadă-ncântătoare
Dacă-n grădină mi-ar apare!
O, Greci, ce lume minunată
Ați făurit cu-al vostru vis!
Ce vrăji într-însa ați închis!
De meridiene sfârtecată,
A noastră lume-i sterp abis.
Dar alte vise vin răsărind,
Și-l poartă în văzduh, scoțându-l
Din marea grijilor, plimbându-l
Ușor, pe aripe de gând.

Tabloul IV

În țara în care izvoarele vii
Scăldate-s în raze fierbinți, aurii,
Miresme plutesc în eter; trandafirii
Și ambra se-amestecă-n cupele firii;

Înalți în tărie sunt norii tămâii;
Dau fruct aurit mangustanii, lămâii;
Îi vezi Kandagarei câmpia-covor;
Deasupra e cerul – un cort sclipitor;
Din plin se revarsă o ploaie de boiuri.
Sunt fluturi ce zboară puzderii, în roiuri;
Acolo pe Peri o văd: visătoare,
Nu vede, n-aude, pierdută-n uitare.
Doi sori îi sunt ochii, arzându-i ca para
Și aur i-e părul – Ca Hemasagara;
I-e dulce suflarea, la fel cum au crinii
Când vântul, stârnit peste somnul grădinii,
Le-mprăștie-n aer mireasma. I-e șoapta
Ca glasul sirenelor tainice, noaptea,
Ca foșnetul albelor aripi, când bate
Din ele, zglobiu, Israzil, pe-nserate,
Ca murmurul tainic al apei Hindarei.
Dar cum i-e sărutul și zâmbetul, oare?
O văd, ca zefirul zburând, îngerește,
Sub ceruri, acum, către-ai săi se grăbește.
Mai stai! Mai privește! Degeaba-i strig eu;
Se pierde, frumoasa, în clar curcubeu.
Dar glia-i păstrează-ndelung amintirea.
Și-o dulce mireasmă învăluie firea.

...

Ce repede se spulberară
Acele vise tinerești!
Simțea că trăsături cerești
Asupra-i, uneori, pogoară
Făcându-i inima să bată
De-o încântare minunată.
Dar ce anume căuta
Mereu, cu-ntreaga lui ființă,
Robit de-o aprigă dorință,
De parcă tainic năzuia
Să prindă-n suflet lumea-ntreagă,
Nici el n-avea cum să-nțeleagă.
I se părea înăbușitoare

Pustietatea astei țări;
Și inima-i bătea mai tare
De dorul crud al altor zări.
Să-l fi văzut atunci, ehei,
Cum pieptu-i tresălta deodată,
Cum ochii-i scăpărau scânteii,
Cum inima-i, prea însetată,
Voia din visul lui să bea;
Cât sacru foc în el ardea!
Ce lacrimă fierbinte, adâncă,
Creștea în ochii lui, vii încă.

Tabloul VI

Mergând din Wiesmar două mile, dai
De-un sat în care-s toți eroii noștri.
Acum, nu știu, dar pe atuncea satul
Purta zglobiul nume Lünensdorf.
Căsuța albă a lui Wilhelm Bauch –
Stăpânul vilei – de departe-o vezi,
El a durat-o mai demult, pe vremea
Când s-a-nsurat cu-a pastorului fiică.
Căsuța-i veselă, vopsită-n verde,
Cu-acoperiș de țigle sunătoare,
E-mprejmuțată de castani bătrâni
Ce-și pleacă ramul, ca și cum ar vrea
Pe geam, să intre-n casă. După ei
Se vede-un gard mărunț de nuielușe –
Chiar Wilhelm l-a-mpletit, cu mâna lui;
Pe gard se zbate ca un zmeu hameiul;
Pe o prăjină, lângă geam, sunt rufe:
Ce albe strălucesc la soare! Iată,
În gura podului se îmbulzește
Un stol de porumbei moțâți. În curte
Se-aude cloncănit de curci.
Cocoșul întâmpină, bătând din aripi, ziua
Și trece țațoș, scormonind prin boabe,

Pe lângă-mpestrițatele găini.
Mai sunt aici și două capre blânde:
Se zbenguie, ciupind neconținut
Din iarba-nmiresmată. Fumul iese
Demult din hornurile albe-n valuri
Care sporesc a norilor plămadă.
În partea unde, coșcoviți, pereții
Își dezveleau gingii de cărămidă,
Și unde-și așterneau castanii umbra
Pe care soarele trecea în fugă,
Când vântul le-ndoaia, zănatic, coama,
La umbra pomilor frunzoși, stătea
De dimineață – o masă de stejar
Curată, așternută c-un ștergar
Și plină de bucate-mbietoare:
Caș, unt (într-o ulcică de faianță)
Ridichi, apoi vin, bere și must dulce
Pe urmă zahăr, prăjituri de foi;
Într-un paner – lucioase fructe coapte:
Ciorchini de struguri, zmeură și pere
Chihlimbarii, și prune brumării,
Și piersici ce-ți iau ochii. Toate-acestea
Le rânduise-o minte iscusită.
Vioiul Wilhelm prăznuiește azi
Aniversarea scumpei sale soațe –
Cu pastorul și dragele lui fete:
Luiza și mezina-i soră, Fani.
Dar Fani nu-i aici, demult s-a dus
Să-l caute pe Hans – și nu s-a-ntors.
Pesemne că flăcăul hoinărește,
Pe gânduri dus. Luiza se tot uită
La geamu -ntunecat al încăperii
Vecinului ei, Hans. Sunt doar doi pași
Până la el – dar dânsa nu se duce,
Ca nu cumva să-i vadă el pe față
Adâncă jale și să deslușească
În ochii ei muștrări usturătoare.
Și iată că-i grăiește Wilhelm, tatăl:
„Pe Hans să-l dojenești cum se cuvine.
De ce la noi de-atâta timp nu vine?

Tu singură l-ai răsfătat, Luiza!”
 Răspunse ea atunci la întrebare:
 „Mă tem să-l mustru pe frumosul Hans
 Și-așa-i destul de slab, bolnav și palid.
 „Ce boală-i asta?” spuse Berta, mama
 „Nu-i boală – o tristețe ne-nțeleasă
 S-a agățat de el, așa să știi;
 L-o lecu de ea însurătoarea.
 La fel, lăstarul tânăr, ofilit,
 Învie dintr-odat’ când ploaia-l udă –
 Nevasta-i bucuria unui soț!”
 „Prea înțeleaptă vorbă. De vrea Domnul
 Vor trece toate. Facă-se în toate
 Prea sfânta-I voie” – pastorul grăi.
 De două ori își scuturase scrumul
 Din pipă, tâlcuind încet, cu Wilhelm,
 Vreo noutate din gazete – despre
 Recolta proastă, despre greci și turci,
 Despre război și despre Misolonghi,
 Despre Colocotronis, comandantul,
 Despre George Canning, despre parlament,
 Despre răscola din Madrid...
 Deodată Luiza scoase-un țipăt și-ntr-o
 clipă,
 Pe Hans văzându-l, se-aruncă spre el.
 Îmbrățișându-i gingașa făptură,
 El, tulburat, o sărută pe frunte.
 Se-ntoarse pastorul spre el și-i spuse:
 „Rușine-i, Hans, să uiți de-al tău prieten!
 Dar tu, și pe Luiza ai uitat-o –
 Ce să-ți mai pese-acum de noi, bătrânii?”
 „Destul l-ai dojenit – îi spuse Berta.
 Mai bine, tată, să ne așezăm
 La masă, căci mâncarea se răcește:
 Budinca de orez cu sos de vin,
 Și mazărea cu zahăr, și claponul
 Prăjit în unt și cu stafide”. Iată-i
 Ce pașnic se așează-acum la masă.
 Încep să bea, din vinul minunat
 Și râsul luminos pătrunde-n suflet.

Bătrânul viorist și Fritz, la flaut,
Stăpânei îi înalță-un cânt de slavă.
Apoi cu toții se rotesc în vals.
Înveselit, chiar Wiihelm, rotofeiul,
Își ia la dans nevasta – păuniță;
Se-nvârte Hans ca viforul în vals
Cu-a sa Luiză-n fața lor se-nvârte
Ciudat de armonios, întreaga lume.
Luiza n-are timp nici să răsuflă,
Nici să privească-n jurul ei. E toată
Furată de mișcare. Fără sațiu
Se uită pastorul la ei și-și spune:
„Ce mândră și ce tânără pereche!
Cât de frumoasă-i vesela Luiza,
Cât de deștept, frumos și sobru-i Hans!
Ei sunt făcuți doar unul pentru altul
Și-n fericire-și vor petrece viața.
Fii binecuvântat, prea milostive
Că fericire-mi dai la bătrânețe
Și-mi prelungești puterile sleite,
Ca să-mi mai văd nepoții minunați
Și să pot spune, părăsindu-mi trupul:
Văzut-am mândre lucruri pe pământ”.

Tabloul VII

Adie vântul liniștit al serii,
Stârnind răcoare; ultimele raze
Sărută gingaș marea-ntunecată;
Vii scânteieri de raze aurii
Adastă prin copaci; în depărtare
Se văd, prin pâcla mării, stânci – de toate
Culorile. Tâcere-i pretutindeni.
Doar, de departe, dinspre țărmul vesel
Se-aude glasul tânguios al unui
Corn de păstor. Se încrețește marea
De plescăitul peștilor. În aer

Alunecă, în cercuri, rândunica
 Și-atinge cu aripa-i fața mării.
 La orizont apare-acum o luntre –
 E cât un punct. Dar cine-o fi într-însa?
 E pastorul bătrân cu plete albe,
 Și Wilhelm cu iubita lui soție,
 Și Fani cea vioaie, aplecată
 Pe parmaclâc, cu undița în mână,
 Ea tulbură, zglobie, apa mării;
 Luiza și cu Hans stau lângă cârmă
 Și îndelung privesc la dâra lată
 Care se-mprăstie în stropi de aur
 Când vâsla o sfâșie; apoi se uită
 În zare – deslușit se vede țărnul
 Iar vântul, cel din miazăzi, adie.
 Deodată pastorul, înduioșat
 Rostește: „Ce divină-i seara asta!
 Ca viața inocentului ferice,
 E liniștită. Tot atât de pașnic
 Ea își încheie crugul. Țârna sfântă
 În lacrimi minunate e scăldată.
 De-acum, nici vremea mea nu e departe.
 Curând, curând, nu voi mai fi al vostru –
 Dar hodini-voi tot atât de strașnic?...”
 Toți lăcrămează. Hans care cânta
 Un cântec dulce, din oboi, îl lasă
 Și cade iar pe gânduri. Fruntea lui
 Din nou se adumbrește de visare.
 Departe-i zboară gândurile-acum
 Și-un simțământ ciudat îl copleșește.
 Luiza îl trezește: „Spune-mi, Hans,
 Atâta timp cât încă mă iubești,
 Cât pot stârni în sufletu-ți măcar
 O vie înțelegere – și mila,
 O, spune-mi, spune-mi, nu mă chinui,
 De ce însingurat rămâi cu-o carte
 În fiecare noapte? (Eu văd totul:
 Ferestrele ni-s față-n față doar!)
 De ce te-nstrăinezi de toți, tânjind?
 Mă tulbură-al tău chip înnegurat,

Tristețea ta, adânc mă întristează!”
 E tulburat și Hans. Îngândurat,
 La pieptul lui o strânge pe Luiza
 Și-o lacrimă îi cade, fără voie:
 „Nu mă-ntreba, Luiza mea! Cu-a ta
 Neliniște, nu-mi mai spori tristețea.
 Chiar când de gânduri sunt împovărat,
 Da, crede-mă, și-atunci sunt plin de tine
 Și mă gândesc cum aș putea s-alung
 Din sufletu-ți amara îndoială,
 Să-ți umplu inima de bucurie,
 Și tihna sufletului tău s-o cruț,
 Veghind la somnul tău nevinovat,
 Ca răul nicidecum să nu se-apropie,
 Să nu te-atingă umbră de-ntristare
 Și fericirea-ți pururi să-nflorească”.
 Lăsându-și capul pe-al lui piept, duioasă,
 Cu inima purtând recunoștință,
 Ea stă tăcută, fără să cuvinte.
 Alunecă pe lângă țarm, lin, luntrea,
 Și trage-acum la chei. Sar toți deodată.
 „Păziți-vă, copii – le strigă Wilhelm –
 Să nu v-alegeți cu o tuse grea,
 Căci locu-i încă umed, plin de rouă”.
 Își spune Hans în gând: „Ce-o să se-
 ntâmple
 Când o s-audă ce n-ar trebui
 Nicicând să afle?” Și privind spre ea,
 Se simte năpădit de remușcare,
 De parcă-ar fi păcătuît, și-n fața
 Lui Dumnezeu, el ar fi fost fățarnic.

Tabloul VIII

În turlă, miezul nopții bate.
 Pe gânduri, în singurătate,
 La ora asta, Hans visează.

În fața-i, lampa luminează
Cu-o pâlpâire atât de pală,
Că parcă-mprăștie îndoială.
Dorm toate. Zărilor-s departe.
Pe câmp nu-i nimeni. Susurând,
E marea ca un glas, departe,
Iar luna strălucește blând.
Doar noaptea mai răsuflă încă.
Adâncu-i gând nu-i tulburat
De-a zilei larmă: s-a lăsat
Deasupra lui tăcere-adâncă.

Dar ea? Și ea acum e treaza;
Lângă fereastră se așază:
„El nu mă vede, nu mă știe,
Dar eu îl văd – se chinuiește,
La fericirea-mi se gândește!...
O, Doamne, îl blagoslovește!”

Străluce luna argintie
Și susură a mării undă.
A adormit frumoasa fată
Dar Hans e tot pe gânduri, iată –
În hăurile lor se-afundă.

1

E totul hotărât. Acum
Eu sufletul să mi-l zdrobesc?
Să nu cunosc alt țel; pe un drum
Mai bun, mai drept, să nu pornesc?
Lipsit de glorie să pier?
Să trec prin viață, șters, stingher?

2

De glorie înamorat,
Să îndrăgesc nimicul, oare?
De fericire însetat,
Să fug de-a lumii frământare?

Să n-aflu-ntr-însa frumusețea?
Să nu văd viața, tinerețea?

3

De ce spre voi mă simt atras,
Tărâmurî fără de pereche?
Chemarea din al vostru glas
Mereu îmi sună în ureche
Și zi și noapte ținuit
De vise, sunt de voi vrăjit.

4

Al vostru sunt! Din ăst pustiu
În raiul vostru voi pătrunde
Ca-n sfinte locuri – un hagi.

...

Corabia pe mări porni-va
Și vrajă-n suflete, trezi-va.

5

Cădea-va ne-nțeleasa haină
Sub care vă vedeam în vise,
Iar lumea magică, de taină,
Va fi cu porțile deschise,
Pe tânăr gata să-l primească
Și desfătări să-i dăruiască.

6

O, fauri de-ncântări măiastre!
Vedea-vă-voi penelul, dalta.
De-nalte operele Voastre,
S-o umple inima mea, calda.
Te-nvolbură – ocean al meu!
Corabie, mă du mereu!

7

Iar tu, mă iartă, strâmt ungher
Și tu, pădure, și câmpie!

Dezlege-se fântâni în cer,
Ca să-nfloriți, în rodnicie!
O ultimă îmbrățișare
Râvnesc cu sete, la plecare.

8

Mă iartă, îngerul meu drag!
Alungă-ți jalea și aleanul!
Oprește-al lacrimii șirag
Și iartă-l, tu, pe Hans – sărmanul!
Nu plânge, voi veni curând
Căci nu te pot uita nicicând!...

Tabloul IX

În ceas târziu, au cine oare
Pășește lin, prevăzător?
Se vede traista pe spinare;
La brâu, toiag de călător.
E o căsuță-n partea dreaptă –
În stânga, drum spre depărtări.
Spre drumul ăsta se îndreaptă
Și cere Domnului puteri.
Dar, ros de-un tainic chin, purcede
Fără să vrea-napoi pe drum
Către căsuța unde-acum
Un singur geam deschis se vede.
Proptindu-și coatele-n pervaz,
O mândră fată se-odihnește.
Îi suflă boarea în obraz
Și vise dragi îi dăruiește.
Cu ele, mândra se desfată
Și-acum surâde galeș, iată,
El se apropie tânjind.
Durerea pieptul îi sfâșie...
Spre mândra galeșă privind,
În ochi îi arde o făclie.
Se-apleacă-asupra ei, oftând

Și fruntea îi sărută, blând.

Dar tresărind, din nou pornește
Pe-același drum, spre depărtări,
Și fața i se adumbrește
De-adânci și triste frământări.
Se uită-n urmă cu mâhnire
Dar deasă-i ceața-n jurul său.
Durerea-l roade și mai rău
Acum, la ultima privire.
Dumbrava verde, minunată,
De vântul aspru-i legănată.
E totul șters în depărtare.
Portarul Gottlieb doar tresare
Din somn – căci parc-a auzit
Că-un om pe poartă a ieșit.
Iar câinele, parcă-n ocară,
Tot hămăie în curte-afară.

Tabloul X

Și-ascunde soarele văpaia
Sub nori. Un sur păienjeniș
E prin poieni. Pe-acoperiș
Tot țârâie, mărunță, ploaia.
În zorii zilei se trezește
Mirată foarte, mândra noastră –
Că a dormit lângă fereastră.
Zâmbind ea păru-și potrivește
Dar, fără voie-n ochii ei
Aprinde-o lacrimă scânteii:
„Dar ce-i cu Hans că întârzie?
Mi-a spus că-n zori, el va veni.
Ce zi! Mi-aduce jale, mie.
E vânt și-i ceață pe câmpie,
Și Hans nu vine, nu-i aci”.

Nerăbdătoare ea privește
La geamul drag: e tot închis.
Hans poate doarme – și în vis
I-apare tot ce îndrăgește.
Demult e ziuă. Pe câmpii
Curg pârâiașele de ploaie.
Sub vânt stejarii se îndoaie
Și Hans nu vine, nu-i aci.

Curând e-amiază. Pe furiș
Se duce ceața. Codrul tace.
Din zări un tunet se desface.
Pe boltă arde curmeziș,
A curcubeului lumină;
Stejarul s-a împurpurat.
Vii cântece se-aud din sat,
Și Hans tot nu-i, nu vrea să vină.

Ce-o fi?... I-e sufletul amar.
De-a orelor numărătoare
I s-a tocit auzul... Dar
E cineva la ușă... Oare
E Hans? Ah, nu e el. Apare
În ușă Berta-ntr-un halat,
Încinsă cu un șorț tivit:
„De ce tot timpul n-ai dormit?
Hai, spune-mi, ce s-a întâmplat? –
Ești palidă de tot – și trasă.
Te-a tulburat al ploii zvon?
Sau marea cea vijelioasă?
Poate cocoșul, ce-n șopron
Cânta, sculând întreaga casă?
Sau poate duhul necurat
Al fetei somn l-a tulburat
Zvârlind-o-n neagră întristare?
Ci spune-mi, inima mă doare!”

„Nu-i pricina al ploii zvon,
Nici marea cea vijelioasă
Și nici cocoșul ce-n șopron

Cânta, sculând întreaga casă.
Nu aste vise și necazuri
Mi-au răscolit în piept talazuri
Și sufletul mi-au turburat:
Alt vis visat-am – vis ciudat.

Și se facea că rătăcesc
Într-un pustiu întunecos.
Cercam zadarnic să găsesc
Un loc uscat. Un greu miros
Deasupra mlaștinii plutea.
Făceam un pas – creștea un hău.
Și m-am simțit atât de rău.
Că nici să spun n-aș mai putea...
Deodată Hans mi-a răsărit
Sălbatic, straniu, plin de sânge –
Și-asupră-mi a-nceput a plânge.
Nu lacrimi însă am simțit,
Ci apă tulbure – șuvoaie...
M-am deșteptat atunci văzând
Cum ploaia îmi curgea șiroaie
Pe-obraji, pe păr, alunecând
Pe piept. Și plină de mâhnire,
M-a podidit o presimțire...
Nici bucelele nu mi le-am stors...
Tânjit-am dimineța toată –
Ce-o fi cu el că nu s-a-ntors?"

Privind-o cu înțelepciune,
Îi spune mama: „Fiica mea,
Nu știu a ta amărăciune
S-o stăpânesc. Dar vom afla
La el de ne vom duce iute, –
Cereasca pronie ne-ajute!"

Și intră ele-n încăpere:
Nu-i nimenea. Într-un ungher e
Un tom străvechi și colbăit
Și Platon, Schiller cel vestit,
Petrarca, Tieck, Aristofan

Și chiar uitatul Winckelmann;
Pe-o policioară – flori, hârtii
Boțite, pana lui – cu care
Reda, în orele târzii,
A visurilor încântare.
Pe masă e un bilețel.
Luiza-l ia, înfrigurată.
Al cui e? Cui îi scrie el?
Și ce cuprinde? Ce ciudată
Se face vorba ei, citind!...
Deodată cade-ngenunchind;
O cruntă jale o doboară.
Răceala morții o-nfioară.

Tabloul XI

Privește, crunt tiran, privește
La jalea inimii sfărmate!
La floarea ce se ofilește
Uitată în pustietate!
Privește-ți fapta. Fericirea
Tu i-ai furat-o, prefăcând
În jale, în pustiu mormânt,
În chin al iadului – iubirea.
Ce-i fericirea pe pământ!
Cum te-a iubit sărmana fată!
Cu câtă patimă-ți vorbea
Și cum îi ascultai alt-dată
Cuvintele ce le rostea!
Ce vii și fără de prihană
Ardeau în ochii ei scânteii!
Și cât de des, în jalea ei,
Simțea că ziua-i lungă, vană,
Când, plină de-ndoieli amare,
Nu te vedea. Și tu, tu, oare
Intr-adevăr ai părăsit-o?
Ai renunțat la tot pe lume?

Spre țări străine ai pornit-o?
De ce și pentru cine-anume?
Dar, ia privește, crud tiran:
Ea tot așa stă și adastă
Cu inima-n adânc alean
Să-și vadă dragul în fereastră.
Se stinge ziua. Amurgește.
Străluce totul, minunat.
Adie-un vânt. Simți cum izbește
Talazu-n țărmul depărtat.
Amurgul, razele-și mai cerne
Când noaptea umbrele-și așterne.
Cavalul sună lin, departe.
Dar ea de geam nu se desparte.

Vedenii nocturne

Se-ntunecă. Amurgul moare.
Pământul doarme, îmbătat —
Și iată că pe câmp, deodat'
O lună limpede răsare.
E totul străveziu și clar.
De sticlă valurile par.

Umbre stranii se ivesc
Răsucite, despletite.
Urcă lin, pe nesimțite,
Scara crugului ceresc.
Doi luceferi vin în loc:
Par doi crai pletoși. Călite-s
Platoșele lor – în foc;
Paloșele – zimțuite-s.
Caută ceva, în rând.
Trec pe urmă față-n față
Și se bat, străluminând.
N-au găsit... Acum, o ceață
Peste tot se-așează, rece.

Peste ape, luna trece.

Pădurea e vrăjită de regina
Privighetoare. Lin îi sună cântul.
Abia răsuflă noaptea. Iar pământul
Ascultă, făr-să-și turbure hodina.
Pădurea doarme liniștit sub lună.
Doar cântecul, însuflețit, răsună.

Uite falnicul castel
Aerian al mândrei zâne.
La fereastră-a prins să-ngâne
Cântece un menestrel.
Pe covorul din văzduh,
Nori de-argint urzit-au tortul,
Zboară-n strai de foc – un duh
Sudul coperit-a Nordul.
El își vede zâna după
Mari zăbrele de coral;
Zidul de sidef îl surpă
Cu-a lui lacrimi de cristal.
S-au cuprins... și-n beznă pier.
Luna lunecă pe cer.

Prin ceață – abia se vede zarea.
Ce roi de gânduri, ne-ncetat
Ți-aduce-al mării zvon ciudat!
Zărești balenelor spinarea;
Pescaru-n luntre ațipește
Iar marea, marea, tot vuieste.

Uite, tinere fecioare
Trec pe apă, înfruntând
Valurile albe, care
Le izbesc în coapse, blând.
Leagănă ușure marea
Sânul fraged ca un crin.
Mândra-și ține răsuflarea
Iar piciorul ei divin
Stropi mărunți împrășcă, lin...

Galeș surâzândă, ea
Pătimaș ademenește.
Înotând, ea se gândește:
Parcă vrea, parcă nu vrea.
Cântă despre ce-o muncește,
Despre dragostea-i trădată,
De sirenă și de fată.
Iar din ceruri, pe aproape
Trece luna peste ape.

E-un cimitir pustiu, departe,
De-un putred gard împrejmuit.
Vezi lespezi, cruci... E năpădit
De mușchi lăcașul vieții moarte.
Dorm somn adânc cei răposați,
De cucuvăi doar turburați.

Uite-un mort. Încet se scoală,
Învelit în giulgiu-i dalb,
Curățându-și cu migală
De pe oase, colbul alb.
Fruntea-mprăstie răcoare,
Ochii luminează pal,
Iar sub el, uriaș, un cal
Alb și el, și tot mai mare,
Care crește și se-ntinde.
Uite, ceru-l va cuprinde!
Din morminte, în alai
Ies toți morții – însă, vai!
Tot pământul se despică.
Umbrele-n genune pică!
Înfrișată ea tresare,
Și-nchide geamul tremurând.
Iar inima, de turburare
Îi bate-acuma tot mai tare
Și-i foc și tremur, rând pe rând.
I-s gândurile-aiurea. Când
Cu mâna-i nemiloasă, soarta
Rostogolește, rece, piatra
Asupra inimii sfărmate,

Mai poți să crezi în rațiune?
Au cine-i tare când se-abate Năpasta?
Cine neschimbat e
Și-eresului nu se supune?
Și cine n-a pălit de moarte
În fața viselor deșarte?

Îndurerată, temătoare,
Se culcă, dar așteaptă-n van
Să vină somnul. Năzdrăvan –
De-aude-un zvon sau i se pare
Că trece-un șoricel pe-aproape –
Îi fuge somnul de pe pleoape.

Tabloul XIII

E tristă Atena în ruini.
Coloane și statui stau turmă
Pe câmpul năpădit de spini.
E tristă-a secolelor urmă:
Statuia mândră s-a sfărmat.
Granitul, șubred, a crăpat –
Doar cioburi au rămas din el.
Îmbătrânită arhitravă
Și-acum se profilează, gravă.
Vezi iedera pe capitel.
Își spune dintr-un șanț povestea
Cornișa asta ce-a căzut,
Însă metopele acestea
Și friza-s vii ca în trecut.
Coloana din Corint, sculptată,
E teafără ca în vechime.
Adăpostind șopârle, cată
Cu-adânc dispreț la lumea toată.
A vremilor întunecime
A înfundat-o. Grandioasă
De-a-pururi, de nimic nu-i pasă.

Triste-s ruinele Atenei,
Ale trecutului vedenii.
În van, drumetul ce se-așează.
Pe recea marmoră visează
Trecutu-n suflet să-l trezească
Și-n sulul putred să citească
Istoria faptelor trecute.
Strădaniile-i sunt pierdute;
El vede peste tot ruine
Și destrămare și rușine.
Un musulman printre coloane
Își mână calul și, răcnind,
Deasupra murilor sărind,
Sfârâmă lespezi și frontoane.
Atunci drumetu-i năpădit
De o tristețe grea, adâncă,
Începe inima să-i plângă
Și-i pare rău că a venit.
Nu pentru tristele morminte
Părăginite și-a lăsat
Odihna, traiul lui cuminte
Și-odaia – cuibul lui curat.
Mai bine-ar fi rămas în gându-i
Aceste vise ca ușure
Să îl vrăjească, arătându-i
Icoana frumuseții pure!
Dar, rece și ucigător,
Acum voi vraja v-ați pierdut-o
Și ați închis, necruțător,
În fața-i ușa nevăzută
Spre-a viselor tihnită lume –
Voi, prunci ai unei triste mume!
Mâhnit, drumetul părăsește
Ruinele. Le va uita –
Își jură el – dar se gândește
Fără să vrea, la jertfa grea
Din care-un orb neant trăiește.

Tabloul XVI

Doi ani trecură. Burgul Lünensdorf
E pașnic și frumos ca și-nainte.
Aceleaș griji și-aceleaș bucurii
Au pașnicii locuitori. Dar viața
E altfel în familia lui Wilhelm.
Demult a răposat bătrânul pastor;
Sfârșindu-și drumul greu și-mpovărat,
A adormit – dar nu cu somnul nostru.
Cu lacrimile-n ochi îi petrecură
Locuitorii, sfintele lui moaște,
Și-i pomeniră faptele, purtarea:
Nu el ne-a fost, cât a trăit, scăparea?
Nu ne-mpărțea a sufletului pâine
Și ne-nvăța ce-i binele, cu vorba-i?
Nu el îi mângâia pe oropsiți,
Pe văduve și pe orfani, păzindâi-i?
Cât de blajin, în zi de sărbătoare
Se ridica-n amvon! Cu duioșie
Ne povestea de sfinții mucenici,
De patimile lui Christos, cumplete,
Iar noi îl ascultam, adânc mișcați,
Și, minunându-ne, plângeam mereu.

Pornind din Wiesmar întâlnești pe drum,
În stânga lui, un țințirim străvechi.
Bătrânele lui cruci sunt căptușite
Cu jilav mușchi. Ce strâmbe par, mușcate
De dalta vremii! Însă printre ele
Sclipește-o urnă albă, așezată
Pe-o piatră neagră. Lin, deasupra ei
Foșnesc doi verzi platani care-și aruncă
Până departe umbra răcoroasă.
Aici își doarme somnul său de veci
Bătrânul pastor. Întru slava lui,
Pe socoteala lor, locuitorii
Au ridicat aici un ultim semn

Al vieții lui lumești. Inscripția asta
Arată cum, trăit-a câți ani pașnici
A păstorit, și când și-a-ncredințat
Dumnezeirii, sufletul curat.

În ceasul când, sfielnic, răsăritul
Bălaiele lui plete își resfiră,
Când pe câmpie se stârnește-o boare,
Când roua diamantele-și presară,
Când în tufișuri prinde glas prihorul
Iar soarele, ivit pe jumătate,
Începe să dogoare – atunci la urnă
Vin tinere țărănci, purtând în mâini
Garoafe, trandafiri, ghirlande verzi –
Și după ce i le aștern cu grijă,
Se duc pe drumul lor. Din ele, una
Mai tânără rămâne și veghează,
Proptindu-și fruntea-n mâna ca un crin.
Stă mult așa, îngândurată, parcă
De-un gând de nepătruns ar fi muncită.
Cine n-ar recunoaște-o pe Luiza
În fetișcana asta-ngândurată?
Demult i-s ochii triști; pe fața ei
A dispărut nevinovatul zâmbet;
Nici din greșeală nu se înfiripă
Surâsul, pe această față tristă;
Dar ce frumoasă-i ea și în mâhnire!
Cât de sublimă-i trista ei privire!
La fel e cu heruvul luminos
Care jelește-a omului cădere.
Luiza, fericită, mi-era dragă
Dar și mai dragă mi-e, nefericită.
La moartea pastorului înțelept,
Ea împlinit-a optsprezece ani.
Deși avea un suflet de copil,
Ea îl iubea pe pastor ca pe Domnul,
Și cugeta în sinea ei așa:
„Nu se-mpliniră viile-ți nădejdi.
Cât ai dorit tu, bunule bătrân,
Să legi pe veci unirea noastră-n fața

Prea sfântului altar, să ne cununi.
Cât îl iubeai pe visătorul Hans!
Dar el!”...

Să ne uităm puțin în casa
Lui Wilhelm. E o zi de toamnă.
El Cioplește cu migală căni de lemn
De fag – cu scoarță – și le-mpodobește
Cu încrustări măiestre. La picioare
Îi doarme-ncolăcit un bun prieten:
Prea credinciosul Hector. Iată
Și pe-nțeleapta gospodină Berta:
Începe treaba dis-de-dimineată.
Ca de obicei, sub geam aleargă-un cârd
De găște cu gât lung; ca de obicei
Cotcodăcesc găinile; obraznici
Vin vrăbioii ciripind și scurmă
Gunoii de cu zori și până-n seară.
Lugăciul crește mândru în grădină;
Demult miroase-a toamnă pe câmpie,
Demult e frunza galbenă, demult
Zburat-au rândunelele, departe,
Hăt, dincolo de mările bogate.
Isteața gospodină Berta strigă:
„De ce întârzii atât de mult, Luiza?
Se-ntunecă. Acum, nu e ca vara;
Pământu-i umed și e frig, iar ceața
Te-nvăluie din cap până-n picioare
De ce să hoinărești? Nenorocire-i
Cu fata asta nu și-l mai alungă
Din gând pe Hans. Dar numai Domnul știe
De-i viu sau nu.” Dar Fanni nu gândește
La fel, stând la gherghef într-un ungher.
La șaisprezece ani, tânjește după
Prietenul-ideal – și, fără voie,
Rostește-ncetișor, trădându-și gândul:
„Și eu, și eu l-aș fi iubit așa.”

Tabloul XVII

Miroase-a toamnă, a pustiu,
Dar ziua asta-i minunată:
Pe cerul limpede, argintiu
Lumina soarelui – curată.
Pe-un drum de poștă vine-acum
Un biet drumeț, întors din drum
De prin străini, cu traista-n spate.
Sălbatic, trist e-acest pribeag,
Încovoiat ca un moșneag.
În el, din Hans nu-i nici jumate.
Se uită cu ochi triști, pustii
La holdele de pe ogoare,
La dealurile cenușii.
Ca într-o veselă uitare,
Îi dă târcoale-un vis ciudat,
Dar sufletul i-e-mpovărat
De alte gânduri – și-l gonește,
Căci liniște doar jinduiește.

Drum lung a străbătut pe jos.
Îi bate pieptul, dureros;
Îi doare sufletul, îl roade;
Nu de odihnă-acum îi arde.

Ce gânduri sunt acestea, oare?
Îl miră această frământare:
Cum soarta fostu-i-a calvar;
De sine însuși râde-amar,
Că visul l-a făcut să creadă
În lumea hădă, că-a putut
S-admire mintea lui neroadă
Un licăr van, și că a vrut,
Neșovăind, să-mbrățișeze
Pe oamenii aceștia – și
Vrăjit, să se mai minuneze
De ale lor ticăloșii.

Sunt reci ca piatra-n cimitire,
Mai josnici decât viermii sunt;
Doar la câștig și la mărire
Li-e gândul pe acest pământ.
Ei râd de cel cu suflet darnic,
Batjocoresc însuflețirea
Și orice sinceră simțire;
E rece-avântul lor fățarnic
Și trist îndemnul la trezire.
O, de-ar pătrunde fiecare
Vorbirea lor adormitoare!
Suflarea lor ce otrăvită-i!
Și pieptul lor ce fals palpită!
Viclean li-e gândul! Găunoasă
Li-e vorba pururea mieroasă!

Multe-adevăruri a aflat
Sărmanul călător, dar oare
E-acum mai fericit, mai tare
I-e sufletul îndurerat?
A fost atras ca de o stea
De glorie – dar l-amăgește
Parfumul ei. Amară, rea
E-otrava ei, care sclipește.

E pe sfârșite ziua. Lungă
Se-ntinde-n zare-a serii dungă.
Iar norii albi, strălucitori,
Au marginile înroșite.
Amurgul pune roșii flori
Pe frunzele îngălbenite.
Pribeagul vede înainte
Icoana plaiului natal
Și-atunci, o lacrimă fierbinte
Îi strălucește-n ochiul pal.
Și joaca lui nevinovată
Și gândurile de-altădată,
Îl năpădesc, iar amintirea
Nici nu-l mai lasă să respire.
Se-ntreabă: „Ce-o fi însemnând?...”

Ca un copil firav, plângând.

Dumă

E-o clipă binecuvântată
Când, cunoscându-se pe el,
Știindu-și forțele, deodată
Alesului, i se arată
Cel mai înalt al vieții țel;
Când nu visările deșarte
Și-al slavei foc amăgitor
Îl turbură și zi și noapte
Cu-al lumii zgomotoase dor,
Ci-l stăpânește-un singur gând,
Cutezător, care-l învață
Să facă fapte mari, căutând
Doar binele, frumosu-n viață.
El pentru ele se jertfește.
Zadarnic gloata-l huiduiește.
El, printre-aceste moaște vii,
E tare – și-l blagoslovește
Chiar lumea care va veni.

Dar când, întărâtat de-un vis
Râvnești o soartă luminoasă
Și n-ai voință – și te-apasă
Să stai în furnicar închis –
Nu e mai bine să trăiești
În liniște, în sânul firii,
Cu-ai tăi doar să te mulțumești,
Străin de zbuciumu-omenirii?

Tabloul XVIII

Ies toate stelele deodată –
Și cu privirea blândă, cată
Spre lumea ce se hodinește;
Veghează-al omului somn lin;
Pe buni – cu pace-i dăruiește,
Pe răi – cu-al hulei crunt venin.
de ce acelor ce-s mârniți
Nu le trimiteți împăcare?
Voi, pentru cei nenorociți,
Sunteți prilej de încântare:
Privirea tristă odihnindu-și
În cer, vă cheamă, deslușindu-și
În ei a patimilor ceartă –
Spre voi durerile își poartă.
Ca-ntotdeauna, visătoare,
Luiza nu s-a dezbrăcat,
Căci nu-i e somn. Stă gânditoare,
Privind la cerul înstelat.
Același îi e gândul, chinul...
Deodată, s-a înduioșat
Și-ncepe-un cântec minunat.
Răsună vesel clavecinul.

Printre copacii din grădină,
La umbra vechiului grilaj
Și ascultând foșnirea lină
A frunzelor ce cad în tină,
Stă Hans, cu suflet pătimaș.
Ce a simțit el, ascultând
Acele sunete și glasul
Ce nu le-a ascultat de când
În lumea largă l-a dus pasul,
Și ce-a simțit el, auzind
Înflăcăratul cânt pe care
L-a scris cu patimă, arzând
De-o flacără mistuitoare?
Răsună cântul în grădină
Și își revarsă vraja lină:

Te chem, te chem mereu la mine

Surâsul tău m-a fermecat.
De-o veșnicie stau cu tine,
Privirile-mi de tine-s pline,
N-am să mă satur niciodat’

Când cânti și tainica-ți cântare
Vibrează-n aerul pustiu,
Te-ngână – izvorul argintiu
Și se revarsă-n ceruri, viu,
Un cântec de privighetoare.

O, vino iarăși la văpaia
Acestei patimi minunate,
Își stinge inima-mi bătaia
În liniște, dar pălălaia
Cuprinde inima-ți ce bate.

Sunt tristă fără tine, eu –
Și să te uit, nu am putere.
Doar pentru tine, dragul meu,
Mă rog mereu lui Dumnezeu
Și somnul – zi de zi – îmi piere.

Ea vede-n preajma ei, deodată,
Văpaia unor ochi, curată.
Și-aude – aproape, suspinând
Pe cineva. Și tremurând,
Privește fata, temătoare...
„Hans!...”

Cine va-nțelege oare
Tot harul ăstei întâlniri?
Și glasul tainic din priviri?
Și-a simțurilor încântare?
O, cine va putea descrie
Ăst val al sufletelor, când,
El arde pieptul și-l sfâșie?
Buimac tu însuți, tremurând,
Nu cauți gânduri, nici cuvinte –
Și-n bucuria ce te prinde,

Te contopești, ca un răsunet,
Cu armoniosul, clarul sunet.

Desmeticindu-se, Hans cată
În ochii ei – și-și spune-n gând:
„Destul! Sunt vise! Niciodată
Să nu mă mai trezesc, visând.
Ea e la fel. Cât m-a iubit,
Cu inima-i copilărească!
Tristețea – fruntea i-a umbrit
Și rumeneala i-a pierit.
N-a pregetat să se jertfească,
Iar eu, nebun, zburam spre zări
Să caut alte întristări...”
Ca un coșmar s-au desfăcut
Din suflet chinurile-amare –
Și Hans se simte renăscut.
Acum, furtuna a tăcut
Și lumea-i iar strălucitoare.
La fel și-oțelul: strălucește
Mai viu, când omul îl căleşte.

Petrec mesenii, tot ciocnind
Paharele ce scânteiază.
Petrec bătrânii flecărind,
În timp ce tinerii dansează.
Răsună muzica de zor,
De duduie pereții casei.
Străluce tinda, primitor,
Și tinere țărânci voioase
Vin la cei doi îndrăgostiți
Cu daruri: viorele-albastre
Și trandafiri îmbobociți –
Și-și spun, punându-le în glastre
„Să înflorească-n fericire,
Ca aste viorele, mirii –
Și să se-aprindă de iubire
Inima lor, ca trandafirii.”

Vrăjit și plin de bucurie

E tânărul, nerăbdător,
Și ochii-i strălucesc de dor.
Și, fără prefăcătorie,
Zvârlind cătușele de ieri,
El gustă a inimii plăceri,
Înșelătoare vise, vouă
El n-o să vă mai fie sclav,
Căci viața i se pare nouă.
Dar ce-i cu el? E iarăși grav.
(O, omul, cum să-l înțelegi?)
Luându-și bun rămas pe veci,
De visurile lui deșarte
Ca de-un prieten se desparte.
La fel așteaptă și școiarul
Să treacă vieții noi – hotarul.
Învățătura-i pe sfârșite
Și, plin de gânduri fericite,
Nutrește visuri, temerarul:
Se simte liber, fericit,
De sine însuși mulțumit,
Dar despărțindu-se de-ai săi,
De cei cu care a-nvățat,
S-a bucurat și a zburdat,
Se tot gândește și oftează
Și, negrăit de întristat,
Fără să vrea, el lăcrămează.

Epilog

În pașnică singurătate,
În colțuri tainice, pustii,
În locuri sfinte, neumblate,
S-or naște visurile toate
Câte în suflet vor mai fi.
Stârni-vor oare vijelie,
Prilejui-vor turburare
În mintea unui tânăr, vie,

În inima unei fecioare?
Fără să vreau, înduioșat,
îmi cânt cântarea liniștită,
Neînțeleș de turburat, îmi cânt
Germania iubită.
O, țară-a culmilor gândirii
Și arătărilor divine!
Ce plin mi-e sufletul de tine!
Un mare Geniu-al omenirii –
Divinul Goethe-ți stă de strajă
Și-alungă negura mâhnirii
Cu-a cântecelor sale vrajă.

Poemul „*Hans Küchelgarten*” a fost publicat de Gogol la Petersburg în 1829 sub pseudonimul V. Alov și purtând indicația „scris în 1827”. Această primă operă tipărită a scriitorului, în bună parte lipsită de maturitate, a fost primită de la început cu recenzii nefavorabile ceea ce l-a determinat pe Gogol să retragă din librării exemplarele rămase, pe care le-a distrus, și să nu mai includă poemul în niciuna dintre edițiile operelor sale.

Cu toată lipsa lui de maturitate artistică, poemul „*Hans Küchelgarten*” prezintă un deosebit interes ca mărturie a primei etape de formare a lui Gogol ca scriitor și de precizare a concepțiilor sale. E neîndoielnic că cea mai mare parte a poemului a fost scrisă la Nejin, curând după terminarea liceului și înainte de venirea lui Gogol la Petersburg. Gogol scria versuri încă de pe vremea când era în liceu, așa că data de 1827, pusă chiar de el, arată după toate probabilitățile epoca în care a început să scrie poemul. În acest poem-idilă din tinerețe și-a găsit expresia starea de nemulțumire specific romantică, pricinuită de viața înconjurătoare pe care Gogol o arată adesea în scrisorile din acea perioadă. „Se vor împlini oare înaltele mele aspirații?” – scria Gogol prietenilor săi. Această temă romantică, această năzuință spre „aspirații înalte” constituie conținutul poemului scris în tonul senin elegiac de idilă. Până și numele eroului – Hans Küchelgarten – amintește de numele poetului decembrist Küchelbecker, și subliniază încă vag, dar nu întâmplător, dragostea de libertate a autorului.

Poemul lui Gogol este influențat în multe privințe de idilele și baladele lui Jucovschi. Lipsa de maturitate a poemului explică aprecierile nefavorabile cu care a fost primit de critica contemporană, ceea ce l-a făcut pe Gogol să-și distrugă această primă încercare literară.

Două capitole din povestirea malorusă „Mistrețul fioros”

I Învățătorul

Sosirea unei noi mărimi pe blagoslovitele meleaguri de pe malurile Goltvei a făcut mai mult târăboi decât zvonul care se răspândise cu doi ani în urmă cu privire la sporirea numărului recruților și chiar mai mult decât creșterea neașteptată a prețului sării, aduse din Crâm de către stepovicii ^[120] ucrainieni. La crâșmă, pe ulițe, la povarnă, nu se vorbea decât de învățătorul nou venit în sat. Politicieni ageri, îmbrăcați cu mantale cenușii sau cu svitce, pufăind din lulea cu un aer cât se poate de nepăsător, încercau să cumpănească înrăurirea pe care putea s-o aibă o mărimă ca asta, căreia s-ar fi zis că soarta îi hărăzise din leagăn înaltele cinuri, depășind capetele tuturor mirenilor, lăfăindu-se în odăile boierești și prânzind la aceeași masă cu stăpâna a vreo cincizeci de suflete de om. Gura lumii spunea că cinul învățătoresc ar fi prea puțin pentru unul ca dânsul și că, fără îndoială, trecerea lui avea să se vădească și în trebile gospodăriei, și chiar de pe acum un lucru era sigur și anume, că corvezile cu căruța, împărțirea unturii, a făinii și celelalte, de dânsul și nu de vericine va să atârne. Unii, pe atotștiutorii făcând, dădeau a înțelege că până și vechilului are să i se mai taie nasul. Unul singur, morarul Solopi Ciubco, se fălea că lui nu-i pasă de mărimi și că pune rămășag pe cușma lui cea nouă din pielcele brumării de Reșetilov, că învățătorul nu e în stare să oprească troica din

mers, nici să urnească din loc piatra morii înțepenită. Dar mersul lui țăntoș, strălucita-i izbândă asupra psaltului, glasul lui de bas bubuitoare care muia inimile tuturor enoriașilor, erau vii încă în amintirea obștească, așa că părerea bună despre el se întărea din ce în ce. Și dacă într-o cinstire a musafirului printre fruntașii satului nicio gâlceavă nu s-a iscat, în schimb, drăguțele lor neveste n-au rămas cu mâinile în sân. Înzestrate fiecare cu câte o limbă lungă și ascuțită care, potrivit căilor necunoscute ale sorții le umblă în gură de patru ori mai repede ca la bărbați, își dădeau drumul în voie, unele în sprijinul învățătorului, altele împotriva-i.

Întortocheatele și pașnicele ulițe ale satului Mandrîc răsunau de turuiala și tărăboiul împănate cu țipete și sudălmii. Și cum preacinstitele localnice aveau vrednicul de laudă obicei de a-și sprijini vorba cu fapta, cât mi ți-i ziulica de mare și la tot pasul, te loveai de cumetre ținându-se lipcă una de alta, așa cum se agață norocul de cel fericit sau cum se ține zgârcitul de buzunarul de la spate când străbate vreun fundac, al cărui felinar își cerne lumina ce trage să moară pe zidurile îngălbenite ale târgului adormit. Și vai de acela care cerca să le despartă: zburau cioburile și scufile în capul lui ca grindina, și se găsea ades câte o cumătră mândră care, în culmea furiei, să-și bată omul ei în locul altuia.

În vremea asta pedagogul nostru începuse să se simtă bine în casa Annei Ivanovna. Era din tagma acelor seminariști care se tem să nu li se întunece cumva mintea de prea multă învățătură, și cu care seminarul din X îndeestulează panii mai scăpătați din Malorusia ca dascăli de casă pentru o sută de ruble pe an simbric. De altfel, cine știe unde ar fi ajuns Ivan Osipovici, care învățase până și teologia, dacă zvăpăiații lui de colegi nu și-ar fi răs fără încetare de mustățile și de barba lui țepoasă. Pe an ce trecea, mulți părăseau seminarul și alții, tot mai tineri, le luau locul, așa că, în cele din

urmă, tihnă tot nu găsea: ba-i aruncau scaieți în barbă și-n mustăți, ba-i atârnav zurgălăi la spate, ba-i turnau nisip în cap, ba-i strecurau siminoc^[121] în tabacheră... Lehamite fiindu-i să fie mereu privitorul mut al zburdalnicelor generații care i se perindau pe dinainte și ținta zeflemelelor acestor nevârstnici, Ivan Osipovici se văzu silit să părăsească seminarul, tocmindu-se într-o familie ca dascăl la copii.

Schimbarea asta a însemnat o vrednică de pomenit răspântie în viața lui Ivan Osipovici. Zeflemelelor și batjocurilor de altădată, le luase locul acum cuviința, dragostea și căldura cu care era întâmpinat. Și cum să nu-l întâmpine cu cuviință când sărbătorile se purta în gheroc, și încă albastru deschis? Luați aminte: gheroc albastru deschis – asta nu-i glumă! Socot de a mea datorie să aduc la cunoștința cititorului că îndeobște un surtuc (nu mai vorbesc când e și albastru), numai cenușiu închis să nu fie, stârnește în satele de pe blagoslovitele maluri ale Goltvei o vâlvă de pomină. Oriunde s-ar ivi cineva cu asemenea gheroc, căciulile de pe capetele cele mai îndărătnice zboară pe loc în mâini și oameni în toată firea, cu fețele arse de soare, și cei cu mustața neagră, și cei cu ea căruntă, îi fac adânci hiritisanii^[122]. De stăm și socotim, nu erau în tot satul decât trei gheroace^[123], punând și halatul de pânză al psaltului la socoteală. Dar întocmai ca vajnicul bostan care stă țanțoș și umflat punând în umbră pe toți ceilalți vecini ai săi dintr-o întinsă harbuzărie, taman așa întuneca gherocul prietenului nostru pe confrății săi. Dar ceea ce făcea gherocul mai cilibiu erau niște nasturi mari de os, la care holba ochii droaia de copii de pe uliță. Nu fără de plăcere auzea sclivisitul nostru învățător al tineretului mamele arătând copiilor de țăță nasturii aceștia, pe când țăncii își întindeau mânuțele gângurind: „gigea, gigea”. La masă ți-era mai mare dragul să vezi cu câtă cuvioșie și

smerenie, cu un șervet cât un cearșaf la gât, liturghisea cinstitul dascăl toată slujba îndestulării și hrana cea de toate zilele. Nici vorbă, nici mișcare de prisos la el. Era cu trup și duh în farfurie. După ce o golea astfel ca niciuna dintre sculele mâncatului, cum sunt cuțitul și furculița, să nu-și mai găsească întrebuințare, își tăia o felie de pâine, își înfigea furculița într-însa și o mai rotea odată, până ce ieșea farfuria ca din fabrică. Dar toate acestea, s-ar putea spune, erau numai merite doveditoare că Ivan Osipovici cunoaște obiceiurile subțiri ale protipendadei... dar la mare păcat ar cădea cititorul dacă ar înțelege din astea că la atât se mărgineau darurile sale. Cinstitul dascăl avea cunoștințe care, față de ale omului de rând, erau de-a-dreptul fără hotar. Pe unele nu le arăta, ca de pildă prepararea unui leac împotriva mușcăturii de câine turbat și vopsirea în cel mai. frumos roșu, fără alt nimic decât coajă de stejar și votcă de cea mai tare. Afară de asta știa să facă cu mâna lui vax bun și cerneală prima, și mai știa, pe deasupra, să taie oameni de hârtie pentru nepoțelul Annei Ivanovna. În serile de iarnă făcea gheme, ba și torcea.

Cu asemenea daruri, nu e de mirare că ajunsese să nu te poți lipsi de el în casă și că toată slujnicăraia nu mai putea după dânsul, măcar că fața-i semăna, și la formă, și la culoare, cu o garafa, că gura-i largă, ale cărei încercări îndrăznețe de a zâmbi abia de le puteau stăvili urechile clăpăuge, i se schimonosea în fiecare clipă, și că ochii lui erau de un verde crud așa cum, după a mea știință, niciunul dintre eroii romanelor trecute în letopiseț nu fusese înzestrat. Se poate însă ca femeile să vadă mai bine ca noi. Dar cine să le priceapă? Orice s-ar zice, dar până și bătrâna stăpână a casei era foarte mulțumită de priceperea învățătorului în ale gospodăriei, în iscusința lui de a face rachiu de șofran și rubarbă de „*herba rabarbarum*”, în îndemânarea lui de a descâlci

ghemele și, mai presus de toate, pentru marea lui știință de a trăi în lumea mare. Chelăriței îi plăcea mai ales fercheșul lui gheroc și felul lui de a se îmbrăca. De altfel, ea băgase de seamă că dascălul, fie când binevoia să tacă, fie când binevoia să mănânce, era plin de gingășii. Pe nepoțelul Annei Ivanovna îl încântau cel mai mult cocoșii și oamenii lui de hârtie. Până și Brovco, dulăul mișos, cum îl vedea ieșind din cerdac dădea voios din coadă și da fuga să-l întâmpine, iar dacă dascălul nemaiținând seama de hegemoniconul^[124] stepenei^[125] sale binevoia să se așeze sub mărețul fruntar, Brovco îl săruta pe gură fără sfială. Numai cei doi nepoți mai mari și băieții din casă pe care-i învăța: Az-anghel, arhanghel, Buche-biserică, binecuvântare, buna-vestire, se temeau de aprigele nuiiele ale fiorosului pedagog.

În scurtul răstimp de când se afla la Anna Ivanovna, Ivan Osipovici reușise și el la rândul său să-i observe pe ceilalți și să-și alcătuiască în minte, ca într-o oglindă concavă, imaginea micșorată a lumii înconjurătoare. Cea dintâi ființă asupra căreia și-a oprit smerita lui atenție, a fost – ați ghicit desigur cine – însăși stăpâna moșiei. În fața ei, vătămată de nemilosul penel cu care timpul, din vechimi pierdute-n neguri, zugrăvește neamul omenesc cu podoabe pe care de când lumea le numim zbârcituri, în capotul ei cafeniu închis, în scufița (a cărei croială se pierdea în noianul întâmplărilor care au făcut faima celui de al optusprezecelea veac), în jachetă tot cafenie, în botinele ei fără tocuri, ochii lui Ivan Osipovici au descoperit acel răstimp care nu-i decât o slabă repetare a zilelor trecute, o tălmăcire palidă și rece a plăsmuirii unui poet înflăcărat în care clocotesc patimi veșnice, acel răstimp în care, în făptura omenească, prezent, trecut și viitor se contopesc laolaltă în amintire și când cei fără de cruțare șaiszeci de ani împrăstie frigul în vinele în care cândva zvâcnea sânge fierbinte, când termometrul

vieții coboară la punctul de îngheț. De altfel, grijile neîncetate, râvna de a trebălui mereu îi însufleteau oarecum viața stinsă din trăsăturile feței, iar vârtoșenia și sănătatea ei erau o chezășie sigură că o va mai duce așa pe puțin treizeci de ani. Toată vremea, de la ceasurile cinci dimineața și până la șase seara, când se liniștea, treburile se țineau lanț. Până la șapte cerceta îndeaproape toate așezările gospodărești ale moșiei, de la cuhne până la beciuri și cămări, rămânându-i timp să-i tragă și vechilului un perdaf și să dea și de mâncare găinilor și găștelor casei, pentru care foarte grijulie era. Până la prânz, care nu avea loc niciodată după douăsprezece, mai dădea o raită pe la brutărie, unde cocea singură pâinea, și un soi de covrigi cu miere și ouă, al căror miros răscolea nespus pedagogul, iubitor a tot ce hrănește omul, fie sufletește, fie trupește. Iar între prânz și seara, nu are gospodina destule de făcut? Să vopsească lâna, să măsoare pânzeturile, să pună castraveți la murat, să facă dulceață, să mai îndulcească vișinatele. Câte meșteșuguri, câte tocmeli gospodărești, câte taine nu intrau în joc! Ochiului pătrunzător al pedagogului nostru nu-i putea scăpa că nici Annei Ivanovna de cele deșertăciuni nu-i era silă și de aceea își luase obicei să se întâlnească în laude – asta bineînțeles pe cât îi îngăduia sfiala lui din naștere – față de neîntrecuta ei măiestrie și pricepere în ale gospodăriei și, după cum își dădu seama mai târziu, obiceiul acesta prielnic i-a fost. Vrednica de cinste bătrână nu se pomenea să puie la cămară vișinatele și dulcețurile până ce Ivan Osipovici nu le gusta mai înainte încredințându-o că-s fără seamăn. Toți ceilalți rămâneau în umbră față de acest soare, după cum toate acareturile din curte păreau să se închine înaintea mândreței conacului cu frontonul lui negrăit de frumos. Numai un ochi ager ar fi putut oblici ce-i aseamănă și ce-i deosebește și atunci în fața lui s-ar fi desfășurat, ca într-un mușuroi de furnici, o

veșnică mișcare, o zăpăceală și un huiet care nu mai contenea. După câte am văzut, pedagogul nostru știa să le întrepe tuturor în voie și, ca un mare vrăjitor, pe toți îi fermeca.

Neînțeleasă a rămas numai prietenia lui cu bucătarul. Să fi fost marea prețuire pe care Ivan Osipovici fără voia lui o da acestui meșteșug, sau alta să fi fost pricina, e peste putințele noastre s-o lămurim. Ajunge să spunem că n-au trebuit mai mult de două zile ca în satul Mandrîc să renască un Orest și un Pilade al vremurilor noi. Dar mai de neînțeles încă era puterea pe care o căpătase bucătarul asupra pedagogului nostru; om modest din fire și rușinos foarte, neluând în gură nimic alt decât rachie de leac cu salvie și herba rabarbarum, se târa totuși fără voie pe urma bucătarului prin toate crâșmele și toate fundacurile. Lui Ivan Osipovici îi plăcea nespuse dezmiardată așezare a locului unde se statornicise. A cercetat în pripă bucătăria, șurile, hambarele, grajdurile și cămările, acareturi care încercuiau neregulat curtea întinsă a conacului, oprindu-se cu o plăcere deosebită în grădina cu pomi deși, unde giganticii băștinași, înfășurați în mantii de un verde întunecat, moțâiau sub povara unor vise minunate, sau se trezeau deodată din visare, despicând cu ramurile lor, ca niște aripi de moară, văzduhul zbuciumat, pe când murmure nedeslușite le străbăteau frunzișul și mișcările line și pline de măreție ale întregii lor făpturi aminteau actorii antici, evocând sub aripa Melpomenei mărețele umbre ale dispăruților. Dar ochii învățătorului nostru își căutau ținta lor și mângâiau pe sălășluitoarii mai puțin falnici ai grădinii, încărcăți însă cu merele și perele care se revarsă peste îmbelșugata Ucraină. de la ele, privirile îi lunecau la cuhne, dincolo de care se întindeau straturi nesfârșite de mazăre, varză și cartofi, într-un cuvânt, de toată sumedenia de zarzavat, care intră în mâncărurile gătite în bucătăriile de țară. Ivan Osipovici intrase cu

deosebită plăcere în odaia curată și frumos văruită, care-i fusese hărăzită. Totul era în ordine. Pe fereastră se vedea heleșteul și depărtările sângerii învăluite în neguri.

Am mai avut prilejul să amintim în treacăt trecerea de care se bucura învățătorul nostru la mândrele din Mandrîc. Ochii lor plecați, șoaptele, temenelele adânci, toate dovedeau că fiecare din ele vedea în cucerirea lui o faptă măreață. De altfel nu strică să reamintim cîstitului cititor că Ivan Osipovici purta gheroc albastru din postav de fabrică, cu nasturi negri de os, mari cât un pitac, așa că nu e de mirare că lua asupra-și ochiadele zvăpăiatelor sprâncenate. Dar, spre fericirea sau nefericirea lui, simțământul așa de bine cunoscut sărmanei omeniri, și care încă din negura vremurilor i-a adus neîncetat cumplite chinuri, sumedenii, de învățătorul nostru nu se lipea. În această privință Ivan Osipovici era un adevărat stoic, și cu toate că n-ajunsese încă la o concepție filosofică proprie, știa el bine că niciunul dintre filosofi, de la Seneca și Socrate până la lectorul seminarului X, nu puneau niciun preț pe capricioasa jumătate a neamului omenesc. Ergo: dragoste nu există. Aceste precepte care, până la urmă deveniseră pentru el norme, erau de nezdruncinat, în totul de nezdruncinat. *Homo proponit, deus disponit*⁴¹²⁶¹ – spunea adesea lectorul seminarului X, numărînd loviturile cu linia pe care le împărțea ascultătorilor leneși. De aceea, în capitolul următor, vom fi și noi martorii unei mici întâmplări hărăzite să zdruncine din temelii filosofia învățătorului nostru și să-i învăluiască într-un nor de nedumerire mintea care urmase până atunci, fără să se abată, calea marilor lui dascăli și care pulsa regulat în capul lui de forma unei garăfi.

II

Izbânda soliei

(Cu toate că inima bucătarului fusese când nici gândea, rănită la vederea Caterinei scaldându-se la malul iazului, se hotărî totuși să-și țină făgăduiala făcută învățătorului, de a fi prepusul și capuchehaia^[127] pătimii lui. Pătruns de această hotărâre, se îndreaptă spre casa cazacului Harca Potâliî).

După ce isprăvi să se dichisească, Onisco păși pragul cu sfială, dar și cu o ascunsă plăcere. Zădărât mereu de ispitele satanei (ceea ce a mărturisit el însuși mai târziu) lui Onisco i se arătau întruna înaintea ochilor piciorușele zvelte ale vecinei. „Ehei, de n-ar fi învățătorul!... și-a spus el de câteva ori. — Și ce s-ar fi întâmplat, mă rog, dacă s-ar fi îndrăgostit ceva mai târziu?...” — Și, dus pe gânduri, Onisco călca încet pe pajiștea întinsă pe care se așternea drumul lui. Lătrături pe diferite glasuri despicară norul de gânduri care-l învăluia și ca un stol de rațe sălbatice gândurile i se împrăștiară speriate. Privind înainte-i văzu că nu mai avea unde merge. În fața lui se afla poarta prin care se vedea ca printr-o perdea toată averea mișcătoare a cazacului. Deodată, o pestelcă albastră și o panglică de culoarea flăcării îi luă văzul. Inima începu să-i bată... și frumoasa cu părul bălai, gonind cu o nuielușă câinele sâcâitor, îi deschise poarta.

Curtea pătrată a lui Harco, așezată la poalele unui colnic povârnit spre iaz, era împrejmuită cu gard de nuiete. Cum deschideai poarta, dădeai cu ochii de casa bine văruită, cu ferestre de felurite mărimi, cu ușă de stejar înnegrită de vreme, cu prispă de lut joasă și, după cum e obiceiul în Malorusia, plină de rufe și de tot felul de străchini:

câte o oală invalidă care, cu toate rănilile și vătămurile nu era încă pusă în retragere și în care, drept răsplată pentru râvna cu care slujise, se turnau acum lăturile. De o parte și de alta a izbei erau staule și hambare cu acoperișurile zbârlite. După izbă era șura, iar mai sus hulubăria, peste care pluteau nori și hulubi. Spre iaz, ca un șal turcesc frumos înflorat, se întindea grădina de zarzavat a cazacului. Curtea era plină de căpițe de paie.

Caterina era oarecum mirată de venirea lui Onisco. Cum era încredințată că venise pentru taică-său, deschise poarta pe jumătate și-i spuse cu oarecare sfială:

— Tătuca nu-i acasă și nu cred să vină până diseară.

— Fie-i sughițul ușor. Prost aș fi să mănânc fiertură de post, când am sub nas colțunași cu smântână.

Frumoasa cu părul bălai se opri nedumerită, nepricepând ce vor să spună cele auzite. Zâmbetul care i se ivi pe față la auzul acestor vorbe arăta că aștepta ca Onisco s-o lămurească.

Bucătarul își dădu și el seama că nu vorbise limpede și că, pe deasupra, pomenise de taică-său cam cu necuviință și urmă:

— Ce să am eu cu taică-tău când văd o fată atât de frumoasă?

— Aha, așa ți-e vorba! răspunse Caterina roșind. Poftește înăuntru! Și, luând-o înainte, porni spre izbă.

În Malorusia fetele sunt mult mai slobode decât pe aiurea, de aceea nu trebuie să ne mire că frumoasa a primit musafirul fără voia lui taică-său.

— Pe jos ai venit aici, Onisco? îl întrebă ea așezându-se pe prispă, lângă ușa izbei, și căutând să pară cât mai spășită, cu toate că un zâmbet șiret o dădea de gol, făcând-o să-și arate fără voie șiragul dinților frumoși.

— Adicăte cum pe jos? „Ce dracu! Să fi știind ea ce s-a întâmplat ieri?” își spuse bucătarul. Cred și eu că pe jos, frumoasa mea! Ce naiba! Era numaidecât să pun șeaua pe murgul boieresc, numai ca să trec dintr-o curte în alta?

— Da-parcă de la bucătărie la hambare e mai mult?

Aici fata nu se mai putu stăpâni și începu să râdă.

„Șireată fată! Nici diavolul n-o întrece!” își spunea în sine bucătarul, dând dracului în veliglas învățătorul, fără să mai gândească la dragostea și prietenia lor.

— Jur, mândro, că m-aș învoi să mi se ardă o tingire plină de carași cu hribi proaspăt murați, numai să te mai văd odată râzând așa!

Spunând aceasta bucătarul nu mai putu răbda să n-o strângă în brațe.

— Vezi, asta nu-mi place! strigă Caterina roșind toată și îmbufnându-se. Onisco, dacă mai începi odată, îți arunc cu oala asta-n cap!

Aceste spuse, fețișoara supărată i se însenină puțin, iar zâmbetul care i se ivi pe buze spunea lămurit: „Nici vorbă că n-aș avea inima asta!”

— Haide, haide, că doar nu ți-am făcut nimica! De-atâta te superi? Mare nenorocire să îmbrățișezi o fată frumoasă!

— Uite, Onisco, iaca nu mă mai supăr, a spus ea, așezându-se ceva mai la o parte și înveselindu-se din nou. Parcă pomeniseși adineaori de învățător?

Fața bucătarului luă o înfățișare jalnică și i se lungi de-o șchioapă.

— Învățătorul... adică Ivan Osipovici... Ptiu, drace! Parcă-s băut. În loc să dau drumul cuvintelor, le înghit. Învățătorul... Iaca ce vreau să-ți spun, suflețelule: lui Ivan Osipovici i s-au aprins călcâiele după tine în așa hal... că n-am cuvinte să-ți spun. Îți duce toată vremea dorul și-i trist, nevoie mare, întocmai ca răposata iapă sură,

pe care cucoana a cumpărat-o de la un jidov, și care a crăpat de răpciugă. Ce era să fac? Mi-a fost milă de bietul om și am venit și eu într-un noroc să pun o vorbă bună.

— Bună meserie ți-ai ales, îi tăie vorba Caterina, un pic înciudată. Ce-i ești? Cumătru, rudă? Te-aș sfătui să strângi la tine în bucătărie pe toți coate-goale din împrejurimi, iar tu să te duci în lume, să ceri de pomană pe sub ferestre pentru ei.

— Asta așa-i. Da' știu eu bine că-ți place, și încă cum, că i s-a năzărit învățătorului să-i cazi cu tronc...

— Îmi place? Iar ascultă, Onisco: dacă o spui ca să-ți bați joc de mine, n-ai făcut nicio scofală. Rușine să-ți fie că trăncănești pe socoteala unei biete fete. De ți-i a crede așa, află că ești cel mai prost din tot satul. Slavă Domnului, că oarbă nu-s; slavă Domnului că-s încă-n toate mințile... Da' tu n-ai spus-o degeaba. Știu eu de ce-ai spus-o. Ai crezut pesemne că... Nu, nu ești om bun.

Spunând asta, Caterina își șterse cu mâneca înflorată a cămășii o lacrimă care luci o clipă, rostogolindu-se apoi pe obrăjorul îmbujorat, cum cade steaua pe cerul încins al amurgului.

„Lua-i-ar dracu' pe toți învățătorii din lume!” își spunea Onisco, uitându-se la obrazul aprins al Caterinei, pe care zâmbetul, ivindu-se iar, se război o bună bucată de vreme cu încruntarea, învingând-o în cele din urmă.

— Să mă trăsnească pe loc, – strigă el, nemaiputându-și stăpâni turburarea și cuprinzându-i cu o mână mijlocul dolofan, – dacă nu mă bucur ca Brovco, bătrânul nostru dulău, când îi aduc ligheanul cu lături, la gândul că nu-l iubești pe Ivan Osipovici.

— Ți-ai și găsit de ce să te bucuri! Și-ai să te bucuri și mai mult când ți-oi spune că mai toate fetele de la noi din sat spun la fel.

— Nu, Caterină, nu spune asta. Fetelor li-e drag învățătorul. Treceam mai deunăzi cu dânsul prin

sat și de după toate gardurile își scoteau fetele capul după el, ca broaștele din tău. Numai ce te uitai în dreapta și fata se și ascunsese, pe când în stânga se și ivise alta. Ducă-se dracului cu învățător cu tot. Aș da o ladă de votcă din cea mai bună, ca să aflu de la tine, Caterină, dacă ți-s drag cât de cât.

— Nu știu de mi-i fi tu drag, da' știu că pentru nimica în lume n-aș lua un bețiv. Cui să-i placă să trăiască cu un om care bea? Mare pacoste pe neamul unde nimerește unul. Nu-i chip să le calci în colibă: în casă, sărăcie lucie; copiii plâng de foame... Nu vreau nici în ruptul capului! Să mă ferească Dumnezeu de una ca asta! Mă cutremur numai când mă gândesc.

Frumoasa Caterina se uită țintă la el. Cu capul în jos ca un osândit, sta bucătarul plecat asupra trecutului său. Gândurile întunecate, rodul tainicei remușcări care i se zugrăveau pe față, arătau bine că nu-i tocmai vesel la sufletul lui. I se părea mereu că privirea pătrunzătoare a Caterinei îl arde până în adâncul măruntaielor, scoțându-i la iveală toată viața lui de chiolhanuri, care i se perindau dinaintea ochilor într-un șir nesfârșit.

„Vorbind drept, ce mare lucru de capul meu? Cui i-ar plăcea să stea cu mine? Degeaba zădăresc eu fata. Cărui om cumsecade i-am făcut eu un bine? M-am ținut numai de chefuri. Dar înveselitu-mi-am cel puțin sufletul chefuind? Mă îmbătăm ca un porc și tot ca un porc mă trezeam, dacă nu se întâmpla să mă trezească altcineva și mai rău. Nu. Dă-o năpustului^{J128} de treabă... Am dus o viață de câine!”

Frumoasa Caterina păru să-i ghicească gândurile și deaceea îi puse pe umăr brațul smead, spunându-i în șoaptă:

— Așa-i, Onisco, că n-ai să mai bei?

— N-am să mai beau, sufletele! O dau dracului de băutură. Sunt gata să fac orice pentru tine.

Fata îl privea înduioșată, pe când bucătarul, încântat, se repezi la ea și o strânse în brațe, acoperind-o cu o grindină de sărutări cum demult nu mai răsunaseră în liniștea grădinii de zarzavat a lui Harco.

Dar nu începuseră bine sărutările îndrăgostiților, când un glas puternic și bubuitoare, mai spăimântător ca tunetul însuși, le sparse urechile. Ridicând ochii, bucătarul o zări pe Simoniha, care sta la gard, și groaza îl cuprinse.

— Halal de voi, frumos vă șade, copii! N-am ce zice! La noi în sat nu știe nimeni cum se sărută flăcăii cu fetele când nu-i tata acasă. Ehei, mieluță din Mandrîc! Și să mai spuie cineva acumă că nu-i adevărată zicala: Focul de sub spuză nu se vede. Bine, copii! Vasăzică de asta vă țineți!

Frumoasei Caterina îi dădură lacrimile și, vrând-nevrând, trebui să intre în casă, știind că altfel n-avea cum să scape de gura otrăvită a crâșmăriței.

— Pușchea pe limbă, hoască! făcu bucătarul. Da-ce-i treaba ta?

— Asta-i bună! Ce-i treaba mea? răspunse neobosita crâșmăriță. Flăcăii sar gardurile în grădinile oamenilor, fetele ademenesc flăcăii și auzi: nu-i treaba mea! Binevoiesc să se hârjonească, să se sărute... și nu-i treaba mea! Ai auzit, Cârpo? strigă ea întorcându-se repede către un mușic care tocmai trecea pe acolo, îndemnându-și agale de dinapoi vaca cu bățul. Ai auzit? Ia stai puțin! Uite ce s-a întâmplat: Fata lui Harco...

— Piei, satană! strigă, scuipând înlături bucătarul care își pierduse cu totul răbdarea. Curat diavol cu chip de babă. Așteaptă tu, baborniță, că am eu ac de cojocul tău!

Și, punând piciorul în gard, cât ai zice valeu, bucătarul era de ceea parte, în grădina boierească.

Când a ajuns în bucătărie și a început să pregătească cina, era cam târziu. Evdoha și-a dat seama că bucătarul e zăpăcit rău. Cu gândul aiurea cum era, a turnat de câteva ori oțet în fiertura cu

smântână și și-a pus chiar căciula-n tingire s-o prăjească, luând-o, de bună-seamă, drept găină. La masă, Anna Ivanovna nu mai înțelegea ce se întâmplase cu cașa, peste măsură de acră, nici cu sosul, să nu-l pui în gură de sărat. Numai din considerație pentru prânzul din aceeași zi nu și-a ieșit din sărite. Altădată eroului nostru nu i s-ar fi trecut cu vederea una ca asta așa de ușor.

— Nu, domnule învățător! își spuse Onisco tare, întinzându-se pe laița de lemn și punându-și gherocul sub cap. Ai s-o vezi pe Caterina, când ai să-ți vezi ceafa! Și, întorcându-și capul, cum fac de-obicei găștele, se lăsă pradă gândurilor până ce îl fură somnul.

Fragmentele din povestirea lui Gogol „*Mistrețul fioros*” au fost tipărite în „*Literaturnaia gazeta*”, 1831, (Nr. 1 și 17) sub titlurile: pentru capitoul 1 „*Învățătorul*” iar pentru al 2-lea „*Izbânda soliei*” (primul semnat P. Glebic, iar cel de al doilea nesemnat). După planul din însemnările lui Gogol, care s-au păstrat, el avea de gând să includă primul fragment în „*Arabescuri*”, însă în textul apărut nu-l găsim nici n-a mai fost retipărit în timpul vieții scriitorului. Ideea acestei povestiri trebuie situată în anul 1830, epocă la care Gogol lucra la „*Serile în cătunul de lângă Dicanca*”. Ocupat de „*Seri*”, Gogol a renunțat probabil la gândul de a scrie o povestire din viața de toate zilele, apropiată prin maniera ei realistă de Ivan Feodorovici Șponca, și a lăsat-o neterminată. Multe motive și scene din viață cuprinse în această povestire le regăsim în diferite episoade și figuri ale „*Serilor*”, mai cu seamă în povestirea „*În noaptea de Ajun*”. (Declarația de dragoste a lui Onisco făcută Caterinei, care se aseamănă cu cea făcută de fierarul Vacula, Oxanei) și în „*Iarmarocul de la Sorocinți*” (figura Hivrei și a feciorului de popă amintesc prin multe trăsături figurile Simonihăi și a seminaristului).

Hatmanul

(1) (CÂTEVA CAPITOLE DINTR-O POVESTIRE
NEISPRĂVITĂ)

(Capitolul 1)

Era prin Aprilie 1645, timp când în Malorusia întreaga fire seamănă cu ziua întâi a facerii. Copacii și stepa, treziți din amorțeala iernii, se acoperiseră de verde crud. Era în noaptea învierii. Ziua trecuse; noaptea fragedă acoperea demult pământul, iar văzduhul, de o feciorelnică prospețime, purtând cu el suflarea primăverii, adia mai puternic. Prin horbota^[129] rară a frunzelor de vișin, clipeau ferestrele luminate ale bisericii de lemn din satul Comișna. Bătrâna biserică, roasă de vreme și năpădită de mușchi, se primenise parcă. În jurul ei roiau ca albinele cazacii din toate cătunele ținutului dar abia a zecea parte din ei încăpuse în biserică. Era zăpușeală dar în toate se simțea sărbătoarea. Autorul roagă cititorul să-și zugrăvească în închipuire acest tablou din al XVII-lea veac. Fețele trase, pline de bărbăție, cu trăsăturile aspre și capetele rase, mustățile care le coborau până în piept, umerii lați, puterea athletică, pistolul și sabia pe care le aveau mai fiecare înfipite în brâu, ne arată cam în ce leat se adunaseră cazacii. Era ciudată această mare de capete, care mai că nu se mișca. Priveliștea ei te smerea. Toți cei adunați acolo erau numai suflete viteze și dârze, dar și dârzenia, și vitejia, amuțiseră. Lumina policandrului căzând peste capetele lor le adâncea și mai mult trăsăturile fețelor. S-ar fi zis că un

mare meșter izbutise să insufle viață și mișcare în neclintirea acestui tablou. Celor ce se rugau li se alăturase pe nesimțite un nou venit. Era un om aproape cu un cap mai înalt ca toți ceilalți, cu înfățișarea puternică și cutezătoare, și în a cărei întreagă faptură se vădea o ușoară nepăsare. Fața îi era liniștită și, în același timp, atât de grăitoare, încât ai fi dorit, privindu-l, să-l auzi vorbind ca să-i vezi fața schimbându-se și prinzând viață. Tocmai în vreme ce toți începeau unul după altul să-și întoarcă capetele către el, mulțimea se îndreptă spre ieșire, pentru a înconjura cu alai biserica, și fătura lui neobișnuită se pierdu în mulțimea care cobora treptele bisericii; chiar la scara pridvorului câțiva dăbilar^[130] jidovi ai vistieriei leșești se ciorovăiau între ei, însemnând cu tibișir cozonacii aduși de creștini spre sfințire. Trebuia să vezi cum se încrâncenau fețele cazacilor care ieșeau din biserică! Ucazul ocârmuirii în această privință era cunoscut demult; norodul a murmurat, dar în fața silniciei n-a avut încotro și s-a plecat. Cei care s-au pus împotrivă au fost doborâți. Toți păreau împăcați cu soarta, știind mai dinainte la ce să se aștepte, dar în fața faptului împlinit s-au minunat ca de-o noutate. Așisderea și făcătorul de rele care măcar că știe că va să-l certe cu moarte își urmează traiul gândind la daraverile lui, dar la citirea osândeii se năruie tot. Cazacii se schimbau la față, apoi duceau fără voie mâna la jungher sau pistol. Dar alaiul se isprăvi și toți intrară iar în biserică, liniștiți și cântând „Christos a înviat din morți!” În timpul acesta se luminase de-a binelea. La trosnetul pistoalelor și muschetelor, pereții de lemn ai bisericii se cutremurau. Toți erau veseli; unii visând cozonacul, fetele sărutându-se cu cazacii, cazacii cu gândul la băutură. Deodată o larmă asurzitoare, venind de-afară, îi făcu pe toți să iasă din biserică. În fața bisericii dărăpănate se adunase o grămadă de lume, din mijlocul căreia se auzeau țipetele și sudălmile jidovilor. Trei jidovi luaseră

unui cazac bicisnic, cu capul nins, cozonacul, ouăle și mielul, pentru care, spuneau ei, nu plătise bir. Dar doi cazaci, care stăteau lângă bătrân, îi luaseră apărarea și acestora li se alăturară și alții până ce, în sfârșit, puzderia de lume adunată era gata să sugrume jidovii, dacă din întâmplare omul cel înalt și lat în spete, a cărui față uimise atâta pe cei din biserică, nu i-ar fi oprit cu privirea lui pătrunzătoare. „Ce v-a apucat, flăcăi, de v-ați ieșit din minți ca proștii? Se vede că n-aveți cât de cât frica lui Dumnezeu. Oamenii stau în biserică și se roagă iar voi faceți aici, dracu' mai știe ce. Hai, întoarceți-vă la locurile voastre!” Ascultători ca oile, oamenii se răspândiră toți pe la locurile lor, întrebându-se: ce-o mai fi și cu nepofitul ăsta? De unde mai ieșise? Cu ce drept se amesteca în treaba lor, fără să-l roage nimeni? Și de ce voia numaidecât să-l asculte toți? Toate acestea le gândeau numai, fără a îndrăzni să le rostească. Privirea și glasul necunoscutului păreau fermecate, atât de poruncitoare erau. Un singur jidov mai rămăsese locului. În urma neașteptatului sprijin, revenindu-și din spaima ce l-a fost cuprins, încercă din nou să se lege de bătrân. Același om îl înhăță de guler cu mâna lui puternică și atât de tare, încât bietul urmaș al neamului lui Israel se ghemui și căzu în genunchi. „Tu ce mai vrei, clăpăugule? Nu-ți ajunge că ți-a rămas capul pe umeri? Piei de-aicea, jidov nelegiuit, că-ți smulg perciunii!” Îl împinse și jidovul se lăși la pământ ca broasca, săltă apoi și o luă la fugă. Peste un scurt răstimp, se întoarse întovărașit de căpetenia ulanilor polonezi. Era un leah cu chip cam nătâng și trufaș, cum sunt îndeobște zbirii ocârmuirii. „Ce va să zică asta?... Cum vine asta?... Nepricopsiților, teremte-te!... de ce v-ați încăierat, robi afurisiți? Ce te-ndeși unde nu-ți fierbe oala, drac chelbos? Spune! de ce v-ați încăierat? Rupe-v-ar câinii în bucăți!...” Paznicul rânduiei n-ar fi avut cui vorbi, nici asupra cui să-și verse potopul de

învățăture împănate cu ocări, dacă jidovul nu l-ar fi dus înaintea bătrânului cazac, al cărui păr, răvășit de vânt, sticlea ca neaua. „Ce-ți dă prin gând, rob nătâng? de ce te-ai luat la harță? Știi tu, nepricopsitul, ce-i un jidov? Știi tu că barba popii nu face cât tălpile lui?... Apuca-te-ar dracu' de buric în scăldătoare! Mai frumoasă-i tichia lui, decât credința voastră de robi...” Ajuns aici, ulanul își înfipse mâna în părul bătrânului și-i smulse un smoc de argint.

Bătrânul cazac slobozi un geamăt surd.

— Mai dă în mine! Eu sunt vinovat că am ajuns să-mi pierd șirul anilor. Acum o sută de ani și mai bine, când eram flăcău, tată-meu mă trăgea de moț. Am ajuns să fiu iar bătut. Pesemne că mi s-au întors tinerețile... Numai că azi nu mai sunt cum eram, nu mai am putere nici mâna s-o ridic. Lovește-mă!...

Spunând acestea bătrânul, care avea o sută douăzeci de ani, își plecă capul alb peste mâinile încrucișate pe toiag și rămase locului, în neclintire, ca zugrăvit. Vorbele lui îi rupeau inima. O seamă și-au dus mâna la sabie și pistol, dar vederea atâtor mustăcioși ulani călări, cum și cele câteva vorbe pe care le rostise necunoscutul, îi făcură să-și ia iarăși chipurile smerite de oameni care se roagă și să-și facă cruce.

— Ce tot îndrugi, mujic nătâng? Să-mi mânjesc eu mâinile cu tine, nepricopsitul? Intra-ți-ar diavolul cel chelbos și împielit în strachina cu fiertură! Herșco! Ia-i cozonacul! Lasă-l să intre în câșlegi c-un posmag de ovăz. Ai văzut proclatul^[131]? spuse paznicul dreptății, apropiindu-se de cârdul de fete și ciupind-o pe una de mână. Ce-i ciorovăiala asta? Ehei, strașnică fată! Ați văzut ce-a ieșit?... Halal de tine, Parasca! Halal de tine, Pidorca! Ai văzut nătângul de mujic?... Rupe-l-ar câinii!... E-he-hei! Da-i rotofeie bine!...

Pesemne că păstrătorul rânduiei își îngăduise o necuviință, căci una dintre fete prinse a țipa ca-n

gură de șarpe. În timpul acesta, cozonacii au fost sfințiți, slujba sfârșită și mulți dintre oameni s-au răspândit pe la casele lor. Câțiva au rămas și s-au strâns roată în jurul cazacului, care atrăsese atât de mult luarea aminte a mulțimii adunate și se apropiase în vremea asta de cel ce îndeplinea slujba de alguacil^[132].

— Strașnică mustață ai, pane! îi spuse cazacul venind aproape de tot de leah.

— Adevăr grăiești! Tu, robule, n-ai să ai niciodată mustață ca a mea! i-a răspuns, răsucindu-și-o cu mâna.

— Da, strașnică! Numai că nu încolo trebuie să ți-o răsucești, ci încoace! Iaca încotro! Și zdravănul cazac i-o răsuci așa de bine, încât a rămas în mână cu jumătate din ea.

Bătrânul muieratic gemu, apoi urlă de durere. Fața i se făcu ca sfecla fiartă.

— Hâcuiți-l! Hâcuiți nemernicul! răcni el dar, simțindu-se în mâna zdrahonului de cazac și văzând fețele batjocoritoare ale gloatei, netrebnicul măscărici își pierdu cumpătul, rotindu-și ochii după ostașii lui.

— Și nu ți-a fost rușine, pane, să lovești un bătrân? De și-ar fi bătut joc cineva de bătrânul tău tată, tot așa, în văzul lumii, cum ți-ai bătut joc de cel mai bătrân dintre noi, ce-ai fi făcut? Ți-ar fi plăcut să înduri una ca asta? Hai, cară-te de aici, pane! De nu erai în slujba regelui, nu plecai teafăr.

Slobozit, leahul o luă la sănătoasa. După plecarea lui, norodul se risipi și el. În vremea asta, cazacul (*două cuvinte indescifrabile*) își dezlegă calul legat de gardul bisericii și, când să încalece, fu oprit de un oștean de statură mijlocie, cu părul cărunt, care nu-l slăbise o clipă din ochi și-l privea acum țință, cum privește un câine la cel ce mănâncă pită.

— Parcă te-aș cunoaște, prea cinstite!

— Se prea poate.

— Zău că te cunosc. N-aș putea spune bine de unde anume, dar zău că te cunosc. N-ai fi cumva Ostranița, n-ai fi Omelcenco?

— S-ar putea și asta.

— Păi vezi! Stăm în biserică și-mi spuneam: uite, cel de colo e Ostranița. Ehei, Ostranița! Da' poate că nu-i. Poate să nu fie Ostranița. Ba da, Ostranița-i. Ehei, ți se năzare! Păi cum să nu fie Ostranița? El e, și pace! Cum ți-am auzit glasul, m-am și dumirit. Vorbești cu vorbe înțelepte întocmai ca și răposatul dumitale tată,

— Fie-i sughițul ușor pe ceea lume!

Ostranița se uită cu luare aminte la oștean și fața lui i se păru cunoscută. Obrazul mic și lungăreț era brăzdat. Din pricina nasului coroiat părea strâmb și cu trăsăturile înțepenite, în schimb ochii cenușii și mici luceau destul de viu de sub desișul sprâncenelor arcuite, care i-ar fi dat o înfățișare aspră, dacă buzele, vădind bunătatea și veselia, n-ar fi luminat-o. Sub mantaua trasă pe mâneci, i se vedea un cojoc de oaie, cu toate că nu era frig și ziua se vestea călduroasă.

— Nu-mi vine să cred că te văd. Dar, să nu-ți fie cu supărare, prea cinstite, tare aș vrea să știu ce s-a întâmplat cu oamenii care s-au dus cu dumneata. Ce-i cu Digteai? Cu Cuzubia? V-ați întors împreună? Au rămas acolo? Sau poate că le ciugulesc undeva corbii ciolanele căzăcești?

— Digteai al tău șade în țeapă la sultanul turcesc, iar Cuzubia se plimbă cu peștii în fundul Sivașului și în loc de gorilcă bea apă băhilită^[133]... Dar... Ei, las-că mai vorbim noi despre asta! Și eu te-am recunoscut. Să trăiești, bătrâne Pudco! Christos a înviat!

— Adevărat a înviat! răspunse Pudco, îmbrățișându-l. Parcă anume n-am ouă roșii cu mine! Voia nevastă-mea să-mi dea, dar m-am temut să le iau. E atâta lume aici, că le-ar fi făcut chisăliță. Da, prea cinstite, parcă-mi spunea inima...

— Vasăzică, neguțătoresți, ca și înainte, cu tot felul de nimicuri?

— N-am alta ce face. Trebuie să neguțătoresc. Slavă Domnului că am vândut tutunul. Anul trecut, tatăl meu a cumpărat o jumătate de car de cremene, plumbi, iarbă de pușcă și pucioasă, într-un cuvânt tot ce-i de trebuință pentru sărăcia asta. Pe drum, a întâlnit un jidov care l-a rugat: „Du-mă, omule, la iarmarocul din Hîiachivsc și ți-oi da trei ruble”. Tată-meu l-a crezut om cumsecade și l-a luat, dar proclatul de jidov l-a înșelat! Zău că l-a înșelat! Măcar să-i fi dat, ticălosul de chelbos, o cinzeacă de gorilcă. Știi că leșii erau cât pe ce să-mi ia toate vitele? Și iapa mi-au luat-o pe deasupra! Acum cu atâta cal am rămas, cu Gnedco, spuse el, încălecându-și murgul, când îl văzu și pe Ostranița întorcând calul ca să plece.

— Ehei, prea cinstite! Și acuma dacă mi-ar spune cineva: „Ei, bătrâne, haidem la război să-i batem pe leși!” aş vinde tot, mi-aş lăsa nevasta și copiii și aş porni-o în haiducie.

Spunând acestea, Pudco se îndreptă în șea și se luă după Ostranița, care își înfipse mai tare pintenii în cal.

— Ia spune, prea cinstite pane sotnic, zise el ajungându-l. Dar poate că acum nu mai ești sotnic, ci altceva de seamă, în altă roată? Ce zici, mă rog, de vremurile în care am ajuns, ca până și lăcașurile Domnului să fie luate de jidovime în otcup^[134]? Cum de poate răbda creștinul ca gorilca să se afle în mâna dușmanilor creștinătății? Iar acum au luat și lăcașurile Domnului! Aici, prea cinstite, trebuie s-o luăm la dreapta, pentru că nu se poate trece lângă stăvilar. Am uitat că mai erai aici când l-au aruncat în sus. Oamenii spuneau că a sărit până-n cer, ca o făclie. Doamne, Dumnezeule! Tare mult norod a mai pierit! După dumneata înseamnă că și Digteai stă acuma-n țeapă? Și că Cuzubia s-a înecat? Puternici și cutezători mai erau! Când te gândești câți cazaci s-au prăpădit! Auzi dumneata

cum trag flăcăii cu muschetele de se cutremură pământul? Iată că trecem pe lângă maidanul unde se veseleşte norodul. Dacă te duci la curtea dumitale, merg și eu cu dumneata. Mai bine ies din post cu cozonac sfințit la dumneata, decât acasă la mine cu muierile. Nevastă-mea și fata n-au decât să rămână și singure. Dar să știi, prea cinstite, că s-a întâmplat ceva, de vreme ce toți s-au strâns grămadă, lăsând la o parte petrecerea.

Și, ce-i drept, pe maidanul care se vedea dincolo de colibe se strânsese lumea buluc. Lăsaseră la o parte scrânciobul, trasul la țință și jocurile. Uitându-se mai bine, Ostranița își dădu numaidecât seama de pricină: spânzurat de picioare, atârna de o prăjină, jidovul pe care de-abia îl scăpase din mâinile norodului furios. La aceeași spânzurătoare îl târau acum oamenii pe viteazul cu mustața ruptă. Văzând acestea, Ostranița se îngrozi.

— Trebuie să ne grăbim, zise el, dând pinteni calului. Norodul habar n-are de ceea ce face. Proștii de ei! Tot în capul lor are să se spargă! Cazaci, cavaleri și norod: opriți-vă! Așa fac cazacii? a zis cu glas puternic.

— Ce vă uitați la el? se auziră glasuri din tineret. E a doua oară când vrea să ne scoată prada din mână.

— Ascultă, cine nu și-a pierdut încă mințile...

— Adevărat grăiește, au spus câțiva mai potoliți.

— Sunteți încă tineri. Să vă spun eu cum fac cazacii. Când se întâmplă ca unul să se măsoare cu trei, înseamnă că-i un cazac viteaz. Dacă luptă cu zece e încă și mai bine. Când luptă doi deopotrivă, mare scofală nu-i. Dar când sar trei pe unul, aceia numai cazaci nu-s, ci mai degrabă muieri... îmi vine să scuip, ca să nu sudui, acum, de sfintele sărbători. Cum vreți voi, fraților, să dați buzna peste un om fără apărare, ca și cum ar fi cine știe ce puternică cetate? Vă mai întreb, fraților, urmă

Ostranița, văzând că e ascultat, cum să le zică acestora?...

— Da' cum să-i zicem noi lui? spuseră mai mulți cu jumătate gură. Oare s-a pomenit vorbă mai de ocară ca muiere sau ceea ce i-a fost rușine dumisale să spună? Asta n-o știm nici noi.

— Ehe, pane, n-ai brodit-o cum trebuie, prinseră glas câțiva flăcăi. Cum așa? Trebuie să lăsăm toți nemernicii să ne calce-n picioare?

— Tot proști sunteți. Se vede că nici nu v-a crescut bine mustața,

— Urmă Ostranița. La aceste vorbe, mulți începură să-și răsucescă mustățile, spre a-i dovedi lui Ostranița că se înșală. — Ascultați să vă spun o poveste. Era odată un ucenic la învățătură la un dascăl. Greu îi mai venea ucenicului să învețe slova Domnului. Era el, ce-i drept, cam nered de feleșagul^[135] lui, dar poate că-l mai ajuta și lenea. Dascălul l-a dojenit cdată cu reteveul de două, de trei ori. „Da' urât mai atinge afurisitul de retevei!” și-a zis ucenicul. Și, luând o secure, l-a făcut mici fărâme. „Stai, că-ți arăt eu”, a spus dascălul și-și dură o bâtă cât o oiște și atâta i-a mângâiat cu ea coastele, că și azi îl dor. Vă întreb, a cui era vina? A bătei?

— Nu, nu! strigă mulțimea, dar aicea vina-i a regelui...

Bucurându-se că izbutise până la urmă să liniștească norodul și să-l scape pe șleahțic, Ostranița ieși din sat și dădu pinteni calului. Apoi îl auzi pe Pudco gonind din urmă. Îi era greu să simtă om lângă dânsul. Năvala gândurilor adunate în el îl mânau spre visare. Aerul proaspăt și liniștit al primăverii și copacii în veșmântul lor gingaș îl aduseseră în acea stare sufletească când, în fața firii încântătoare, orice tovarăș e o povară. Ca să se descotorosească de Pudco, Ostranița născoci un șiretlic, trimițându-l înainte să-l aștepte în cătun pe când el, sub cuvânt că mai avea să treacă pe la un pan oarecare, o coti din drum.

Se vede că pe Pudco nu-l prea supăra această îndreptare, sau poate că se prefăcea numai, dar fapt e că nu-și lăsa obiceiul lui cel mai drag, și anume să vorbească. Numai că, în loc să-i vorbească lui Ostranița, tot ce avea de spus îi spunea lui Gnedco... „Luminat cap! Tu, Gnedco, nu-l cunoști încă. Pe vremea când toți cavalerii noștri s-au ridicat împotriva leșilor, el a fost acela care i-a hăcuit cum se cuvine. I-ar fi trecut ei chiper pe la nas, dacă n-o ștergea la vreme la Zaporojie. Așa-i că urât se mai bălăbănea jidovul în spânzurătoare? Rău făceau de i-ar fi pus panului juvățul de gât. I-o fi lipsind lui o doagă, nu zic, dar ce să-i faci? Îi pus de rege! Poate că ai să mă-ntrebi atunci, de ce l-au spânzurat pe jidov? Că doar și el tot de rege-i pus? Hm!... Prost mai ești, Gnedco! Păi el îi dușmanul lui Christos, Domnul nostru cel sfânt.” Cât ai clipi, își plezni cu biciușca necuvântătorul ascultător (calul) care, legănat de palavrele stăpânului, își ciulise urechile și trecuse la pas. Cătunul nu-i departe, dar ar fi oricum mai bine să ajungem mai repede, căci trebuia să fim demult acolo și vreau să apuc și eu să mă înfrupt cu cozonac sfințit. Înțeleg ce vrei să-mi spui: că ție nu-ți trebuie cozonac, ci ovăz. Atunci mai rabdă un pic. Are panul un ovăz de pomină și ți-oi da și eu grâu din belșug, iar (pe mine) m-or cinsti cu basamac. Chiar voiam să te-ntreb, Gnedco, ce-ți place mai mult, grâul sau ovăzul? Taci? Uite, așa ai să taci tu în vecii vecilor, căci Dumnezeu i-a rânduit (să vorbească) numai omului, și unei păsărici...”

Spunând asta, își biciui calul care începuse iarăși să ciulească urechile și din pas nu ieșea... Dar în loc să ascultăm voroava călătorilor noștri din șea și de sub ea, să ne întoarcem la Ostranița, pe care calul îl ducea demult pe un drumeag de țară.

(Capitolul 2)

Îndată ce nu-și mai văzu tovarășul, cavalerul nostru își lăsă calul la pas. După soare, era la amiază. Ziua era limpede ca un suflet fără de prihană. În răstimpuri câțiva nou-rași care pluteau în înalt făceau albastrul ceresc să pară mai viu. Razele soarelui te încălzeau plăcut. Vânt nu era, dar o dulce și răcoroasă adiere îți mângâia obrazul. Păsărelele ciripeau, luându-și zborul peste câmpiile de curând arate, pe când tinerele semănături care izbucneau biruitoare, păreau o pădure de ace vii. Drumul intra într-o văgăună strâmtă și râpoasă cu pereți de lut. Se vedea că drumul era vechi, căci de o parte și de alta a prăpastiei crescuseră tufe de alun, iar pe culme se ridicau de îmbe părțile, ca niște sulite, plopî înalți. În răchitișul care se lățise pe alocuri printre acești copaci găseai câte un stejar gros, care atingea suta, acoperit de iniță^[136] și iederă, desfăcându-și măreț (coama?) deasupra tuturor și părând și mai înalt față de tufele podișului pe care se ridicase. Ici, colo, merii pădureți își întindeau crengile schiloade cu frunziș des, arcuindu-le în boltă de ceea parte a văgăunii și prefirându-și pe capul drumețului florile de argint trandafiriu. Printre copaci, la tot pasul, dădeai de râpe pline de flori primăvăratice, întâile și cele mai plăpânde. Pe aiurea, copacii se înghesuiau atât de mult încât, cu tot frunzișul tânăr încă, întunericul era adânc, dar când o rază de soare îl răzbătea deodată, câte un ram tânăr scăpăra verde. Erau copaci de soiuri a căror mulțime te uimea. Frunzișul plopului tremurător fremăta până-n cer; arțarul își întindea frunzele ca niște lăbuțe verzi, frasinul cu foi înguste îți lua văzul, iar prunul sălbatic și cornul, împrejmuid totul cu un zid de ghimpi parcă, ascundeau tulpinile cu coroane bogate și rămurele

și numai mestecănul de miază noapte își scotea arar din (huceag^[137]?) câte un petic de scoarță orbitor de alb, ca brațul de fată frumoasă. Drumeagul începu să se lărgească ieșind în sfârșit într-un câmp deschis, înrămat de munți și de păduri albăstrind în depărtare; printre ele strălucea cu scânteieri de argint firul curmat al unui râu; în vale se întindeau cătune. Ajuns aici, călătorul se opri, descălecă și, fie de oboseală, fie că voia să-și adune gândurile își trecu de câteva ori mâna peste frunte. A rămas așa, multă vreme. În sfârșit, păru să ia o hotărâre, încălecă și, fără să se mai oprească, o luă întins spre povârnișul unde albăstreau livezile. Pe măsură ce se apropia, colibele răzlețe păreau tot mai albe. În mijlocul cătunului, lângă iezer, se afla un bordei tupilat după vișini și pruni. Cu acoperișul de stuf, pe care crescuse pe alocuri iarba, cu cârpelile proaspete care se cunoșteau după lut, cu coșul alb cu acoperitoarea lui chinezească neagră, era foarte arătos. În acea clipă, razele apusului, căzând pe argintul gingaș cu străluciri trandafirii al copacilor în floare, îl împurpură. Călărețul descălecă, prinse calul de dârlogi, și o luă de-a-lungul stăvilarului, căutând să meargă cât mai furiș. Iezerul^[138] se umpluse de rațe care se bălăceau în apă; pe stăvilar, o fetiță de vreo șapte ani mâna din urmă un cârd de găște.

— Acasă-i panul? întrebă călătorul.

— Acasă, răspunse fetița, căscând gura ca năucă.

— Dar pani?

— Și ea-i acasă.

— Și pani cea tânără? Cuvântul acesta călătorul l-a spus mai încet și cu oarecare sfială.

— Da, și pani cea tânără-i acasă.

— Ești deșteaptă, fetițo. Am să-ți dau turtă dulce. Și dac-ai să faci ceea ce ți-o spune, am să-ți mai dau o turtă și un zlot pe deasupra.

— Dă-mi! a spus fetița cu încredere, întinzând mâna.

— Ți-oi da, dar du-te mai întâi la pani cea tânără și spune-i să vină puțin afară. Spune-i că o așteaptă o babă. Auzi tu? Ei, așa ai să-i spui?

— Am să-i spun.

— Și cum ai să-i spui?

— Nu știu.

Cavalerul a râs și i-a spus din nou același lucru. Încredințându-se până la urmă că fetița a înțeles tot ce trebuia să spună, îi dădu drumul și se așeză sub o salcie să aștepte.

După câteva clipe numai, printre copaci sclipi o cămașă albă, și o fată cam de optsprezece ani coborî spre stăvilar. O catrință de mătase și un șorț de cașmir îi înfășurau bine trupul, ale cărui rotunjimi păreau dăltuite. Desăvârșita ei alcătuire se arată întreagă. Mânele largi, cusute cu arnici^[139] roșu și numai găurele, coborau de la umărul care, dezgolit, se întrezărea ca un măr de-abia dat în pârg, pe când sub cămașă, zvâcneau sâni tineri și pietroși. Coborând spre stăvilar, fata își înălță capul până atunci plecat; ochii și sprâncenele negre fulgerară. Capul și fața nu erau după tipic, și nu se apropiau deloc de canoanele de frumusețe eline. Nimic, nici măcar o linie nu aminteau de ele. În fața-i deosebită, un pic smeadă, era ceva care te minima de cum o vedeai. Te cucerea dintr-o privire, încântându-ți sufletul și tăindu-ți suflarea.

— De unde vii, om bun? îl întrebă ea pe cazac, de cum îl zări.

— De la Zaporojie, pani. Am trecut pe aici în urma rugăminții unui pan, unul Ostranița, dacă Luminăția Ta îl știe.

Fata se înroși toată.

— L-ai văzut chiar?

— L-am văzut. Ascultă...

— Nu, spune-mi drept! Mai spune-mi odată: l-ai văzut?

— L-am văzut.

— Jură!

— Jur!

— Ei, acum te cred, zise ea, liniștindu-se puțin.
Dar unde l-ai văzut? Nu cumva m-a uitat?

— Să te uit pe tine, Ganocica, inimioara mea, nestemata mea, hulubașul meu! Oare mi-aș putea dori să fiu călcat sub picioarele cailor tătărești?...

Spunând acestea, cazacul o luă de mâini, așezând-o lângă el, într-atât de uluită, că ba roșea, ba pâlea, dar o vorbă nu scotea.

— Cum de te-ai încumetat să vii? îl întrebă ea în șoaptă.

— Au să te prindă. Aici, n-a uitat încă nimeni de tine. Leșii n-au părăsit Ucraina.

— Nu te teme, hulubașule! Nu-s singur și n-au să mă prindă. Se găsesc de-ai noștri să mă sprijine. Dar ascultă, Galia: mă iubești?

— Te iubesc, i-a răspuns lăsându-și obrazul aprins pe pieptul lui.

— Dacă mă iubești, ascultă ce-ți spun: hai să fugim. Să mergem în Polonia la rege. Sunt încredințat că are să-mi dea pământ. De nu, mergem sau în Haliciu, sau chiar la sultan. Și el mi-ar da pământ. Atunci n-o să ne mai despărțim și vom trăi ca la noi acasă și poate și mai bine. Aur destul am, ce purta am, și postav și mantale și tot ce-ți dorește inima.

— Nu, nu, cazace, a răspuns tânăra pani, clătinând din cap cu fața întunecată de jale. Nu te urmez. Poți să ai și aur, și postav, și damascuri. Măcar că te iubesc mai mult ca orice pe lume, cu tine nu plec. Cum mi-aș putea eu părăsi bătrâna mamă sărmana? Cine să vadă de ea? „Vedeți, oameni buni, are să spună, cum s-a dus fata mea și m-a lăsat!” și lacrimi i se rostogoliră pe obraji.

— N-o s-o lăsăm mult singură, spuse Ostranița. Stăm numai un an la Perecop sau în Zaporojie, până ce-mi scot carte de la rege și de la stăpânire și

apoi ne întoarcem iarăși aici. Atunci nici taică-tău n-o să mai aibă ce spune.

Cu aceeași întristare și plângând mereu, Galia făcea din cap: nu!

— I-om purta atunci amândoi de grijă. Am și eu o mamă și încă mult mai bătrână și nu stau cu ea. Când mi-o veni sorocul să mă-nsor, m-oi schimba și eu.

— Nu, nu vorbi așa. Tu ești cazac, cu tine-i altceva. Dacă ai un cal, o șea cu tot tacâmul și stepa, ți-ajunge. De eram și eu cazac, îmi aprindeam luleaua, încălecam și (făcu o mișcare plină de farmec cu mâna) nici capul nu mă durea. Dar ce să fac? Sunt cazacă. Nu-i pot cere lui Dumnezeu să mă schimbe... Aș fi părăsit-o poate pe maică-mea, chiar așa singură cum se află, dacă ar fi rămas în seama unor oameni cumsecade. Dar tu știi cum e taică-meu. Are s-o omoare în bătaie. Viața sărmanei mele măicuțe e mai amară ca pelinul. Întruna-mi spune: „Cum văd eu, peste puțin o să-mi puneți cruce la căpătâi, căci mereu visez că mă mărit și că mă îmbrac în haină scumpă, dar plină de pete negre”.

— Dacă ți-e atât de milă de maică-ta, e că nu mă iubești pe mine, răspunse Ostranița, întorcându-și capul într-o parte.

— Să nu te iubesc eu pe tine? Ia te uită: mă-ncolăcesc în jurul tău ca hameiul pe stejar, spuse ea cuprinzându-i gâtul cu brațele.

— Nu pot trăi fără tine.

— Poate că în locu-mi iubești pe altul cu pinteni și ceaprazuri^{J140} aurite? Mai știi?... N-o fi cumva vreun leah?

— Taras! Taras! Cum poți spune asta? Fie-ți milă de mine! Puțin am plâns eu după tine? de ce mă dojenești întruna? zise ea cu lacrimi în ochi, gata să cadă în genunchi.

— Of! Așa-i neamul vostru! urmă Ostranița pe același glas.

— Vouă, când vi se năzare, urlați mai ceva ca zece lupoaice, când aveți chef de plâns dați drumul lacrimilor șiroaie să umpli vedre, dar când îi vorba să treci la fapte...

— Ei, dar ce-ai vrea tu? Spune-mi, ce trebuie să fac?

— Mergi cu mine sau ba?

— Merg, merg!

— Atunci, ridică-te! Nu mai plânge! Scoală-te, Galocica, hulubașul meu, spuse el luând-o în brațe și acoperind-o cu sărutări. Acum ești a mea. Acum știu că nimeni nu mi te va lua. Nu mai plânge!... Dacă-i așa, mă învoiesc să rămâi cu mama ta până va trece năpasta. Ce face taică-tău?

— Dormea în livadă, sub un păr. Aud că-i aduce calul. S-o fi trezit, pesemne. Rămâi cu bine! Te sfătuiesc să pleci mai repede și să nu i te arăți acum în cale. Tare-i mâniat pe tine.

Spunând asta, Ganna sări în picioare și fugi spre casă...

Ostranița încălecă fără grabă, își îndemnă calul, întorcându-și de câteva ori capul îndărăt, ca și cum (ar fi vrut) să vadă dacă n-a uitat ceva și, abia într-un târziu, aproape de miezul nopții, ajunse la el în cătun.

(Capitolul 3)

Cerul era înstelat dar mantia nopții atât de neagră, încât călărețul, apropiindu-se de cătunul lui, de abia putea ghici bordeiele. Altădată, călătorul nostru s-ar fi mâniat, desigur, pe întunericul care îl împiedica să vadă bordeiele, livezile, grădinile de zarzavat și câmpiile cunoscute. Acum însă era atât de stăpânit de gândul celor ce i se întâmplaseră ziua, că nici nu luase în seamă, nici nu simțise și nici măcar nu

văzuse câinii care se înecau zăpăind în jurul calului și săreau așa de sus înainte-i, de parcă voiau să-l apuce de bot. Întocmai așa e și omul care, trezit pe neașteptate din somn, deschide o clipă ochii, pentru a-i reînchide îndată: buimac de somn încă, își trage alene halatul, dar mișcarea înșală numai pe cel care l-a trezit, făcându-l să creadă că-i gata să se scoale, pe când el e cufundat încă în vis și amorțeală. Obrajii îi ard, iar fața-i trădează o năvală de năluciri, pe când dimineața de afară e proaspătă și razele soarelui sunt vii și înviorătoare, ca șipotul de munte. Simțind grajdul de-acasă, calul iuți pasul. Doar ramurile prietenoase ale vișinilor, care se întindeau peste gard, îngustând și mai mult ulița strâmtă și lovind călărețul în față, îl sileau să le apuce cu mâna și să le dea la o parte. Mișcările astea erau făcute însă pe negândite. Abia când calul se opri dinaintea porții, își veni în fire călărețul. „Cine-i acolo?...” În sfârșit, i-au deschis poarta. Ostranița intră în curte și, spre marea lui uimire, era cât pe ce să dea peste trei ulani care dormeau înfășurați în mondirele lor. Asta-i risipi gândurile toate. Ostranița se pierdea în tot felul de prepusuri cu privire la ulanii Ieși din curtea lui. Să și fi aflat oare că sosise? Și cine le-o fi spus? Și dacă au aflat-o cum de-au avut timpul să și repeadă această iscoadă? Și unde erau zaporojenii care trebuiau să fi venit încă de dimineață la curtea lui? Toate acestea îi măriră nedumerirea și-l făcură să nu mai știe ce-i cu dânsul: să se întoarcă fără să mai zăbovească, sau să încerce să afle ce-i cu socoteala asta? Cel care i-a deschis poarta îi atinse pe neașteptate brațul. Întâia lui mișcare a fost să pună mâna pe sabie, văzând însă că e un zaporojean, lăsă mâna jos. „Să mergem în casă, prea cinstite. Nu-i locul potrivit să stăm de vorbă și, afară de asta, îs mult prea mulți aici”. Cu opaițul în mână, în tindă îi ieși înainte chelăreasa, care-i fusese

eroului nostru dădacă. II măsură din cap până-n picioare și începu să bombăne:

— Care dracu' v-a adus încoace? Toată vremea mă tot speriați. Credeam că a venit panul nostru. Ce vă mai trebuie acum? N-ați băut destulă gorilcă azi?

— Babă şuie! Uită-te mai bine: e chiar panul dumitale.

Gorpina se apucă iarăși să-l măsoare din cap până-n picioare până ce, într-un sfârșit, strigă;

— Tu ești, hulubașul meu! Tu ești, maică, tu ești, puiul meu de șoim! Da-cum te-ai mai schimbat! Cum ți s-a mai pârlit fața! Și ce barbă ți-a crescut! Îmi vine a crede că nici căpșorul nu ți l-ai lăut, și nici cămașă să te primenești nu ți-a dat nimeni.

Spunând acestea, Gorpina se porni pe-un bocet cu hohote, urlând așa de tare, încât lătratul câinilor care se mai potolise se înteei iar.

— Bătrână tehuie! i-a zis zaporojeanul, făcând un pas înapoi și scuipând-o drept între ochi. Ce urlă de pomană? Ai să trezești toată lumea.

— Ajunge, Gorpina, i-o tăie Ostranița. Iaca, privește-mă. Ei, te-ai uitat destul?

— M-am uitat destul, sufletelul mamei. Da-cum să mă satur să te văd? Când erai mic, te purtam în brațe, apoi, câtă vreme ai crescut, nu te slăbeam din ochi. Dumnezeu! Și-acuma, iacătă, te văd iarăși! Of, of, of!

Și bătrâna se puse iarăși pe plâns.

— Ascultă, Gorpina, făcu Ostranița care oblicise că chelăreasa se aghezmuiuse de sărbători cu un cinstit stacan de votcă, mai bine mi-ai aduce ceva de mâncare, și pân-atunci, pune-mi dinainte niște cozonac sfințit că eu, păcătosul de mine, n-am mâncat nimic toată ziua și cozonac nici n-am gustat măcar.

— Sărăcuțul de tine! Vai de capul meu! Să nu fi gustat măcar cozonac! Tare-s amărâtă! Oof – of!

Lacrimi îi șiroiau puhoi și cu obrazul în palmă era gata s-o ia de la început, de nu zărea în față-i zaporojeanul cu mâna ridicată.

— Maria Ta, îngăduie să liniștesc cu bâta babornița asta. Liftă nerușinată! Ce i-o fi venit lui Dumnezeu să vă zidească? Ori s-a grăbit foarte, ori Dumnezeu știe ce a fost atunci cu el...

În vremea asta, Ostranița intrase în casă, își scosese mantaua și se trântise jos, pe lăicer. Drumul, foamea și întâlnirile îl obosiseră într-atâta, încât s-a lungit aproape în nesimțire, fără să mai ție seama de nimic. Ci, de-a noastră datorie este să înfățișăm cititorului casa care se cere pomenită, rădăcată fiind de însuși bunicul lui Ostranița. E un lucru vrednic de luat în seamă într-un olat în care clădiri vechi aproape nu mai erau, în care neînțelegerile, veșnicele neînțelegeri pustiau fără milă și ruinau tot ceea ce oamenii laolaltă viețuitori și iubitori de muncă dovedeau să clădească. Odaia lungă și joasă, așa cum se clădea în acel veac, era încăpătoare. Trainică, neavând nimic în ea, se vedea că cel care o durase era bine încredințat că viața ei vremelnică este, dar, mai cu propteli, mai cu cârpeli, șubrezenia asta a înfruntat totuși aproape cincizeci de ani. Și pe dinăuntru, și pe dinafară, văruiala pereților subțiri și lipiți cu lut era orbitor de albă, că-ți lua văzul când o priveai. Podeaua lipită tot cu lut era așa de curat măturată, că te puteai culca pe jos fără teamă că ți-ai putea murdări straiele. Cam o pătrime din odaie o lua soba uriașă din colțul de lângă ușă. Partea dinspre fereastră a sobei era acoperită cu faianță albă, pe care erau zugrăvite cu albastru chipuri pidosnice^[141], aducând cu cël omenesc, numai că ochii și buzele le erau galbene. Celelalte părți erau din faianță verde nezugrăvită. Ferestrele rotunde nu erau mari; geamurile parcă aburite lăsau să treacă lumina, dar nu puteai vedea prin ele ce se petrece în curte. În perete era atârnat portretul bunicului lui Ostranița, care luptase cu vestitul

Bathori. Zugrăveala îl arăta în mărime aproape naturală, cu cămașă de zale și o pereche (de pistoale) la brâu. Picioarele de la genunchi în jos nu i se vedeau. Culorile se întunecaseră, așa că numai cu greu îi deslușeai fața aspră, căreia mila și blândețea păreau a-i fi cu desăvârșire străine. Deasupra ușii atârna un tablou mic, în ulei, înfățișând un zaporojean huzurind fără grijă în preajma unei balercuțe de votcă, purtând această inscripție: „Cazacul poate să n-aibă pe el cămașă, dar e om deschis”. ceea ce se vede în tablou mai poate fi și astăzi văzut în Malorusia. Drept în fața ușii atârnau icoane împodobite cu crenguțe de călin^[142] și flori verzi, iar sub icoane, pe o scândură lungă de lemn, erau zugrăvite întâmplări din sfânta scriptură. Aici îl vedeai pe Avraam ținând cu pistolul în Isaac, pe sfântul Damian tras în țeapă și alte asemenea. Ceva mai încolo atârnau câteva săbii turcești, o pușcă și mai multe pistoale de toate mărimile. Sub icoane, e masă acoperită cu pânză curată, cusută pe margini cu arnici roșu și fir de argint înnegrit, și lângă masă, două scaune din cele care se strâng, cam nelalocul lor acolo. Asta era toată mobila odăii...

Abia într-un târziu văzu Ostranița pe masă niște blide de lemn cu ouă, unt și friptură de miel. Primul lucru pe care-l făcu a fost să se apropie de masă pentru a-și astâmpăra foamea care începea să-l sâcăie din ce în ce mai mult. Tocmai în clipa aceea intră bătrâna lui chelăreasă, cu cozonac, smântână și brânză... „Iaca, domnișorul meu, că am isprăvit-o și cu postul. Ți-am adus smântână”, spuse ea. Tare foame trebuie să-i mai fie bietului copil! Numai de nu s-ar îneca, săracuțul de el! Și eu care m-am frământat, am robotit, am alergat ca să-i fac, draguțului de el!... Iaca, mi-a ajutat Dumnezeu să te văd iar. Of! of-of!...

Dar tocmai când era gata s-o ia de la început, zaporojeanul Pudco care, pe când își astâmpăra

foamea, începuse să moțăie lângă cavalerul lui, își ținti privirea asupra-i, zicând:

— Haide, haide! încearcă numai să plângi!...

Asta îi tăie Gorpinti gustul de plâns...

— Mănâncă, mănâncă, dragul meu! Să-ți fie de bine! Mănâncă! N-am să te stingheresc, hulubașul meu. Dar vezi că nu ne-am spus decât odată Christos a înviat. Hai să ne mai spunem odată, inimioara mea. Să ne mai sărutăm odată!...

— Asta mai lipsea! făcu Pudco pe jumătate adormit și, în loc de bătă, o apucă de-un picior. Șterge-o, băbăția dracului!

— Pleacă, Gorpina. Ajunge! zise Ostranița, ridicându-se. Altminteri nu mai țin seamă că ești bătrână și că m-ai dădăcit, și odată dau jos bâta din cui. O vezi?

Știind de frica glasului poruncitor al panului ei, Gorpina s-a supus de olac^[143].

— Ei, Pudco, unde-i Taras? Ce face? Cum de nu-l văd?

— Păi, ce să facă? Asta-i știut: doarme pe undeva.

— Atunci hai și ne-om culca și noi. Dar nu în odaie, unde te înăbuși ci afară, pe pământ, sub cerul liber.

Zaporojeanul își puse mantaua și ieși din casă pe urma lui Ostranița, care era cât pe ce să cadă, împiedicându-se de un trup care zăcea lângă prag. Trupul n-a răspuns lui Ostranița dar s-a întors și s-a învelit în cojoc. Ostranița îl recunoscu-pe Curnic, care din partea băuturii nu se lăsase mai prejos de ceilalți, ceea ce se vădea de altfel din spusele lui, care nu se mai potriveau cu ceea ce spusese când intrase în casă. Până și felul lui de a vorbi era altul. I se amestecau în vorbire o sumedenie de vorbe de mirare și de răs în gura lui, învederând că zaporojenii au avut mare înrâurire asupra-i. „Ehei, grozavă călărime au zaporojenii! Tara-ta-ta, tara-ta-ta, tarata-ta! Haide! Hop-hop-hop! Ihai! Grozavă călărime au zaporojenii! Tara-ta-ta, tara-

ta-ta! Hop-hop-hop! Grozavă călărime! Ia spune-mi, dragul meu, ce fel de călărime ai? A mea-i zaporojeană. De unde vii, omule? Și de ce-ai venit, mă rog? Nu pot, pentru că toată călărimea mea-i zaporojeană. Tara-ta-ta, tara-ta-ta, tara-ta-ta! Hop-hop-hop!” și așa mai departe. Ostranița încercă să se apropie de hatmanul pe care i-l arătase Pudco și care zăcea cu capul pe-o balercă, îl auzi însă vorbind în bobote. Își dădu seama că toți chefuiseră cu temei și se hotărî să-i lase în pace, alăturându-se celorlalți. Sforăitul lor făcea o cântare ca aceea. Peste puțin toți dormeau.

(Capitolul 4)

Lui Ostranița i-a fost totuși multă vreme cu neputință să adoarmă. Degeaba se sucea pe o parte și pe alta: somnul fugea de el și gândurile veneau nepoftite și i se cuibăreau în cap. Așa dar, degeaba venise. Atâtea pregătiri și atâtea griji au fost, prin urmare, zadarnice. Fata nu voia să vină cu el. Vasăzică asta era dragostea ei fierbinte și fără de margini. Îi era jale de maică-sa și pentru maică-sa era gata să-și uite dragostea... Mai era ea în stare să iubească cu adevărat, când el, de față fiind, se mai putea gândi la altceva, la taică-său sau la maică-sa? Nu. Firește că nu! Acolo unde-i dragoste adevărată, o dragoste ca lumea, nu mai poate fi vorba nici de frate, nici de părinte. „Nu, aș vrea să mă iubească numai pe mine, iar dacă nu, pe nimeni! își spuse el. Sărută-mă, strânge-mă în brațe! Văpaia răsuflării tale să-mi cuprindă obraji! Vreau să te strâng la pieptul meu și să-ți simt sânii zvâcnind... Și în vremea asta, să se mai poată gândi la altceva!... Cât de anapoda e făcută femeia! Cum te face să turbi! Te aprinzi tot, îți arde inima, te înăbuși, te apucă neliniștea și ești

gata să-ți dai sufletul. Iar ea poate că nici nu bănuiește ce se petrece în tine. Privește nepăsătoare, ca și cum nimica nu s-ar fi întâmplat și nici gândește la chinurile pe care le pricinuiește”. Între timp, luna, plutind pe necuprinsul minunat al cerului albastru, și aerul proaspăt al nopții de primăvară îi domoliră o clipă gândurile. Apoi, și le-a revărsat într-un lung monolog, din care (cititorilor) li se va dezvălui, poate, o latură din firea eroului. „Și dacă stăm și judecăm, cum să-și părăsească ea pe biata maicăsa, care a răsfățat-o și pe care acum ea o răsfăță neavând altceva pe lume decât pe fata ei? Ea plecată, nimic nu-i mai rămâne. E singura ei bucurie, hrană, viață și apărare împotriva bărbatului ei. Nu, ea are dreptate! Afurisită mi-a fost soarta!... Pe tată-meu nu l-am apucat. A fost ucis în război înainte de a mă naște. Mamei nu i-am văzut decât trupul învinețit și sfârtecat. Lumea spune că se înecase. Au scos-o moartă și din măruntaiele ei m-au scos pe mine fără simțire și fără viață. Cum mi-au scăpat viața, nu știu nici eu. Cine m-a scăpat? Și de ce m-a scăpat? Mai bine mă prăpădeam și nu mai trăiam! De grijă mi-au purtat străinii. Eram încă mic și neștiutor când dădeam iureș de-a-valma cu zaporojenii. Apoi am mai pățit una: am fost prins de Tătari. Nu se cuvine ca unul de-ai noștri să trăiască printre ei, să bea lapte de iapă și să mănânce carne de cal. Eram totuși voios și-mi spuneam: ei, am să răzbat odată și eu la libertate! Și iată-mă întors în țara mea, orfan de amândoi părinții. N-am întâlnit niciun cunoscut, niciun câine care să mă fi știut de pe vremea când eram copil. Pe nimeni, – cu desăvârșire pe nimeni! Mi se umpluse bucuria de jale, dar tot bucurie era. Eram și trist și vesel în același timp. Mă durea în suflet să văd cum își băteau joc papistașii de norodul pravoslavnic și, totodată, mă simțeam și voios. Stai tu, leahule, să vezi cum are să te calce în picioarele cailor

călărima noastră slobodă! Ei, și? M-am lăudat degeaba. A fost destul să văd o fată frumoasă, ca să uit de toate și să le las năpustului. Of! Ochii negri, ochii negri!

A vrut Dumnezeu, se vede, să-i pedepsească pe oameni pentru fărădelegile lor și v-a trimis pe voi. Frăția noastră se nevoia^[144] să se răzbune de batjocura adusă pravilei creștinești și de silniciile pe care le îndură norodul. Fără să râvnesc ceva, aproape fără voie, am pus mâna pe sabie. Dar am purces la drum într-un ceas rău. Ce-o fi făcând acum în Polonia hatmanul crăiesc, seimul^[145] și polcovnicii? Păcat de mine c-am ajuns să zac pe cuptor. Se puteau încă îndrepta lucrurile; de-l loveam atunci prins la strâmtoare, pierderile dușmanului ar fi fost cu mult mai mari. Când l-au văzut pe tatăl Galcăi trecând de partea dușmanului, toți zaporojenii au fugit. Voi purtați vina tuturor relelor, voi, sprâncene negre! Și iată-mă iarăși aici, venit cu-n pâlț de tovarăși. Dar nu dreptatea, nu răzbunarea și setea de a-mi răscumpăra faima prin putere și sânge m-au adus aici, ci tot voi, voi, sprâncene negre! Ciudată mai e dragostea! La nimic nu mai gândești, nimic nu mai dorești pe lumea asta decât să stai mereu lângă ea sorbind-o din ochi, strângând-o mai de aproape, obraz lângă obraz, s-o tot privești. Doamne, cât de frumoasă era azi când râdea! Parc-o văd uitându-se la mine. Inimioara mea! Galia, Galinocica, Galocica, Galiunea, sufletelul meu, mititica mea! Ce-i fi făcând tu acum? Poate că stai culcată și te gândești la mine! Nu, nu pot, n-am inimă să te las. Nu te las pentru nimic în lume... Dar ce să fac?... îmi arde capul, dar de știut ce să fac, tot nu știu! Am să mă duc la rege și am să-l înduplec pe Ivan Ostranița să capete pentru mine iertarea regească și să-mi facă rost de-o carte a stăpânirii. Și atunci, atunci... Dumnezeu știe ce-o mai fi atunci! Dar tot o să fie mai bine, pentru că am să pot sta lângă ea”. Așa gândea Ostranița, vorbindu-și aproape cu glas

tare. O și îmbrățișa în gând pe Galia lui și se vedea cu ea în aceeași odaie, gospodărind în raiul lor pământesc... Dar clipa de față se strecură iarăși în acest fericit viitor; eroul nostru începu iar să dea din mâini și mantaua îi căzu de pe umeri. Îi chinuia gândul cum să-i spună atamanului zaporojean că se lăsase de ceea ce pusese la cale și că, prin urmare, nu mai avea nevoie de ajutorul lui.

(Capitolul 5)

Când s-a trezit Ostranița, curtea era plină de lume: mustăți, baibarace^[146], podoabe de cap femeiești de serasir^[147], văluri albe, rochii albastre – că te-ai fi crezut într-o dugheană de jucării, semănând c-un taler cu salată orientală sau, mai degrabă, cu o pestriță basma turcească. El trebuia să se îmbrățișeze cu toată omenirea asta, să primească o groază de ouă, scoase din căciuli și basmale, precum și rațe, găște și alte plocoane aduse după obicei de săteni stăpânului lor care, la rândul-i, era dator să le mulțumească, ospătându-i. Plocoanelor primite și ouălor strânse grămadă, alcătuind ca o piramidă de ghiulele puse pe meterezul unei cetăți, stăpânul a scos împotriva-le două poloboace de gorilcă, ca s-ajungă. Sătenii se pregătiră de mare iureș. Oamenii își netezeau mustățile, așteptând să se măsoare cu mult iubitul vrăjmaș. În vremea asta, o bună parte din mulțime năvălise la mesele care gemeau sub blidele cu friptură de miel și purcel cu hrean, iar cealaltă la gorilca care curgea în valuri amețitoare, de teamă să nu supere cumva hatmanul, care primea oaspeții, cu biciușca-n mână. Cu ea atingea pe unul dintre supuși, care sta smerit, scărpînându-se doar din vreme în vreme și silindu-se să-și înăbușe

gemetele la fiecare lovitură. Hatmanul îi vorbea cu atâta prietenie, că fără biciuşca din mână ai fi zis că-şi mângâie feciorul.

— Na, drăgălaşule, să înveţi a cinsti pe cei mai bătrâni ca tine. Na, iubitule, mai ţine una! Şi mai poftim! Vezi numai, drăgălaşule, să nu mai faci așa. Asta cum îţi pare? A fost bună? Mărturiseşte c-a fost bună. Dacă ți-a plăcut, mai na una. Bună biciuşcă, sfântă! Ei, ce zici de asta? Bine că s-au găsit meşteri s-o împletească cu-atâta iscusinţă. Da-ce ţopăi? Eşti vesel, se vede? Ştiam eu c-ai să te-nveseleşti! De aceea te şi blagoslovesc așa...

În clipa asta hatmanul, văzând că tânărul răufăcător, cu toată silinţa lui de a sta locului era gata să ţipe, se opri.

— Ei, acum apropie-te şi te închină, dar închină-te adânc.

Cu ochii plecaţi şi plini de lacrimi, cel bătut se apropie închinându-se.

— Ei, spune, prea cinstite: „Mulţumesc, hatmane, pentru învăţătură”.

— Mulţumesc, hatmane, pentru învăţătură.

— Acum, haide, pleacă! Arde-i friptură de miel şi gorilcă!

— Christos a înviat, hatmane! Da’ noi nu ne-am sărutat încă.

— Adevărat a înviat! răspunse hatmanul.

— N-ai cumva niscaiva tutun de prisos în pungă, că tare-aş mai trage o lulea!

Spunând acestea (Ostraniţa) îşi puse în dinţi luleaua pe care şi-o scosese din buzunar.

— Cum să nu! Asta-i o îndeletnicire pentru vremi potrivnice.

— Voiam să-ţi spun ceva, a zis Ostraniţa, cu oarecare sfială.

— Hm, făcu hatmanul, scăpărând cu amnarul.

— Nu-mi prea merg treburile.

— Nu-ţi merg treburile? spuse hatmanul, aprinzându-şi luleaua,

— Atuncea-i prost.

— Tare mă-ndoiesc c-om scoate ceva de aici.
— N-avem ce scoate de aici? Asta-i prost!
— O să ne-ntoarcem cu mâna goală.
— Hm!
— Ei, ce spui de asta? întrebă Ostranița, mirat de-un răspuns atât de neașteptat.
— Dacă trebuie să ne-ntoarcem, ne-om întoarce. Nepăsarea hatmanului îi dădu curaj.
— Eu nu pot pleca cu voi. Trebuie să mai zăbovesc puțin la Yarșava.
— Hm, făcu hatmanul.
— Poate că te-ai supărat pe mine că v-am dus cu vorba și v-am înșelat, dar mă jur că și eu am fost înșelat.

De-abia sfârși vorba că se auzi muzica și odată cu ea tropăitul dănțuitorilor. Cu luleaua în dinți, hatmanul se aruncă în grămada lor, își făcu loc în jur, bătând un răstimp pământul în loc, după care se lăsă pe vine și prinse a juca, aruncându-și picioarele înainte.

(Capitolul 6)

— Ce gânduri o fi având nerodul ăsta de Ostranița? își spunea bătrânul Pudco. Ia, un țânc! Și mai râvnește să se înrudească cu mine, păcătosul de el. Mai întoarce-te la maică-ta, să te mai poarte în pântec! Și s-a mai încumetat, nătângul, să spună una ca asta! zise el, smuncind cu mâna, parcă l-ar fi tras pe cineva de păr. Ești încă tânăr, cazace! Deabia-ți mijește mustața! — Bătrânul Cuzubia nu putea suferi să vadă vreun tânăr în rând cu cei mai bătrâni. — Trebuia să știi că de la cel ce și-a pus în gând să se răzbune pe tine, îndurare să nu aștepți. Mai de crezare este să se facă soarele albastru și să plouă cu raci în loc de

apă, decât să uit eu ce-a fost. Nu uit, nici mort. Nu vreau! Nu vreau să uit! Nevastă, ei, nevastă!

Cu acest strigăt își încheia el de obicei vorba când era supărat și Dumnezeu s-o fi păzit pe nevastă-sa să nu i se înfățișeze în aceeași clipă! La aceste vorbe sosi, abia mișcându-și picioarele sau, mai bine zis, târându-le, o făptură numai piele și oase de te mirai că mai trăiește. La început, înfățișarea ei nu (te uimea). Dar dacă te uitai mai bine la jalnica rămășiță de om, adevărată întruchipare a suferinței, o nemărginită jale te cuprindea. Închipuiți-vă o față lungă, plină toată de zbârcituri și aproape neînsuflețită; niște ochi negri ca tăciunele, pe vremuri numai văpaie, vifor și patimă, privind azi fără de viață; buze palide ca de moartă, dar care fuseseră cândva proaspete ca roșeața mărului în pârg. Cine ar fi zis că aceste trăsături, azi veștede, au fost odată îndrăcit de fermecătoare, și că mișcarea sprâncenelor, odinioară mândre și semețe, dăruiau o fericire cum nu se afla pe pământ. Ce-a fost s-a dus, a trecut pe nesimțite, pe față nu-i mai citeai decât o răbdare plină de lehamite și o nemărginită supunere.

(II) Banduristul însângerat

CAPITOL DINTR-UN ROMAN

Într-o noapte, pe la începutul primăverii anului 1543, pacea micului orașel Lucom a fost tulburată de o ceată de ostași crăiești, în trecere. Luna, intrată în cel din urmă pătrar, își contura cornul strălucitor printre nourii care se buluceau mereu în juru-i, luminând în răstimpuri văgăuna în care se tupilase orașelul. Spre mirarea celor câțiva localnici, care apucaseră să se trezească, ceata, a

cărei ivire nu mai ajungea pe acele vremi să vestească neorânduiești și jafuri, venea într-o liniște spăimântătoare. Se vedea limpede că toată luarea-amine a ostașilor era pironită asupra unui prizonier care se târa printre ei, în cea mai ciudată îmbrăcăminte din câte va fi scornit prigoana de când e. Prinsul era cetluit de la cap la picioare între sânețe, ca să nu poată mișca se vede, și legat cu spatele de-un afet. Calul abia de se putea urni sub povara lui. Nenorocitul s-ar fi prăvălit demult, fără de un odgon gros care-l înțepenea în șea. Dacă o rază de lună i-ar fi luminat fața măcar o clipă, s-ar fi putut oglindi în broboanele de sudoare amestecate cu sânge, care i se rostogoleau pe obraz. Dar luna nu-i putea vedea fața ferecată sub obrăzarul cu zăbrele de fier. Locuitori dornici să vadă, priveau cu gurile căscate și se îndemnau din când în când să se mai apropie de prizonier; dar pumnul ridicat și sabia însoțitorilor erau de-ajuns să le-arate calea întoarsă pe la casele lor dărăpănate, strângându-și mai bine pe ei cojoacele tătarești aruncate pe umeri și dârdâind în răceala nopții.

Ceata lăsă în urmă orașelul și se apropia de o mănăstire singuratică. Această clădire de la marginea orașelului, așezată pe un colnic, era alcătuită din două părți, în totul nepotrivite. Partea de jos a bisericii era clădită din piatră iar zidurile, numai crăpături, erau arse, afumate de praf de pușcă, înnegrite, înverzite, pline de urzici, hamei și clopoței sălbatici și purtau pe ele urmele însângerate ale letopiseșului de suferințe al țării întregi. Partea de sus era toată de lemn și avea cinci cupole, numai întortochieli, după moda arhitecturii bizantine din epoca decadentei, sluțită pe deasupra de barbaria imitatorilor. Scândurile noi și galbene, printre cele vechi și înnegrite, împestrițau lăcașul, arătând că fusese de curând reparat de poporarii de Dumnezeu temători. Lumina palidă pogorând din cornul lunii se

strecura printre merii înfrunziți, care acopereau cu desigur crengilor o parte a clădirii, căzând pe poarta joasă și pe brâul știrbit de pe deasupra, smălțuit cu floricele galbene, crescute la voia întâmplării. Floricelele luciră o clipă pe acest brâu viu, ca niște luminițe sau o inscripție de aur. Un oștean din ceată, cu mustăți cum nu s-au mai văzut, mai lungi de-un cot și care, după apucături și privirea obraznică și poruncitoare, părea să fie comandantul cetei, lovi cu patul sâneții în ușă. Șubredele ziduri răsunară și sunetul, asemeni geamătului unui om care trage să moară, se pierdu tânguitor în aer. Se așternu din nou tăcerea. De sub stufoasele mustăți ale comandantului curgeau sudălmii în toate graiurile: „Terem-te-te, popime afurisită! Sculați-vă, că de unde nu, vă trezesc eu cum știu!” Zicând acestea o împușcătură de pistol bubui. Plumbul străbătu poarta, izbind într-una dintre ferestrele bisericii al cărei geam sări în țandări. Se stârni zăpăceală în chiliile lipite de biserică, se aprinseră lumini, se auzi zăngănit de chei; poarta se deschise scârțâind și patru călugări, cu starețul în frunte, se arătară palizi și cu crucile în mână.

— Pieriți, necuraților! răzvrătiților! îngăimă starețul cu glasul stins. În numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, piei, satană!

— Nu mai lătra, spurcăciune! tună comandantul într-o limbă despre care nimeni în lume n-ar fi putut spune ce era anume, din atâtea graiuri felurite era alcătuită. Minți, trântore, când spui că suntem diavoli. Nu suntem diavoli, ci oșteni crăiești.

— Ce fel de oameni îți fi, nu știu. Dar de ce tulburați sfânta biserică pravoslavnică? grăi starețul.

— Îți curăț eu, câine, ochii acuși cu praf de pușcă! Dă-ne cheile de la beciurile mănăstirii!

— Da' ce nevoie aveți de cheile beciurilor noastre?

— N-am a-ți da socoteală, popă atât. De ai cumva chef să-ți încerci glasul de bas, stai de vorbă cu calul meu. N-are decât să-ți răspundă de sub...

— Frate Cassiane, adă-le cheile antichriștilor ăstora, gemu starețul, întorcându-se către unul dintre călugări. Martor mi-e sfântul Dumnezeu că nu am vin. Nu că n-am un butoi, dar nici măcar o balercuță, și nimica din ce v-ar putea face trebuință.

— Asta nu mă privește. Băieții vor să bea. Eu una îți spun, popă nătâng. Dacă nu-mi pui caii la grajd și nu le dai fân și grăunțe, am să-i pun eu singur în biserică și ție ți-oi da o cizmă în bot.

Fără să scoată o vorbă, starețul își ridică ochii spălăciți care păreau că nu mai țin demult de lumea asta, nicio patimă nemaioglindind, și întâlni ochii plini de mânie ai papistașului, privindu-l țință. Își întoarse privirea către prizonierul cu fața acoperită de obrăzarul zăbrelit. Cum îl văzu, păru să iasă din nepăsarea pe care o avea pentru toate câte nu erau cele bisericesti.

— De ce l-ați prins? Pedepsește-i, Doamne, cu puterea sfintei tale treimi! Pesemne că-i iar vreun mucenic care pătimește pentru credința lui în Christos.

Prinsul scoase un geamăt slab.

Călugărul aduse cheile și, la lumina somnoroasă a unui opaiț, toată hoarda se îndreptă spre o hrubă de după biserică. Cum începură să coboare sub bolțile înfiorătoare, o umezeală ca de mormânt îi învălui. Comandantul cetei pășea tăcut, și lumina tremurătoare a opaițului, înconjurată de un inel încețoșat, îi arunca pe față un reflex palid, în timp ce umbra mustăților uriașe se ridica, acoperindu-i pe toți cu două umbre lungi. Numai contururile, grosolan rotunjite ale feței, erau luminate clar, vădindu-i înfățișarea împietrită și dovedind că tot ceea ce va fi fost blândețe pierise și încremenise în sufletul lui și că pentru el viață și moarte una sunt,

cele mai mari plăceri ale lui – tutunul și votca fiind, iar raiul, acolo unde toate se prăvălesc zăngănind sub pumnul lui ațâțat de băutură. Toate semințiile de la hotare se amestecaseră în el. Sârb din naștere, dezrădăcinase năvalnic dintr-însul în beții și jafuri ungurești tot ce fusese omenie; după strai și, oarecum, după grai, era leah, după setea lui de aur jidov, după risipă – cazac, iar după nepăsarea lui de stâncă – diavol. Părea toată vremea liniștit; doar din când în când suduia cu glas tare pe sub mustăți, mai ales când podeaua zgrunțuroasă a hrubei, tot mai rea cu cât cobora, îl făcea să se împiedice. Se uita cu multă luare-aminte la hrubele în ruină, săpate în pereți, pe vremuri chilii și singurele adăposturi într-o țară unde nu trecea an să nu bântuie peste stepă și ogoare pârjolul, și unde nimeni nu-și durase clădiri și palate temeinice, știind cât era de șubred vacul lor. În sfârșit, se ivi o ușă pe care crescuse mușchiul și putregaiul, în fața căreia erau prăvălite grinzi grele și pietroaie. Comandantul se opri înaintea ușii și o cercetă cu luare aminte de sus și până jos. „Ia vedeți!” spuse el, arătând ușa cu sprânceana care parcă stârnise vânt. Câțiva din oamenii lui s-au pus pe treabă și, cu multă trudă, au dat grinzile la o parte. Apoi au dat ușa înlături. Doamne! groaznică vizuină* li s-a înfățișat în fața ochilor! înainte de a se încumeta să intre, s-au privit în tăcere. Toate hrubele din măruntaiele pământului au ceva groaznic, ce amintește mormântul. În ele domnește, înțepenită în măreția ei, moartea care își întinde ciolanele sub înfloritoarele orașe și sub toată lumea în veselie trăitoare. Dar când măruntaiele pământului, duhnind a moarte, sunt pe deasupra locuite de făpturile iadului, și mai groaznice sunt, și la vederea lor fiorii te apucă. Izul de mucegai era așa de tare, încât la toți li se tăiase răsuflarea. Un broscoi uriaș se opri în nemișcare, bulbucându-și ochii fîroși la cei care-i tulburaseră singurătatea.

Peștera era pătrată și nu mai avea altă ieșire. Fâșii groase de păienjeniș atârnau în zdrențe largi din bolta de lut care ținea loc de tavan. Pământul, care se năruise din boltă, zăcea grămezi pe jos. Pe una dintre ele se aflau oseminte omenești. Șopârle țâșnind ca fulgerele treceau cu repeziciune peste oase. O bufniță sau un liliac ar fi părut aici o podoabă.

— Și de ce, mă rog, n-ar fi și ăsta un adăpost? Strașnic adăpost! urlă comandantul. Terem-te-te! Strănuta-ți-ar împielitatul în păsar! Ai să dormi bine aici, câine! Întinde-te jos și pune-ți pernă broscuțului sub cap, sau culcă-l alături, în loc de nevastă la noapte!

La aceste vorbe, unuia dintre oșteni îi veni să râdă, dar râsul lui răsună atât de înfricoșător și de înăbușit sub bolțile jilave, încât cel care râsese s-a speriat și el. Prizonierul, pân-atunci nemișcat, se pomeni împins în mijlocul peșterii și auzi în urmă-i numai ușa scârțâind și căderea surdă a grinzilor; lumina pieri și peștera se cufundă în beznă.

Nenorocitul tresări. I se păru că peste el căzuse capacul unui sicriu. Grinzile prăvălite la intrare îi aminteau loviturile de lopată când bulgării de pământ cad cu zgomot pe tot ce-a mai rămas dintr-o viață de om. Auzi ca prin vis mulțimea, rece ca și mormântul, spunând: „A fost, dar nu mai este”.

După prima impresie de groază, prizonierul rămase locului uluit, într-o totală sleire a puterilor, ca orice om care, după o mare lovitură nu se mai gândește la ea, fixându-și atenția asupra cine știe cărui lucru de nimic, pe care îl cercetează cu de-amănuntul. E în altă lume și nicio simțire omenească nu-l mai încearcă. Privește fără să vadă, suferă fără să simtă și trăiește în afară de fire. ceea ce l-a izbit mai întâi a fost întunericul din jur. Trecând peste groază și peste gândul că fusese îngropat de viu, se căzni din răputeri să pătrundă întunecimea. În față-i se desfășura o lume ciudată și cu desăvârșire nouă. Searbăd ecou al zilei, unde

luminoase i se iviră în fața ochilor, prin întuneric, alcătuiind felurite arabescuri și culori. Pentru ochi, întuneric desăvârșit nu există. Oricum i-ai închide, au să-ți apară imagini și culori pe care le-ai mai văzut cândva. Aceste arătări multicolore luau înfățișarea, când a unui șal pestriț, când a unei marmure cu vine, când, în sfârșit, acea înfățișare care ne uimește prin ciudățenia ei, atunci când privim la microscop o părticică dintr-o aripioară sau dintr-un picioruș de insectă. Din când în când, prin fața ochilor întemnițatului se isca câte un chenar drept de fereastră, care, vai! nu exista în temnița lui. În cadrul negru al ferestrei licărea fantastic albastrul cerului, prefăcut repede în cafeniu, ca să piară apoi de tot, schimbat în negru punctat cu galben, albastru sau cu o culoare nedeslușită. Viziunile acestea au dispărut treptat și întemnițatul începu să simtă altceva. O senzație, la început vagă, dar care se lămurii cu încetul: simți pe mână o răceală și, fără să vrea, atinse cu degetele ceva lunecos. Dintr-odată îi fulgeră prin minte că era broscuța... scoase un țipăt, revenind în aceeași clipă la realitate. Gândul îi pătrunse deodată toată grozăvia ei. Și asta, peste istovirea lui și aerul închis al temniței. Căzu într-un lung leșin.

În acest timp ceata de oaste crăiască se așază în chiliile mănăstirii ca la ea acasă, trimițând călugării să curețe grajdurile, și se puse pe chef de bucurie că prinsese în sfârșit pe cel de care aveau nevoie.

— Am prins câinele! făcu mustăciosul comandant. Mult aș da să știu cum de sunt așa de iuți de picior acești feciori de cățea. Haideți, băieți, să-l întrebăm, strănuta-i-ar împielitătul în păsat, cu cine a mai fost!

Pedestrașii coborâră în peșteră unde găsiră întemnițatul în nesimțire.

— Dă-i ceva să miroasă!

Unul dintre ei turnă pe dată, în mâna în care prizonierul își sprijinea capul, praf de pușcă și-i dădu foc. După ce strănută, prinsul își ridică capul ca trezit dintr-un somn zbuciumat.

— Dați cu parul în el! Ia spune tu, terem-te-te, feciorașul mamei, cu cine te-ai înhăitat ca să jefuiești? Lua-o-ar doisprezece draci pe mă-ta! Unde ți-s tovarășii?

Prinsul tăcea.

— Pe cine întreb eu, câine?... Scoateți-i grătarul din cap! Smulgeți-i mantaua! Nu-ți mai ascunde mutra, trântore! Las-că ți-o cunosc eu bine!

Pedestrașii se puseră pe treabă: îi rupseră mantaua neagră de postav ales, îi smulseră obrăzarul din cap... și în fața ochilor lor străluciră două cozi negre care îi căzură pe piept, albeața fermecătoare a feței palide ca de marmoră, catifeaua sprâncenelor, buzele fără de viață și sânii feciorelnici, despuiați și goi, palpitând rușinați.

Comandantul cetii de crăiască oaste înmărmuri de uimire și ceata de oșteni, la fel.

— Muiere să fie? își întrebă el în sfârșit oștenii.

— Muiere! răspunseră câțiva.

— Dar cum se poate să fie muiere? Că doar noi am prins un cazac.

Cei de față ridicară din umeri.

— Trebuie s-o punem la cazne. Cum de-ai cutezat tu, muiere neroadă?... dar-ar dracu'n tine!... Ia spune, unde-i câinele acela, unde-i Ostrjanița?

Mai mult moartă decât vie, femeia nu scoase o vorbă.

— Lasă că te facem noi să vorbești. Strănuta-ți-ar împielițatul în păsat! Frângeți-i mâinile!

Doi pedestrași îi apucară brațele, cu a căror albeață doar horbota de spumă a valurilor se putea asemui. Un țipăt, care îți sfâșia inima îi scăpă, când au strâns-o ostașii în mâinile lor vânjoase.

— Ei, acum ai să vorbești, muierea dracului?

— Vorbesc, gemu victima.

— Lăsați-o! Spune, unde-i feciorul cela de cățea, lua-i-ar o sută de draci pe mă-sa.

— Doamne! grăi ea încet, împreunându-și mâinile. Cât sunt de slabe femeile! de ce nu pot răbda durerea?

— Asta nu mă privește. Eu vreau să știu unde-i el?

Buzele nenorocitei se mișcă și păreau gata să îngăime ceva când, deodată, o întâmplare cu deosebire ciudată întrerupse încordarea lor. Din fundul peșterii se auzi destul de lămurit un glas rugător: „Nu spune, Ganulecica! Nu spune, Galiunocica!” Aceste vorbe fuseseră rostite c-un glas scăzut, dar nemaipomenit de sălbatic și de pătrunzător. Nici de bătrân, nici de copil nu era glasul, ci între ele. Timbrul lui nu avea nimic omenesc; auzindu-l oamenii și-au simțit părul ridicându-li-se în vârful capului de groază și fiorii i-au cuprins. Numai când trage să moară poate auzi omul asemenea groaznic și lugubru glas.

Cel care punea întrebările tresări și-și făcu fără să vrea cruce, catolic socotindu-se. După o clipă numai, totul îi păru o nălucire. Pedestrașii cotrobăiră prin toate ungherele, dar n-au găsit decât șopârle și broaște.

— Vorbește! porunci iarăși neînduplecatul tartor, fără să mai suduie.

Femeia tăcea.

— Ia dați-i drumul! și comandantul făcu ostașilor un semn din sprânceana lui groasă.

Călăii o apucară iar de brațe.

Și mâinile acelea ca de zăpadă, pentru care sute de cavaleri ar fi fost gata să-și frângă săbiile, acele mâini minunate care ar fi făcut un om fericit de le-ar fi sărutat măcar odată, trebuiau să îndure acum chinurile iadului. Puțini ochi ar fi în stare să îndure priveliștea groaznică, când unul dintre călăi îi răsuci cu o cruzime sălbatică două degete, ca și cum ar fi fost de mănușă. Pârâitul oaselor nu fusese tare, dar părea că-l auziseră până și pereții

temniței. O inimă în care încă n-au amuțit simțămintele, n-ar fi avut tăria să-l audă. Groaznic este să auzi horcăitul unui om schingiuit. Când însă în omul acela întâmpini forță și-o învingi, e mai ușor să-l asculți și să rămâi nepăsător. Dar la geamătul unei ființe plătând și fără apărare, nu-i inimă pe lume, chiar cuprinsă de mânie și răzbunare fiind, să nu simtă mila mușcând-o ca un șarpe veninos.

Femeia n-a crâcnit. O clipă numai, fața i se schimonosi, vădind chinul pe care-l îndura, și buzele-i tresăriră.

— Vorbește! Că de nu, îți mai arăt eu, spurcăciune netrebnică!...

— Urlă comandantul, căruia numai un păhărel de votcă greu dobândită i-ar fi putut face adâncă plăcere pe care o simțea în fața schingiuirii unei făpturi gingașe.

Dar în clipa când rosti aceste cuvinte, se auzi iarăși, și tot așa de răspicat, acela glas înfricoșător, mai spunând odată, și la fel de tânguitor: „Nu vorbi, Ganulecica!”

De data aceasta, frica îi intrase în oase.

Toți se întoarseră spre partea de unde venea misteriosul glas, și ce le văzură ochii?...

Groaza îi țintui locului. Nu s-a văzut nicicând mai groaznică arătare!... Era... priveliște mai hâdă și mai feroasă nu poate fi. Era... cine nu s-ar fi cutremurat din creștet până-n tălpi? Era spăimântător! Făptură omenească era... dar jupuită de piele. Pielea îi fusese despuiată toată de pe trup și peste tot nu se vedea decât sângele închegat, pe sub care se întindea, albastră, rețeaua vinelor... Din vine picura sânge. O bandură, prinsă cu o curea cu. pete ruginii pe ea, îi atârna de umăr. În fața însângerată sticleau ochi feroși...

Groaza celor de față era de nedescris. Toți se prefăcuseră în stane de piatră și pe chipuri li se vedeau semnele groazei. Ca o minune însă vedenia care luase puterile celor tari, i-o redase celui slab.

Tânăra femeie se încrâncenă și, încordându-și sufluteasca putere, se târî încet spre ușă, înfundându-se în gârliciul de pământ, al cărui aer mucegăit, în comparație cu cel al temniței, i se păru paradisiac.

(III) Capitol dintr-un roman istoric

În vremea asta, trimisul nostru trecea hotarul care desparte azi ținuturile Piriatin și Luben. Pe atunci nu se aflau în Ucraina drumuri mari, însă fiecare știa câte un șleah, care după părerea lui, era calea cea mai scurtă. Asemenea drumuri ocoleau ades șesul, șerpuind printre viroage, cățărându-se pe povârnișuri, trecând peste coclauri și numai urmele ușoare și inegale de potcoavă arătau pârția înșelătoare. Era destul să pornești la drum, ca să te obișnuiești să mîi noaptea unde apuci. Pentru călătorul care nu cunoștea locurile, greutatea de căpetenie însă era că la intervale de douăzeci și cinci sau cel mult cincizeci bătaï de pușcă trebuia să iscodească localnicii ale căror lămuriri asupra drumului se băteau ades cap în cap.

Călărețul lăsase demult dârlogii în voie, își plecase capul în piept și se cufundase în gânduri; arar numai, când tovarășul lui credincios, calul sprinten, dând peste mușuroaie și cioate se poticnea, firul gândurilor i se curma o clipă, pentru a se aduna din nou în mersul lui firesc. Era întâia oară când i se încredințase o asemenea însărcinare; pornise la iscoadă, Dumnezeu știe unde, în stepa pustie a Ucrainei. Cine să fie acest Glecic?... Ce nevoie o fi avînd Cazimir de căpetenia de poteră care își zicea polcovnic al polcului Mirgorod?... Nu aflase nimic acătării cu privire la firea lui și nici asupra legăturilor pe care le avea și cu cine anume le avea... de ce i se spusese să fie cât se

poate de prevăzător când avea să ajungă să stea de vorbă cu dânsul?... La ce era nevoie să facă o cale atât de lungă, numai ca să-i aducă vești cu privire la întâmplările care tulburau Varșava? Și ce folos putea aduce un aliat atât de îndepărtat?... Îi era ciudă pe sine cum de nu iscodise toate acestea de la Brighitta. Fără îndoială că ea trebuia să știe câte ceva despre temeiul acestei solii ciudate.

Încet-încet soarele își lua rămas bun de la pământ. Norii, în desfătătoare alcătuiți, nimbați de flăcări, pluteau prin văzduh, destrămându-se și schimbându-se clipă de clipă. Mohorât, amurgul își întetea umbra vânăta, închizând puțin câte puțin obloanele ferestruicilor care luminau lumea largă. După o lungă călătorie prin stepă, călărețul nostru intră în pădure. Despuiați de toamna necruțătoare, copacii, printre care lamina amurgului răzbea împutinată, tremurau în răcoarea serii. Frunzele îngălbenite zăceau risipite peste tot, ca niște resturi de mâncare și cioburi de ulcele sparte în urma unui chef, și numai foșnetul lor, străbătând pădurea, vestea trecerea călărețului nostru. Printre vârfurile dezgolite ale copacilor, se vedea cerul întunecat. Vântul aspru, purces de pe câmp, își purta tânguitoarele-i gemete prin hățiș^[148]. Călătorul căzu pe gânduri șovăitor și, neștiind ce să facă, își opri calul, drumul dispărând cu desăvârșire și neavând în față decât pădure și necunoscut. Un glas puternic, strigând „hăis! și cea!” îi izbi deodată auzul. Un car greu încărcat scârțâi și, de după copaci, se ivi o pereche de boi. Trebuie să te pui în locul unui călător ca să-ți poți închipui bucuria unei asemenea întâlniri. În vremea asta, luna își croia calea pe cer. Lumina ei argintie se împletea cu umbra copacilor și cădea pe pământ ca printre zăbrele, luminând o bună bucată de loc, și Lapcinski zări înaintea lui un sătean mai în vârstă și voinic încă. Mustățile cărunte, răsucite în jos, odihneau cu mândrie pe fața oacheșă, cu obrajii ieșiți, umbrind-o și dându-i oarecare nevinovăție și

un soi de asiatică nepăsare. Sprâncenele negre erau argintate de fire albe. Ochii mici și căprui scăpărau foc, luminând când viclean, când nevinovat. Pe cap avea o căciulă căzăcească, cu fundul albastru. Purta un cojoc scurt, încins cu cingătoare în culori vii; cojocul îl apăra de frig, ca un scut de nepătruns; pe deasupra lui mai avea și o manta de dărvală din aba sură, din acelea pe care le poartă și azi mujicii maloruși. Din brâu îi ieșea un pistol și o sabie tătarască încovoiată, arme pe care în timpurile tulburi de pe atunci, orice cazac, oștean sau sătean, socotea de cuviință să le aibă întotdeauna la îndemână.

— Doamne ajută! spuse săteanul, oprind boii și descoperindu-și capul ras cu moț de păr în creștet, ca toți sătenii în fața oștenilor. Trebuie să arătăm aici că, pentru a se feri de proastă întâmpinare din partea locuitorilor, care nu sufereau nici numele de Lleah, Lapcinski fusese silit să-și schimbe mândrele straie cu acelea ale unui desiatnic cazac. La acest salut, călărețul nostru răspunse dând ușor din cap.

— Nu știi cumva, măi fârtate, dacă-i departe de aici drumul Romodanului?

— Nu ți-aș putea-o spune așa deodată, prea cinstite. Lasă-mă să mă gândesc. — Și începu să socotească ceea ce se putea vedea după felul în care își îndoia degetele. — Până la drumul Romodanului? Cum să-ți spun eu domniei tale?... Nu-i chiar așa de aproape. Trebuie să știi: cazacii noștri s-au cam speriat. Cineva a dat sfară că toată șleahta are de gând să ne calce aici la noi, la Sula. Oamenii s-au apucat, ca proștii, să strice podurile, așa că domnia ta, prea cinstite pane, o să trebuiască să faci ocoluri mari. Zic așa fiindcă o mai spun și alții... Da' poate să fie și un drum mai scurt; numai să știi, domnia ta, că acum îi toamnă și e cam departe, da-când stai să te gândești, parcă nu-i cine știe ce. Dacă drumurile ar fi însemnate cu stâlpi, așa cum ai fi întâlnit dumneata, prea

cinstite, pe drumurile din Țara leșească, dac-ai fost cumva pe acolo, s-ar schimba treaba.

Cititorul nu trebuie să se mire de contrazicerile care împestritează monologul săteanului nostru. Malorușilor le place ca, în afară de lucrurile pe care în adevăr nu le cunosc, să pună la îndoială și pe cele pe care le știu... Malorusul nu spune nici azi nimic la întâmplare, întoarce spusele de zece ori și, câteodată, își încurcă înadins ascultătorul, care află în felul acesta că până la locul cutare nu-i mult, da-i departe.

— Spune-mi atunci, măcar, pe unde s-o iau acum? îl rugă călătorul, ațintindu-și privirea iscoditoare asupra săteanului.

Omul nostru îl măsură binișor din cap până în picioare.

— Domnia ta, prea cinstite, ai vrea poate să pleci chiar acum într-acolo?

— Și de ce n-aș pleca chiar acum?

— Doamne ferește! Păi acuma, chiar unul de-ai noștri ar sta la cumpănă dacă să plece. Știi, prea milostive pan, ajunge să mergi cam cât îi trebuie unui mujic vrednic să bată o jumătate de claie de grâu, ca să-mi auzi lătrând câinii în ogradă. Tot e mai bine să înnoptezi într-un bordei cald. Măine, te-i duce cu Dumnezeu!

Călătorul, care atâta aștepta, primi bucuros.

— Da' încotro mergi, prea milostive pane? întrebă pe drum săteanul nostru pe viitorul lui oaspete.

— Mă duc departe. De cealaltă parte a Vorsclei, la Glebic, polcovnicul din Mirgorod. Nu cumva l-ai fi știind și tu, fârtate?

— Cine nu cunoaște cotarla aceea bătrână? Dar din ce locuri te aduce vântul?

— Dintr-o staniță mare de lângă Lohvița.

— Cum se face, prea cinstite, că noi nu știm că lângă Lohvița s-ar afla o staniță? și își împlântă privirea sfredelitoare în ochii călătorului, vrând parcă să-i străpungă sufletul. Și nici că-i de mirare!

De unde să știe un mujic toate tocmelile oștirii? Până acum, în fundacul nostru n-au pătruns asemenea vești.

Solul nostru pricepu repede că nu-i bine să te joci cu vorbele nici față de un sătean de rând și, luându-și seama, urmă:

— Adicăte, să vezi, măi fârtate. Sigur de tot nu ți-oi putea spune. Eu unul n-am fost în staniță. Dar m-am întâlnit lângă Lohvița cu Șleaico, sotnicul zaporojean care, aflând că vin prin meleagurile acestea, mi-a dat carte către polcovnicul din Mirgorod. Dar gonind calul ca un turbat, n-am prea înțeles bine de tot ce mi-a spus. Nu mult înainte de asta mă întorsesem din Varșava... Vezi, se prea poate să fi avut de ce să nu se încreadă în mine... adicăte... el... cred că mă înțelegi.

— Ce spui, prea cinstite? Crezi oare că pricepe mujicul voroava panilor? Zău că nu! Cum să pricepem? Păi nouă și mintea ni-i altfel croită decât a lor. De ce, dracu' știe, dar capul nostru mai mult a căpățână de varză aduce, decât a cap de om.

„Ehei, mare mehenghi îmi ești!” își spuse Lapcinski, hotărându-se să puie strajă gurii sale.

Lapcinski își ținea calul la pas, potrivindu-i călcătura sprintenă cu mersul leneș al boilor greoi, în fața cărora pășea săteanul plin de țăfnă și de nepăsare, învârtind bățul și pufnind din luleaua lui scurtă. Nori de fum îi învăluiau fața oacheșă, luminată în răstimpuri de câte o scânteiere, ca fața unui strigoi ivit din nepătrunsele neguri ale mlaștinilor și semănând scânteile unui foc fantastic. Lapcinski nu-l slăbea din ochi, ca să se încredințeze că era în adevăr un om vrednic de încredere. Dar săteanul risipea orice îndoială în cel privește și nu-i dădea oaspetelui niciun răgaz de gândire.

— Ai auzit vreodată, prea cinstite, de o minunăție ca asta? Întrebă el, fără să-și scoată luleaua din gură. Vezi, domnia ta, pinul acela negru, hăt colo în zare, înaintea noastră?

Și, spre marea lui mirare, călătorul văzu înaintea lui un pin. Cum de o fi ajuns pinul aici, când aproape în toată partea asta a Malorusiei, pe o depărtare de o sută de verste în lung și-n lat, privirea lui nu întâlnise niciunul dintre acești băștinași ai Nordului? își aținti fără voie privirile asupra-i. Părea că numai el singur mai viețuia în mijlocul pădurii desfrunzite. Dar viață e asta oare? E ca și cum printre schelete ai da de o mumie neatinsă de vreme, păstrând trăsăturile și minunata formă a omului. Doamne! Dar sub ce înfățișare? O nebiruită și neînțeleasă tristețe și groază îți năpădesc sufletul în fața acestei jalnice înșelăciuni, care prin deșarte meșteșuguri cată să dea neființei o închipuire de viață.

— Dar minunea cea mare nu-i asta că vezi pinul. Să ți-o spun eu, minunea. Să tot fie vreo cincizeci de ani de atunci. Pe aceste locuri trăia, în palatul lui, un pan mare. De-o fi fost voievod, sotnic sau numai pan, asta n-aș putea spune. Știu numai că era leah și că nu era de credința noastră. Trăia așa cum trăiesc toți spurcații aceștia de pani leși. În casa lui, din zori și până seara, numai beții și cântec, că de departe se înspăimânta creștinul pravoslavnic auzind chiotele de care huia pădurea. Flăcăii de la curtea lui dădeau mereu buzna prin gospodăriile bieților oameni și-i prădau. Dar asta nu-i tot... de la o vreme au început să fure și să jefuiască bisericile Domnului, făcând niște isprăvi... aibă-i dușmanii în paza lor!... Mai bine tac. Să te iei cu dâșii la harță nu era chip, prea cinstite, că avea panul ca la o sută cincizeci de năimiți, fiecare cu secure, flintă și tot tacâmul. Și iacătă că un diacon – cum îl chema și din ce parohie era, asta, prea cinstite, am uitat – și-a pus în gând să-i calce la ei în pădure. De n-ar fi noapte și de n-ar acoperi frunzele tot, ți-aș arăta dărâmăturile acestui bârlog diavolesc. Tocmai atunci – așa a fost, se vede, voia Domnului – se brodisse o afurisită de sărbătoare de-a lor. Diaconul

se avântă deodată, fie ce-o fi, spunând: „Doamne, ajută!” și, cu toată puterea împinse poarta proptită de mulțimea celor îngrămădiți în curte. Chinvalele și bandurele zăngăneau vuind, ca la nuntă, iar panii beți și slugărima jucau cracoviacul de rupeau pământul. Cum dădură cu ochii de diacon, într-un glas strigară: „Ce cată popa aici?” Și panul a zis: „Turnați-i popii votcă, măi flăcăi! Las-să joace cracoviacul cu noi, ca buni creștini ce ne aflăm, și mai îndemnați-l cu ceatlăul”. Diaconul, peste care pesemne pogorâse sfântul duh, începu să arate nelegiuirilor păcatele vieții lor nelegiuite și caznele care îi așteaptă pe ceea lume, și cum vor dăntui ei în iad, dar nu de bunăvoie, ci zoriți de furcile încinse ale dracilor. „Aha! Ne mai ții și predici? Măi, băieți, ia săltați-l pe popă în strană și vedeți de-i puneți o legătoare la gât, nu cumva să răcească!” Râzând și chiuind neomenește, slugile urcară nenorocitul de diacon chiar în pinul acela pe lângă care trece drumul nostru. Îmi îngădui să-ți spun, prea cinstite, că tocmai aici s-a întâmplat minunea. Pinul acela se afla chiar dinaintea palatelor și, parcă anume, chiar în fața ferestrelor odăii panului. Veni și noaptea, împrăștiindu-i pe toți cineși la locul lor: pe unii pe laițe, pe alții dedesubt. Panului nostru i se păru că picură peste el ceva rece. „Ei, drăcie! își zise panul. De unde picură?” Se sculă din pat și ce-i văzură ochii? Ramurile țepoase ale pinului răzbeau prin perete și se lungeau întruna ca niște ființe vii, până ce ajungeau la pan. Panul nostru își făcu cruce, poate pentru întâia oară de când era el, când văzu picurând din crăci sânge omenesc, la început rece cum e gheața, apoi fierbinte, că nici nu-l putea suferi. Uitându-se pe geam, panul simți că i se taie picioarele. Pinul se învinețise ca un mort și-și scutura înspăimântat barba neagră și zbârlită. La început, crezuse că nu-s decât aburii vinului; dar în noaptea următoare s-a întâmplat aidoma și slugărima toată într-un glas mărturisea că auzise

în pădure prohodul atât de fioros rostit, că pe toți fiori de gheață i-au trecut și părul din creștet măciucă se făcuse. Câte n-au încercat: au îngropat cu cinste trupul diaconului și s-au gândit să taie pinul; dar securea nu prindea în lemn. La fiecare lovitură se știrbea toporul, iar copacul gemea ca un prunc nebotezat. În cele din urmă au hotărât să părăsească locul blestemat. În fiecare zi slujitorii se adunau toți, puneau șeile pe cai, își luau tot ce aveau și plecau, înainte de a începe sâcâiala dracilor. Umblau în neștire până însera. Li se părea că cine știe unde au ajuns! Dar când se opreau să înnopteze, își dădeau seama că se află în locuri cunoscute: aceeași pădure neumblată, aceleași palate; iar pinul blestemat își întindea crăcile ca niște brațe, apuca panul și picura sânge asupra-i pe când barba neagră și zbârlită i se scutura tot așa de îngrozitoare la vedere... — Aici, povestitorul își întoarse fulgerător asupra ascultătorului ochii lui de foc, lucind și mai viu în puterea nopții, urmărind cu oarecare plăcere cum i se zugrăvea pe față povestirea lui. Și, ce-i drept, călătorul nostru, înfricoșat, se uita cu grijă în juru-i. Tocmai atunci ajunseră în dreptul pinului. Lumina argintie a lunii se revărsa peste crengi și umbrele lor prelungi, frângându-se în copacii din jur, se așterneau pe pământ ca o scară fără de capăt. Vântul mișca alene fruntea pinului și când călătorul înaintând își întorcea capul i se păru că un duh rău, cu înfățișare sălbatică și măreață, îl urmărea tiptil, scuturându-și cu tristețe barba întunecată și întinzându-și brațele de un verde-închis, ca și cum ar fi vrut să-l înhațe.

— Și ce s-a întâmplat mai departe? zise el către povestitor care amuțise, căutând să-și învingă sfiala ce l-a fost cuprins.

— Ce s-a întâmplat? Greu i-a mai venit panului! A dat drumul tuturor slujitorilor și s-a sihăstrit. Și până n-a făcut cincizeci și două de parastase pentru odihna sufletului diaconului, minunea n-a luat sfârșit. Unde a plecat apoi schivnicul, nimeni nu

știa. În fiecare an, timp de trei zile înainte de sfântul Ivan Cupala, picură zi și noapte rouă din pin. Lumea zice că prin pădure ar rătăci un suflet pierdut.

Soacră-mea spunea, acum vreo patru ani când mai era cu mintea întreagă, că ar fi întâlnit în pădure diavolul cu același jupan roșu pe care-l purtase pe vremuri și răposatul pan... Hăis, hăis, cea! Uite, prea cinstite, c-am și ajuns!

Lapcinski văzu într-adevăr înaintea lui o poartă scundă cu scândurile bătute rar și de-a-curmezișul, așa cum sunt și-n ziua de azi toate porțile pe la casele tuturor sătenilor maloruși. Lătratul câinilor umplea pădurea, pe când o femeie bătrână cu cațaveică pe umeri ieși să deschidă poarta. Călătorul nostru văzu o curte mică, împrejmuită de gard de șovar^[149], câteva șoproane și grajduri acoperite tot cu stuf și o casă ca toate casele maloruse. În curte o grămadă de stupi, dintre care mulți în copaci ce-și aplecau crengile iscoditoare în curte, ca și cum privește măruntei vieți bucolice din sânul ei ar fi fost vrednică de luare-aminte și ademenitoare. În spatele curții mai era o clădire, dar cum se întunecase, nu se vedea ce anume era. După toate, îți puteai da seama că gospodăria era a unui cazac cuprins. Pe vremea aceea nu găseai la orișicine asemenea bogăție. Până și-a descărcat stăpânul carul, Lapcinski a avut răgaz să cerceteze interiorul locuinței. Toate erau cum sunt și azi la oamenii de rând din Malorusia: în peretele din fața ușii – câteva ferestre și sub ele o masă, nelipsita pâine de secară și sarea, doveditoare că stăpânii sunt totdeauna bucuroși de oaspeți. De jur împrejurul odăii, de-a lungul pereților, laițe de tei, și mai largi și mai înguste. Lângă ușă, un cuptor mare, jos cu o gură închisă cu rețea de zăbrele dese, de după care priveau găini, găște, curci și iepuri de casă. Fiecare dintre acești necuvântători locatari grăia pe limba lui, țipând, cotcodăcind, gâgâind și vâdind astfel că

nu era chiar cea din urmă dintre fapte. Pe podea, un băiețel de vreo patru ani bătea cu o floarea soarelui într-o oală răsturnată, în vreme ce altul, cu vreun an mai vârstnic, strângea de gât motanul, cântând un cântec pe care, tot auzindu-l de la maică-sa, îl învățase pentru vecii vecilor. În fața unui sipet mare, ferecat cu fier, ședea o fetiță de vreo unsprezece ani, în brațe cu un copil de țâță, care plângea cât îl ținea gura, cu toate că fetița, voind să-l mai liniștească, zăngănea dintr-un lacăt cât toate zilele, amenințând țâncul cu oaspele care intrase. De perete atârnavă o seceră, o sabie, o sâneată cu oțelele scoase și puse de o parte pe o poliță – pesemne ca să fie date la dres – o secure, un pistol turcesc și o altă sâneată, o coasă fără coadă și o nagaică cu coada scurtă, arme care, din cele mai vechi timpuri, s-au dușmănit mereu și pe care omul, neînțelegător, le silește să se împace cu toate nepotrivirile firii lor.

— Te rog să nu-ți fie cu supărare, prea cinstite, că te-am lăsat să aștepti puțin, – spuse stăpânul care intrase. — Atâta m-a amețit blestematul acela de iarmaroc, că și acu- mi-e capul tehui. Noroc că nu mi-e baba acasă, că altfel îl vedeam eu pe dracu'! Nu-i acasă decât soacră-mea și cu mine.

În aceeași clipă, intră în odaie bătrâna care deschisese. poarta. Călătorul se simți cuprins de tristețe, privind-o. Avea în față parcă o pradă a mormântului, în care firea puternică mai ținea dinadins viața, ca să arate omului toată nimicnicia unui trai îndelungat, spre care jinduiesc cu atâta lăcomie toate năzuințele lui. O nepăsare, soră cu moartea, se răspândise pe trăsăturile feței ei zbârcite. Nici cea mai mică sclipire de viață în ochii ei tulburi. Din când în când numai, își oprea privirea asupra oaspelui fără ca asta s-o scoată din deplina ei nepăsare. Nu se uitau la nimic. Totul le apărea tulbure, ca acelaia care nu s-a trezit încă bine din vis. În timp ce Lapcinschi frământa aceste gânduri, bătrâna se urcă pe cuptor, locul ei

obișnuit. Acolo era lumea ei, tot atât de necuprinsă și de plină de omenire ca și cea adevărată. Stăpânul începu să le vorbească copiilor:

— Măi, Fedot, spuse el băiețelului cu floarea soarelui în mână, ridicându-l cu o mână până în tavan. De unde ai luat tu o floare așa de mare? Păi, cu una ca asta mai că poți omorî un om! Și tu ce faci acolo, Cârpo? Vrei să gâtui motanul? Ehei, de-ai ști ce acadele ți-am adus! Hai, vino-ncoa', căpcăunule. Ce stai cu gura căscată? Uite, ca să vezi, prea cinstite. De o sută de ori i-am spus că eu i-s tată, și el nici acuma nu crede... Copil netrebnic! Iar tu, plângărețule, mult ai să mai urli? Ia dați-mi un băț, să-i arăt eu! Adă-l încoace, Marusia! Acuși îl arunc pe fereastră, să-l mănânce lupii, ori leșii.

— Da-știu că ai fost miluit cu odrasle, nu șagă, zise oaspetele nostru către stăpân.

— Ce să-i faci, prea milostive pan? De toți am șapte. Doi s-au și însurat pe meleaguri străine și numai dracu' știe ce zestre or fi luat de la neveste: poate câte un stânjen de pământ pe care nu crește decât pelinul și buruiana. Fedot, de ce nu mulțumești panului? Domnia sa îți dă turtă dulce și tu stai ca prostul. Te rog, pane, nu-l săruta. Toată fața i-i mânjită cu cenușă. Mult am mai avut de furcă cu dânsul. Cum a auzit că plec la iarmaroc a și început: „Ia-mă și pe mine, tătucă!” „Păi ce să fac cu tine acolo? Au să te calce în picioare!” „Ia-mă, ia-mă! N-au să mă calce!” „Sunt acolo o mulțime de țigani și au să te fure. Nici urma nu-ți rămâne!” „Ia-mă și pace!” Ce să-i faci? Și s-a pus pe un plâns... Doamne ferește cea mai plâns. Abia de l-am putut potoli, făgăduind să-i aduc un cal de turtă dulce, cu capul de aur. Ei, Marusia, n-are niciun rost s-o așteptăm pe maică-ta! Hai, dă-ne de mâncare. Pesemne că bătrâna a și adormit. La cine spuneai, prea cinstite, că mergi? — urmă el, așezându-se la masă și întorcându-se deodată către oaspe. — Acuma la bătrânețe mi-e capul ca o

găleată spartă: ori câtă apă ai vărsa într-ânsa, tot goală rămâne. Cât de cu tâlc o fi ce mi se spune, eu tot uit.

— Cum așa, fârtate? Nu ți-am spus că mă duc la Glecic? — răspunse oaspetele mirat puțin de stăpânul acesta cam ciudat de uituc.

— La polcovnicul din Mirgorod? Atuncea nu mai ai mult de mers. Înaintea domniei tale, prea milostive pan, nu stă altul, ci chiar el, în carne și oase.

Dacă în clipa aceea lui Lapcinski i-ar fi vâjâit un glonte pe la ureche, nu s-ar fi minunat mai mult. Să-l ia cineva așa, pe neașteptate, când toate gândurile îi erau cine știe unde... când... Nu, era cu neputință! Se vede că nu auzise bine. Și ochii i se pironiră asupra gazdei, ca și cum ar fi vrut să se încredințeze de neadevărul celor ce auzise.

(IV) (Trebuie să-l văd pe polcovnic)

1

— Trebuie să-l văd pe polcovnic. Am o treabă cu dânsul, spuse un băietan care să tot fi avut șaptesprezece ani.

— Ai nevoie de polcovnic? îl întrebă leneș cazacul de strajă din fața unei stavce^{150} mari, uitându-se în palmă și alegând cu neîncredere fire de tutun tăiate gros, plantă pe care lumea nouă, de curând descoperită, a reușit s-o împrăstie cu o atât de uimitoare iuțală în toate colțurile pământului. Luleaua o ținea demult în dinți.

— Și ce nevoie ai, mă rog, de polcovnic? și, spunând asta, se uită la cel cu jalba. Era un băietan de vreo șaisprezece ani, în pragul tinereții. Trăsăturile feței, aproape bărbătești, învederau că

fusese crescut la soare și în aer liber. Purta contâș de pânză colorată și șalvari. — Nu stă, el, polcovnicul, de vorbă cu tine, spuse (cazacul măsurându-l) cu oarecare dispreț (*cuvânt indescifrabil*) și aruncându-și pe umăr mâneca roșie cusută cu fir de aur.

— Și de ce n-ar sta de vorbă cu mine?

— Da-cine să stea de vorbă cu tine? Până mai ieri sugeai țată! Barem să fi avut și tu contâș de postav și o sâneată, atuncea era altceva... Trebuie să fii fecior de popă sau ucenic. Cunoști scula asta? Îl întrebă (cazacul) arătându-i cu mândrie și mulțumire de sine luleaua.

— Ai fi crezând...

Văzând însă că-i pierise cazacului glasul, că-și plecase ochii în pământ și-și scosese cușma pe care o purtase până atunci pe o ureche, tânărul oștean se opri. Pe lângă ei trecură doi bărbați vârstnici. Unul, cu manta scurtă și mânecile cusute cu firide aur, cu pistoale la brâu damaschinate, iar celălalt cu caftan brodat și cu o călimară de argint atârnată de cingătoare. Amândoi intraseră în stavca. Tremurând ca varga și palid la față, tânărul se strecură pe urmă-le și intră cu ei în stavca.

Când văzu pe cei doi cu caftane bogate intrând înaintea lui, ploconindu-se adânc și plecându-și cu smerenie ochii în jos, cu acea supunere oarbă care se amestecă atât de ciudat cu vestita lipsă de rânduială a armiei căzăcești, tânărul, cuprins de frică, se ploconi și el până la pământ. Polcovnicul ședea pe covorul de pe jos. Arăta cam de vreo cincizeci de ani. Părul începuse a-i încărungi și mustățile sure îi atârnavă mărețe. Un semn lung și vânat rămas de la o rană, începând de la frunte, îi brăzda fața de bronz. Pe fața aceasta oglindind nezdruncinată încredere în sine a cazacului, nimic deosebit. Privindu-l bine, vedeai îndată că avea mână de fier și că știa să poruncească. (*Cuvânt indescifrabil*). Purta șalvari albaștri și largi, cusuți cu fir de argint. Mantaua zăcea pe covor. Câteva

pistoale și sânețe ședeau alături, iar prin colțurile stavcei atârnavu frâie. Într-un ungher – un sac cu paie. Când au intrat pisarul și esaulul, polcovnicul își meremetisea singur șeaua.

— Bună ziua, pan și tovarăși buni și credincioși. Iacătă care-i porunca mea: nu vă răzlețiți prea departe cu caii la păscut, căci prin stepă foiește tătărimea. Duceți-vă ceva mai încolo, alegeți locurile unde-i iarba mai înaltă și nu vă scoateți nici cușmele. Vedeți să nu tragă cazacii în dropii și-n găște pe drum, risipind zadarnic iarba de pușcă. De când s-a făcut cazacul așa de mare mâncător de carne? Posmagi și apă, asta-i hrana căzăcească! Iar dumneata, iubite cumetre, și dumneata, cinstite prietene, (la care cuvinte se întoarse către pisar) strigați-i numaidecât pe toți și însemnați-i pe cei de față. Vedeți numai să fiți cu ochii-n patru, ca toate să fie cum se cuvine, căci drept să vă spun, am văzut ieri un cazac legănându-se (cam) prea tare (în) șa. Am vrut să-l (*cuvânt indescifrabil*) dar mi-a părut rău de încărcătură. Aveam în pistol iarbă de cea bună...

2

— Am nevoie de polcovnic! Vreau să-l văd chiar pe dânsul!

— Ai nevoie de polcovnic? spuse cazacul de strajă mai în batjocură, mai în dispreț și, în timp ce-și scutura mânecile roșii și largi, cusute cu fir de aur, se uita țintă la băietanul cu contăș lung de culoare închisă. Așteaptă oleacă.

— M-am săturat să tot aștept. Aștept cam demult și-s obosit.

— Mai așteaptă oleacă.

— Da-până când să tot aștept?

— Până ce-ai să mai crești, răspunse cu nepăsare cazacul, curățindu-și înainte luleaua.

— Unchiule, mă rog ție ca la un tată și la o mamă, dă-mi drumul la polcovnic!

— Ce dracu' ai nevoie de dânsul? Panul polcovnic nu catadicsește el să vorbească cu unul ca tine.

— Dacă n-o vrea, m-o alunga. Dă-mi numai drumul înăuntru.

— Acuma nu se poate. Panul polcovnic doarme.

— Minte, nu dorm, se auzi un glas din stavca.

Cazacul se săltă de la locul lui. Flăcăiașul tresări. Fața îi păli, iar inima începu să-i bată atât de tare, încât oricine i-ar fi putut auzi bătăile.

— Hai du-te! Ce stai așa?

Dar tânărul, care își pierduse cumpătul, abia de-și putea aduna gândurile. În vremea asta treceau spre stavca esaulul și pisarul de polc. Bucurându-se de acest prilej, își luă inima în dinți și intră în urma lor.

Gogol a început să scrie „*Hatmanul*” prin anii 1831–1832 pe când lucra la cea de a doua parte a „*Serilor în cătunul de lângă Dicanca*”. Unul dintre capitolele romanului, și anume acela purtând titlul: „*Banduristul însângerat. Capitol dintr-un roman*”, datată 1832, trebuia să apară în „Biblioteca de lectură” însă a fost interzis de cenzură. Începutul acestui capitol a fost publicat sub titlul de „*Prizonierul. Fragment dintr-un roman istoric*” (cu data schimbată în 1830) în partea a doua a „*Arabescurilor*”. Sfârșitul, interzis de cenzură, a fost publicat pentru prima oară în 1917 după o corectură făcută de autor, care s-a păstrat. Un alt capitol cu titlul „*Capitol dintr-un roman istoric*” a fost publicat în „*Florile Nordului*”, 1831, sub semnătura „0000” și apoi retipărit (cu data de 1830) în „*Arabescuri*” cu următoarea observație a autorului: „*Din romanul „Hatmanul*”. Prima parte după ce fusese scrisă a fost arsă, fiindcă nu i-a plăcut autorului, iar două capitole, care au apărut în periodice, sunt cuprinse în această culegere.

Afară de aceste capitole, s-au mai păstrat în manuscris câteva fragmente ale romanului „*Hatmanul*” care însă nu permit să restabilim pe de-a întregul ideea autorului, ele fiind poate numai niște însemnări prealabile. Mai cu seamă rămâne nelămurită legătura pe care ar avea-o cu ideea

„*Hatmanului*” fragmentele „*Capitol dintr-un roman istoric*” și „*Trebuie să-l văd pe polcovnic*”, care pesemne nu sunt decât niște schițe pregătitoare.

În concepția lui Gogol, romanul „*Hatmanul*” trebuia să redea imaginea Ucrainei de pe la mijlocul secolului al XVII-lea. Eroul principal este polcovnicul Stepan Ostranița din Nejin, figură istorică, despre care Gogol a cules date, probabil, din „*Istoria Rușilor*” a lui Conisschi. Cele câteva capitole ale acestui român istoric din trecutul Ucrainei și al luptei ei pentru independența națională, pe care începuse să-l scrie Gogol, constituie prima experiență de care el se va folosi mai târziu, atunci când va scrie „*Taras Bulba*”, unde sunt dezvoltate multe dintre figurile schițate numai în „*Hatmanul*”.

Textele fragmentelor istorice publicate în volumul de față au fost tipărite după textul Operelor complete ale lui Gogol, publicate sub îngrijirea Academiei de Științe a U. R. S. S. (vol. III, 1938) în ordinea stabilită în această ediție.

N. STEPANOV

- ^[11] *Scârțac* – cântăreț la vioară, lăutar. (n.k.)
- ^[12] *Ciotcă* – buluc, grămadă, uniți: „*Dacă matca se pune pe-o creangă de copac, toate albinele se așază ciotcă pe lângă ea*”. (I. Creangă).
- ^[13] *Dohot* – ulei de mesteacăn de uns cizmele și osiile căruțelor: „*A scos un ulcior cu dohot de mesteacăn*”. (I. Creangă)
- ^[14] *Tiuliuliuc*, adv. – cu buzele umflate, mofluz.
- ^[15] *Voroavă* – vorbă, convorbire, discuție: „*După voroava ce au avut Șerban-Vodă cu Cantemir-Vodă*”. (I. Neculce)
- ^[16] *Olat* – ținut, întindere de pământ în jurul unei așezări omenești: „*Vânduși sate și olate, plățiși și biru' jumătate!*” (Zicală).
- ^[17] *Cilibiu* – frumos, distins, elegant, fin, grațios, drăgălaș.
- ^[18] *Oblu* (fem. *oablă*) – neted, șes, drept: câmpie oablă, linie oablă.
- ^[19] *Anțărț* – acum doi ani.
- ^[10] *Malorusia* – vechea denumire rusească a Ucrainei (*Malorusia* = *Rusia mică*; așa cum *Bielorusia* = *Rusia albă*). (n.k.)
- ^[11] *Ciumaci* – cărauși care întrețineau schimbul de mărfuri între Ucraina și Crimeea. (N. trad.)
- ^[12] *Plahtă* – rochie de postav sau de mătase, cu un brâu lat. (N. trad.).
- ^[13] *Svitcă* – haină țărănească de postav, lungă, cu mâneci. (N. trad.)
- ^[14] *Hoașcă* – baborniță, badahârcă, babahuie, cotoroanță: „*Popii și hoăștele scorniră sute de sărbători pe an*”. (Jipescu, *Opincaru*, Buc. 1881).
- ^[15] *Jidov* – traducerea cuvântului rusesc *jid*, întrebuințat în mod curent în Rusia, îndeosebi în prima jumătate a veacului al XIX-lea. Spre sfârșitul veacului, naționaliștii-șovini i-au dat o nuanță peiorativă. (N. red. rom.)
- ^[16] *A sporovăi* – a trăncăni, a îndruga vrute și nevrute, palavre.
- ^[17] *Dimerlie* – măsură pentru cereale, jumătate de baniță.
- ^[18] *A băсни* – a spune basne, a povesti; a spune verzi și uscate, a scorni brașoave.
- ^[19] *Asesor* – ajutor al unui judecător. (n.k.)
- ^[20] *Hulpav* – lacom peste măsură: „*Cerbul, ajungând la izvor, odată și începu a bea hulpav la apă rece*”. (I. Creangă)
- ^[21] *Pisar* – funcționar însărcinat cu copierea sau redactarea unor acte, documente etc. și care adesea avea și alte sarcini administrative; logofăt (n.k.)

- ^[22] *A oblici* – a adulmeca, a simți, a bănuî, a ghici, a înțelege: „*Vasile-Vodă oblicise pentru acel turc că îi este neprieten*”. (I. Neculce)
- ^[23] *Badahârcă* – vezi hoască.
- ^[24] *Țâbulea* – în limba ucrainiană înseamnă ceapă. (N. trad.)
- ^[25] *Cimotie* – rudă, neam (mai ales prin alianță): a fi cimotie cu cineva: „*Pe vremea mitropolitului Iacob care era oleacă de cimotie cu noi*”. (I. Creangă)
- ^[26] *Coțcar* – înșelător, șmecher, pungaș, escroc.
- ^[27] *Gopac* – joc ucrainian. (N. trad.)
- ^[28] *Ivan Cupala* – sărbătoare religioasă a nașterii sfântului Ion Botezătorul. Se prăznuiește la 24 iunie. (N. trad.)
- ^[29] *zaporojeni* – cazaci din regiunea Zaporoje, în centrul Ucrainei. (n.k.)
- ^[30] *leah* (*plural – leși*) – polonez. (n.k.)
- ^[31] *Plean* – pradă de război: „*Și au făcut mare robie și plean*”. (Miron Costin)
- ^[32] *A se acolisi* – a se agăța, a râvni la, a se lega de cineva sau de ceva cu gând rău, a sta de capul cuiva: „*Ce se acolisește Radul-Vodă de acel sărac?*” (Miron Costin)
- ^[33] *A se ispiti* – a încerca, a se îndemna, a se simți tentat: „*În acea vreme, mulți s-au ispitit să-l împingă cu pungile*”. (I. Cantă)
- ^[34] *Ipochimien* – individ, tip, pramatie.
- ^[35] *Vericine* – oricine.
- ^[36] *A se încârdoșa* – a se pune în cârd cu cineva, a se încârdui, a se înhăita, a face cârdășie: „*Se încârdoșează cu vreun zmintit*”. (Ispirescu)
- ^[37] *Bezrodnâi* – fără de familie. (N. trad.)
- ^[38] *Vântoasă* – vânt puternic, vârtej: „*Părintele Manoil... năvăli pe ușa crâșmei cu capul înainte, zvârlit ca de-o vântoasă*”. (M. Sadoveanu)
- ^[39] *Ciatlău* – bătă groasă, ciomag.
- ^[40] *Cilihoaie* – pasăre de pradă mare și urâtă. Momâie, sperietoare de păsări. Ființă urâtă.
- ^[41] *A hiritisi* – a felicita: „*Să trimită sol ca să hiritisească pe Suleiman de împărăție*”. (Ienăchiță Văcărescu).
- ^[42] *A solomoni* – a face farmece, a vrăji, a descânta: „*Nu se poate apropia nimenea de cerb când este solomonit și niciun fel de armă*

nu-l prinde”. (I. Creangă)

^[43] *Safian* – piele de marochin.

^[44] *Zarpă* – țesătură de mătase cusută cu argint și aur, serasir, brocart: „*Fie în zarpale de aur, tot rămâne taur*”. (Anton Pann)

^[45] La noi când se întâmplă ca omul să se sperie de ceva, i se scoate frica din oase, căutând să se afle pricina spaimei. Torni în apă plumb topit sau ceară topită, și din forma pe care o iau, cauți să afli ce anume l-a înspăimântat. Spaima îi trece și omul se tămăduie. Leacul aducător de somn pentru cei ce sufăr de greață și de dureri de burtă este următorul: aprinzi o bucată de câlți de cânepă, o arunci într-o cană cu apă pe care o răstorni cu fundul în sus într-un lighean pus pe burta bolnavului. După ce descânți bolnavul, îi dai o lingură din apa din lighean. (N. aut.)

^[46] *Ceambur* – incursiune, năvală.

^[47] *Hagialâc* – călătorie la locurile sfinte pe care o făceau turcii la Meca iar creștinii la Ierusalim.

^[48] *Milosârdnic* – milos.

^[49] *Chinovie* – mănăstire sau schit unde călugării trăiesc în comun.

^[50] *Bârsoiet* – zburlit, burzului: mustață, coadă *bârzoiată*: „*Vulpea cu coada bârzoiată spre bârlogul ei cum putea mai iute se ducea*”. (D. Cantemir)

^[51] *Bandură* – instrument muzical asemănător chitarei. (N. trad.)

^[52] *A zavistui* – a invidia, a pizmui.

^[53] *A umbla lela* – a vagabonda, a bate drumurile, a umbla haimana, fără rost.

^[54] *Zurbă* – gâlceavă, scandal.

^[55] *Sotnic* – căpitan, șef de escadron căzăcesc.

^[56] *Buh* – renume, faimă. „*Mi se dusesese buhu’ despre pozna ce făcusem.*” (I. Creangă)

^[57] *Pronomion* – privilegiu.

^[58] *Pocroave* – sărbătoare întru cinstirea vălului Maicii Domnului, la data de 1 Octombrie.

^[59] *Vac* – existența: cât îi vacul...

^[60] *Chelar* – deținătorul cheilor de la pivniță și cămări. Econom, intendent.

^[61] *Pușcă de cetate* – tun de asediu.

^[62] *A năboi* – a inunda, a potopi: „Căci năboise apa în toate părțile”. (I. Creangă)

^[63] *Porucic* – locotenent.

^[64] *Veleat* – dată (cronologică): „*Doar niscăi veleături a anilor de s-ar fi greșit*”. (I. Neculce)

^[65] *Viscriac* – scânteietorul; de la cuvântul ucrainian *viscra* – scânteie. (N. trad.)

^[66] *Motuzocica* – sforică, (cuvânt ucrainian) (N. trad.)

^[67] *Golopuțec* – buric-gol. (cuvânt compus în limba ucrainiană) (N. trad.)

^[68] *A avea stuchit la furcă* – a avea ușurință la vorbă, a avea chef de vorbă.

^[69] *Chisnovat* – poznaș, năstrușnic.

^[70] *Buhnă* – bufniță: „*Îmi pare că-s o ruină pe care-o buhnă țipă*”. (Alecsandri)

^[71] *Daradaică* – trăsură hodorogită.

^[72] *Daira* – instrument muzical oriental, asemănător cu o tobă cu zurgălăi.

^[73] *Condac* – cântare bisericească scurtă, care se cântă după tropar și în care se slăvește același sfânt care a fost lăudat în tropar: „*Condacu umple sacu și troparu hambaru*”. (I. Creangă)

^[74] *Cociorvă* – vâtrai: „*Moșneagul a rămas pleșuv și spetit de mult ce-l netezise baba pe cap și de cercat în spatele lui cu cociorva dacă-i copt mălaiul*”. (I. Creangă).

^[75] A colinda înseamnă la noi a cânta pe sub ferestre, în ajunul Crăciunului, cântece numite colinde. Gospodina, gospodarul sau oricine rămâne acasă, îi aruncă colindătorului întotdeauna în traistă un cârnat, pâine sau o para, fiecare ce poate. Se spune că ar fi fost cândva un oarecare Coliada, slab de minte, care era luat drept Dumnezeu și se pare că de la el s-ar trage colindele. Dar cine știe? Nu ni se cade nouă, simpli muritori, să vorbim despre aceasta. Anul trecut, părintele Osip a oprit să se colinde pe la casele oamenilor, spunând că poporul ar face astfel pe placul satanei. Dar dacă e să judecăm drept, în colinde nici nu se pomenește de Coliada. Deobicei se cântă despre Christos; iar la urmă se urează sănătate gospodinei, gospodarului, copiilor și întregii case.

Nota prisăcarului

^[76] *Neamț* este numit la noi orice străin: fie el francez, german sau suedez – tot *neamț* i se spune. (N. aut.)

- ^[77] *Cutea* – grâu fiert – mâncare tradițională a rușilor în noaptea de Ajun. (N. trad.)
- ^[78] *Grivnă* — monedă de zece copeici. (N. trad.)
- ^[79] *Cobeneac* – un fel de impermeabil din postav, care are la spate o glugă tot din postav numită vidlogă. (N. trad.)
- ^[80] *Mustață de aur* – galon de fir aplicat în cruce. (N. trad.)
- ^[81] *Oseledeț* – o șuviță lungă de păr pe cap, care se trece după ureche. (N. trad.)
- ^[82] *Hrișcă* – plantă cerealieră căreia i se mai zice și grâu negru.
- ^[83] *Zdelcă* – ciornă de contract, chitanță, poliță.
- ^[84] Cazacii zaporozjeni vorbeau limba ucrainiană. (N. trad.)
- ^[85] E vorba de Potiomehin – favoritul împărătesei Ecaterina a II-a, care a ținut un timp în mână, conducerea Rusiei. (N. trad.)
- ^[86] Adică să-i oblige să presteze un serviciu militar regulat. (N. trad.)
- ^[87] „Brigadierul” – comedie de D. I. Fonvizin, celebrul scriitor rus din secolul al XVIII-lea. (N. trad.)
- ^[88] „Kievscăia starina” – Kievul de altădată. (N. trad.)
- ^[89] *A plodi* – a naște, a zămisi: „*V-ați plodit ca lăcustele*”. (V. Alecsandri)
- ^[90] *A prinde limbă* – a afla: „*Îi porunci a lua limbă unde este Mihai*”. (N. Bălcescu)
- ^[91] *Nepristan* – continuu, neîncetat, permanent; imediat: „*Cu înaltă poruncă să-l aducă nepristan la Craiova*”. (I. L. Caragiale)
- ^[92] *Șip* – sticlă, flacon, sticluță.
- ^[93] *Cealma* – turban. *Cadiul îngălbenea, /Cealmaua pe ochi puneă*. (Poezie populară).
- ^[94] *Tacâm* – harnașament: „*Calul să mi-l gătesc, cu tacâmul cel domnesc*”. (Zicală).
- ^[95] *Comând* – ospățul pentru pomenirea morților (pomană).
- ^[96] *Badana* – bidinea: „*Cu niște târșoage de barbe cât badanalele de mari*” (I. Creangă).
- ^[97] *Tău* – lac, iaz.
- ^[98] *Țiclău* – pisc de munte.
- ^[99] *Copcă* – gaură făcută în gheață: „*Pescarul lacom sparse pe râu atâtea copce câte coșuri avea*”. (Delavrancea)
- ^[100] *Ocină* – moșie.

- ^{101} *Picurând* – moțăind, ațipind, pirotind, picotind.
- ^{102} *Volnic* – liber, slobod: „*Volnică ca pasărea văzduhului*”. (N. Bălcescu).
- ^{103} *Prepus* – bănuială.
- ^{104} *Tacla, taclale* – palavre, taifas: „*Ne spuneam la taclale până se făcea ziuă*”. (I. Creangă)
- ^{105} *Deepriacistie* – participiu (în limba rusă). (N. trad.)
- ^{106} *Scit* – știe. În limba latină. (N. trad.)
- ^{107} *Borhot* – drojdie
- ^{108} *Nadișancă* – trăsurică, brișcă.
- ^{109} *Picuș* – băutură.
- ^{110} *Cațap* — poreclă șovină dată Rușilor de către naționaliștii ucrainieni. (N. trad.)
- ^{111} *Zăblău* – țol, lăicer, preș.
- ^{112} *Polog* – iarbă cosită cât apucă de două-trei ori coasa.
- ^{113} *Zapis* – act.
- ^{114} *A sfeterisi* – a fura, a șterpeli, a-și însuși pe furiș bunul altuia.
- ^{115} *Ieruncă* – găinușă de munte.
- ^{116} *Trapașcă* – lopățică din rețea de sârmă pentru omorât muște.
- ^{117} *Cin* – rang: „*Nici lacom de avere, nici de cinuri*”. (I. Creangă)
- ^{118} „*Sîn otecestva*” – Fiul patriei. (N. trad.)
- ^{119} *Ije* - i; *naș* - n; *pocoi* - p – litere ale alfabetului slavon. (N. trad.)
- ^{120} *Stepovici* — locuitori din stepă. (N. trad.)
- ^{121} *Siminoc* – numele popular al imortelei: „*Am cules din cale funebru siminoc*”; (V. Alecsandri).
- ^{122} *Heretisanii* – plecăciuni.
- ^{123} *Gheroc* – surtuc, redingotă.
- ^{124} *Ighemonicon* – rang, demnitate, cuviință.
- ^{125} *Stepenă* – treaptă, rang: „*La mai mare stepenă mă voi sui*”. (D. Cantemir)
- ^{126} Omul își pune în gând, iar Dumnezeu hotărăște. (În limba latină) (N. trad.)
- ^{127} *Capuchehaia* – reprezentant sau delegat diplomatic.
- ^{128} *Năpust* – duh necurat, diavol: „*Lasă-l năpustului*”. (Zicală)
- ^{129} *Horbotă* – dantelă.
- ^{130} *Dăbilar* – perceptor, încasator de biruri.

- ^{131} *Proklet* – blestemat.
- ^{132} *Alguacil* (citește alguasil) – în spaniolă, de obicei jandarm sau judecător. (N. trad.)
- ^{133} *Apă bâhilită* – stătută și rău mirositoare: „*Apa era bâhilită și ne-am fi putut îmbolnăvi*”. (I. Creangă)
- ^{134} *Otcup* – arendarea salinelor, vămilor etc. „*Otcupele se vindeau la mezat de marele vistier*”. (Ion Ghica)
- ^{135} *Feleşag* – natură, fire, temperament, fel de a fi.
- ^{136} *Iniță* – plantă parazitară a inului (torței).
- ^{137} *Huceag* – desiș, pădurice deasă: *În mijloc de codru des / Toate păsările ies / Din huceag de aluniș / La voiosul luminiș*. (M. Eminescu)
- ^{138} *Iezer* – lac.
- ^{139} *Arnici* – ață de bumbac de culori diverse, dar mai ales roșie, cu care se înfloresc cămășile țărănești; înfloriturile înseși.
- ^{140} *Ceapraz* – ciucure de fir, de mătase, de lână sau de bumbac, fireturi (plural).
- ^{141} *Pidosnic* – ciudat, sucit: „*Am văzut-o că este pidosnică și voiește cu orice preț să se adăpe de la unul și același izvor*”. (I. Creangă)
- ^{142} *Călin* – arbust cu flori albe și bobițe roșii. Crește la loc umed, în pădure.
- ^{143} *De olac* – repede, iute, grabnic; întins.
- ^{144} *A se nevoi* – a-și da osteneala, a se strădui.
- ^{145} *Seim* – parlamentul leșesc (polonez).
- ^{146} *Baibarac* – haină din postav ales pe care o poartă unele țărânci. (N. trad.)
- ^{147} *Serasir* – zarpa, brocart.
- ^{148} *Hățiș* – desiș, tufăriș: „*Prin scorburi și prin hățișuri*”. (Ispirescu).
- ^{149} *Șovar* – trestie subțire, stuf.
- ^{150} *Stavca* – cartier general, comandament. (N. trad.)

Table of Contents

Din partea redacției ruse	6
SERILE ÎN CĂTUNUL DE LÂNGĂ DICANCA	7
PARTEA ÎNTÂIA	8
Predoslovie	8
Iarmarocul de la Sorocinți	14
I	14
II	19
III	20
IV	23
V	25
VI	27
VII	29
VIII	34
IX	35
X	36
XI	38
XII	39
XIII	41
Seara în Ajun de Ivan Cupala	47
O noapte de mai, sau înecata	66
I Ganna	66
II Primarul	72
III Un rival neașteptat. Complotul.	76
IV Flăcării petrec	79
V Înecata	90
VI Deșteptarea	94
Răvașul pierdut	100
PARTEA A DOUA	115
Predoslovie	115
În noaptea de Ajun	119

O răzbunare cumplită	173
I	173
II	175
III	180
IV	184
V	193
VI	194
VII	198
VIII	199
IX	200
X	204
XI	207
XII	208
XIII	210
XIV	213
XV	215
XVI	218
Ivan Feodorovici Șponca și mătușica sa	224
I Ivan Feodorovici Șponca	225
II Călătoria	230
III Mătușica	236
IV Prânzul	240
V Noul plan al mătușichii	246
Locul fermecat	255
Note	265
ANEXE	277
Hans Küchelgarten	278
Tabloul I	278
Tabloul II	283
Tabloul III	286
Tabloul IV	287
Tabloul VI	289
Tabloul VII	292
Tabloul VIII	294

Tabloul IX	297
Tabloul X	298
Tabloul XI	301
Vedenii nocturne	302
Tabloul XIII	305
Tabloul XVI	307
Tabloul XVII	310
Dumă	312
Tabloul XVIII	312
Epilog	316
Două capitole din povestirea malorusă „Mistrețul fioros”	319
I Învățătorul	319
II Izbânda soliei	327
Hatmanul	334
(Capitolul 1)	334
(Capitolul 2)	344
(Capitolul 3)	349
(Capitolul 4)	355
(Capitolul 5)	358
(Capitolul 6)	360
(II) Banduristul însângerat	361
(III) Capitol dintr-un roman istoric	371
(IV) (Trebuie să-l văd pe polcovnic)	382